

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DELHİ TÜRK SULTANLIĞI'NDA LODİ HANEDANI DÖNEMİ (1451-1526)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Beytullah GELEN

EYLÜL - 2021

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DELHİ TÜRK SULTANLIĞI'NDA LODİ HANEDANI DÖNEMİ (1451-1526)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Beytullah GELEN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Müslüme Melis SAVAŞ

EYLÜL - 2021

TRABZON

ONAY

Beytullah GELEN tarafından hazırlanan “Delhi Türk Sultanlığı’nda Lodi Hanedanı Dönemi (1451-1526)” adlı bu Çalışma 25.10.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Neslihan DURAK	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Müslüme Melis SAVAŞ	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒEN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Beytullah GELEN

16.09.2021

ÖNSÖZ

Hindistan, tarihin en eski dönemlerinden itibaren birbirlerinden farklı özelliklere sahip birçok devlet, millet ya da topluluğun ilgisini çekmiştir. Asya Kıtası'nın güneyinde bulunan bu büyük yarımada, verimli topraklarının yanı sıra yüzlerce yıllık süreç içerisinde siyasi, ticari ve kültürel vs. birçok konuda ilgi odağı olma özelliğini korumuştur. Tarihte birçok büyük devlete ev sahipliği yapan bu kadim coğrafya, dünya tarihinin önemli paydaşlarından bir tanesidir.

Hindistan coğrafyasında çok sayıda devlet egemenlik kurmuştur. Bu devletlerden bir tanesi de Kutbeddîn Aybek'in banisi olduğu Delhi Türk Sultanlığı'dır. XIII – XVI. yüzyıllar arasında mezkûr coğrafyanın büyük bir kısmına hükmeden bu Devlet, birbirlerinden farklı özelliklere sahip yedi hanedan tarafından yönetilmiştir. Bu hanedanların sonuncusu Lodi Hanedanı'dır. Lodi Hanedanı gerçekleştirdikleri faaliyetleri ile Hindistan ve Delhi Türk Sultanlığı tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Hindistan ve Delhi Türk Sultanlığı üzerine yapılmış farklı konularda çalışmalar var olsa da Lodi Hanedanı tarihi ile alakalı müstakil bir çalışma Türkiye'de bulunmamaktadır.

Bu Çalışma'nın amacı, Hindistan tarihi çerçevesinde Delhi Türk Sultanlığı'nı yöneten son hanedan olan Lodi Hanedanı'nın tarihlerini idari, iktisadi, ictimai, dini ve kültürel gibi pek çok alanda incelemekle birlikte genelde Hindistan tarihi özelde ise Delhi Türk Sultanlığı ve Lodi Hanedanı literatürüne katkı yapmasıdır.

Bu Çalışma'nın her aşamasında kıymetli bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım danışmanım Sayın Doç. Dr. Müslüme Melis SAVAŞ'a teşekkür ederim.

Eylül, 2021

Beytullah GELEN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	X
ABSTRACT	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ	1-9

BİRİNCİ BÖLÜM

1. LODİ HANEDANI DÖNEMİ'NDEN ÖNCE HİNDİSTAN	10-36
1.1. Delhi Türk Sultanlığı'nın Kuruluşuna Kadar Hindistan	10
1.2. Delhi Türk Sultanlığı (1206-1451).....	14
1.2.1. Mu'izzi Hanedanı (1206-1211).....	14
1.2.2. Şemsî Hanedanı (1211-1266).....	17
1.2.3. Balaban Hanedanı (1266-1290)	20
1.2.4. Kalaç Hanedanı (1290-1320).....	24
1.2.5. Tuğluk Hanedanı (1320-1414).....	27
1.2.6. Seyyidler Hanedanı (1414-1451).....	33

İKİNCİ BÖLÜM

2. LODİLER	37-51
2.1. Lodi İsmi	37
2.2. Lodiler'in Menşei.....	38
2.3. Delhi Türk Sultanlığı Kurulmadan Önce Lodiler	45
2.3.1. Hindûşahîler Dönemi'nde Lodiler	46
2.3.2. Gazneliler Döneminde Lodiler.....	47
2.3.3. Gurlular Döneminde Lodiler.....	47
2.4. Delhi Türk Sultanlığı'nda Lodiler.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SULTAN BEHLÜL ŞAH LODİ DÖNEMİ (1451-1489).....	52-90
3.1. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Tahta Çıkmadan Önceki Faaliyetleri.....	52
3.1.1. Behlül Lodi'nin Doğumu ve Çocukluk Dönemleri.....	52
3.1.2. Behlül Lodi'nin Sultan Şah Lodi Tarafından Veliht İlan Edilmesi.....	53
3.1.3. Behlül Lodi'nin Sirhind'e Vali Olması.....	56
3.1.4. Behlül Lodi'nin Pencap'ı İşgali (1440-1441)	57
3.1.5. Behlül Lodi'nin İsyanı	59
3.1.6. Behlül Lodi ve Vezir Hamid Han'ın İttifakı	60
3.2. Behlül Lodi'nin Tahta Çıkması (1451).....	61
3.3. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Tahta Çıkışını Takiben İlk Faaliyetleri.....	63
3.4. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Askeri Faaliyetleri	65
3.4.1. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Multan Seferi (1451)	65
3.4.2. Sultan Behlül Şah Lodi Döneminde Lodi-Şarkî Mücadeleleri	66
3.4.2.1. Delhi'nin Sultan Mahmud Şarkî Tarafından Kuşatılması (1452).....	67
3.4.3. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Muhalif Devlet Adamlarına Boyun Eğdirmesi	70
3.4.4. Sultan Behlül Şah Lodi ve Sultan Mahmud Şarkî Mücadeleleri	71
3.4.4.1. Etâve Savaşı (1455)	71
3.4.4.2. Şemsabad Seferi (1457-1458).....	72
3.4.5. Sultan Behlül Şah Lodi ve Sultan Muhammed Şah Şarkî Mücadeleleri.....	72
3.4.5.1. Rabari Savaşı (1458).....	73
3.4.6. Sultan Behlül Şah Lodi ve Sultan Hüseyin Şarkî Mücadeleleri	74
3.4.6.1. Kandvara Savaşı (1463).....	74
3.4.7. Sultan Behlül Şah Lodi'nin İkinci Multan Seferi (1469).....	75
3.4.8. Sultan Hüseyin Şarkî İle İkinci Mücadele Dönemi (1469-1479).....	76
3.4.8.1. Bhatvara Savaşı (1469).....	76
3.4.8.2. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Şarkî Politikasını Değiştirmesi (1478-1489)	78
3.4.8.3. Şarkîler ile Son Mücadeleler ve Cavnpûr'un Fethi	79
3.4.9. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Kalpi, Dolpûr ve Barî'yi Egemenliğine Katması	81
3.4.10. Fetihlerden Sonraki İdari Düzenlemeleri.....	81
3.4.11. Hint Racalıkları Üzerine Seferi (1489)	82
3.4.11.1. Gvaliyar Seferi (1489).....	82
3.4.11.2. Etâve Seferi (1489)	83
3.4.12. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Keşmir ile İlişkileri	83
3.5. Sultan Behlül Şah Lodi'nin İdari, İktisadi ve İctimai Politikaları.....	84

3.5.1. İdari Politikaları	84
3.5.2. İktisadi Politikaları.....	86
3.5.3. İctimai Politikaları	86
3.6. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Şahsiyeti	87
3.7. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Ailesi	89
3.8. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Vefatı (12 Temmuz 1489)	90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SULTAN İSKENDER ŞAH LODİ DÖNEMİ (1489-1517).....	91-129
4.1. Sultan İskender Şah Lodi'nin Tahta Çıkmadan Önceki Faaliyetleri.....	91
4.2. Sultan İskender Şah Lodi'nin Tahta Çıkması (1489).....	93
4.3. Sultan İskender Şah Lodi'nin Faaliyetleri.....	96
4.3.1. Âlem Han Lodi'nin İtaat Altına Alınması (1489).....	96
4.3.2. İsa Han Lodi ile Mücadeleleri (1490).....	97
4.3.3. Barbek Şah'ın İtaat Altına Alınması (1491)	98
4.3.4. Sultan İskender Şah Lodi'nin Azam Hümayun Meselesini Çözümüne Kavuşturması (1491).....	99
4.4. Sultan İskender Şah Lodi'nin Askeri Faaliyetleri	99
4.4.1. Gvaliyar'ın Tabii Hale Getirilmesi	99
4.4.2. Bayâna Seferi.....	100
4.4.3. Hindu Bachgoti Racputları'nın İsyanı	101
4.4.4. Sultan İskender Şah Lodi ve Sultan Hüseyin Şarkî Mücadeleleri	101
4.4.4.1. Canda Savaşı.....	101
4.4.5. Sultan İskender Şah Lodi'nin Hindular ile Mücadeleleri	102
4.4.5.1. Reva Seferi (1494).....	103
4.4.6. Benares Savaşı ve Bihar'ın Fethi (1494-1495)	103
4.4.7. Bengâl Sultanı Alâeddin Hüseyin Şah İle İlişkiler	105
4.4.8. İkinci Reva Seferi (1498).....	106
4.4.9. Sultan İskender Şah Lodi'ye İsyan Girişimi	107
4.4.10. Sultan İskender Şah Lodi Dönemi'nde Gvaliyar ile İlişkiler.....	108
4.4.10.1. Dolpûr Seferi (1501-1503).....	109
4.4.10.2. Mandrayal Seferi (1505)	111
4.4.10.3. Agra'nın Kuruluşu ve Başkent Agra'ya Taşınması (1505).....	111
4.4.10.4. Gvaliyar Seferi (1506-1508)	112
4.4.10.4.1. Utgir Kalesi'nin Fethi (1506).....	113
4.4.10.4.2. Narvar'ın Fethi (1508)	113

4.4.11. Nagor'un Egemenlik Altına Alınması (1508).....	114
4.5. Sultan İskender Şah Lodi Döneminde Malva Sultanlığı ile İlişkiler.....	115
4.6. Sultan İskender Şah Lodi'nin İdari, İctimai, İktisadi, Mimari, Dini ve Kültürel Politikaları.....	116
4.6.1. İdari Politikaları	116
4.6.2. İctimai Politikaları	118
4.6.3. İktisadi Politikaları.....	119
4.6.4. Mimari Politikaları.....	120
4.6.5. Dini Politikaları.....	122
4.6.6. Kültürel Politikaları	124
4.7. Sultan İskender Şah Lodi'nin Vefatı.....	125
4.8. Sultan İskender Şah Lodi'nin Şahsiyeti	126

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SULTAN İBRAHİM ŞAH LODİ DÖNEMİ (1517-1526).....	130-162
5.1. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Tahta Çıkması ve Devletin İkiye Bölünmesi.....	130
5.2. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Tahta Çıkışına Müteakip İlk Faaliyetleri.....	132
5.2.1. Şehzade Celâl Han ile Mücadele (1517-1518).....	132
5.2.2. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Agra'da İdari Düzenlemeleri.....	135
5.2.3. Gvaliyar'ın Fethi (1518)	136
5.2.4. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Devlet Ricali ile İlişkileri	137
5.2.4.1. İslâm Han Servani İsyanı (1518).....	139
5.3. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Hindu Rana Sanga ile İlişkisi	141
5.3.1. Hatoli Savaşı (1517-1518).....	142
5.3.2. Dolpûr Savaşı (1518).....	142
5.4. Merkezi İdareye Karşı Çıkan İsyanlar	144
5.4.1. Doğu Bölgelerinde Çıkan İsyanlar.....	144
5.4.1.1. Bihar'da Nühanilerin İsyanı (1519).....	144
5.4.1.2. Diğer Eyalet Valilerinin İsyanları.....	145
5.4.2. Pencap İsyanları.....	146
5.4.2.1. Pencap'da Devlet Han Lodi ve Âlem Han Lodi İsyanı	146
5.4.2.1.1. Devlet Han Lodi ve Âlem Han Lodi'nin Babür Şah'dan Yardım Talep Etmeleri	147
5.4.2.1.2. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Pencap Seferi (1523-1524)	148
5.4.2.1.3. Devlet Han Lodi'nin Babür Şah ile Anlaşmasını Bozması	148
5.4.2.1.4. Âlem Han Lodi'nin Delhi'ye Saldırması.....	149

5.5. Babür Şah'ın Hindistan Seferi (1525).....	150
5.5.1. Babür Şah'ın Pencap'ı İşgali	151
5.5.2. Babür Şah'ın Delhi'ye Hareketi.....	152
5.5.2.1. Hisar-ı Firuze Savaşı (26 Şubat 1526).....	153
5.5.2.2. Miyan Düâb Savaşı (2 Nisan 1526).....	153
5.5.2.3. Panipat Savaşı (21 Nisan 1526).....	154
5.5.2.3.1. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Vefatı	157
5.6. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin İdari ve İktisadi Politikaları	158
5.6.1. İdari Politikaları	158
5.6.2. İktisadi Politikaları.....	160
5.7. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Şahsiyeti	160
SONUÇ.....	163
KAYNAKÇA	167
EKLER.....	179
ÖZGEÇMİŞ.....	189

ÖZET

Hindistan coğrafyası, tarihin en eski dönemlerinden itibaren birbirlerinden farklı özelliklere sahip birçok devlet, millet ya da topluluğa ev sahipliği yapmıştır. Lodi Hanedanı ve bu hanedanın üyeleri olan Lodiler de uzun yıllar mezkûr coğrafyanın sakinlerinden olmuşlardır. Lodi Hanedanı'nın, Hindistan'ın siyasi, iktisadi, dini ve kültürel vs. birçok farklı alanında önemli bir yeri vardır. Menşeleri, Hindistan'ın yerli üyeleri olan Hindular ile olan ilişkileri, Hindistan'daki İslâm olgusunun gelişmesindeki katkıları ve egemenlik tesis ettikleri bölgelerdeki idari anlayışları ile birlikte tüm siyasi tarihleri merak uyandıran hususlardır.

Lodi Hanedanlığı'nın Hindistan'da siyasi hâkimiyet kurduğu dönem olan 1451-1526 tarihleri arasındaki olayları konu alan bu Çalışmada, Lodi Hanedanlığı'nın siyasi tarihi ayrıntılarıyla ortaya konmuştur. Bu doğrultuda öncelikle Lodi Hanedanlığı'nın egemenliğini kurmasından önceki dönemlerde Hindistan'daki genel siyasi durum hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler verildikten sonra Lodi Hanedanlığı'nı oluşturan Lodi kabilesinin kökenleri ve Hindistan ile ilişkilerinin başladığı dönem ele alınmıştır. Bundan sonra Lodiler'in Hindistan'da egemenlik kurdukları döneme kadar ki faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgiler verildikten sonra Lodi Hanedanı'nın üç sultanı; Sultan Behlül Şah Lodi, Sultan İskender Şah Lodi ve Sultan İbrahim Şah Lodi'nin saltanatları süresince gerçekleştirdikleri siyasi faaliyetleri tüm detayları ile ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lodi, Lodi Hanedanı, Delhi, Hindistan

ABSTRACT

The geography of India has hosted many states, nations or communities with different characteristics since the earliest periods of history. The Lodi Dynasty and the members of this dynasty, Lodis have been the inhabitants of the aforementioned geography for many years. Lodi Dynasty, India's political, economic, religious and cultural etc. It has an important place in many different fields. Their origins, their relations with the Hindus, who are the indigenous members of India, their contribution to the development of the of Islam in India, and their administrative understanding in the regions where they established their sovereignty, and all their political histories are intriguing matters.

In this study, which deals with the events between 1451-1526, the period when the Lodi Dynasty established political dominance in India, the political history of the Lodi Dynasty is revealed in details. In this direction, firstly, brief information is given about the general political situation in India in the periods before the Lodi Dynasty established its sovereignty. After this information is given, the origins of the Lodi tribe, which formed the Lodi Dynasty, and the period when its relations with India began are discussed. After that, information was given about the activities of Lodis until the period when they established their sovereignty in India. Then the three sultans of Lodi Dynasty; The political activities of Sultan Behlül Shah Lodi, Sultan Iskender Shah Lodi and Sultan Ibrahim Shah Lodi during their reign are discussed in all details.

Keywords: Lodi, Lodi Dynasty, Delhi, India

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
D.G.B.I.T.	: Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
t.y.	: Tarih Yok
TATAV	: Tarih ve Tabiat Vakfı
vd.	: Ve Diğerleri
vs.	: Vesaire
Y.Y.	: Yer Yok

GİRİŞ

Bu tez çalışmasında 1451-1526 arasında Kuzey Hindistan'da egemenlik tesis etmiş olan Lodi Hanedanı'nın tarihleri üzerine bilgiler sunulmaktadır. Sultan Behlül Şah Lodi'nin 1451 yılında Delhi'de tahta çıkması ile başlayan ve 1526 yılında Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Panipat Savaşı'nı kaybetmesi ile son bulan Lodi Hanedanı dönemi, çok sayıda milletin ve geniş bir coğrafyanın tarihini etkilemesi bakımından incelenmesi gereken bir dönemdir. *Delhi Türk Sultanlığı'nda Lodi Hanedanı Dönemi (1451-1526)* ismini taşıyan çalışmamızdaki amaç; 15. Yüzyılın ikinci yarısı ile 16. Yüzyılın ilk çeyreğinde Hindistan gibi kadim bir coğrafyada egemenlik tesis eden Lodiler'in tarihini bilimsel çerçevede incelemektir.

Kuzey'den Hindistan'a giden istilacı güçlerin ordularında görev yapan askerler olarak veyahut da ticaret gibi başka hususlarla anayurtlarından Hindistan'a giden Lodiler bölgede önemli bir güç haline gelmişlerdir. Delhi Türk Sultanlığı'nda devletin çeşitli kademelerinde de görev alan Lodiler, zamanla Hindistan coğrafyasındaki etkinliklerini devlet nezdinde de söz sahibi olarak artırmışlardır. Özellikle Emir Timur'un büyük Hindistan seferini müteakiben oluşan siyasi istikrarsızlıklardan iyi faydalanmışlar ve bunun bir sonucu olarak Seyyidler Hanedanı'ndan sonra Delhi tahtını ele geçirmişlerdir.

1451 yılından sonra Delhi Türk Sultanlığı'nın hâkim olduğu coğrafyalarda mühim bir siyasi güç halini alan Lodiler, hâkim oldukları coğrafyayı idari, iktisadi ve kültürel gibi birçok açıdan etkilemişlerdir. Hindistan'da tesis edilen ilk Afgan egemenliği dönemi olarak da farklı bir özelliğe sahip olan Lodi Hanedanı dönemi Türkiye'de hakkında müstakil bir çalışmanın yapılmadığı bir dönem olarak tespit edilmiş ve tezimize konu edilmeye değer görülmüştür. Tez çalışması kapsamında kaynaklara sadık kalınarak ayrıntıları ile birlikte Lodi Hanedanı'nın menşeleri, siyasi tarihleri ve Hindistan medeniyetine katkıları ortaya konmuştur. Bu açıdan *Delhi Türk Sultanlığı'nda Lodi Hanedanı Dönemi (1451-1526)* isimli tezimiz genel mahiyette Hindistan Tarihi araştırmalarına katkıda bulunmaya müteveccih bir çalışma olacağı gibi diğer yandan Türkiye'de hali hazırda tek başına işlenmemiş bir konu olması hasebiyle kendisinden sonraki çalışmalara ışık tutması amacı güden bir çalışma da olmuştur.

Tez çalışmasının Birinci Bölümü'nde kuzeyden gelerek Hindistan'da egemenlik kuran milletlerin tarihlerine kısaca değinilmiştir. Birinci Bölüm'de değinilen bir diğer husus da Lodilerin egemenlik tesis etmeden önce Delhi tahtında hâkimiyet kuran selef hanedanların (Mu'izzi, Şemsi, Balaban, Kalaç, Tuğluk ve Seyyidler Hanedanları) tarihleri olmuştur.

Çalışmanın İkinci Bölümü'nde Lodi Hanedanı'nı tesis eden Lodilerin; isimleri, menşeleri ve menşelerine yönelik ilim adamlarının görüşleri Lodiler ana başlığı altında açıklanmıştır. Lodiler'in tarihi süreçte Hindistan'daki hangi egemen unsurlar ile ilişki içerisinde oldukları da İkinci Bölüm'ün bir başka konusunu oluşturmuştur. Buna göre çalışmamızın bu kısmında, Lodiler'in Hindûşahîler, Gazneliler, Gurlular ve Delhi Türk Sultanlığı dönemlerindeki faaliyetleri aktarılmış Lodi Hanedanı'nın kuruluşuna giden sürecin genel bilgisi verilmiştir.

Tez çalışmasının Üçüncü Bölümü'nde Lodi Hanedanı'nın banisi Sultan Behlül Şah Lodi zamanında gerçekleşen olaylar incelenmiştir. Sultan Behlül Şah Lodi'nin doğumu ile başlayan bu bölümde Delhi egemenliğine uzanan kariyeri detayları ile açıklanmıştır. Delhi tahtını ele geçirdiği 1451 tarihinden itibaren gerçekleştirdiği siyasi olaylar, devlet idaresindeki atılımları ve politikaları bu bölümün ihtiva ettiği kısımları oluşturmuştur.

Dördüncü Bölüm'de Sultan İskender Şah Lodi döneminde cereyan eden olaylar ele alınmıştır. Bu bağlamda ilk başta Sultan İskender Şah Lodi'nin tahta çıkmadan önceki faaliyetleri, tahta çıkışı sırasında Afgan beylerinin bilhassa kardeşlerinin tutumları ve otoritesini tesis etmek için gerçekleştirdiği mücadeleleri ortaya konmuştur. Akabinde Sultan İskender Şah Lodi'nin devlet yönetimindeki otoritesini tesis ettikten sonra gerçekleştirdiği askeri faaliyetleri Dördüncü Bölüm'ün diğer konularını oluşturmuştur. Ayrıca devlet işleyişinin sağlıklı bir zeminde yürütülmesi için benimsediği idari, ictimai, iktisadi, dini vs. politikalarına da yine bu bölümde değinilmiştir. Daha sonra, Sultan İskender Şah Lodi'nin vefatı ve şahsiyeti hakkında bilgiler verilmiş ve bölüm sonuçlandırılmıştır.

Çalışmamızın son bölümünü ihtiva eden Beşinci Bölüm'de ise Sultan İbrahim Şah Lodi dönemi ele alınmıştır. Bu doğrultuda Sultan İbrahim Şah Lodi'nin tahta geçişi sırasında meydana gelen siyasal olaylar bölümün ilk konularını içermektedir. Sultan İbrahim Lodi'nin tahta çıkışı, devletin ikiye bölünmesi, Şehzade Celâl Han ile olan mücadelesi gibi hususlar bu konulardan bazılarıdır. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin askeri faaliyetleri çerçevesinde Gvaliyar'ın fethi, Hindu Rana Sanga ile mücadeleleri ve devleti yıkılışa götüren isyanlar bu bölümün ele alınan diğer konularını içermiştir. Akabinde Babür Şah'ın Hindistan Seferi ele alınmış, Lodi Hanedanı'nın Hindistan'daki egemenliğinin sona ermesine sebep olan olaylar zinciri aktarılmıştır. Ayrıca Sultan İbrahim Şah Lodi'nin vefatı, idari-iktisadi politikaları ve şahsiyeti gibi hususlar bölümün son kısmında etraflıca ortaya konmuştur.

Bu tez çalışmasında Lodiler'in tarihi serüvenleri genel olarak ele alınmıştır. Konu ile alakalı bilgiler sunulurken çoğunlukla Hindistan tarihini ele alan siyasi tarih kaynakları incelenmiştir. Ancak tezimizi hazırlarken bir takım problemlerle karşılaşmıştık. Bunlardan en önemlisi konu ile alakalı yeterli sayıda özgün çalışmanın bulunmamasıdır. Ayrıca konuyu ele alan kaynakların çevirilerindeki zaman, mekân ve dilsel farklılıklardan doğan eksiklikler de çalışmalarımızı aksatmıştır. Tüm bunlara

rağmen araştırma safhasında dönem kaynaklarından farklı olarak mutlak surette akademik çalışmalar tercih edilmiş ve akademik düzeydeki kitap, makale ve dergilerden faydalanılmış, gerekli görülenlere atıflar yapılmıştır.

Kaynak Eserler

Hindistan'da Lodi Hanedanı dönemi hem siyasi hem de kültürel açıdan oldukça önemli bir dönem olmuştur. Ancak Lodi Hanedanı döneminde sultanlık yapmış üç sultanın da saltanatları sırasında kaleme alınmış bir kaynak eserin bulunmaması dönemin araştırılmasında büyük zorluklara sebebiyet vermiştir. Bu nedenle ağırlıklı olarak Babürlü Devleti'nin ilk dönemlerinde ele alınan eserler bizlere Lodi Hanedanı'nın tarihleri konusunda bazı açıkları kapatmamızda yardımcı olmuşlardır.

Nitekim Lodi Hanedanı'nı ele alan kaynaklar, Babürlü Devleti'nin tarihleri ile yakından bağlantılıdır. Özellikle Babür Şah, Ekber Şah ile Cihangir'in saltanatları sırasında kaleme alınmış eserler Lodilerin tarihlerine ışık tutmaları hasebi ile önemlidirler. Vakayiname ve hatırat şeklinde kaleme alınmış bu eserlerin yanı sıra, modern dönem araştırmalarına konu olmuş kitabeler ve sikkeler gibi unsurlar Lodi Hanedanı hakkında yapılan araştırmalara büyük öneme sahiptirler. Bu kaynaklar ve modern dönemlerde kaleme alınan araştırma eserler sundukları bilgiler ile çalışmamıza önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Kitabeler

Lodi Hanedanı'nın saltanat sürdüğü 75 yıllık süreçte özellikle Kuzey Hindistan coğrafyasını ihtiva eden alanlarda çeşitli mimari eserler inşa edilmiş ve bu inşa edilen mimari eserlerin kimliği olarak nitelendirilecek kitabeleri dönem için önemli bilgileri bizlere sunmaktadır. Bu mimari eserlerin üzerlerinde bulunan kitabeler, yapılış tarihlerini, amaçlarını veyahut da kim tarafından inşa edildiklerine dair bilgiler sunması yönüyle dönem hakkında bilgi edinmemizde önemli ipuçları vermektedirler. Bu hususta Pushpa Prasad'ın *Sanskrit Inscriptions of Delhi Sultanate 1191-1526* isimli eseri ve Subhash Parihar'ın *A Lodi Inscription from Eastern Panjab* isimli makalesi Lodi Hanedanı hakkında bilgi veren bazı kitabeler hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamışlardır. Söz konusu iki çalışmanın verdikleri bilgilere bakıldığında özellikle Sultan Behlül Şah Lodi'nin ailesi ile alakalı önemli detaylara ulaşmak mümkün olmuştur.¹

¹ Bahsi geçen kitabe bilgileri için bkz.: Pushpa Prasad, **Sanskrit Inscriptions Of Delhi Sultanate 1191-1526**, Oxford University Press, Delhi, 1990, s. 37-38; Subhash Parihar, "A Lodi Inscription from Eastern Panjab", **Taylor&Francis, Ltd.**, 35, 1997, s. 81.

Sikkeler/Madeni Paralar

Çalışmamızı ihtiva eden konuların ele alınmasında kullandığımız bir diğer kaynak çeşidi de sikkelerden bahseden araştırma eserleri olmuştur. Bu araştırma eserlerinin özellikle Lodi Hanedanı dönemini ele alan kısımlarında vermiş oldukları sikke bilgileri dönemin siyasi ve iktisadi durumunu ele almamızda katkılar sunmuştur. Lodi Hanedanı döneminde basılan sikkelerden yola çıkılarak hangi dönemde hangi sultanın tahtta oturduğu, aldıkları unvanlar ve sikkenin cinsine göre dönemin iktisadi koşulları gibi birçok konuda bilgi sahibi olunabilmektedir. Bu hususta H. Nelson Wright'ın kaleme aldığı *The Coinage And Metrology of The Sultan of Delhi* ve Edward Thomas'ın kaleme aldığı *The Pathan Kings Of Delhi (Coins, Inscriptions and Other Antiquarian Remains)* isimli eserleri sikkelerin bilgilerine ulaşmada ve çalışmamızda kullanmamızda değerli katkı sunan araştırmalar olmuştur.²

Vakayinameler

Abdullah es-Sihriñdî, *Tarih-i Mübârekşâhî*: Es-Sihriñdî, Lodi Hanedanı'ndan önce Delhi tahtına egemen olan Seyyidler Hanedanı döneminde yaşamıştır. Tarih-i Mübârekşâhî isimli eserini 1434 yılında yazan es-Sihriñdî, Gurlular döneminden başlayarak Delhi Türk Sultanlığı'nda egemenlik tesis eden hanedanlar hakkında bilgiler vermiştir. Lodiler açısından bu eserin önemi ise Sultan Behlül Şah Lodi'nin gençlik dönemleri ve amcası Sultan Şah Lodi'nin faaliyetleri ile alakalı bilgiler vermesidir. Es-Sihriñdî'nin Tarih-i Mübârekşâhî isimli eseri Kamal Krishna Basu tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiş ve çalışmamızda kullanılmıştır.³

Rızkullâh Müştâkî, *Vâkı'at-ı Müştâkî*: Sultan İskender Şah Lodi saltanatının ilk yıllarında doğan Rızkullah Müştâkî'nin kaleme aldığı ve sadece iki nüshasının *British Museum*'da bulunduğu Vâkı'at-ı Müştâkî isimli eseri çok nadir bir eserdir. Bu nüshaların bir tanesi Vâkı'at-ı Müştâkî diğeri ise Tarih-i Müştâkî ismini taşımaktadır. Eserde verilen düzenleme tarihi 1572 yılı olarak ifade edilmektedir. Müştâkî'nin erken Lodi dönemine ait verdiği bilgilerin referansları bir görgü tanığıdır. Dedesi Firuz, Sultan Behlül Şah Lodi'nin seferlerine katılmış, babası Şeyh Sadullah ise yine Sultan İskender Şah Lodi'nin sarayına ve devlet ricaline yakın bir kimsedir. İyi derecede Hintçe bilen Rızkullah eserinde Hindu eserlerinden de katkılarda bulunmuş ve diğer Müslüman tarihçilere nazaran daha tarafsız bir anlatım ortaya koymuştur.⁴

² H. Nelson Wright, *The Coinage And Metrology Of The Sultans Of Dehli, Menager of Publications*, Delhi, 1936 s. 243-262; Edward Thomas, *The Pathan Kings Of Delhi (Coins, Inscriptions and Other Antiquarian Remains)*, Trübner & Co., London, 1871, s. 357-377.

³ Yahyah bin Ahmet bin Abdullah Sihriñdi, *The Tarikh-i Mubarakshahi*, (Çev. Kamal Krishna Basu), The Baptist Mission Press, Baroda, 1932.

⁴ Hameed ud-Din, "Historians of Afghan Rule in India", *Journal of the American Oriental Society*, 82(1), 1962, s. 47-48.

Ayrıca yazarın Sultan İskender Şah Lodi devri ile alakalı olarak vermiş olduğu idari teşkilatlanma, kamu yararına çalışmalar, tarımın teşviki ve vatandaşların refahının sağlanması gibi hususlarla dönem analizini en iyi yapan yazarlardan olmuştur. Tüm bu yönleri ile Lodi Hanedanı dönemini ele alan en önemli kaynaklardan biri özelliğini taşıyan bu eser, İktidar Hüseyin Sıddiki tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiş ve tarafımızca tez çalışmasının büyük bir bölümünde kullanılmıştır.⁵

Babür, *Babürname*: Bâbür Şah'ın kendi yaşamını kaleme aldığı bu eser, Babür tarafından bir isimlendirme yapılmadığı için Babürname'den farklı olarak; *Vekâyi, Vâkıanâme, Vâkıât-ı Bâbüri* isimlerle de anılır. Eser herhangi bir giriş ve önsöz kısmına sahip değildir. Babür Şah eserdeki anlatımına 12 yaşında Fergana tahtına çıkışı ile başlar ve 1529 yılına kadar bu anlatımını sürdürür. Tüm olayları hemen hemen en ince ayrıntısına kadar veren Babür Şah'ın bu eseri, Lodi Hanedanı'nın tarihi açısından da çok kıymetlidir. Babür Şah özellikle Hindistan Seferleri sırasında Hindistan ile alakalı bilgiler verirken Lodilerin 1519-1526 yılları arasındaki durumları ile alakalı detaylı bilgilere de değinmiştir. Babürname'den tez çalışması sırasında Lodi-Babür ilişkilerine yönelik bilgilere birinci ağızdan ulaşılması hasebi ile faydalanılmıştır. Tez çalışmamızda Reşit Rahmeti Arat'ın hazırladığı 2000 yılı baskısı kullanılmıştır.⁶

Ahmed Yâdgar, *Târîh-i Şâhî veya Tarih-i Selatin-i Efâgine*: Ahmed Yâdgar tarafından kaleme alınan bu eser 16. Yüzyılın son çeyreğinde yazılmıştır.⁷ Hindistan'daki Lodi (1451-1526) ve Sûr Hanedanları'nın (1540-1555) tarihlerini ihtiva eden bu eser, Hindistan'daki Lodi egemenliğinin Babürlere geçişi hakkında önemli detayları barındırmaktadır. Bu eserin Lodileri ihtiva eden kısmı Henry Miers Elliot tarafından İngilizceye tercüme edilmiş, çalışmamızda bu tercüme kullanılmıştır.⁸

Abdülkadir Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*: 1540 yılında doğduğu bilinen Bedâûnî, Hindistan'da yaşayan tarihçi ve ilim adamıdır. Babürlüler döneminde Ekber Şah'ın başlattığı kültürel faaliyetlere katılmış, bazı Arapça ve Sanskritçe eserleri Farsça'ya tercüme etmiştir. Üç cilt olan Müntehâbü't-Tevârih isimli eserin birinci cildi, Gazneli Sultanı Sebük Tegin'in tahta çıkışından Babürlü hükümdarı Hümayun'un ölümüne kadar Hindistan tarihini içermektedir.⁹ İkinci cildi, Ekber Şah ile ilgili bilgilere ayrılmıştır. Son cilt ise yaşadığı dönemdeki âlim, şair, filozof, hekim ve

⁵ Rızqullah Mushtaqui, **Waki'at-e-Mushtaqui**, (Çev. İktidar Hussain Siddiqui), Swatantra Bharat Press, New Delhi, 1993.

⁶ Babür, **Babürname: "Babür'ün Hatıratı"**, (Haz. Reşit Rahmeti Arat), 3. Baskı, Sera Ofset Matbaacılık, Ankara, 2000.

⁷ Tej Ram Sharma, **Historiography A History of Historical Writing**, 1. Baskı, Concept Publishing Company, New Delhi, 2005, s. 82.

⁸ Ahmad Yâdgar, "Tarih-i Salatin-i Afaghana", Henry Miers Elliot (Ed.) **The History of India As Told By Its Own Historians**, C. 5, Printers Hertford, London, 1873, s. 1-34.

⁹ Al-Badaoni, **Muntakhabu-t-Tawarikh**, (Çev. George S. A. Ranking), C. 1, Academica Asiatica, Patna, 1960.

sûfilerin kısa biyografileri vardır.¹⁰ Çalışmamızda George Ranking tarafından İngilizceye tercümesi yapılan birinci cildinden istifade edilmiştir.

Nizâmeddîn Ahmed, *Tabâkât-ı Ekberî*: Nizâmeddîn Ahmed Tabakat-ı Ekberî isimli eserini 16. Yılın son yıllarında tamamlamıştır. Babürlü Sultanı Ekber Şah'a sunulan bu eserde, Gazneliler'den başlayarak Ekber Şah'ın saltanatına kadarki süreçte vuku bulan siyasi olaylar anlatılmıştır.¹¹ Eser Lodi Hanedanı'ndan bahsetmesi hasebi ile çalışmamızda kullanılmıştır.

Ebü'l-Fazl el-ALLÂMÎ, *Âyîn-î Ekberî*: 14 Ocak 1551 yılında Agra'da doğan Ebü'l-Fazl Babürlü Sultanı Ekber Şah'ın döneminde yaşamış önemli bir devlet adamıdır. Ayrıca bu dönemin önde gelen âlim ve şairlerinden olan Ebü'l-Fazl, 22 Ağustos 1602 yılında ölümüne kadar, dönemi ile alakalı bilgi veren önemli eserler kaleme almıştır. Bu eserlerinden *Ekbername*'nin bir bölümü olan ve aynı zamanda müstakil bir eser hüviyeti de olan *Âyîn-î Ekberî*, Ekber Şah döneminde Hindistan'ın ayrıntılı bilgisini içermekle birlikte beş bölümden oluşmaktadır.¹² Lodi Hanedanı ve kökenleri ile alakalı bilgi vermesi bakımından da değerli bir eser olan *Âyîn-î Ekberî*, Henry Sullivan Jarret ve Henry Blochman tarafından Farsça'dan İngilizce'ye tercüme edilmiştir. Çalışmamızda eserin Henry Sullivan Jarret tarafından İngilizce'ye yapılan tercümesi kullanılmıştır.¹³

'Abdullah, *Tarih-i Dâvûdî*: Bu eserin ne zaman kaleme alındığı bilinmemektedir. Eserin müellifi eser içerisinde kendisini 'Abdullah olarak tanıtır ve bundan başka şahsı ile ilgili bir bilgiye yer vermez. Eser içerisinde Babürlü Devleti sultanlarından Cihangir'den bahsetmesi sebebi ile eserin 1605 yılında Cihangir'in tahta çıkışından sonra yazılmış olması kuvvetle muhtemeldir.¹⁴ Sultan Behlül Şah Lodi'nin saltanatı ile anlatımına başlayan bu eser, Lodi Hanedanı'nın diğer iki sultanı, Sultan İskender Şah Lodi ve Sultan İbrahim Şah Lodi dönemleri ile alakalı bilgiler de içermektedir. Abdullah'ın *Tarih-i Dâvûdî* isimli eseri dönemin diğer tüm kaynaklarında olduğu gibi eksik bilgiler içermektedir. Çoğu bilgi rivayet ve hikâyeler şeklinde verilmişse de Lodi Hanedanı dönemi ile ilgili tarihi bilgilere ulaşmada önemli bir kaynak görevi görmektedir.¹⁵

Muhammed Kâsım Hinduşah Esterâbâdî, *Târih-i Firişte*: Esterâbâdî, 1552-1623 yılları arasında Hindistan'da yaşamış önemli bir tarihçidir. Esterâbâdî, *Târih-i Firişte* veya *Gülşen-i*

¹⁰ Enver Konukçu, "Bedâünî, Abdülkâdir", *DİA*, C. 5, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 295-296.

¹¹ Khwajah Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqat-i Akbari*, (Çev. B. De), C. 1, The Baptist Mission Press, Calcutta, 1927.

¹² Enver Konukçu, "Ebü'l-Fazl el-Allâmî", *DİA*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, c. 10, İstanbul, 1994, s. 313-314.

¹³ Abu'l-Fazl Allâmî, *The Ain-î Akbari*, (Çev. Henry Sullivan Jarret), C. 2, 1. Baskı, Low Price Publications, Delhi, 1927.

¹⁴ Berna Karagözoğlu, "Babürlü Sarayında Farsça Çalışmaları (Ekber, Cihangir, Şah Cihan ve Evrengiz Dönemleri)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 6(12), 2017, s. 21.

¹⁵ Henry Miers Elliot, *The History of India As Told By Its Own Historians*, C. 4, Printers Hertford, London, 1872, s. 435.

İbrahimi olarak da bilinen eserini Hindistan'da İslâmiyet'in ilk dönemleri ile başlatmış ve bu coğrafyada hüküm sürmüş Müslüman-Türk devletlerinin tarihlerinden bahsetmiştir. 1611 yılında tamamlanan ve Adilşahlar Hanedanı'ndan İbrahim Adilşah'a takdim edilen bu eser, Lodiler ve Lodi Hanedanı'ndan da önemli bahislerde bulunmaktadır. Eser, John Briggs tarafından dört cilt halinde İngilizceye tercüme edilmiş ve çalışmamızda bu tercümelerin ilk iki cildi kullanılmıştır.¹⁶

Ni'metullah, *Târih-i Hân-ı Cihan ve Mahzen-i Afganî*: Ni'metullah Bâbürlü kumandanlarından olup, Cihangir döneminde Sultan'ın vakanüvisliğini üstlendikten sonra 1609'da Afganlar için tarihi bir şahsiyet olan Han Cihan Lodi'nin hizmetine girmiştir. Han Cihan Lodi'nin teşviki ile 1612 yılında Malkapûr'da Farsça yazmaya başladığı *Târih-i Hân-ı Cihan ve Mahzen-i Afganî* isimli eserini 1613 Şubat ayında tamamlamıştır. Ni'metullah bu eserinde, Ortaçağ Hindistan'ında egemenlik tesis eden Lodi ve Sûr Hanedanları'na özel atıfta bulunarak çeşitli Afgan kabilelerinin şecerelerini vermiştir. Özellikle Afgan tarihi hakkında sıkça atıfta bulunulan eser, siyasi olaylardan ve devlet adamları arasındaki ilişkilerden detaylı bir şekilde bahseder. Bu eser Bernard Dorn tarafından *Neamet Ullah's History Of The Afghans* ismi ile İngilizce'ye tercüme edilmiş¹⁷ ve çalışmamızda kullanılmıştır. Bernard Dorn'dan farklı olarak N. B. Roy eseri gözden geçirerek yeni tashihler eklemiş ve yeniden yayınlamıştır.¹⁸

Gülbeden Begüm, *Hümâyûnnâme*: Gülbeden Begüm, Babür Şah'ın kızıdır. 1523 yılında doğmuş olan Gülbeden Begüm'ün doğum yerinin Kâbil veya Horasan olduğu düşünülmektedir. Babür Şah'ın Delhi ve Agra'yı fethettikten sonra 1529 yılında Hindistan'a giden Gülbeden Begüm burada iyi bir eğitim almış, 1540 yılında çeşitli siyasi nedenlerden dolayı Kâbil'e gitmek zorunda kalmıştır. Ekber Şah kendisinden şahsî hatıralarını yazmasını istemiş ve bunun üzerine *Hümâyûnnâme* isimli eserini kaleme almıştır. Eser, Hümayun döneminin bir genel tarihi olması bakımından fazla bir değer taşımamakla birlikte askeri ve siyasi olayları anlatmada yetersiz kalmıştır.¹⁹ Ancak Babür Şah'ın son yıllarını ve Lodi Hanedanı ile olan mücadelelerinden bilgiler vermesi nedeniyle çalışmamızda kullanılmıştır. Gülbeden Begüm'ün *Hümâyûnnâme* eserinin British Museum'daki nüshası A. S. Beveridge tarafından kapsamlı bir giriş yazısı ile İngilizce'ye tercüme edilmiştir. Çalışmamızda A. S. Beveridge tercümesinin 1902 baskısı kullanılmıştır.

¹⁶ Khalıq Ahmad Nizami, "Firişte", *DİA*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, C. 13, İstanbul, 1996, s. 133-134; Muhammed Kâsım Hindûşah Firişte Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India Vols I-IV*, (Translated by John Briggs), D. K. Publishers Distributors, Calcutta, 1997.

¹⁷ Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans (Translated from the Persian)*, (Translated by Bernhard Dorn), Bhavana Books & Prints, Delhi, 1920.

¹⁸ Nirodbhusan Roy, *Niamatullah's History of The Afghans*, 1. Baskı, Santiniketan Press, Santiniketan West Bengal, 1958.

¹⁹ Bazmee Ansari, "Gülbeden Begüm", *DİA*, C. 14, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 235.

Bu eserlerden farklı olarak, Minhâcı Sirâc El-Cüzcanî'nin *Tabakat-i Nasiri*, Şerefeddin Ali Yezdî'nin *Emir Timur (Zafername)*, Muhammed Hayat Han'ın *Hayat-ı Afgani*, İbn Battûta'nın *İbn Battuta Seyehatnamesi* ve Şeyh Nuru'l Hakk'ın *Zübdatü't Tevarih* isimli eserleri yine tez çalışmamız içinde muhtelif konularda yararlandığımız diğer kaynaklar olmuştur.

Araştırma Eserleri

Kapsamı bakımından oldukça geniş bir zamana yayılan tez çalışmamızın oluşturulmasında bilimsel nitelikte hazırlanmış çok sayıda araştırma eserlerine başvurulmuştur. Genel olarak Hindistan tarihi özelde ise Delhi Türk Sultanlığı ve Lodi Hanedanı'nın tarihlerini konu alan bu çalışmalar araştırma safhasında tez çalışmamızın ilerlemesinde büyük katkılar sağlamışlardır.

Lodi Hanedanı ve bu hanedanı oluşturan Lodi sülalesine mensup kişilerin tarihteki etkinlikleri ile alakalı bilgi veren yabancı eserlerin başında Avadh Bihari Pandey'in kaleme almış olduğu *The First Afghan Empire In India (1451-1526 A. D.)* isimli eseri gelmektedir. Mezkûr eserde Pandey, Lodi Hanedanı dönemini siyasi, iktisadi, ictimai vs. birçok alanda incelemiş ve sade bir anlatımla okuyucuya sunmuştur. Lodi Hanedanı'nın İngilizce olarak detaylı bir anlatımı verilen bu eserin 1956 Kalkûta baskısı çalışmamızda kullanılmıştır.²⁰ Lodi Hanedanı'nın tarihi konusunda bahsedilmesi gereken bir diğer önemli araştırma eseri de Abdul Halim'in *History of The Lodi Sultans of Delhi and Agra* isimli eseridir. Bu eser de yazarı tarafından İngilizce kaleme alınmış olup Lodi Sultanları'nın kapsamlı bir anlatımını gerçekleştirmiştir. Tez çalışmamızda 2009 Delhi baskısı kullanılmıştır.²¹ Özellikle Emir Timur'un Hindistan Seferi ve Babür Şah'ın Hindistan'ı fethine kadarki süreçte vuku bulan olayları konu alan Kishori Saran Lal'in *Twilight of The Sultanate* isimli eseri de Lodi Hanedanı'nın kapsamlı bir anlatımını okuyucuya sunmaktadır. Bu eserin 1963 Bombay baskısı çalışmamızda kullanılmıştır.²²

Türkiye'de araştırma sahası olarak Hindistan tarihi diğer alanlara nazaran biraz daha az rağbet gören bir alandır. Ancak yine de çeşitli Türk araştırmacılar tarafından Hindistan tarihine ilgi duyulmuş ve gerek Hindistan tarihi gerekse Delhi Türk Sultanlığı özelinde önemli çalışmalar okuyucunun ilgisine sunulmuştur. Bu doğrultuda Türkiye'de Hindistan Tarihi ile alakalı olarak yapılan çalışmaların başında Yusuf Hikmet Bayur'un üç cilt halinde yayınlamış olduğu *Hindistan Tarihi* isimli eseri gelmektedir. Genel bir Hindistan tarihi kapsamında olan bu eserin ilk cildinde Delhi Türk Sultanlığı ve Hindistan'da kurulan diğer egemen unsurlara yer verilmiştir. Lodiler de Yusuf Hikmet Bayur'un değindiği egemen unsurlardan bir tanesidir. Bu bağlamda çalışmamızda bu

²⁰ Awadh Bihari Pandey, *The First Afghan Empire in India (1451-1526 A. D.)*, Bookland PVT, Calcutta, 1956.

²¹ Abdul Halim, *History of The Lodi Sultans of Delhi and Agra*, Jayyed Press, Delhi, 2009.

²² Kishori Saran Lal, *Twilight of The Sultanate*, Asia Publishing House, Bombay, 1963.

eserin 1987 Ankara baskısı kullanılmıştır.²³ Yusuf Hikmet Bayur'dan sonra tez çalışmasına katkı sağlayan eserlerden bir tanesi de Sadettin Yağmur Gömeç ve Müslüme Melis Çelikleş'in kaleme aldıkları *Hindistan'da Türkler* isimli eser olmuştur.²⁴

Tez çalışmasına katkı sağlayan araştırma gruplarından bir tanesi de Türkiye'de ve uluslararası alanda kaleme alınmış makaleler olmuştur. Bu doğrultuda Woseley Haig'in *The Cambridge History of India* isimli eserde kaleme aldığı "*The Lodi Dynasty*" başlıklı makalesi ve Enver Konukçu'nun Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi isimli eserde yayınlanan "*Hindistan'daki Türk Devletleri*" isimli makaleleri verdikleri bilgiler çerçevesinde tez çalışmasında istifade edilmiştir.²⁵ Ayrıca Hameed-ud-Din, Khaliq Ahmad Nizami gibi uluslararası tanınırlığı olan isimleri Hindistan ve Delhi Türk Sultanlığı özelinde yazmış olduğu makaleleri de kullanılan diğer çalışmalar olmuştur. Lodi Hanedanı ile ilgili olarak ansiklopedik eserlere de başvurulmuştur. Bu eserlerden, *İslam Ansiklopedisi* ve *Türkler Ansiklopedisi* başlıcalarıdır.

²³ Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi**, C. 1, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, s. 469.

²⁴ Sadettin Yağmur Gömeç ve Müslüme Melis Çelikleş, **Hindistan'da Türkler**, 4. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2019.

²⁵ Thomas Wolseley Haig, "The Lodi Dynasty", **The Cambridge History of India (Turks and Afghans)**, 3, Cambridge University Press, Cambridge, 1928, s. 228-250; Enver Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", Hakkı Dursun Yıldız (Ed.), **D.G.B.İ.T.**, C. 9, Çağ Yayınları, İstanbul, 1988, s. 461-534.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. LODİ HANEDANI DÖNEMİ'NDEN ÖNCE HİNDİSTAN

1.1. Delhi Türk Sultanlığı'nın Kuruluşuna Kadar Hindistan

Tarih boyunca birbirinden farklı birçok devlet, millet ya da topluluğun ilgisini çekmiş olan Hindistan Asya'nın güneyinde bulunan üç büyük yarımadadan bir tanesidir. Doğu bölgelerinin Himalaya, batı bölgelerinin ise Hindikuş Dağ silsileleri ile çevrildiği Hindistan sahip olduğu zenginliklerle insanlık için bir cazibe merkezi olmuştur.²⁶ Hindistan, verimli toprakların yanı sıra İpek ve Baharat Yollarına sahip olması nedeniyle de ticari ve kültürel anlamda Dünya Mirasına önemli katkıları olan bir bölge olmuştur. Greklerin, Perslerin, Türklerin, Moğolların ve hatta Afganların tarih boyunca istilalarına sahne olan Hindistan coğrafyası, Dünya tarihinin önemli noktalarından bir tanesini teşkil etmektedir. Kadim dönemlerden başlayarak M.S. birinci binin ilk yarısına kadar Hindistan'da sırasıyla Persler, Makedonyalı Büyük İskender, Sakalar²⁷ Kuşanlar ve Ak-Hunlar²⁸ bu coğrafyada hâkimiyet kurmuş yabancı unsurlar olmuşlardır.²⁹

Hindistan'ı kendine hedef olarak belirlemiş liderlerden Büyük İskender, M.Ö. 327 yılının ilkbaharında ordusu ile Hindistan'ı hâkimiyeti altına almaya başlamış ve Hint Denizi kıyılarına kadar ulaşmayı amaç edinmişti. Yaklaşık olarak on dokuz ay süren bu işgal dönemi, ordusunun büyük derecede kayıp vermesi nedeniyle sona ermişti. İskender'in Hindistan seferinden sonra Çandragupta öncülüğünde kurulan yerli Maurya İmparatorluğu³⁰ uzun bir süre için Hindistan'ı istilacıların saldırılarına karşı korumuşsa da imparatorluğun yıkılmasıyla Grek kökenli istilacılar Kuzey Hindistan'a yerleşmeyi başarmışlardır. Grek kökenli istilacıların Hindistan toprakları üzerindeki varlıklarına ise bir diğer yabancı grup olan Sakalar son vermişlerdir.³¹

²⁶ Yücel Bulut, "Hindistan'da İngiliz Sömürgeciliği, Oryantalizm ve William Jones", **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, 3(6), 2003, s. 71.

²⁷ Hindistan Coğrafyasında Sakalar için bkz.: Müslüme Melis Çelikleş, "Genel Hatları İle Hint Coğrafyasında Sakalar", Alpaslan Demir vd. (Ed.), **Türk Tarihine Dair Yazılar II**, Gece Kitaplığı, 2017, s. 25-32.

²⁸ Hindistan'da hâkimiyet kurmuş olan Kuşan ve Ak Hun Devletleri için bkz.: Neslihan Durak, "Hindistan'da Saka, Kuşan ve Akhunlar", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, 25-28 Haziran 2007, s. 139.

²⁹ Müslüme Melis Çelikleş, **Gupta Tarihi ve Kültürü**, 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2019, s. 1-11.

³⁰ Bayur, a.g.e., s. 56; Hatice Derya Can, "Maurya İmparatoru Çandragupta Döneminde Yönetim", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 30(50), 2011, s. 49.

³¹ Yalçın Kayalı, "Timur'un Hindistan Seferi", **İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (6), 2014, s. 185; Çelikleş, a.g.e., s. 7.

Yapılan araştırmalar ve ortaya konulan deliller ışığında kuvvetle muhtemel Türk oldukları bilinen Sakaların ilk kez Sind ve Mekran mevkillerine inmelerine dair kayıtlar ile Hindistan coğrafyasında yeni bir yabancı topluluğun hâkimiyeti söz konusudur. Mauses ve halefi I. Azes yönetiminde Gandhara'dan Hindistan'ın orta kesimlerine ve kuzeyine yayıldıkları gibi güneyde de sınırları Mahura, Uccain ve Saurashtra'nın önemli bir bölümüne hakim olan Saka Devleti, İndo-Part Devleti'nin kurucusu Gondhopharnes (M.Ö. 18- M.S. 50) tarafından tahmini olarak siyasi anlamdaki hâkimiyetlerine M.S. 19'da son verilmiştir.

Sakalardan sonra Hindistan'da, arkeolojik buluntular ve nümizmatik deliller ışığında araştırmacıların Türk olduklarını ileri sürdükleri ancak menşelerinin tartışmalı olduğu bir diğer devlet de Kuşanlardır. Tarih sahnesine çıkmaları M.Ö. II. yüzyılda Çin'in kuzeyinde bulunan Hunların Yüeh-chilere saldırımlarının ardından meydana gelen göç dalgası, Yüeh-chilerin Kansu bölgesini terk ederek batıya doğru hareketlenmelerine neden olmuş ve M.Ö. 90-50 yılları arasında beş yabguluğa ayrılmalarıyla son bulmuştur.³²

Bu dönemlerde Baktria bölgesinde olduğunu bilinen bu beş yabguluktan Kuei-Shuang'ın yabgusu olan Kucula Kadfises diğer dört yabguluğu hâkimiyeti altına almış ve Kuşan Devleti'nin temellerini atmıştır.³³ Kucula Kadfises döneminde başlayan Kuşanların Hindistan ilgileri Vima Kadfisesle devam etmiştir. Kuşanların Hindistan'daki en parlak dönemi ise Kanişka döneminde vukuu bulmuştur. Kanişka'nın döneminde Kuşan Devleti en geniş sınırlara ulaşılmasının yanısıra kültürel ve dini faaliyetlerle de Hindistan tarihinde yer almışlardır. Kuşanlar, M.S. I. Yüzyılda büyük bir İmparatorluk inşa etmişler ve 5. Yüzyıla kadar ayakta kalmışlardır.³⁴

Kuşanların ardından ise Hindistan'da Hunların bir kolunu teşkil eden Ak-Hunlar görülmeye başlamıştır. Ak-Hunlar'ın Hindistan'daki ilk faaliyetleri M.S. 320'de kurulduklarını bildiğimiz ve 4-6. yüzyıllar arasında Hindistan'da hâkimiyet sağlayan yerli Gupta Devleti ile olan mücadeleleri olmuştur.³⁵ Ak-Hunlar bu mücadelelerde ilk olarak Pencap bölgesine akınlara başlamışlardır. Başlangıçta Gupta tarafından durdurulsalar da Ak-Hunlar Toraman (484-515) öncülüğünde bölgeyi istilaya başlamışlar daha sonra da halefi Mihirakula zamanında (515-550) Gupta Devleti'nin dağılma sebeplerinden olmuşlar ve Kuzey Hindistan'ı tamamen ele geçirmişlerdir.³⁶

³² Dursun Ali Akbulut, "İlkçağda Soğdia ve Baktria İle Hindistan İlişkileri", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, 25-28 Haziran 2007, s. 4.

³³ Mehmet Tezcan, "Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara 25-28 Haziran 2007, s. 12; Akbulut, a.g.m., s. 4.

³⁴ Tezcan, a.g.m, s. 16; Akbulut, a.g.m., s. 6; Çelikaş, a.g.e., s. 10-11.

³⁵ Melahat Hande Turgut, **Gupta İmparatorluğu: Hindistan'ın Altın Çağı (M.S. 4-6. YY.)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 6; Gupta Devleti ve Ak-Hun mücadeleleri için ayrıca bkz.: Çelikaş, a.g.e, s. 92.

³⁶ Durak, a.g.m, s. 143; Çelikaş, a.g.e., s. 92.

Kuzey Hindistan'ın 6. Yüzyıl sonlarına kadar en kudretli siyasi varlığı olarak görülen Ak-Hunlar, Batı-Göktürk ve Sasani iş birliği sonucunda 557 yılında ilk olarak Afganistan dolaylarındaki hâkimiyetlerini ve ardından da Hindistan'daki siyasi varlıklarını kaybetmişlerdir.³⁷ Kuzeyden Hindistan'a ulaşan Türkler, kültürleri ve siyasi varlıklarıyla bölgeye tutunmaya çalışmışlardır. Siyasi anlamda 11. Yüzyıla kadar kalıcı etkiyi gösteremeseler de bölgeye bıraktıkları kitabeler ve kültürel kalıntılarla miraslarını Hindistan'da yaşatmışlardır. Daha sonraki devirlerde ise Hindistan'a yapılan Türk seferleri Hindistan Türk Tarihi açısından önemli sonuçlar doğurmuştur.

Siyasi bir teşekkül olarak 6. Yüzyılın ikinci yarısıyla 10. Yüzyıl arasında Hindistan'da güçlü bir Türk siyasi teşekkülü yoktur. Ancak özellikle 7. Yüzyılın ikinci yarısını müteakiben Hindistan'da bir başka yabancı istila söz konusu olmuştur. Bu dönemde vukuu bulan yabancı istila ise Müslüman Araplar tarafından gerçekleştirilmiş ve ilk kez 664 yılında Muaviye zamanında Sind'e başlatılmış ve 750'li yıllara kadar devam etmiştir. Sind bölgesine tamamen hâkim olan Araplar, bu bölgenin yerli halkına Kur'an'ın hükümlerini uygulayamadıkları gibi, bölgede var olan yerli yönetimlerle iyi ilişkiler kurma yoluna giderek feodal bir yapıda varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır.³⁸

Hindistan'da 10. Yüzyıla gelindiğinde yeni bir Türk hâkimiyeti dönemi söz konusudur. Bu yüzyıldan itibaren Hindistan coğrafyasının yerlisi olmasalar da yüzlerce yıllık bir mirasın bakiyeleri olan Türkler, Gaznelilerin şemsiyesi altında yeni bir hâkimiyet teşkil etmeye başlamışlardır. Gazne dolaylarına yerleşen Türk unsurlarının Sebük Tigin öncülüğünde Kuzey Hindistan'ı ele geçirmesiyle başlayan bu hâkimiyet hususu haleflerinden olan Gazneli Mahmud'un Hindistan'a düzenlediği 17 büyük seferiyle güçlendirilmiştir. Böylece Türkler, Asya'nın güney ucundaki değerli Hindistan topraklarında güçlerini yeniden hissettirmişlerdir.³⁹

Gazneliler'den sonra Afganistan ve Hindistan bölgesinde Gurlular hâkim güç haline gelmiştir. Gurlular, Afganistan'ın Gur bölgesine yerleşerek oradan Hindistan'a doğru akınlar düzenlemişlerdir. Bu akınlar neticesinde Lahor'u zapt ettikten sonra Gaznelilerin Hindistan hâkimiyetine son veren Gurlular, İndus ve Pencap'a kadar ilerlemişlerdir.⁴⁰ Gaznelilerin Hindistan'da sahip oldukları son toprak olan Lahor'u 1186'da ele geçiren Gurlular, Gaznelilerin fetih geleneklerinin de mirasçısı

³⁷ Ak-Hunların Hindistan ile ilişkileri bu dönemde tam anlamıyla bitmemiştir. Zira İslam coğrafyacılarının verdikleri bilgilere göre, muhtemelen Ak-Hun varisi olarak düşünülen Türk Şâhiler'den bir grup Hint yerlileri arasında eriyen diğer Ak-Hun unsurlarından ayrılarak Afganistan'ın dağlık bölgelerine çekilmiş ve 870 yılına kadar burada varlıklarını sürdürmüşlerdir. Türk Şâhiler, bunun akabinde de Gazneli Mahmud'un Hint Seferlerinde önemli roller oynayarak Hindistan'da kurulacak olan Türk hâkimiyeti için temel teşkil edeceklerdir. Bkz.: Durak, a.g.m., s. 144.

³⁸ Neslihan Durak, **Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1999, s. 7.

³⁹ Gaznelilerin Hindistan faaliyetleri için bkz.: M. Hanefi Palabıyık, "Gaznelilerin Hindistan Seferleri", **EKEV Akademi Dergisi**, (32), 2007, s. 139-152; Neslihan Durak, a.g.t., s. 7.

⁴⁰ Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcâni, **Tabakat-ı Nasiri Moğol İstilasına Dair Kayıtlar**, (Çev. Mustafa Uyar), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016, s. 16.

durumuna gelmişlerdir. Lahor'un zaptı ile ayrıca Gurlular, Hindistan'da kendi hâkimiyetlerinin de temellerini atmışlardır.⁴¹

Gurluların Hindistan hâkimiyetinde ana unsur ise Tarain Savaşları olmuştur. Mu'izz ed-Din Muhammed öncülüğünde güçlü yerli Hint unsuru olan Racputlar ile karşı karşıya gelmişler ve ekseriyeti Türk askerlerden kurulu Gurlu ordusu galip gelmiştir. Bu zafer Hindistan Türk Tarihi bakımından önemli bir noktayı teşkil etmektedir. Zira sonuçları itibariyle Hindistan yolu Türklere açılmış, Kuzey Hindistan'ın önemli şehir ve kasabaları sırayla Türk hâkimiyeti altına girmiştir. Bu hâkimiyet telakkisi tek başına Gurlu hükümdarı tarafından gerçekleştirilmemiş, Tarain Savaşları'ndan sonra bölgeye atadığı "Mu'izzi Melikleri"⁴² de Hindistan hâkimiyetinde pay sahibi olmuşlardır.⁴³

Gurlu Sultanı Muizz ed-Din Muhammed Tarain Savaşları'ndan sonra Kuzey Hindistan'da geniş bir yayılma hareketi başlatmıştır. 1194 yılına gelindiğinde iki yıl önceki gibi yeni bir Hindistan seferine çıkan Mu'izz ed-Din Muhammed yerli Hintlilerden Raca Ray'ın elinde bulunan Benares ve Künevveç şehirlerini ele geçirmiştir. Bu sırada 1192 Tarain Savaşı'ndan sonra Kuzey Hindistan'da görevlendirdiği Kutbeddîn Aybek Delhi ve çevresini tamamen ele geçirmiştir.⁴⁴

Gurlu Sultanı Muizz ed-Din Muhammed, Doğu ve Kuzey Hindistan'ın büyük bir bölümünü ele geçirip; yaklaşık bu uğurda 35 yıl savaştıktan sonra 1206'da İndus yakınlarında bir İsmailî fedaisi tarafından öldürülmüştür.⁴⁵ Hindistan'ın Gurlu hâkimiyetine girmesi, sadece Muizz ed-Din'in şahsi başarısı olmayıp, tamamen onun adına hareket eden Türk asıllı Mu'izzi Melikleri ile ortak faaliyetlerinin bir sonucudur. 1206 yılına kadar Sultan Muizz ed-Din'e tam bir sadakatle bağlı olan Türk asıllı melikleri, bu tarihte O'nun ölmesi üzerine Hindistan'da sahip oldukları toprakları müstakil bir şekilde idare etmeye başlamışlardır. Ancak içlerinde en kuvvetlisi ve gerek askeri alanda gerekse siyasi alandaki geniş bilgi birikimine sahip olan Aybek bu meliklerin arasından sıyrılarak 17 Mart 1206 yılında "Kutbeddîn" unvanı alarak Lahor'da tahta oturmuştur. Daha sonra da esas merkez kabul edilen Delhi şehrine geçerek Delhi Türk Sultanlığı Devleti'ni kurmuştur.⁴⁶

⁴¹ Durak, a.g.t, s. 64.

⁴² Mu'izzi Melikleri tabiri ilk kez Cüzcani'nin eserinde görülmekle birlikte, Gur Sultanı Muizz ed-Din Muhammed'in yakınında bulunan komutanlarına (memlûklerine) verilen isimdir. Kutbeddîn Aybek, Nâsır-ed-Dîn Kabaca, Tâc-ed-Dîn Yıldız, Baha-ed-Dîn Tuğrul ve Kalaçlardan Muhammed Cüzcani'nin Mu'izzi Melikleri olarak tabir ettiği kimselerdir ve 12. Yüzyıl Hindistan Türk nüfuzu için önemli şahsiyetlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: M. Aziz Ahmet, **Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu**, Tansu Say (haz.), Tercüman 1001 Temel Eser, Ankara, 1949, s. 28; Salim Cöhçe, "Delhi Türk Sultanlığı'nın Kurucusu Kutbed-din Aybeg'in Hayatı ve Şahsiyeti", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (5), 2010, s. 14; Bayur, a.g.e., s. 275.

⁴³ Cöhçe, a.g.m, s. 14.

⁴⁴ Muhiburrahman Timur, **Gazneli Devletinden Babürlüler Devletine Kadar Bölgede Kurulan Hanedanlıklar (1206-1526)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2012, s. 47.

⁴⁵ Salim Cöhçe, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", **Türkler**, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 691; M. Aziz Ahmet, a.g.e., s. 155.

⁴⁶ Gömeç ve Çeliktas, a.g.e., s. 64; Romila Thapar, **Early India: From the Origins to AD 1300**, Penguin History, London, 2002, s. 438; Cöhçe, "Delhi Türk Sultanlığı'nın Kurucusu...", s. 21; Durak a.g.t, s. 70.

1.2. Delhi Türk Sultanlığı (1206-1451)

Hindistan, tarih boyunca İran ve Çin gibi kendine özgü bir medeniyet ve kültüre sahip olan coğrafya özelliği taşımıştır. Her alandaki çeşitliliği ile renkli bir kültüre sahip olan Hindistan aynı zamanda derin bir tarihi geçmişe de sahiptir. Bu tarihi geçmişin en önemli etkenlerinden bir tanesi de şüphesiz kuzeyden gelen milletler ve toplulukların istila hareketleri olmuştur.

İranlıların istilalarını, Makedonyalı İskender'in Hindistan seferi takip etmiştir. İskender'in sonrasında ise bu kadim coğrafyada Sakalar, Kuşan ve Ak-Hunlar Kuzey Hindistan'a, Vindhya dağlarına kadar hâkim olmuşlardır. Yedinci yüzyılda vukuu bulan ilk İslam akınları, İndus'un güneyine kadar uzanmış, Afganistan'da kurulan Türk Şâhi, Hinduşâhi ve Gazneliler de tarihi seyirde Hindistan ile münasebette bulunan diğer unsurlar olmuşlardır. Afganistan'da Gaznelilerin hâkimiyetine son veren Gurlular, 1186'da Gazneli sultanı Hüsrev Melik'i mağlup ederek Pencap'ı ele geçirmişler ve özellikle Muizz ed-Din Muhammed öncülüğünde Hindistan'ın önemli bir kısmına hâkim olmuşlardır. Özellikle 1192 Tarain Savaş'ından sonra Hindistan kapılarını aralayan Muizz ed-Din Muhammed kendisine büyük bir bağlılıkla hizmet eden Türk Melikleri'nin (Mu'izzi Melikleri) yardımı ile Hindistan'da yayılma hareketlerine başlamıştır. Hindistan'da bizzat bulunmadığı zamanlarda yerine naip olarak Kutbeddîn Aybek'i tayin etmiştir. İşte, Delhi Türk Sultanlıkları tarihi, bu Türk Melik'i ile başlamakta ve onun halefleri veya yakınları tarafından kurulan hanedanlıklarla devam etmektedir.⁴⁷

Muizz ed-Din Muhammed'in 1206 Mart ayında ölümünü müteakiben kurulan Delhi Türk Sultanlığı Devleti 1526 yılına kadar Hindistan merkezli olarak ayakta kalmış önemli bir Türk devletidir. Delhi Türk Sultanlığı, İslamiyet'in Hindistan'da yayılmasında büyük önem teşkil eder. Söz konusu devletin teşkilat yapısı orta çağ İslam devletlerinin teşkilatıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca 1206-1526 yılları arasında Mu'izzi (1206-1211), Şemsî (1211-1266), Balaban (1266-1290), Kalaç (1290-1320), Tuğluk(1320-1414), Seyyidler (1414-1451) ve Lodi Hanedanı (1451-1526) olmak üzere yedi hanedan tarafından yönetilmiştir.⁴⁸

1.2.1. Mu'izzi Hanedanı (1206-1211)

Mu'izzi Hanedanı Hindistan'daki Delhi Türk Sultanlığı'nın kurucu hanedanıdır. "Mu'izzi" adının menşei Gurlu Sultanı Mu'izz ed-Din Muhammed'in adına nispetle verildiği

⁴⁷ Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 373-374.

⁴⁸ Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 25-28 Haziran 2007, s. 64.

düşünülmektedir.⁴⁹ Ayrıca kurucusu Kutbeddîn Aybek'ten dolayı kaynaklarda ve günümüzde yapılan çalışmalarda *Kutbiler* olarak da geçmektedir. Mu'izzi Hanedanlığı batı literatüründe çoğunlukla *Slave Dynasty* (Köle Hanedanı) olarak bahsedilmektedir. Bu terim daha çok batılı oryantalist düşünceye sahip tarihçilerin Doğu dünyası ve Türklere bakış açılarından kaynaklı olarak ortaya koydukları terim olması kuvvetle muhtemeldir.⁵⁰

Muizz ed-Din Muhammed'in sadece bir kız çocuğu vardı. Bu yüzden Türk Memluklerinin (Mu'izzi Melikleri) çevresinde bulunması ve onlarla yakından alakadar olması belki de bir erkek çocuğunun olmamasından kaynaklanmaktaydı. Hatta hizmetinde bulunan Mu'izzi Melikleri'ni kastettiğini düşündüğümüz "*Diğer hükümdarların bir ya da iki oğlu olabilir: Benim çok fazla oğlum var*"⁵¹ şeklinde sarf ettiği cümlesi bu meliklere gösterdiği öneme işaret etmektedir. Bir memlûk olarak Aybek de Sultan'ın ilgisine mazhar olmuş, bu haliyle daha genç yaşta bir devlet terbiyesi almış ve 13. Yüzyıl itibariyle Türk Tarihi açısından önemli bir devletin kurucusu olmuştur. Aybek'in devlet teşkil etmesinde şüphesiz küçüklüğünden itibaren edindiği tecrübeler, gerçekleştirdiği faaliyetlerle muktedir bir görüntü sergilemesi, Mu'izz ed-Din Muhammed'in Aybek'i devlet içerisinde farklı görevler vererek desteklemesi ve hepsinden önemlisi de Türkler'in devlet kurmadaki geleneksel maharetleri etkili olmuştur.

Mu'izzi Hanedanı'nın ilk sultanı olan Kutbeddîn Aybek'in 1206-1210 yılları arasında daha önceki faaliyetleri kadar önemli bir hadise görülmemektedir. Sadece diğer Mu'izzi Melikleri'nden kayınpederi Taceddîn Yıldız ile Pencap'ın hâkimiyeti meselesinden arası açılmış ise de kısa sürede bunu halletmiş ve Yıldız'ın Kuhîstan Dağları'na çekilmesini sağladıktan sonra Paşaver'den Tibet Dağları'nın eteklerine kadar bütün Kuzey Hindistan'ı birleştirdiği gibi, bu toprakları dışarı bağlı olmaktan da kurtarmıştır.⁵²

Kutbeddîn Aybek, zamanının dikkat çeken şahsiyetlerinden biri olmuştur. İktidar ve zafere kendi başarısıyla gelmiştir. Dış görünüşü itibariyle mükemmel bir görüntüye sahip olmayan Aybek, hayırsever, cesur ve atılgan bir kişiliğe sahipti. Azmi ve ihtiyatıyla parlayan bir komutandı. Muizz ed-Din Muhammed'i kendisine örnek alan Aybek, yirmi yıllık devrede Mirat, Delhi, Koil, Ranthambhor, Benâres, Acmer (Ecmir) gibi birçok bölgeyi fethederek Kuzey Hindistan'ın tamamına

⁴⁹ Bahriye Üçok, "Delhi Müslüman-Türk Sultanlığının Kuruluşu ve Sultan Raziye'nin Saltanatı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 1961, s. 125.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Aziz Ahmet, a.g.e, s. 19-20.

⁵¹ Bayur, a.g.e, s. 262; Anjana Narayanan, "Qutb al-Din Aibak, A Slave Becomes King", <https://anjanadesigns.blogspot.com/2017/09/qutb-al-din-aibak-slave-becomes-king.html> (13.12.2018).

⁵² Aziz Ahmet, a.g.e, s. 158; Cöhçe, "Delhi Türk Sultanlığı'nın Kurucusu...", s. 22.

hükmetmiştir. Aybek Hindistan'ı diğer hâkimiyet kuranlar gibi dışardan bir başkentte değil direkt olarak Hindistan'ın içinden idare etmiştir.⁵³

Kutbeddîn Aybek Hindistan'da sadece siyasi faaliyetleriyle varlık göstermemiş aynı zamanda Delhi merkezli olarak imar çalışmaları da yaparak Hindistan kültür ve mirasına katkıda bulunmuştur. Bunun en güzel örnekleri 1193 yılında Raca Racput'a karşı aldığı zaferin bir göstergesi olarak Kuvvat-ül-İslâm Camii ve Ecmir'de inşaa ettirdiği Büyük Camii'dir.⁵⁴

Delhi Türk Sultanlığı'nın kurucusu Sultan Kutbeddîn Aybek, bilimin ve sanatın gerçek bir hamisi olup ulemaya büyük saygı duyardı. Sultanın bilim ve eğitime olan alakası, başşehir Lahor'un eğitilmiş ve seçkin kişiler için bir merkez haline gelmesini sağlamıştı. Sultan Aybek, ülke meselelerinden arta kalan zamanını tahsilli kişileri sarayında toplamakla geçirirdi. Hattâ şair ve ediplere gösterdiği cömertlikten dolayı *lek-bahş* (yüzbin bağışlayan) adıyla da ünlenmiştir.

Devrin önde gelen âlim ve edibi olan Hasan Nizâmî Nişâburî, Kutbeddîn Aybek devrinde Türkistan'dan Delhi'ye gelmiş ve 1191-1217 Hindistan olaylarını içeren *Tâcü'l-meâsir* adlı tarihini Aybek'e ithaf etmiştir. Aynı devirde yetişen ve Aybek'in himayesini gören Fahr-i Müdebbir ise eserlerinden *Bahrü'l-ensâb*'ı Aybek'e sunmuştu. Onu hil'at, çeşitli hediyeler ve maaşla ödüllendiren Sultan Aybek, kitabın bir nüshasının özel kütüphanesine konmasını istemişti. Sultan Aybek devrinin bir başka âlimi İmâm Radyüddîn Sâgânî idi. Ayrıca Kadı Hamîdeddîn İftihâr Ali b. Ömer el-Mahmûdî ve Mevlânâ Bahâeddîn Uşî (Uçî) de Sultan Aybek'in sarayını süsleyen âlimlerden olmuştur.⁵⁵

Yaşamına bu denli önemli işler sığdıran Kutb ed-Din Aybek, 4 Kasım 1210 tarihinde meşhur oyunlarından Gûy-ı Cevgân veya Cevgân-gûy⁵⁶ adı verilen oyunu oynarken atından düşmesi sonucu vefat etmiş ve Lahor'da defnedilmiştir.⁵⁷ Arkasında miras olarak bıraktığı devlet Hindistan Türk Hâkimiyeti açısından Türk Tarihinin bir parçası olmuştur.

⁵³ Aziz Ahmet, a.g.e, s. 157-160.

⁵⁴ Haluk Kortel, "Bilimin Koruyucuları Olarak Delhi-Türk Sultanları (1206-1414)", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 4(11), 2017, s. 162.

⁵⁵ Kortel, a.g.m, s. 162.

⁵⁶ Bugün "polo" denilen ve at üzerinde oynanan oyunun temeli sayılan çevgânın kökeni hakkında farklı rivayetler mevcuttur. Geçmiş milattan önceki dönemlere kadar uzanan oyunun Hindistan, İran ve Türk kaynaklı olduğuna dair muhtelif görüşler mevcuttur. Daha önce saraylarda yüksek zümrenin eğlence çeşitlerinden biri olan çevgân, zamanla saray dışında da oynanmaya başlamış, halkın seyredebileceği bir biçime dönüşmüş, sonraki dönemlerde de halk tarafından oynanarak yaygınlık kazanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Bahir Selçuk, "Klasik Türk Şiirinde Renkli Bir Oyun: Çevgan", Hayrullah Kaya (Ed.), **I. Uluslararası Bilimsel Araştırma Kongresi, İnsan ve Toplum Bilimleri**, Madrid, 2016, s. 1860.

⁵⁷ Aziz Ahmet, a.g.e, s. 156; Cöhçe, a.g.m, s. 24; Gömeç ve Çelikaş, a.g.e., s. 65; Tania Qureshi, "Qutbuddin Aibak: The Forgotten Tomb of A Slave Sultan", <https://dailymail.com.pk/277030/qutbuddin-aibak-the-forgotten-tomb-of-a-slave-sultan/>, (14.01.2019).

Kutbeddîn Aybek ile 1206 yılında Delhi Türk Sultanlığı'nın kurucu hanedanlığı olarak tarih sahnesine çıkan Mu'izzi Hanedanlığı 1211 yılında Arâm Şah'ın tahttan indirilmesi ile son bulmuştur.⁵⁸ Tarih sahnesindeki ömrü kısa sürse de 13. Yüzyıl itibariyle Hindistan'daki Türk hâkimiyetinin temelini teşkil etmesi bakımından oldukça ehemmiyetlidir. Gurluların Hindistan topraklarındaki mirasını devralarak kısa süre içerisinde tarihte ilk kez Hindistan merkezli bir devlet olan Delhi Türk Sultanlığı'nın ilk hanedanı olan Mu'izzi Hanedanı yerini Kutbeddîn Aybek'in meliki ve aynı zamanda da damadı olan Şemseddîn İl-Tutmuş'un tahta geçmesiyle Şemsî Hanedanı'na bırakmıştır.⁵⁹

Çok kısa bir süre tarih sahnesinde görülen Muizzi Hanedanı Hindistan sınırları içerisinde kurulan ilk Türk devletinin kurucu hanedanı olmasının yanında Hindistan'a kazandırdığı sosyo-kültürel, iktisadi ve siyasi alanlarda birçok yenilikle önemli bir yere sahiptir. Mu'izzi Hanedanı 13. Yüzyıl itibariyle Hindistan'da, Türk varlığının devamlılığını sağlamada, Türk kültürünün yayılmasında ve her şeyden önemlisi bölgedeki Türk hâkimiyetinin çok uzun yıllar kalıcı hale gelmesinde bir temel oluşturmuştur. Tüm bu yönleriyle Mu'izzi Hanedanı Türk tarihi için büyük önem arz etmektedir.

1.2.2. Şemsî Hanedanı (1211-1266)

Sultan Kutbeddîn Aybek'in oğlu ya da kardeşi yoktur. Yalnızca üç kızının olduğunu bildiğimiz Aybek'in kızları, Nasıreddîn Kabaca ve meliki olan Şemseddîn İl-Tutmuş ile evlenmişlerdir. Dönemin hükümdarlık kaideleri içerisinde net bir kuralın olmaması da Arâm Şah'ın tahta çıkmasında etken olduğu düşünülmektedir. Arâm Şah'ın tahta çıkarılmasıyla alakalı kesin bir kaydın bulunmamasından dolayı konuyla alakalı farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden ilki, Kutbeddîn'in ölümüyle beraber oluşan otorite boşluğunun getireceği sıkıntıların önlenmesi için Arâm Şah'ın devlet adamları ve melikler tarafından tahta çıkarıldığı fikridir. Arâm Şah'ın tahta çıkarılması konusunda bir diğer düşünce de herhangi bir muktedirlik özelliği olmayan Arâm Şah'ın devlet adamlarınca daha rahat bir şekilde yönlendirilebileceğidir.⁶⁰ Ancak bir süre sonra mevcut düzen bozulmuş ve Arâm Şah istenmeyen kişi olarak belirmeye başlamıştır.

Arâm Şah'ı tahta çıkaran güçler bu sefer indirmenin arayışları içerisine girmişler ve en uygun aday olarak da Kutbeddîn Aybek'in damadı olan Türkistan asıllı İl-Tutmuş üzerinde karar kılmışlardır. Devlet adamlarının çağrısı üzerine İl-Tutmuş bütün kuvvetleriyle Arâm Şah'ın üzerine yürümüş ve Delhi'yi ele geçirmiştir. Arâm Şah da bunun üzerine Kutbi Emirlerini ve Meliklerini

⁵⁸ Bayur, a.g.e, s. 277.

⁵⁹ Aziz Ahmet, a.g.e, s. 161-162; Bayur, a.g.e, s. 277; Cöğçe, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 696.

⁶⁰ Aziz Ahmet, a.g.e, s. 161-162.

yardıma çağırarak büyük bir ordu teşkil etmiş iki ordu karşı karşıya gelmiştir. Arâm Şah kuvvetleri kısa sürede bozguna uğratılmış ve böylece Arâm Şah'ın kısa süren saltanatı son bulmuştur. Arâm Şah'ın yenilmesinin ardından Kutbeddîn Aybek'in kurduğu Delhi Türk Sultanlığı'nın başına Şemseddîn unvanı ile İl-Tutmuş geçmiş ve Delhi Türk Sultanlığı'nda yönetim mekanizmasının işleyişi Şemsî Hanedanının eline geçmiştir.⁶¹

Şemsîler, kendilerinden önceki devlet geleneğini daha başarılı bir şekilde devam ettirmişlerdir. 1211-1266 yılları arasında Kuzey Hindistan'ın tamamını ele geçirmekle birlikte Racalıkları vergi ve haraca bağlamışlardır. İmar faaliyetleri, sosyo-kültürel faaliyetler ve merkezi otoritenin tesisi gibi birçok alanda önemli işler gerçekleştirmişlerdir. Şemseddîn İl-Tutmuş döneminde (1210-1236) Delhi Türk Sultanlığı büyük bir devlet halini almıştır. Sınırların genişletilmesinin yanında İl-Tutmuş daha önce değindiğimiz Mu'izzi meliklerinden Taceddîn Yıldız ve Nasireddîn Kabaca ile mücadele ederek devletin bütünlüğünü de sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca İl-Tutmuş döneminde vukuu bulan Moğol-Harzemşah mücadelelerinden sonra Delhi Türk Sultanlığı'nın topraklarına sığınan Celâleddîn'in sebep olacağı olası Moğol tehdidini de bertaraf etmiştir. Delhi Türk Sultanlığı'na devlet kimliği kazandıran kişinin İl-Tutmuş olduğu kanaati hemen hemen tüm ilim dünyası için ortak bir düşünce olmuştur. Fetih hareketlerinin yanı sıra devlet yönetiminde getirdiği yenilikler, düzenli bir şekilde uygulanan iktâ sistemi ve Delhi mimarisine katkıları ile ön plana çıkmıştır.⁶²

İl-Tutmuş adaleti ile de tanınmış bir hükümdardır. Garip, mazlum ve haksızlığa uğramış kişileri ayırt edip dertleriyle ilgilenebilmek için gelenekselin dışında renkli elbise giymelerini emrederek herkesin derdine bir çözüm bulmaya çalışırdı. Eğer haksızlığa uğramış bir kimse ona başvurursa, o kişinin hakkını teslim edene kadar uğraşırdı. Adalet konusuna o kadar kendini adamıştı ki sadece gündüz vakitlerinde değil geceleri de zulme uğrayanların olabileceğini ve onların haklarını da gözetmenin önemli olduğunu bildirmişti. Bu sebeple sarayının kapısına iki burcun üzerine iki adet mermerden yapılmış aslan heykeli, aslan heykellerinin boynuna da zincirle büyük çanlar bağlatmıştı. Her kim gece vakti bir haksızlığa uğrarsa gelip bu çanı çalar, sultan iştir iştirmez kalkar mesele ile ilgilenir ve çözüme kavuştururdu.⁶³

Kutbeddîn Aybek'in vefatından sonra Delhi tahtında hak iddia eden kişilerle olan mücadeleleri kazandıktan sonra İl-Tutmuş, Pencap'tan Bihar'a, Keşmir'den Orta Hindistan bölgelerine kadar uzanan toprakları ele geçirerek Hindistan'ın büyük bir bölümünde hâkimiyetini kabul ettirmiştir. Abbasi Halifesi Müstansır-Billah tarafından da hil'at, menşur ve "*es-sultanü'l-muazzam nâsirü*

⁶¹ Cöhçe, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 696-697; Bazmee Ansari, "İltutmuş", **DİA**, C. 22, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, 158; Gömeç ve Çelikaş, a.g.e., s. 71.

⁶² Konukçu, a.g.m., s. 65; Üçok, a.g.m., s. 126; Ansari, a.g.m., s. 158-159; Konukçu, a.g.m., s. 65.

⁶³ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, **İbn Battûta Seyehatnamesi**, (Çev. A. Sait Aykut), C. 1, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 2004, s. 621.

emîri'l-mü'minin” unvanı ile de meşruiyetini güçlendirmiştir. Dış siyasetteki akıllı politikaları ile de devletin güvenliğini sağlamış olan İl-Tutmuş daha önceden Delhi’ye yerleşen İsmaililer tarafından bir Cuma namazında suikaste maruz kalmış, bunun üzerine İsmaililer üzerine bir sefer başlattığı sırada 1236 Nisan’ında hastalanarak Delhi’de vefat etmiştir.⁶⁴

Şemseddîn İl-Tutmuş’un ölümüyle altı ay kadar Rükneddin Firuz Şah (1236) Delhi tahtına geçse de İl-Tutmuş’un veliht gösterdiği Raziye Begüm Sultan (1236-1240)⁶⁵ Şemsîlerin yeni sultanı olmuştur. Ancak babası döneminde teşkil edilen Çihilgâni/Kırklar Meclisi’nde⁶⁶ bulunan meliklerle ters düşmesi ve kadın olmasının getirdiği bir dizi sıkıntılar Raziye Begüm Sultan’ın taht serüvenini kısa sürmüş ve 1240 tarihinde acı bir olayla saltanatı son bulmuştur.⁶⁷ Raziye Begüm Sultan’dan sonra sırasıyla Şemsî tahtına Muizz ed-Din Behram (1240-42), Alâ ed-Din Mesud (1242-1246) ve Nasıreddîn Mahmud (1246-66) geçmiştir.⁶⁸

İl-Tutmuş ve Nasıreddîn Mahmud arasındaki dönem Delhi Türk Sultanlığı tarihinde bir kargaşa dönemi olmuştur. 1246 senesinde tahtın yeni hükümdarı olan Nasıreddîn Mahmud’un yirmi yıllık saltanat devri, Kırklar Meclisi’nin bir üyesi olan Balaban’ın tecrübeleri ve iyi yönetici olma vasfı sayesinde kendisinden önce tahta çıkan kardeşlerine göre daha başarılı bir devir olarak yorumlanmaktadır. Bu dönemde Hindulara karşı başarılı seferler ve merkeze bağlı eyaletlerde çıkan isyanların bastırılması gibi birtakım faaliyetler, iç ve dış tehditlerin bertaraf edilmesinde etkin olmasının yanında devlet içindeki huzurun sağlanması bakımından da önemlidir.⁶⁹

İl-Tutmuş’dan sonra tahta muktedir olmayan hükümdarların geçmesi, dirayetsiz memurların devlet işlerinde görev almaları devletin özellikle 1230-1266 yılları arasında başarısız bir şekilde yönetilmesine sebep olmuştur. İl-Tutmuş’un vefatı sonrasında kayda değer bir siyasi başarı çok fazla

⁶⁴ Salim Cöhçe, **Delhi Türk Sultanları Tarihi**, Huzur Cilt Evi, Malatya, 2004, s. 45; Ansari, a.g.m., s. 159.

⁶⁵ Raziye Begüm Sultan için bkz.: Bahriye Üçok, “Raziye”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 9, MEB Yayınları, İstanbul, 1964, s. 647-648; Üçok, “Delhi Müslüman-Türk Sultanlığının Kuruluşu...”, s. 125-134; Müslüme Melis Çelikleş, “A Turkish Woman in The Indian Geography: Razia Begum”, **International Conference on Humanities and Educational Reserch**, Washinton, Şubat 2016, 317-331; Müslüme Melis Savaş, “Türk Kadınının Liderlik Sembolü: Raziye Begüm Sultan ve Ondan Geriye Kalanlar”, Alpaslan Demir vd. (Ed.), **Türklerde Kadın**, 1. Baskı, Kömen Yayınları, Konya, 2020, s. 21-34.

⁶⁶ Kırklar Meclisi: Şemsîler Hanedanı’nın kurucusu Sultan Şemseddîn İltutmuş tarafından kurulmuştur. Bu meclis Delhi Türk Sultanlığı’nın emir ve meliklerinden oluşmuştur. Sultan İltutmuş’un vefatının ardından Delhi tahtına Kırk Türk Memlûku’nun onayını alan kimseler çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Salim Cöhçe, “Delhi Türk İmparatorluğunda Sultan Şemseddîn İltutmuş’un Kırk Kölesi: Çihilgânilerin Kimlikleri ve Oynadıkları Roller”, **Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi (Tebliğler)**, 1, İstanbul, 1985, s. 175-186; Bilal Koç, “Devletin Nesebten Sebebe Geçişine Direnen Bir Unsur Olarak Çihilgan/Kırklar Meclisi”, **Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, 2(2), Aralık 2017, s. 91-121; Bayur a.g.e., s. 283.

⁶⁷ İbn Battuta, a.g.e., s. 623; Cöhçe, Delhi Türk Sultanları Tarihi, s. 54; Çelikleş, a.g.m., s. 327.

⁶⁸ Haluk Kortel, **Delhi Türk Sultanlığı’nda Teşkilat**, 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2006, s. 6; Bayur, a.g.e., 277-296; Gömeç ve Çelikleş, a.g.e., s. 83-88; Cöhçe, “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri” s. 705-706; Konukçu, a.g.m., s. 68-69; Timur, a.g.t., s. 51-67.

⁶⁹ Kortel, a.g.e., s. 6-7.

görülmese de Delhi Türk Sultanlığı tahtında Hindistan'ın büyük bir bölümüne hâkim olan Şemsîler Delhi Türk Sultanlığının gelişimine de katkı sağlamışlardır. Hindistan'daki Türk nüfuzunun artırılması, banisi oldukları mimari eserlerle Türk kültürünün yine bu coğrafyada yaşatılmasına katkı sağlamışlardır. Yarım asırdan fazla bir sürede Şemsîler Türklüğün ve İslam'ın Hindistan'daki koruyucu şemsiyesi olmuştur. 1211 yılında Şemseddîn İl-Tutmuş'un Aram Şah'ı tahttan indirip Delhi Türk Sultanlığı'nın yeni hükümdarı olması ile başlayan Şemsî Hanedanı 1266 yılında Nasıreddîn Mahmud'un ölümü ile son bulmuştur. Şemsîlerden sonra Delhi Türk Sultanlığı tahtına ilk olarak Balaban isminde bir Çihilgâni meliki geçmiş ve 1266-1290 yılları arasında Delhi tahtının yeni yönetici ailesi Balaban Hanedanı ismini almıştır.⁷⁰

1.2.3. Balaban Hanedanı (1266-1290)

Delhi Türk Sultanlığı'nda hüküm süren üçüncü hanedan Balaban Hanedanı'dır.⁷¹ 1266-1290 tarihleri arasında hâkimiyet kuran Balaban Hanedanının ilk temsilcisi Kıpçakların Alperi⁷² boyuna mensup Gıyâs ed-Din Balaban'dır.⁷³ Meliklikten hanlığa, hanlıktan hükümdarlığa yükselerek İl-Tutmuş'tan sonra Delhi Türk Sultanları'nın en önemlileri arasında yer alan Balaban'ın ilk temsilcisi olduğu hanedan, yirmi dört yıl Delhi tahtında hâkimiyetini sürdürmüştür. Balaban dışında tahta çıkan iki hükümdarın hem hükümdarlık yeteneğinin olmamaları hem de yaşça bu makama uygun olmamalarından kaynaklı olarak bahsi geçen hanedan uzun ömürlü olmamıştır.⁷⁴

Kutbeddîn Aybek tarafından 1206 yılında kurulan Delhi Türk Sultanlığı atmış yıllık süre zarfında büyük vakalar atlatmıştır. Özellikle Şemsîler döneminde İl-Tutmuş'un ölümü devleti bir kargaşa ortamına sürüklemiştir. Kardeşlerin taht mücadeleleri bu kargaşa ortamının en bariz sebeplerinden biri olmuştur. Nihayetinde 1246 yılında tahta geçen Sultan Mahmud da ortaya çıkan sorunlara kalıcı çözümler üretememiştir. Ancak devletin içerisinde bulunduğu buhrandan çıkmasına katkı sağlayacak isim de yine bu dönemde kendinden söz ettirmeye başlamıştır. Bu isim İl-Tutmuş döneminde köle tacirlerinden satın alınarak sarayda *emir-i şikârluk*, *mirahurluk* ve *emir-i haciplik*⁷⁵

⁷⁰ Erdoğan Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, 8. Baskı, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2013, s. 290; Aziz Ahmet, a.g.e., s. 231, Cöhçe, a.g.e., s. 61.

⁷¹ Cöhçe, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 706.

⁷² Alperi boyu Kıpçak Boyları içerisinde ilk sırada yer almasıyla beraber yayıldıkları coğrafyalarda önemli işler yapmışlardır. Çeşitli eserlerde Uluğ-Borlu, İlbarı, Elbörülü, Ölberli şeklinde farklı imlalar ile de gösterilmektedir. Bahsi geçen bu boyun mensupları Deşt-i Kıpçak bölgesinde, Mısır'da kurulan Memluk Devleti'nde ve Delhi Türk Sultanlığı Devleti'nde önemli rol oynamışlardır. Bkz.: A. Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, C. 1, 3. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981, s. 163, 179; Mehmet Kıldıroğlu, **Kırgızlar ve Kıpçaklar**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s. 75.

⁷³ Aziz Ahmet, a.g.e., s. 241; Cöhçe, a.g.e., s. 64; Kortel, a.g.e., s. 7; Gömeç ve Çelikaş, a.g.e., s. 90.

⁷⁴ Ali Fuat Bilkan, "Delhi Türk Sultanlarından Balaban Han", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi**, (22), Ankara, 2002, s. 109; Cöhçe, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 708-709.

⁷⁵ Bahsi geçen unvanlar için bkz.: Kortel, a.g.e., s. 100-114.

gibi önemli rütbelere kazanmış Balaban'dır. Balaban ayrıca dönemin devlet yönetiminde önemli bir yeri olan Kırklar Meclisi'nin de bir üyesi olarak merkezi yönetimde etkili bir isim olmuştur.⁷⁶ Moğolların 1245 yılında Sind'i işgalleri üzerine Moğollara karşı başarılı bir sefer düzenlemiş ve ardından 1246 yılında da Sultan Mahmud tarafından vezirlik rütbesine kadar yükseltilmiştir.⁷⁷

Sultan Nasıreddin Mahmud'un yirmi yıl süren saltanatı süresince devlet işlerinin yönetilmesinde söz sahibi olan Balaban aynı zamanda 1249 yılında kızı ile Sultan Mahmud'un evlenmesi üzerine sultanın kayınpederi olmuştur. Sultan Mahmud yine bu dönemlerde Balaban'a hükümdarlık alameti olan "çetir" ve *Uluğ Han* unvanını vererek ordunun başına getirmiştir. Sultan Mahmud'un uğraştığı Moğol saldırıları, Hinduların neden olduğu tehlikeler ve Meliklerin sebep olduğu iç karışıklıklarda Uluğ Han Balaban sultanın en önemli yardımcılarından biri olmuştur. Ancak Uluğ Han Balaban 1253 yılında İmam ed-Din Reyhan isminde bir Hindu dönmesinin etkisi ile Sultan tarafından saraydan uzaklaştırılmıştır. Bu durum iki yıl kadar sürmüş, daha sonra Uluğ Han Balaban yeniden devlet işlerinin başına dönmüş ve yeniden devlet işlerindeki etkisini göstermeye başlamıştır.⁷⁸ Sultan Mahmud'un 1266 yılında vefatının ardından Sultan Mahmud'tan sonra Şemsî Hanedanına mensup bir hükümdar adayının olmaması Uluğ Han Balaban'ı yeni bir rotaya sokmuştur.

Uzun yıllar Şemsî Hanedanı'na önemli mevkilerde hizmet eden Balaban, 13. Yüzyılın ikinci yarısının başlarında devlet yönetimini tamamen etkisi altına almıştır. Devlet idaresindeki başarıları, Şemsî hükümdarı ile olan akrabalık ilişkisi ve yaptığı işlerdeki müktedir görüntüsü Balaban'ı devlet içerisinde ön plana çıkaran hususlar olmuştur. Tüm bu özellikleri ile Balaban, tahta çıkacak bir halefi olmayan Sultan Mahmud'un ölümü üzerine Şubat 1266'da Gıyaseddin unvanıyla Delhi Türk Sultanlığı'nın yeni hükümdarı olmuştur.⁷⁹

Gıyaseddin Balaban'ın Delhi tahtına çıkışı Delhi Türk Sultanlığı'nda yeni bir döneminde başlangıcıdır. Bu yeni dönem 1266-1290 yılları arasında yirmi dört yıl sürmüş ve Balabanlar dönemi olarak adlandırılmıştır. Gıyaseddin Balaban, ilk olarak iç ve dış tehlikelere karşı önlemler almıştır. Moğol tehlikesini göz önünde bulundurarak güçlü bir ordu tesis etmiştir. Hükümlerine karşı isyan eden beylerin isyanlarını bastırmıştır. Hâkimi olduğu topraklarda olup bitenden haberdar olabilmek

⁷⁶ Saadettin Yağmur Gömeç, "Gıyaseddin Balaban ve Hükümdarın Görevleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 35(59), 2016, s. 240; Aziz Ahmet, a.g.e., 237.

⁷⁷ Bilkan, a.g.m., s. 110.

⁷⁸ Aziz Ahmet, a.g.e., s. 239; Cöhçe, a.g.e., s. 64; Konukçu, a.g.m., s. 409; Bilkan, a.g.m., s. 110; Gömeç, a.g.m., s. 241; Bilkan, a.g.m., s. 110; Bayur, a.g.e., s. 294.

⁷⁹ Aziz Ahmet, a.g.e., s. 241; Gömeç ve Çelikaş, a.g.e., s. 90; Konukçu, a.g.m., s. 409; Bilkan, a.g.m., s. 111.

için “berid teşkilatı”⁸⁰ kurmuş böylece devlet içerisindeki istihbarat ve haberleşmeyi daha sistemli bir hale getirmiştir.⁸¹

Sultan Balaban’a göre hükümdarın muktedir bir duruş sergilemesi için bazı gereklilikleri yerine getirmesi gerekirdi. Bunlardan ilki dinin korunması ve şeriatın uygulanmasıydı. İkincisi, ahlaksızlığın günahların ve sefahatin ezilmesi gerektiğiydi. Son olarak da dindar, Allah korkusu olan ve asil görevliler tayin etmekte. Dördüncüsü ise adaletin sağlanmasına dikkat etmekte.⁸² Sultan Balaban da bu gereklilikleri uygulamış olacak ki kendisinden seneler sonra Hindistan topraklarını ziyaret edenler tarafından adaletli, yumuşak huylu, sabırlı ve erdemli bir hükümdar sıfatları ile anılmıştır.⁸³

Sultan Balaban Delhi Türk Sultanlığı’na kırk yıl gibi önemli bir sürede birçok mevkide hizmet etmiştir. Hindistan’da İslam güç ve nüfuzunun genişletilmesinde önemli rol oynamıştır. Sanatkârları koruyarak Hindistan coğrafyasının kültürel gelişimine etki de bulunmuştur. Yaşamına Türk-İslam mirasına katkı vermiş, sayısız başarılar kazanmıştır. 1285 yılında büyük oğlu ve veliahdı Muhammed Han’ın Moğollar tarafından Pencap’da şehit edilmesi, Sultan Balaban’ın derin bir üzüntü duymasına ve ardından hastalanmasına sebep olmuştur. Bu hastalık neticesinde de Sultan Balaban 1287 yılında vefat etmiştir.⁸⁴

Yaşamı sürekli olarak mücadele içerisinde geçmiş Sultan Balaban vefat etmeden önce torunu Keyhüsrev’i varis göstermişse de devlette söz sahibi beylerin etkisi ile Sultan Balaban’ın oğlu Nasıreddin Buğra Han’dan olma Keykubat “Muizz ed-Din” unvanıyla tahta çıkmıştır.⁸⁵

Delhi Türk Sultanlığı’nda yeni bir devir olan Muizzeddin Keykubat dönemi aynı zamanda Balabanlılar Hanedanı için de sonun başlangıcıdır. Dedesi Sultan Balaban’ın gözetiminde iyi bir

⁸⁰ İslam Devletlerinde istihbarat ve posta teşkilatına Berid denirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz.: İbrahim Harekât, “Berid”, **DİA**, C. 5, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 498.

⁸¹ Konukçu, a.g.m., s. 408; Bilkan, a.g.m., s. 111; Gömeç, “Gıyaseddin Balaban...”, s. 242; Refik Turan ve Fatma Ahsen Turan, “Hindistan’da Yapılan Bir Araştırma Gezisi ve Balabanlar”, **Hacı Bektaş Veli**, (35), 2005, s. 140; Bilkan, a.g.m., s. 111.

⁸² Aziz Ahmet, a.g.e., s. 251-252; Gömeç ve Çelikleş, a.g.e., s. 90.

⁸³ On dördüncü yüzyılın ilk yarısında Hindistan’a seyahat eden ünlü İslam seyyahı İbn Battuta Sultan Balaban hakkında şunları kaydetmiştir: “Balaban, sultanların iyilerindendi. Adaletli, yumuşak huylu, sabırlı ve erdemli bir insandı. Güzel ahlâkından olacak, bir konak inşa ettirmiş ve ona Dârü’l-Emn (Huzur Yurdu) adını vermişti. Borçlu olan kişi bu konağa girdiğinde borcu ödenir, buraya korkuyla süzülen ferahlık bulurdu.” bkz.: İbn Battuta, a.g.e., s. 624.

⁸⁴ Orhan Fuat Köprülü, “Balaban Han”, **DİA**, C. 5, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 3; Aziz Ahmet, a.g.e., s. 265; Gömeç ve Çelikleş, a.g.e., s. 91; Bilkan, a.g.m., s. 111; Cöhçe, “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”, s. 708; Kortel, a.g.e., s. 7.

⁸⁵ Keyhüsrev, Sultan Balaban’ın Moğollarla mücadele ederken ölen büyük oğlu Muhammed Han’ın iki oğlundan biridir. Bkz.: İbn Battuta, a.g.e., s. 626. Ayrıca bkz. Bayur, a.g.e., s. 300; Cöhçe, a.g.e., s. 68; Gömeç, “Gıyaseddin Balaban...”, s. 242.

eğitim olarak yetiştirilmesine rağmen Sultan Muizzeddîn Keykubat dedesi gibi muktedir bir sultan portresi çizememiştir. Tahta çıkmasından sonra Sultan Balaban döneminin aksine eğlence ve sefahatin had safhaya ulaşması devlet işlerini sekteye uğratmıştır. Gelenek halini almış olan Köşk-i Lal’de ikamet durumu kaldırılarak Cemne/Cumna nehri yakınlarındaki Kilughari’ye geçişi de devlet yönetiminde olumsuz anlamda değişikliklere neden olmuştur. Sefahat döneminde yapılan devlet kademelerindeki değişiklikler Delhi Türk Sultanlığı’nın yeniden bir buhran dönemine girdiğinin göstergesi olmuştur. Devlet işlerinde kötü bir ünü olan Nâibü’l-Mülk Melik Nizameddîn’in Sultan’ı etkisi altına alarak saray kontrolünü ele geçirmesi başarılı Türk beylerinin sürülmesine veya öldürülmesini beraberinde getirmiştir. Nizameddîn’in bir diğer vukuatı da Sultan Keykubat’ı şehzade Keyhüsrev’e karşı kıskırtıp öldürülmesini sağlaması olmuştur.⁸⁶

Devlet işlerindeki otorite boşluğu Moğolların Sind’e girmesine neden olsa da Moğollara karşı Sultan Balaban’ın daha önce kurduğu birlikler sayesinde başarılı bir sefer düzenlenmiştir. Nizameddîn’in etkisiyle Türk beylerine karşı düşmanca tutum sürdürmeyi devam ettiren Sultan Keykubat’ın babası Buğra Han merkezde gerçekleşen olaylar nedeniyle Delhi’ye yürümüşse de bir savaş çıkmamıştır.⁸⁷ O sıralarda Bengal valisi olan Buğra Han oğlu Sultan Keykubat’a nasihatlerde bulunmuş ve Sultan Keykubat’ın bazı tedbirler almasını sağlamıştır. Nizameddîn’in önce uzaklaştırılıp sonra öldürülmesi, devlet kademelerinde düzenlemeler ve *Kalaçlar*’ın *Yuğruş*⁸⁸ ailesinden Firuz Han’ın, arız-ı memalik (savunma bakanı) olarak atanması bu tedbirlerden birkaçıydı. Ancak bu tedbirler devlet merkezindeki başıboşluğun önüne geçememiştir. Yeni atamaların ardından da melikler arasındaki çekişmeler devam etmiş ve bu durum da karışıklığı iyice artırmıştır. Tüm bu olayların ardından, Sultan Keykubat ağır bir hastalığa yakalanmıştır. Sultanın hastalanmasının ardından da bir grup melik, Sultan Keykubat’ın yaşça küçük oğlu Keyümers’i “Şems ed-Din” unvanıyla 1290 yılında tahta çıkarmışlardır.⁸⁹

Ünlü seyyah İbn Battuta, Keykubat döneminin sosyal hayatı ile alakalı olarak ise şu bilgileri vermektedir: “Onun dönemine erişmiş birini gördüm. Uzun uzadıya o devrin güzelliğini, fiyatların düşüşünü ve Muizziddin’in cömertliğini anlattı bana. Dihlî Câmii’nin kuzey avlusundaki minare Muizziddin’in eseridir. Bu minarenin ülkede eşi benzeri yok.”⁹⁰ Bu bilgilerden yola çıkarak Balaban döneminde gerçekleştirilen iktisadi yatırımların katkıları bu dönemde kendisini hissettirmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca Sultan Keykubat’ın Delhi mimarisine katkıları göz önüne alındığında Delhi

⁸⁶ Cöhçe, a.g.e., s. 68; Konukçu, a.g.m., s. 412-413; Refik ve Ahsen Turan, a.g.m., s. 141.

⁸⁷ Bayur, a.g.e. s. 300; Cöhçe, a.g.e., s. 69; Konukçu, a.g.m., s. 413.

⁸⁸ Yuğruş: Kaşgarlı Mahmud’a göre kaandan sonra gelen unvandır. Avarlar, Karahanlılar ve Kalaç Sülalesi tarafından kullanılmıştır. Bkz.: Laszlo Rasonyi, **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1971, s. 61, 84.

⁸⁹ Cöhçe, a.g.e., s. 69-70; Gömeç ve Çelikaş, a.g.e., s. 92; Konukçu, a.g.m., s. 413.

⁹⁰ İbn Battuta, a.g.e., s. 628.

Türk Sultanlığı hükümdarlarının kötü gidişatta dahi ülkenin imarını göz ardı etmedikleri anlaşılmaktadır.

Delhi Türk Sultanlığı 1290 yılında kargaşa dönemlerinden birini daha geçirmiştir. Kalaç ileri gelenlerinin saray katında her geçen gün daha fazla şöhret kazanması diğer meliklerin tepki göstermelerine neden olmuştur. Sultan Keykubat'ın ağır hastalığı muhalif seslerin daha da yükselmesine sebep olmuş, Melik Kaçan ve Melik Surha'nın etkisi ile Keyümers tahta çıkmıştır. Ancak güçlü bir nüfuza sahip ve o sıralarda Baharpur'da bulunan Firuz Han aleyhindeki faaliyetleri öğrenir öğrenmez Melik Kaçan ve Melik Surha'nın üzerine harekete geçmiştir. Firuz Han, Melik Kaçan ve Melik Surha'yı öldürttüktan sonra yeni Sultan Keyümers'i bir süreliğine himayesinde tutmuştur. Ancak daha sonra ani bir kararla Sultan Keyümers'i ve Kilughari'de bulunan Keykubat'ı öldürmüştür.⁹¹ Balabanların son sultanlarının ölümleri artık Balaban ailesinin hâkimiyetini de sonlandırmıştır.

1.2.4. Kalaç Hanedanı (1290-1320)

Delhi Türk Sultanlığı'nda Kalaç⁹² bir diğer adıyla Halaç Hanedanı dönemi 1290 yılında Celeddîn Firuz Şah ile başlamıştır. Delhi Türk Sultanlığı'nın dördüncü hanedanını oluşturan Kalaçların tespit edilemeyen bir tarihte Türkistan'dan göç ederek bugünkü Afganistan'ın batısına Ceyhun ile Sind nehirleri arasına yerleşmişler, bölgede hâkimiyet kuran Türk devletlerinin hizmetinde bulunmuşlardır. Gur Devleti içerisinde mühim askeri makamlarda görev almışlar ve Hindistan'ın kuzeyi ağırlıklı olmak üzere birçok bölgesinde idarecilik yapmışlardır.⁹³

Delhi Türk Sultanlığı'nda Balabanlar döneminin sonlarına doğru Kalaç ileri gelenlerinden olan Firuz Şah kendisinden söz ettirmeye başlamış ve devlet kademelerinde çeşitli görevler almıştır. Firuz Şah'ın yükselişi 1290 yılında tahtın yeni sahibi olmasına kadar devam etmiştir. Balabanlıların son dönemlerinde devlet yönetiminin kötü işlemesi nedeniyle ortaya çıkan kargaşa ortamını iyi değerlendiren Firuz Şah 13 Haziran 1290'da "Celâleddîn" unvanı ile tahta çıkmış ve Kalaç Hanedanı'nın ilk temsilcisi olmuştur.⁹⁴

⁹¹ Cöhçe a.g.e., s. 70; Refik ve Ahsen Turan, a.g.m., s. 141. Konukçu, a.g.m., s. 414.

⁹² Kalaç ya da diğer bir adlandırma ile Halaçlar, tam olarak saptanamayan bir tarihte Amuderya'nın güneyine geçmişlerdir. Türk, Çin, Baktria ve İslam kaynaklarında kökenlerinin Türk olduğu belirtilmektedir. Bkz.: Osman Turan, **Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013, s. 47; Hasan Bayburtluoğlu ve Mehmet Tezcan, "Halaçların Menşei", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 8(1), 2019, s. 643.

⁹³ Ashırbadi Lal Srivastava, **The Sultanate Of Delhi (711-1526 A.D.)**, 5. Baskı, The Educational Press, Agra, 1966, s. 140; Cöhçe, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", s. 709-710. Delhi Türk Sultanlığı'ndan önceki devirlerde Kalaçlar'ın faaliyetleri için ayrıca bkz.: Enver Konukçu, "Akhunların Kalıntısı Olarak Kalaçlar (Halaçlar)", **Türkler**, C. 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, 827-830; Aziz Ahmet, a.g.e., s. 128-139.

⁹⁴ Firuz Şah'ın emirlik dönemlerindeki görevleri için bkz. Cöhçe, a.g.e., s. 71-72. Ayrıca bkz.: Enver Konukçu, "Halaciler", **DİA**, C. 15, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 227; Bayur, a.g.e., s. 300-301.

Balaban temsilcilerine derin bir sevgi besleyen Delhi halkı ilk başlarda Celâleddîn Firuz'u bu yüzden kabullenmemişler, Celâleddîn Firuz da bir süre için Kilugheri'de ikamet etmiştir. Burada Sultan Celâleddîn Firuz, bir dizi imar çalışmalarında bulunmuş bir süre sonra da halk yeni yönetime alışmaya başladıktan sonra Delhi'ye geçmiştir. Hâkimiyetini güçlendirme adına da bir dizi çalışmalar yapan Sultan Celâleddîn Firuz Halaç ileri gelenlerine unvanlar ve iktalar vermiştir. Daha önceki teşkilat ve geleneklerde köklü değişiklikler yapmamış yalnızca Balabanların kullandığı kırmızı çetir yerine beyaz çetir tercih etmiştir.⁹⁵

Saltanatının ilk yıllarında Balaban ailesinden Çahcu Küşlü Han'ın isyanı ile karşılaşan Sultan Celâleddîn Firuz oğlu Erkli Han kumandasına bir ordu tahsis ederek bu isyanı bastırmıştır. Yakalanan esirleri de Müslüman kanının dökülmesini istemediği için bağışlamıştır. Tarihler 1292'yi gösterdiğinde Delhi tahtında yeni huzursuzluğun kaynağı Çağatay Moğolları'ndan Kara Hülâgû'nun torunu Abdullah olmuştur. Abdullah emrindeki ordu ile Hindistan'a girmiş ve Sunâm bölgesine⁹⁶ kadar ilerlemiştir. Ancak Moğollar kayıp vereceklerini anladıklarından ateşkes teklif etmişler ve bu teklifleri kabul görmüştür. Ateşkesin ardından İslam dinine geçmeyi isteyen çok sayıda Moğol Delhi yakınlarına yerleştirilmiş ve bunlara Moğolları ayırt etmek için *Nev-müslümanan* (Yeni Müslümanlar) adı verilmiştir.⁹⁷

Böylece Sultan Celâleddîn Firuz dış tehlikelere karşı ilk askeri başarısını elde etmiştir. Celâleddîn Firuz döneminin en başarılı seferlerinden biri de Kara ve Eved eyaletlerinin valisi yeğeni Alâeddin'in Devagiri seferidir. Alâeddin'in 1294 yılında başlattığı bu seferde büyük ganimetler elde ederek ön plana çıkmıştır. Sultan'ın etrafındaki yakınları Sultan'a Alâeddin'in elindeki ganimetleri alması yönünde telkinlerde bulduysa da sultan yeğenine olan güveninden dolayı bu istekleri geri çevirdi. Daha sonra tahtı ele geçirmeyi kafasına koyan Alâeddin bir plan tertip etmişti. Sultan'a yazdığı bir mektupta savaş sonrası elde ettiği ganimetleri Sultan'a taktim etmeyi istediğini bildirmiş bunun üzerine sultan da Delhi'den yola çıkarak seferden dönen Alâeddin'i karşılamak üzere yola koyulmuştu. Ganj nehrine geldiğinde Alâeddin'in kumpasını öngöremeyen Sultan nehri geçtikten sonra Alâeddin tarafından 19 Temmuz 1296'da öldürülmüştür.⁹⁸

Celâl ed-Din Firuz'un ölümünün hemen ardından yerine küçük oğlu Rükneddîn İbrahim, Delhi'de tahta geçirildi. Ancak seri bir şekilde hareket eden Alâeddin topladığı ganimetlerin de etkisi

⁹⁵ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 131-132; Orhan Fuat Köprülü, "Fîrûz Şah Halacî", **DİA**, C. 13, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 140-141.

⁹⁶ Sünâm Bölgesi: Hindistan'ın Pencap eyaletinde bir bölge.

⁹⁷ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 135-136; Kishori Saran Lal, **History of the Khaljis (1290-1320)**, 1. Baskı, Union Book Stall, Allahabad, 1950, s. 37-38; Köprülü, "Fîrûz Şah Halacî", s. 141; Srivastava, a.g.e., s. 144; Kortel, a.g.e., s. 9.

⁹⁸ Salim Cöhçe, "Kalaç Sultanlığı", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, 25-28 Haziran 2007, s. 78; Kortel, a.g.e., s. 9; Köprülü, "Fîrûz Şah Halacî", s. 141.

ile ilk olarak Rûkn ed-Din'i sonra da Celâleddîn Firuz'un Multan ve Lahor taraflarına hâkim olan Erkli Han'ı ortadan kaldırtarak Delhi Türk Sultanlığı tahtına Alâeddin Muhammed Şah ismiyle oturmuştur.⁹⁹

Sultan Alâeddin Muhammed Şah dönemi Delhi Türk Sultanlığı'nda Kalaç Hanedanlığının zirve noktasıdır.¹⁰⁰ 21 Aralık 1296'da Delhi'de tahta oturduktan sonra, kardeşi Elmas Beğ'i Uluğ Han unvanıyla ordu komutanı tayin etmiş ve hâkimiyetine karşı vukuu bulan iç isyanları bastırmıştır.¹⁰¹ 1316 yılına kadar Moğol istilalarını bertaraf etmiş, Hindistan'da Gucerât, Ranthambor Kalesi, Çitor, Sivana, Jalor ve Mandu bölgelerini Delhi Türk Sultanlığı'nın sınırlarına katarak Kuzey Hindistan ve Orta Hindistan'ın tamamına yakınına hâkim olmuştur. Ayrıca Güney Hindistan'da Devagir, Telanga ve Madura gibi vilayetleri vergiye bağlayarak Delhi Türk Sultanlığı'nın Hindistan'daki etki sahasını genişletmiştir.¹⁰²

Siyasi anlamda başarılarının yanında Sultan Alâeddin Muhammed, çocukluk ve gençlik dönemlerinde iyi bir eğitim almaya da kuvvetli şahsiyeti ile iyi bir devlet adamı olmuştur. Hâkimiyeti süresince ülkede ticaret, sanayi ve ziraat gibi bir devlet için önemli unsurları geliştirmiştir. İmar faaliyetleri ile de ilgilenen Sultan Alâeddin Delhi Türk Sultanlığı'nın topraklarında saraylar, sarnıçlar, kaleler, camiler, türbeler ve medreselerin yapılmasında öncü olmuştur. Yaşamına onlarca iş sığdıran Sultan Alâeddin 6 Ocak 1316'da vefat etmiştir.¹⁰³

Sultan Alâeddin Muhammed'in ölümünün ardından daha önce Melik Hazar Dinari'nin etkisi ile daha çocuk yaşta bulunan Şehzade Şehâbeddin Ömer veliaht ilan edilmiştir. Sultan Alâeddin Muhammed'in ardından "Şehabeddîn" unvanı ile tahta çıkan Ömer çok uzun süre tahtta kalmamıştır. Nitekim Delhi tahtında daha evvelki hanedanlıklarda meydana gelen siyasi çekişmeler bu dönemde ortaya çıkmış ve 14 Nisan 1316 gününe kadar devam etmiştir. Bu tarihte bir diğer şehzade Mübarek Han, "Kutbeddîn" unvanı ile tahta çıkmıştır. Ancak Kutbeddîn Mübarek Han dönemi de çok parlak geçmemiştir. Babası Sultan Alâeddin döneminde tesis edilen devlet düzeni bozulmuş ve yönetim sultandan çok naiblerin elinde toplanmaya başlamıştır. Devlet mekanizmasının işleyişinin kötüleştiği 1320 yılında otorite boşluğundan yararlanan Hint asıllı Nasıreddin Hüsrev isimli bir melik kanlı bir darbe ile tahtı ele geçirmiş ve "Nasıreddîn" unvanı ile tahtın yeni hükümdarı olmuştur.¹⁰⁴

⁹⁹ Cöhçe, "Kalaç Sultanlığı", s. 78-79.

¹⁰⁰ Cöhçe, "Kalaç Sultanlığı", s. 78-79.

¹⁰¹ Yusuf Halaçoğlu, "Alâeddin Halaci", **DİA**, C. 2, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 330.

¹⁰² Hermann Kulke ve Dietmar Rothermund, **Hindistan Tarihi**, (Çev. Müfit Günay), İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 246-248; Halaçoğlu, a.g.m., s. 330; Timur, a.g.t., s. 74-80.

¹⁰³ Halaçoğlu, a.g.m., s. 330; Cöhçe, "Kalaç Sultanlığı", s. 87.

¹⁰⁴ Cöhçe, a.g.e., s. 101; Kortel, a.g.e., s. 10-11; Konukçu, "Halaciler", s. 228; Gömeç ve Çelikleş, a.g.e., s. 98.

Nasireddin Hüsrev, Hinduların Delhi topraklarında yeniden üstünlüğü eline alması için uğraşlar vermiştir. Kısa hâkimiyet döneminde, sarayda Hindu adetleri uygulanmışsa da Kalaçların Dibalpûr valisi Gazi Melik Tuğluk bunlara karşı çıkmıştır. Gazi Tuğluk, komutasındaki ordu ile Delhi'ye doğru yola çıkmış Nasireddin Hüsrev'in ordusu ile Lohravat ovasında karşılaşmıştır. Savaşı kaybeden taraf Nasireddin Hüsrev olmuş ve öldürülmüştür. Melik Gazi Tuğluk ise "Gıyaseddin Tuğluk Şah" unvanı ile 6 Eylül 1320'de tahta çıkmıştır.¹⁰⁵

Kalaçlar da tıpkı kendilerinden önceki hanedanlarla aynı akıbeta uğramışlardır. Güçlü hükümdarların ardından gelen devlet işlerinden anlamayan etkisiz hükümdarlar sebebiyle Delhi Türk Sultanlığı bir kez daha kötü yönetilmiş ve buhrana sürüklenmiştir. Bunun üzerine yine dönemin önemli devlet adamlarından Gazi Tuğluk Şah bu buhranı sonlandıracak bir hamle yapmış ve Delhi Türk Sultanlığı'nın tahtına geçerek 1320-1414 yılları arasını kapsayacak Tuğluklar dönemini başlatmıştır.

1.2.5. Tuğluk Hanedanı (1320-1414)

Kalaç Hanedanı'nın güçlü hükümdarı Alâeddin Muhammed'in 1316'da ölümü üzerine yerine geçenler devlet yönetimini tam anlamıyla sağlayamamışlardır. Alâeddin Muhammed Kalaç'ın yerine geçen iki oğlu ve Hindu asıllı Hüsrev Han'ın kötü yönetimi huzursuzluğa yol açmış ve 1320 yılında saray adamlarının da etkisiyle Gazi Tuğluk Şah, Gıyaseddin unvanıyla tahta çıkmış ve Delhi Türk Sultanlığı'nda Tuğluk Hanedanı dönemi başlamıştır.¹⁰⁶

Sultan Gıyaseddin Tuğluk Şah'ın babası *Karavna (Karauna)*¹⁰⁷ Türkleri'nden olup Sultan Gıyaseddin Balabanın hizmetinde bulunmuştur, annesi ise Hindistan'ın yerli kavimlerinden olduğu düşünülen *Jat (Cet/Çat)* olarak da bilinir) kabilesindedir.¹⁰⁸ Tuğluk Şah, Halaç Hanedanı döneminde Alâeddin Muhammed'in hâkimiyeti sırasında piyade olarak orduya girmiş daha sonra şöhret basamaklarını birer birer çıkmıştır. Ünlü Seyyah İbn Battuta gördüğü bir camii kitabesindeki yazı üzerine Tuğluk Şah'ın 29 kez Moğollarla savaşmasından sonra *Melik Gazi* unvanını aldığını

¹⁰⁵ Gömeç ve Çelikaş, a.g.e., s. 98-99; Bilal Koç, **Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s. 50-54.

¹⁰⁶ Haluk Kortel, "Tuğluklular", **DİA**, C. 41, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 333.

¹⁰⁷ İbn Battuta'ya göre Karauna Türkleri 7. ve 13. Yüzyıllar arasında Afganistan ve Sind arasındaki dağlık arazilerde yaşamış Türk topluluğudur. Bkz. İbn Battuta, a.g.e., s. 638-639; Aynı zamanda Karauna'nın bölgesel askeri birlikler için kullanılan bir isim olabileceği ve daha sonraları kabile durumuna geldikleri kuvvetle muhtemeldir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Peter B. Golden, **Türk Halkları Tarihine Giriş**, (Çev. Osman Karatay), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2012, s. 314.

¹⁰⁸ Timur, a.g.t, s. 83; Koç, a.g.t., s. 42.

belirtmektedir.¹⁰⁹ Daha sonra mirahurluk görevi ve uzun yıllar ülkenin kuzeybatı eyaletlerinden Dibalpûr, Samâne ve Multan’da yöneticilik yapmıştır.¹¹⁰

Tuğluk Şah tahta geçtikten sonra acil olan siyasi ve iktisadi konuları halletmeye koyulmuştur. Halaçlar döneminde koyulan ağır vergileri düzenleyen Gıyaseddîn Tuğluk diğer yandan Hindu toprak sahiplerine çeşitli imtiyazlar sağlayarak bağlılıklarını artırmaya çalışmıştır.¹¹¹ Ayrıca Çağatay Devleti’nin Delhi’yi iki kez muhasara altına alması nedeniyle Sultan Tuğluk Şah Delhi’nin 15 kilometre güneybatısında *Tuğlukâbâd* şehrini inşa ettirmiştir.¹¹²

Delhi saltanatını içinde bulunduğu karışık durumdan kurtarmayı amaçlayan Sultan, merkezi yönetimi de güçlendirme adına adımlar atmıştır. Multan, Bedâûn, Evez, Lahor gibi şehirlerine yeni valiler göndererek buraların hâkimiyetini sağlamaya çalışmıştır. İçeride olduğu gibi dışarıda da iyi bir siyaset izleyen Sultan, Hindû Talingana Racalığı’nı 1324 yılında merkeze bağlı bir eyalet haline getirmiştir. Sultan Gıyaseddîn Tuğluk, Bengal havalisine de bir sefer düzenlemiş, Bengal’in bir kısmını doğrudan devlet topraklarına dâhil ederken bir kısmını da tabii devlet statüsünde bırakmıştır. Bengal seferi sultanın son seferi olmuştur. Zira sefer dönüşünde yapılan karşılama merasimi sırasında hazırlanan ahşap köşkün yıkılması sonucu, Sultan Gıyaseddîn Tuğluk Şah vefat etmiştir (Şubat-Mart 1325).¹¹³

Gıyaseddîn Tuğluk Şah’tan sonra veliaht şehzade Cuna ya da diğer bir adlandırma ile Cavna Han, Muhammed Tuğluk unvanı ile tahtın yeni hâkimi olmuştur. Sultan Muhammed Tuğluk çeyrek asırdan fazla Delhi tahtında hüküm sürmüştür. Bu hâkimiyeti sırasında iç isyanlarla uğraşmış, Delhi topraklarına Malva, Gucerât ve Dekken şehirlerini katmıştır. Muhammed Tuğluk’un bir diğer faaliyeti ise başkenti Devâgîri’ye (Devletâbâd) taşımak olmuştur. Ancak onun bu hareketi aynı zamanda devletin çöküşüne de zemin hazırlamıştır.¹¹⁴

Muhammed Tuğluk’un fetih politikalarından başka idari ve ekonomik yenilikler de gerçekleştirmiştir. Ancak daha önce uygulanan ürün endeksli vergiyi nakdi yollarla alma girişimi ve para değerlerindeki dalgalanmalar halk tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ayrıca bu dönemde sahte para basımının artması da devletin ekonomisine zarar vermiştir. Mevcut bu sıkıntıdan başka olarak

¹⁰⁹ Ibn Battuta, a.g.e., s. 639.

¹¹⁰ Agha Mahdi Husain, **The Rise And Fall Of Muhammad Bin Tughluq**, Luzac&Co, London, 1938, s. 16-17; Haluk Kortel, “Tuğluklular”, s. 333.

¹¹¹ Kortel, a.g.e., s. 11.

¹¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Haluk Kortel, “Tuğlukabad”, **DİA**, C. 41, Türk Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul, 2012, s. 332-333.

¹¹³ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., 214; İbn Battuta, a.g.e., s. 643-645; Timur, a.g.t., s. 83; Kortel, “Tuğluklular”, s. 333.

¹¹⁴ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 215; İbn Battuta, a.g.e., s. 652; Cöhçe, a.g.e., s. 84; Kulke ve Rothermund, a.g.e., s. 255-257; Kortel, “Tuğluklular”, s. 333; Timur, a.g.t., s. 85.

üzerindeki baskıyı azaltmak için Muhammed Tuğluk, İran ve Orta Asya üzerine seferler düzenlemiş bunlarda da başarısız olmuştur. Tüm bu vakıyalardan sonra Muhammed Tuğluk dönemi bir kargaşa dönemi halini almış ve kırsal bölgelerde yaşayan Hint nüfusuna, görüşlerini beğenmediği din âlimlerine ve Müslümanlara ağır baskılar uygulaması bu kargaşa ortamını artırmıştır.¹¹⁵

Hâkimiyetinin son yıllarına doğru giriştiği birçok başarısız harekâtın ve devletin içerisinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve psikolojik tükenmişlik bazı bölgelerdeki şahısların devlet aleyhinde hareket etmesine sebep olmuştur. Nitekim, Dekken ve Bengal hâkimleri yakın tarihlerde isyan etmişlerdir. Bastırılan bu isyanın hemen akabinde Gucerât bölgesinde patlak veren *Tagi isyanı* nedeniyle Sultan Muhammed Tuğluk bir sefer başlatmıştır. Ancak bu sefer sultanın son seferi olmuştur. Sefer sırasında rahatsızlanan Sultan Muhammed Tuğluk 20 Mart 1351 yılında vefat etmiştir.¹¹⁶

Sultan Muhammed Tuğluk'un vefatından sonra tahta geçecek bir oğlunun olmaması nedeniyle devlet ileri gelenleri tarafından babasının yeğeni Kemâleddin, Firuz Şah Tuğluk ismiyle 23/24 Mart 1351 tarihinde Delhi tahtına çıkarılmıştır. Firuz Şah, amcası Sultan Gıyaseddîn Tuğluk ve amcasının oğlu Muhammed Tuğluk Şah tarafından yetiştirilmiş ve devletin önemli mevkilerinde görevler yapmıştır. Tahta geçtikten sonra, hâkimiyet sahalarını genişletme üzerine bir tutum sergilemiştir. Bu doğrultuda da 1353-1360 yılları arasında Bengal üzerine iki kez sefer düzenlemiştir. Ancak bu seferler istenilen sonuçları getirmemiştir. Firuz Şah, 1363 yılında Nagarkot-Kangra ve 1366-67 yılında da Tatta üzerine yaptığı seferlerde başarılı olmuştur. Sultan Firuz Tuğluk'un hâkimiyeti döneminde göze çarpan bir diğer husus da Abbasi halifesinden hil'at ve menşur alan, sikkelerde onların adına yer veren ve *nâib-i emîrû 'l-mü'minîn* unvanını kullanan son Delhi sultanı olmasıdır.¹¹⁷

Genel anlamda askeri alanda çok büyük başarılar elde edemeyen Firuz Şah Tuğluk'un 37 yıllık saltanat süresinde barış ve istikrara verdiği önem göze çarpmaktadır. Sultan Firuz Şah'ın tahta geçişinden itibaren halkın refah seviyesi arttırılmaya çalışılmıştır. Evlenecek fakir gençler için bir hayrathane ile ücretsiz hizmet veren bir sıhathane kurulmuş, aynı şekilde işsizlere iş bulmak için bir teşkilat faaliyete geçirilmiştir. Tarım alanında yaptığı yeniliklerle ülkenin zirai verim artırılmıştır. Tüm bunlara ek olarak askeri ikta sisteminin yeniden canlandırması sağlanarak gulam¹¹⁸ (memlük) müessesesi geliştirilmiştir.¹¹⁹

¹¹⁵ Merçil, a.g.e., s. 295; Kulke ve Rothermund, a.g.e., s. 255-257.

¹¹⁶ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., 239; Cöhçe, a.g.e., s. 85-86; Gömeç ve Çelikaş, a.g.e., s. 103; Kortel, "Tuğluklular", s. 334.

¹¹⁷ Orhan Fuat Köprülü, "Fîrûz Şah Tuğluk", *DİA*, C. 13, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 141-142; Mahdi Husain, a.g.e., s. 211; Merçil, a.g.e., s. 299.

¹¹⁸ Gulâm: Eski İslam devletlerinde ordu, idare ve saray işlerinde çalıştırılmış köle ve esirlere verilen isim. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Erdoğan Merçil, "Gulâm", *DİA*, C. 14, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 180-184.

¹¹⁹ Merçil, a.g.e., s. 299; Naimur Rahman Farooqi, "Delhi Sultanlığı", *DİA*, C. 9, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 130; Kortel, a.g.e., s. 15; Orhan Fuat Köprülü, "Fîrûz Şah Tuğluk", s. 142.

Sultan Firuz Şah uzun saltanatı süresince daha çok dâhili meselelerle alakadar olan bir hükümdar portresi çizmiştir. Sultanın siyasi meselelerin yanında, Delhi topraklarında bir modernizasyon döneminin yaşanmasında mimarlık rolü üstlendiği yaptığı çalışmalarda görülmektedir. Delhi Türk Sultanlığı'nda uzun süre tahtta kalan hükümdarlardan bir tanesi olan Sultan Firuz Tuğluk 37 yıllık bir saltanatın ardından 20 Eylül 1388'de vefat etmiştir. Sultan Firuz Şah vefat etmeden bir süre önce oğlu Muhammed ile tahtını paylaşmıştır. Muhammed, Ağustos-Eylül 1387'de tahta çıkarmışsa da devlet idaresinde etkisiz kalmış, torunu Tuğluk Şah'ı veliht tayin etmiştir. Daha sonra da yönetimi tamamen Tuğluk Şah'a bırakmıştır.¹²⁰

1388 yılının Eylül'ünün sonlarına doğru Delhi Türk Sultanlığı'nın tahtında *Gıyaseddîn* unvanı ile II. Tuğluk Şah bulunmaktaydı. Ancak II. Gıyaseddîn Tuğluk Şah çok uzun süre tahtta kalamamış ve daha önceki dönemlerde olduğu gibi Delhi Türk Sultanlığı Tuğluklar hâkimiyetinde de bir kargaşa dönemi geçirmiştir. II. Gıyaseddîn Tuğluk Şah'ın tahta çıktıktan sonra ilk mücadelesi amcası Muhammed Han ile olmuştur. Kısa süren bu mücadele, Muhammed Han'ın Nagarkot'a çekilmesi ile sonuçlanmıştır. Amcası ile olan mücadeleyi kazansa da II. Gıyaseddîn Tuğluk Şah zevk ve sefanın verdiği rahatlıkla devlet kontrolünü kaybetmiştir. Öyle ki melik ve emirlerin saraydaki isyanlarına karşı koyamamış, veziri Melik Fîrûz ile kaçarken Cumna/Cemne Nehri kıyısında yakalanıp 19 Şubat 1389'da öldürülmüştür.¹²¹

Yaklaşık beş ay süren Gıyaseddîn Tuğluk Şah hâkimiyetinden sonra tahtın yeni sahibi, Gıyaseddîn Tuğluk'un ölümünden de sorumlu olan Melik Rükneddîn Canda'nın yardımcıları ile Ebubekir Tuğluk olmuştur. Ebubekir Tuğluk'un da hâkimiyet süresi çok uzun sürmemiştir. Nisan 1389'da Kangra bölgesinden Samane'ye hücum eden Firuz Şah Tuğluk'un küçük oğlu Nasıreddîn Muhammed bölgeyi ele geçirip Sultanlığını ilan etmiştir. Bu hamlesinden sonra da Nasıreddîn Muhammed Delhi'ye doğru harekete geçmiş ve Düab'da durdurularak Calesar Kalesi'ne çekilmeye mecbur bırakılmıştır. Nasıreddîn Muhammed, temmuz ayında bir kez daha Delhi üzerine yürümüşse de başarısız olmuştur. Sultan Ebubekir Tuğluk iki kez karşılaştığı Nasıreddîn Muhammed tehlikesini bertaraf etmişse de Multan, Lahor ve Samane'da çıkan isyanlara çözüm üretememiştir. Çıkan isyanlar Nasıreddîn Muhammed'in lehine bir durum olmuştur. İsyanlardan faydalanan Nasıreddîn Muhammed, Delhi üzerine hareket etmiş ve 31 Ağustos 1390'da şehri ele geçirerek tahta oturmuştur.¹²²

¹²⁰ Mohammad Habib, "Successors of Firuz Shah Tughluq", Mohammad Habib (Ed.), **A Comprehensive History of India In Twelve Volumes**, C. 5, People Publishing House, Delhi, 1970, s. 620; Srivastava, a.g.e., 218-221; Gömeç ve Çelikleş, a.g.e., s. 111; Orhan Fuat Köprülü, "Fîrûz Şah Tuğluk", s. 142

¹²¹ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 262; Mohammed Habib, a.g.m., s. 620; Mahdi Husain, a.g.e., s. 44; Kortel, "Tuğluklular", s. 335.

¹²² Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 267; Kortel, "Tuğluklular", s. 335; Gömeç ve Çelikleş, a.g.e., s. 111. Srivastava, a.g.e., s. 221; Cöhçe, a.g.e., s. 88.

Delhi Türk Sultanlığı'nın yeni hükümdarı olan Nasıreddîn Muhammed, ilk iş olarak İslam Han'ı veziri olarak atamıştır. Daha sonra Mivat'a çekilen bir önceki sultan Ebubekir'i kendisine tehlike olarak görmüş ve veziri İslam Han'ın emrine bir ordu ile Ebubekir'in üzerine yollamıştır. Ebubekir bu savaşta mağlup edilerek ilk olarak Mirat Kalesi'ne gönderilmiş ve burada esir durumdayken vefat etmiştir. Sultan Nasıreddîn Muhammed daha sonra vaktinin büyük bir bölümünü ortaya çıkan iç isyanlarla geçirmiştir. Etâve, Kannuc ve Dalman'da ortaya çıkan sorunların etkisi ile sağlık sorunları yaşayan Nasıreddîn Muhammed, kendisinin kurduğu Muhaddebad şehrine istirahate çekilmiş ve bu yörelerdeki isyanlarla ilgilenmesi için oğlu Hümayun'u görevlendirmiştir. Ancak daha sefer hazırlıkları sürerken sultan 20 Ocak 1394'te vefat etmiştir.¹²³

Sultan Nasıreddîn Muhammed'in ölümünün ardından oğlu Hümayun, 22 Ocak 1394'te Delhi'de *Sultan Alâeddîn İskender Şah* unvanı ile tahta çıkmıştır. Bu sıralarda ülkenin batı bölgelerindeki emir ve melikler de Alâeddîn Şah'ın kardeşi Mahmûd Nâsireddin'i sultan ilan edince devlet iki kardeşin hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Bu mücadeleden en çok zarar gören yine Delhi Türk Sultanlığı olmuş ve devlet güç kaybetmeye devam etmiştir. Neticede Alâeddîn İskender'in vefatı ile mücadele sona erse de son yıllarda meydana gelen taht mücadeleleri ve isyanlar Türk hâkimiyetinin bölünmesine ve birçok küçük devletin ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹²⁴

Alâeddîn İskender'in ölümünden sonra devlet içerisinde yeni bir taht mücadelesi daha görülmüştür. Bu seferki egemenlik iddiası, Firuz Tuğluk'un en büyük oğlu Feth Han'ın oğlu Nusret Şah ile Nasıreddîn Mahmud arasında gerçekleşmiştir. Biri Delhi'de, diğeri ise Firuzabad şehrinde iki Sultan hâkimiyetlerini ilan etmişlerdi. Bu durum da zaten mevcut olan kargaşayı daha da artırmıştır. Bu kargaşa ortamında, Nasıreddîn Mahmud'un emiri Mallu İkbâl Han, büyük mücadelelerin akabinde Nusret Şah'ın çevresindeki emirleri bertaraf ederek Temmuz 1398'de Mahmud Şah'ın tek başına Delhi sultanı olmasının önünü açmıştır.¹²⁵

Sultan Mahmud, idareyi yeniden ele alsada iyi bir yönetim örneği sergileyememiştir. Gucerât bölgesinde bağımsızlık ilan eden Zafer Han'ı tanımış, Ceypur'da isyan eden Şemseddin'e karşı da başarı elde edememiştir. Tüm bunlara ek olarak elden çıkan Bihar bölgesini de geri alamaması güç kaybını gittikçe artırmıştır.¹²⁶

Sultan Firuz Tuğluk'un ölümünden (1388) itibaren geçen son 10 yılda ortaya çıkan taht mücadeleleri ve isyanlar devleti önemli derecede yıpratmıştır. Özellikle Tuğluk ailesinin son fertleri

¹²³ Thomas Wolseley Haig, "The Reign of Firuz Tughluq, The Decline And Extinction of The Dynasty, And The Inavasion Of India By Timur", Wolseley Haig (Ed.), **The Cambridge History Of India**, C. 3, Cambridge University Press, Cambridge, 1928, s. 191; Cöhçe, a.g.e., s. 89.

¹²⁴ Srivastava, a.g.e., s. 221; Cöhçe, a.g.e., s. 89; Kortel, "Tuğluklular", s. 335.

¹²⁵ Kortel, "Tuğluklular", s. 335; Haig, "The Reign of Firuz Tughluq...", s. 194; Srivastava, a.g.e., s. 221.

¹²⁶ Gömeç ve Çelikaş, a.g.e., s. 109.

arasında geçen şiddetli taht kavgaları Hindistan'da bir otorite boşluğuna sebep olmuştur. Bu durum da çevredeki devletlerin Hindistan üzerindeki ilgilerini artırmış ve devletin mevcut durumu Hindistan kapılarını kuzeyden gelen yeni bir sefere aralamıştır.

Cihan hâkimiyeti düşüncesi ile hareket eden ve ortaya çıkışından itibaren büyük bir strateji ve siyaset dehası olan Emir Timur Hindistan'daki bu istikrarsızlıktan yararlanarak Hindistan seferine çıkmıştır. Emir Timur'un mevcut durumda kendisine bir kuvvetin mukavemet gösteremeyeceği ve yapacağı diğer seferler için de bir kaynak oluşturma düşüncesi, şüphesiz Hindistan üzerine icra ettiği bu seferin en önemli sebeplerindendir. Mart 1398'de hareket eden Timur ilk olarak torunu Pir Muhammed komutasındaki bir orduyla mayıs ayında Multan'a hâkim olmuştur.¹²⁷

Daha sonra Pencap ve Sind Irmağı geçilmiş ve stratejik açıdan Hindistan'ın önemli kalelerinden olan Batnir Kalesi'ni Timurlu kuvvetleri ele geçirmiştir. Daha sonra sırasıyla Bend, Firuzei, Bandegan, Fethabat, Receppur, Ehruni ve Esendi kalelerini de ele geçirdikten sonra Delhi'ye yaklaşmıştı. Bu fetih hareketlerinin ardından Delhi'nin kuzeyinde bulunan Loni Kalesi'ni 10 Aralık 1398'de ele geçirerek ordunun komutası ve seferin seyri buradan yönetilmiştir. Akabinde Delhi üzerine yürüyüşe geçtiği sırada Delhi Türk Sultanlığı'nın hükümdarı Mahmud Şah'ın kuvvetleri ile karşı karşıya gelmiştir. Gerçekleşen savaşta Sultan Mahmud, Emir Timur'un ordusuna nazaran daha az bir kuvvetle mukavemet gösterse de Emir Timur kesin bir zafer kazanmış Sultan Nasıreddin Mahmud da kaçmak zorunda kalmıştır.¹²⁸

Emir Timur'un bu zaferi, Delhi tahtı üzerinde gerçekleşecek yeni olayların da başlangıcını oluşturmuştur. Savaş sonunda kazanımları ile beraber 20 Mart 1399'da Pencap üzerinden Hindistan'ı terk etmiştir. Bölgenin yönetimini de daha önceleri Multan'da Delhi Türk Sultanlığı'na bağlı bir vali olup Emir Timur'un safına geçen Hızır Han'a¹²⁹ bırakmıştır.¹³⁰

Emir Timur'un Hindistan'dan çekilmesinin ardından Nasıreddin Mahmud Şah yeniden Delhi tahtına geçmiştir. Fakat tahtı yeniden ele geçirdiği 1399 yılından itibaren devlet içerisindeki nüfuzlu beylerin kuklası durumuna düşmüş, ölümüne kadarki süreçte muktedir bir sultan profili

¹²⁷ Emir Timur'un Hindistan seferi ile alakalı ayrıntılı bilgi için Bkz.: Şerefüddin Ali Yezdi, **Emir Timur (Zafername)**, (Çev. D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2013, s. 301; Yalçın Kayalı, "Timur'un Hindistan Seferi", **İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (6), Ekim 2014, s. 186; Rene Grousset, **Bozkır İmparatorluğu Attila, Cengiz Han, Timur**, (Çev. M. Reşat Uzmen), Ötüken, İstanbul, 2006, s. 485.

¹²⁸ Kayalı, a.g.m., s. 187-188; Merçil, a.g.e., s. 299.

¹²⁹ Hızır Han, Sultan Firuz Şah Tuğluk'un (1351-1388) emirlerinden olan Melik Nasirülmülk Merdan Devlet'in torunudur. Ayrıca 1414-1451 yılları arasında Delhi tahtında hüküm sürecek olan Seyyid Hanedanı'nın ilk temsilcisidir. Bkz. Abdullah Sihirindi, a.g.e., s. 188; Agha Hussain Hamadani, **The Frontier Policy of The Delhi Sultans**, National Institute of Historical and Cultural Research, 1986, s. 158; Enver Konukçu, "Hızır Han", **DİA**, C. 17, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 415; Haluk Kortel, "Seyyidler", **DİA**, C. 37, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 77.

¹³⁰ Kortel, "Tuğluklular", s. 335; Cöhçe, a.g.e., s. 91.

gösterememiştir. Nitekim 1401’de Malva’nın, 1407’de de Gucerât’ın bağımsızlık ilan etmeleri ve Nasıreddîn Mahmud’un bu duruma mukavemet gösterememesi etkisiz bir yönetim sergilediğini destekler niteliktedir. Emir Timur’un Hindistan’dan çekilmesinden sonraki on yılı aşkın sürede Mallu İkbâl Han ve daha sonra da Devlet Han Lodi’nin etkisinde kalan Sultan Nasıreddîn Mahmud, 1412 yılında vefat edince Tuğluklar Hanedanının Hindistan’daki egemenlikleri son bulmuştur.¹³¹

1.2.6. Seyyidler Hanedanı (1414-1451)

Emir Timur’un 1398 yılında gerçekleştirdiği Hindistan seferi sonuçları itibari ile Delhi Türk Sultanlığı’na vurulmuş ölümcül bir darbe olmuştur. Çünkü Emir Timur bu seferle, Delhi Türk Sultanlığı’nın sınır güvenliğini zayıflatmış, bazı toprak sahiplerinin isyan etmesiyle de devletin siyasi gücünün parçalanmasına sebebiyet vermiştir. Tüm bunlara ek olarak da 1398 sonrasında on yılı aşkın sürede Delhi tahtı için gerçekleşen savaşlar devletin hızlı çöküşünde pay sahibi olmuştur.

Emir Timur tarafından bölgedeki işlerin yürütülmesi emri verilen Seyyid¹³² ailesinden Hızır Han, devletin her yerinde hâkim olan anarşinin verdiği fırsattan yararlanmış ve Multan’dan hareketle Dibalpûr, Lahor ve Sind’i ele geçirmiştir. Hemen akabinde harekâta devam eden Hızır Han Delhi yolu üzerindeki kale ve kasabaları hâkimiyeti altına almıştır. Uzun süren mücadelelerin ardından Hızır Han Delhi’deki taraftarlarının da desteği ile Nasıreddîn Mahmud’un ölümünü fırsata çeviren ve bir yıl kadar Delhi tahtında bulunan Devlet Han Lodi’yi saf dışı bırakarak 28 Mayıs 1414 günü Delhi’de tahta oturmuş ve Timurlulara bağlılığını ilan etmiştir. Hızır Han’ın yönetimi ele geçirmesinin ardından Delhi Türk Sultanlığı’nda Seyyid Hanedanı dönemi başlamıştır.¹³³

Hızır Han Mayıs 1414’te Delhi tahtının yeni hâkimi olmasına rağmen, kuvvetle muhtemel Timurlulara bağlılığından olacak sultan unvanı yerine *Râyât-ı A’lâ* unvanını almıştır.¹³⁴ Yine tahta

¹³¹ İqtidar Husain Siddiqui, "Nasirüddin Mahmud", **DİA**, C. 27, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 374; Kortel, "Tuğluklular", s. 335; Koç, a.g.t., s. 308.

¹³² Genellikle Müslüman ülkelerde Hz. Muhammed’in soyundan gelen kişilere Seyyid denir. Ancak Hindistan’daki durum biraz farklıdır. Erken dönemlerden itibaren Hindistan coğrafyasına yerleşen Müslümanlar zamanla buradaki yerli kültürle de etkileşime girmişlerdir. İslam’da sınıf ve kast sisteminin bir öneminin olmamasına rağmen Hindistan’daki kast sistemine benzer bir durum Müslümanlar arasında da vukuu bulmuştur. Nitekim bu etkileşimin sonucunda Şeyhler, Seyyidler ve Pathanlar gibi yüksek zümreli topluluklar ortaya çıkmıştır. Seyyidler de bu gruplar içerisinde en seçkin olanlarıdır. Dönem tarihçilerinden Sihirindi, Seyyidler Hanedanı’nın ilk temsilcisi Seyyid Hızır Han’ın Hz. Muhammed’in soyundan geldiğini iddia etse de bunun sağlam bir dayanağı yoktur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sihirindi, a.g.e., s. 188; K. L. Khurana, **Medieval India**, Lakshmi Narain Agarwal, Agra, 2014, s. 221; Kortel, "Seyyidler", s. 77.

¹³³ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 293; Hamadani, a.g.e., s. 158; Enver Konukçu, "Hızır Han", s. 415; Haluk Kortel, "Seyyidler", s. 77; Khurana, a.g.e. s. 221; Cöhçe, a.g.e., s. 91; Siddiqui, a.g.m., s. 374; Kulke-Rothermund, a.g.e., s. 255-257; Farooqi, a.g.m., s. 130; Timur, a.g.t., s. 90-94.

¹³⁴ Sihirindi, a.g.e., s. 189.

çıkışının bir nişanesi olarak da Emir Timur'un oğlu Şah Ruh tarafından kendisine hâkimiyetini tasdik eden bir yazı ve hil'at gönderilmiştir.¹³⁵

Delhi'de hâkimiyetini tesis eden Hızır Han idareyi ele alır almaz bazı eyaletlerde ortaya çıkan isyanlarla uğraşmak durumunda kalmıştır. Hızır Han'ın uğraştığı bir diğer husus da çıkan isyanlardan istifade ile Hindu racaların ödemeleri gereken haraçları ödememeleri olmuştur. Bu durum üzerine Hızır Han vezir Tâcûlmülk'ü kendisine karşı ayaklanan gruplara karşı görevlendirmiştir. Bu sefer sonunda, Katehar, Etâve ve Mivat bölgelerindeki sıkıntılar bertaraf edilmiştir. Hızır Han, daha sonraki yıllarda batıda Multan'dan doğuda Kannevc'e, kuzeyde Himalayalar'ın eteklerinden güneyde Mâlvâ sınırlarına kadar bütün bölgeyi devletin sınırlarına yeniden katmak için bizzat seferlere çıksa da istediğini tam manasıyla gerçekleştirememiştir. Hızır Han, Gvâliyar ve Mîvât üzerine yaptığı seferden dönerken Etâve'de hastalanmıştır ve 20 Mayıs 1421 tarihinde Delhi'de vefat etmiştir.¹³⁶

Hızır Han yedi yıl iki ay hâkimiyet sürmüştür, Timur'un Hindistan Seferi'nin neden olduğu çöküşü durdurma adına hamlelerde bulunmuştur. Sınırları eski haline geri döndürme arzusu ile daha önce bahsedilen seferlerinin yanı sıra, yoksullukla uğraşan halkının durumunu iyileştirme adına hayır kurumları açmıştır. Timur'un istilasının yanında gerek taht kavgaları gerekse isyanların sebep olduğu olumsuzluklardan dolayı tahrip olan Delhi ve civarı yine Hızır Han zamanında yeniden düzenlenmiş ve imar edilmiştir.¹³⁷

Hızır Han ölmeden üç gün önce oğlu Mübarek Han'ı taht varisi olarak göstermişti. 20 Mayıs 1421 tarihinde Hızır Han'ın vefatı üzerine de emir ve meliklerin de tasdiki ile Mübarek Han, *Muizzeddîn Mübarek Şah* unvanı ile Delhi tahtına çıkmıştır. Babası Hızır Han'ın döneminde olduğu gibi bu dönemde de isyanların ortaya çıkması devletin dikkatinin isyanlar üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Katehar ve Kampil Hindularına karşı 1425 yılında düzenlediği seferlerden başka Etâve, Multan, Bayâna, Gvâliyar ve Mivat'taki olaylar saltanatı boyunca uğraştığı meselelerdir. Mübarek Şah Khokarlar'ın lideri Casrat ile de uzun süre mücadele etmiş ve 1428 yılında kendisine bağlı valilerin kuvvetlerinden oluşan bir orduyla Casrat sorununu bertaraf etmiştir.¹³⁸

Mübarek Şah'ın 1434 yılına kadar sürekli olarak isyanlarla mücadele etmiş olmasına rağmen dikkate değer başka faaliyetleri de vardır. Hutbe ve paralarda Mübarek Şah'ın isminin geçmesi onun babasının izlediği siyasetten daha farklı bir siyaset izlediğini kanıtlar niteliktedir. Mübarek Şah

¹³⁵ Peter Jackson, *The Delhi Sultanate A Political and Military History*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, s. 322; Enver Konukçu, "Hızır Han", s. 416.

¹³⁶ Sührindi, a.g.e., s. 190, 199; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 293; Konukçu, "Hızır Han", s. 417.

¹³⁷ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 299; Sührindi, a.g.e., s. 190; Konukçu, "Hızır Han", s. 416; Srivastava, a.g.e., s. 230.

¹³⁸ Sührindi, a.g.e., s. 199; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 299; Srivastava, a.g.e., s. 230; Kortel, "Seyyidler", s. 77.

döneminde zaman zaman basılan altın paralar da Mübarek Şah'ın vizyon farklılığını göstermektedir.¹³⁹ Ayrıca, Mübarek Şah'ın Delhi mahkemesine iki soylu Hindu'yu hâkim olarak ataması dönemin dikkat çeken bir diğer olayı olmuştur.¹⁴⁰ On üç yılı aşkın süre Delhi tahtında bulunan Muizzeddin Mübarek Şah, 19 Şubat 1434'te Cemne/Cumna Nehri kenarında inşa ettirdiği şehrin inşaatını gezerken veziri Serverü'l-Mülk ve adamları tarafından düzenlenen bir suikast sonucu öldürülmüştür.¹⁴¹

Mübarek Şah'ın öldürülmesinin hemen ardından aynı gün içerisinde yeğeni Muhammed Şah emir, melik ve ümeranın da istekleri ile tahta çıkmış ve Seyyid Hanedanı'nın üçüncü temsilcisi olmuştur. Muhammed Şah tahta çıkışının ertesi günü bazı yüksek derecedeki emir ve meliklerin bir kısmını hapse attirmiş, bir kısmını da öldürtmüştür. Bu hamlesi ile amcası Mübarek Şah'ın katillerinin birçoğunu ortadan kaldırmışsa da bu durum kendisine büyük tepki duyulmasına sebep olmuştur. Tepkinin sonucu olarak da Muhammed Şah'a karşı Mâlvâ Sultanı I. Mahmud Şah Halaci'yi Delhi'ye çağırılmışlardır.¹⁴²

Muhammed Şah da bu durum üzerine, Sirhind bölgesinde güçlü bir kişilik olan Behlül Lodi'yi yardıma çağırmıştır. Tuğlukabad şehri yakınlarında iki kuvvet karşılaşmış sonucunda da Behlül Lodi komutasındaki Sultan kuvvetleri galip gelmiştir. Muhammed Şah'ın barış teklifini kabul eden I. Mahmud Halaci'nin geri dönmesiyle tehlike giderilmiştir. Muhammed Şah dönemindeki önemli olaylardan bir tanesi de daha önce I. Mahmud Halaci'ye karşı başarılı bir mukavemet gösteren Behlül Lodi'nin Delhi'ye yaptığı başarısız sefer olmuştur. Nitekim bu olayın akabinde Sultan Muhammed Şah'ın otoritesi günden güne azalmış, Behlül Lodi devletin idaresinde gün geçtikçe daha fazla söz sahibi olmaya başlamıştır. Tarihler 1443 yılına gelindiğinde ise on yıl saltanat süren Sultan Muhammed Şah ağır hastalığı sebebiyle vefat etmiştir.¹⁴³

Delhi tahtının yeni sahibi babasının vefatından sonra Alâeddin Âlem Şah olmuştur. Alâeddin Âlem Şah hükümdarlık vasıfları taşımayan bir görüntü sergilemeye başlayınca Behlül Lodi daha önceki atılımlarının bir yenisini daha yapma fırsatı yakalamıştır. Alâeddin Âlem Şah 1447 yılında devlet işlerinden el çekip Bedaun'a gitmiş, bir süre sonra da Delhi'de bıraktığı vezir Hamid Han ile aralarında anlaşmazlıklar vuku bulmuştur. Bu anlaşmazlıkların sonucu olarak da Hamid Han Behlül Lodi'yi Delhi'ye davet etmiştir. Behlül Lodi 19 Nisan 1451'de Delhi'de hâkimiyeti ele alarak 1414-

¹³⁹ Wright, a.g.e., s. 239.

¹⁴⁰ Srivastava, a.g.e., s. 230.

¹⁴¹ Sührindi, a.g.e., s. 241; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 322.

¹⁴² Sührindi, a.g.e., s. 243-244; Srivastava, a.g.e., s. 231; Kortel, "Seyyidler", s. 77.

¹⁴³ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 329; Abdul Halim, a.g.e., s. 11; Kortel, "Seyyidler", Gömeç ve Çelikleş, a.g.e., s. 114-114.

1451 yılları arasında Delhi'ye hâkim olan Seyyidler Hanedanı dönemini sonlandırarak Lodiler Hanedanı dönemini başlatmıştır.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 331; Kortel, "Seyyidler", s. 78.

İKİNCİ BÖLÜM

2. LODİLER

2.1. Lodi İsmi

Lodilerin tarihi çeşitli İslâm kaynaklarında İslâmiyet'in Asya'nın güneyinde yayılmaya başladığı dönemlere kadar iniyorsa da siyasi anlamda ilk kayıtları 10. Yüzyıl itibariyle başlamaktadır.¹⁴⁵ Delhi egemenliğini ele geçirdikleri 1451 yılına kadar çeşitli kaynaklarda Lodi ismi şahıs ve kabilelere verilen bir isim ya da unvan olarak karşımıza çıkmaktadır. 15. Yüzyılın ikinci yarısından sonra ise Lodi ismi bir kabile ismi olmasının yanı sıra Delhi'nin son yönetici ailesinin adı şeklinde de kayıtlara geçmiştir.

Lodi adının menşesine yönelik ilk kayıtlardan biri Babürlü Devleti Sultanlarından Ekber Şah devrinin önde gelen devlet adamı Ebü'l Fazl el-Allâmî'nin Farsça kaleme aldığı *Ekbername* isimli eserinde bulunmaktadır. Ebü'l Fazl mezkûr eserin *Ain-i Ekberi* ismini taşıyan kısımlarında Kâbil ve Kandahar vilayetlerine yerleşmiş Afgan aşiretleri hakkında bilgi verdikten sonra Afgan kabilelerinin ortaya çıkışını ve bu kabilelerin ortak soylarının açıklamasını yapmıştır. Ebü'l Fazl'ın ifadesine göre Afganların arasında uzak atalarının Afgan isminde biri olduğuna yönelik bir inanış söz konusudur. Afgan isimli bu şahsın Sarban, Gurguş ve Batan isminde üç oğlu olmuştur. Bu oğullardan da Batan'ın bir kızı dünyaya gelmiştir. Eserde isminin verilmediği bu kız Afganların *Mati* adını verdikleri *Mast Ali Gûr* isminde bir prens ile evlilik dışı bir birliktelik yaşamıştır. Bu gizli yakınlığın sonuçları ortaya çıkmak üzereyken, evlilik yoluyla Batan'ın itibarı korunmuştur. Söz konusu evlilikten de Gilzay, Lodi ve Servânî isminde üç oğul dünyaya gelmiştir.¹⁴⁶ Ebü'l Fazl'ın ifadelerinden anlaşılacağı üzere Lodi ismi ilk kez bir şahıs ismi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Lodi adının kökeni ile alakalı benzer bir kayıt da 1613'te tamamlanan ve Babürlü Sultanı Cihangir'in kumandanlarından Han Cihan Lodi'ye ithaf edilen Ni'metullah'ın *Tarih-i Han Cihan ve Mehazin-i Afgani* isimli eserinde geçmektedir. Ni'metullah'a göre Lodi kelimesi Afgan dilinde “büyük”, “itibarlı kişi”, “kabilede sözü geçen veya otoritesi olan kimse” anlamına gelmektedir.¹⁴⁷ H.

¹⁴⁵ Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans (Translated from the Persian)*, (Çev.: Bernhard Dorn), 1. Bölüm, Bhavana Books & Prints, Delhi, 1920, s. 38-40; Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 4-7.

¹⁴⁶ Abu'l-Fazl, *The Ain-i Akbari*, C. 2, s. 406-407.

¹⁴⁷ Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans (Translated from the Persian)*, (Çev.: Bernhard Dorn), 3. Kitap, Bhavana Books & Prints, Delhi, 1920, s. 24.

W. Bellew de *Journal of A Political Mission To Afghanistan in 1857* isimli eserinde Ni'metullah'ın Lodi ismi ile alakalı görüşünü destekleyerek, daha sonra bu terimin Delhi'de kurulan Afgan hanedanının üyeleri tarafından bir aile unvanı olarak kabul edildiğini ifade etmiştir.¹⁴⁸

Hanedan ya da büyük aile üyelerinin, yaşadıkları coğrafyalardan, bağlı buldukları toplulukların liderlerinden ve uzak atalarından isim alma gelenekleri tarihin her döneminde canlılığını sürdürmüştür. Nitekim Lodi terimi de Süleyman Dağları'ndan başlayarak Hindistan'ın kuzey düzlüklerine kadar uzanan sahada etkinliklerini sürdürmüş bazı Afgan gruplarına bir kimlik olarak bu canlılığa katkı sağlamıştır. Bu bağlamda Lodi adı Afganların uzak atalarından bir şahsın adı olması hasebiyle bu şahsın neslinden gelen insanlar tarafından soyad ya da unvan mahiyetinde kullanılmıştır. Günümüze kadar ulaşan Lodi adı Afganistan, Pakistan, Hindistan ve dünyanın muhtelif coğrafyalarında yaşayan insanlar tarafından kullanılmaktadır.

2.2. Lodiler'in Menşei

Kuzey Hindistan'da Sultanlık döneminin son yönetici ailesi olan Lodi Hanedanı, kaynakların işaret ettiği şekliyle M. Ö. 480 civarında Süleyman Dağları ve çevresine yerleştikleri tahmin edilen Afganlara¹⁴⁹ istinat edilmektedir.¹⁵⁰ Lodiler'in çeşitli kaynaklarda, günümüzde Afganistan ve Pakistan sınırları içerisinde yaşayan *Peştun/Peştu*¹⁵¹ kabilelerinden biri olduğu yönünde bilgiler de vardır.¹⁵² Bir Afgan kabilesi olarak Lodilerin siyasi anlamda kaynaklardaki ilk bahsi Gazneliler'in Hindistan seferlerindeki faaliyetleri ile geçse de etnik kökenleri ile alakalı ilk bilgiler 16. Yüzyılı müteakiben kaleme alınan Babürlü dönemi kaynaklarında bulunmaktadır.

Ebü'l Fazl'a göre Lodiler, Afgan kabilelerinin ana kollarından biri olan Bettani kabilesinin lideri Batan'ın kızı ile Gür bölgesi asilzadelerinden Mast Ali Gur'un evliliklerinden dünyaya gelen Lodi ismindeki çocuklarının neslinden gelmiştir.¹⁵³ Bir başka Babürlü dönemi yazarlarından Ni'metullah'ın eserinde ise Lodilerin kökenleri konusu daha geniş bir çerçevede ele alınmış ve

¹⁴⁸ Henry Walter Bellew, *Journal of A Political Mission To Afghanistan In 1857*, Smith, Elder And Co., London, 1862, s. 60.

¹⁴⁹ Afganların kadim dönemlerdeki bilgileri için bkz.: Mehmet Saray, "Afganistan", *DİA*, C. 1, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 401.

¹⁵⁰ Hameed-ud-Din, "The Lodis", Kanaiyalal Maneklal Munshi (Ed.), *The Delhi Sultanate*, 2. Baskı, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1967, s. 139; İktidar Husain Siddiqi, "Lüdfiler" *DİA*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, c. 27, Ankara, 2003, s. 217.

¹⁵¹ Peştun ya da Peştular Afganistan'ın geleneksel olarak en güçlü ve en kalabalık grubudur. Günümüzde Afganistan'ın güney ve güneydoğu bölgelerinde yaşayan Peştu/Peştunlar Afgan tarihinde önemli rol oynamış mühim etnik unsurlardan bir tanesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Özgür Çınarlı, "Afganistan'ın Etnik Yapısı" *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 2012, s. 74; Saray, a.g.m., s. 401-408.

¹⁵² Fazıl Ahmad Burget, *Yakınçağda Afganistan ve Osmanlı Devleti İle İlişkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2017, s. 36.

¹⁵³ Abu'l-Fazl Allâmi, a.g.e., s. 407.

günümüze kadar tartışma konusu olan bir takım ihtilafli sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ni'metullah, Hz. Adem ile başlattığı anlatısında Afganların *Ben-i İsrail*'in efsanevi kralı *Tâlût*'un soyundan neseb ettiklerini ifade etmiştir. Ni'metullah'ın ifade ettiği şekliyle *Tâlût*'un torunu olan İrmiye'nin *Afgan* isminde bir oğlu vardır.¹⁵⁴

Davud Peygamber döneminde Afgan, İsrail ordusunun başkomutanı rütbesindedir ve Süleyman Peygamber zamanında da görüşlerine önem verilen bir simadır. Afgan'ın ölümünden sonra da onun soyundan gelenler İsrailoğulları arasında saygın kişilerdir. Ancak Bâbil Kralı Nebukadnezar'ın İsrailoğulları'nın egemenliğine son verdiği zaman buradaki Yahudiler ile birlikte Afgan'ın soyundan gelen bazı kişileri Gur, Gazne, Kandahar, Kâbil havalisine sürmüştür.¹⁵⁵ Ni'metullah bir adım daha ileriye giderek Afgan'ın soyundan gelen bir grubun da Mekke dolaylarına sürüldüğünü ve burada onlara "Afgan'ın Çocukları" şeklinde hitap edildiğini kaydetmiştir. Ayrıca eserde, ünlü İslam komutanı Halid b. Velid'in ailesinin Arap topraklarına sürülen Yahudilerden olduklarından bahsedilmiştir.¹⁵⁶

Ni'metullah'ın eserinde vermiş olduğu bir rivayette, Halid b. Velid Müslüman olduktan sonra Nebukadnezar döneminden itibaren Afganistan havalisinde sürgünde olan akrabalarına bir mektup yazmıştır. Söz konusu mektupta Halid b. Velid, akrabalarını Müslüman olmaya davet etmiştir. Mektubun ulaştığı *Kays* (Nimetullah'a göre Kral *Tâlût*'un 37. göbekten torunudur) Hz. Muhammed ile bizzat tanışmak için Medine'ye gitmiştir. *Kays*, burada İslamiyet'i kabul etmiş ve Peygamber tarafından ismi *Abdürreşid* olarak değiştirilmiştir. Akabinde de İslâm'a faydalı işler yaptıkları için *Abdürreşid*'den çok memnun olan Hz. Muhammed bir toplantı sırasında ona halkının gerçek dini bulmaları için yol gösterici olacağını umduğunu dile getirerek *Pathan* (yani bir geminin dümeni, omurgası) unvanını vermiştir. Aynı toplantıda, Kral *Tâlût*'un soyundan gelmeleri sebebiyle *Melik* olarak tanınmaları gerektiği vurgulanmıştır.¹⁵⁷

Ni'metullah'ın ifadesine göre *Abdürreşid*'in üç oğlu dünyaya gelmiştir. Sarban, Batan ve Gurguş ismini taşıyan bu oğullar aynı zamanda Ebü'l Fazl'ın eserinde gördüğümüz gibi Afgan kabilelerinin de ana kollarını oluşturmuştur. Lodiler de Ni'metullah'ın işaret ettiği şekliyle *Abdürreşid*'in Batan ismindeki oğlunun nesli ile ilişkilendirilmiştir. Batan'ın *İsmail*, *Varspun*, *Kacin*

¹⁵⁴ Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans*, 1. Bölüm, s. 20-37.

¹⁵⁵ Naimat Ullah Harvi, **Naimat Ullah Harvi, History of Afgans (Translated from the Persian)**, (Çev.: Bernhard Dorn), 2. Bölüm, Bhavana Books & Prints, Delhi, 1920, s. 25.

¹⁵⁶ Ni'metullah'ın Halid b. Velid anlatıları için bkz.: Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Bölüm, s. 38.

¹⁵⁷ Pandey'e göre bu olayın 622-632 yılları arasında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Bkz: Pandey, a.g.e., s. 301. Ayrıca bkz.: Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans*, 3. Bölüm, s. 38.

isminde üç oğlu *Bibi Mato* isminde de bir kızı dünyaya geldiği bahsedilmektedir. Lodilerin hikâyesi de Batan'ın Bibi Mato ismini taşıyan kızı ile başlatılmıştır.¹⁵⁸

Emevi halifeliği döneminde (651-750), ünlü askeri komutan *Haccâc b. Yûsuf es-Sekaî* Gûr bölgesine sefer düzenlemiştir. Haccâc'ın kuvvetleri Gûr'a girdiğinde, bir kargaşa ortamı ortaya çıkmış ve burada bulunan *Şah Hüseyin* (Daha sonra Horasan ve Kuzey Hindistan'ın geniş bölgelerinde egemenlik kuran Gurlu Hanedanı'nın bir üyesi olarak gösterilir) bu durumdan rahatsız olmuştur. Akabinde Hüseyin, bölgeyi terk ederek Batan'ın ve kabilesinin ikamet ettiği Süleyman Dağları'na gelmiştir. Burada Batan'ın hizmetine giren Hüseyin, Batan'ın kızı Bibi Mato ile evlilik dışı bir ilişki yaşamıştır. Yasadışı olarak ifade edilen bu birlikteliğin sonucu olarak da bu iki isim evlendirilmiştir. Bu evlilikten de Gilzay ve İbrahim isminde çocukları dünyaya gelmiştir. İbrahim'de zekâ ve bilgeliğin izlerini gözlemleyen Batan, kendisine Loi-dey (Lo-e-daey şeklinde de gösterilmekte) ismini vermiştir. Bu terim sonradan imla değişikliklerine uğrayarak *Lodi/Ludi* halini almıştır.¹⁵⁹

Ni'metullah'ın eserinde vermiş olduğu bilgilere göre İbrahim Lodi, Lodilerin atası konumundadır. Böylece İbrahim Lodi'nin neslinden gelenler ya Lodileri oluşturmuşlar ya da tarihi süreçte Lodiler ile yakın akrabalık ilişkisi içerisinde bulunmuşlardır. Ni'metullah'ın kayıtlarında İbrahim Lodi'nin de çocuklarının bilgisi verilmiştir.¹⁶⁰ Bu çocuklardan *Siani*'nin soyundan gelenler aynı zamanda 1451 yılında Delhi'de hâkimiyet kuran Behlül Lodi'nin bağlı olduğu kabile başta olmak üzere birçok önemli Afgan kabilesinin nüfusunu oluşturmuşlardır.¹⁶¹ Nitekim *Siani*'nin *İsmail* ve *Prangi* isminde iki oğlu olmuş, bu oğullardan Prangi'den sekiz nesil sonra da Delhi'deki Afgan hâkimiyetini başlatan Behlül Lodi dünyaya gelmiştir.¹⁶² İsmail'in ise *Sûr* ve *Nûh* isminde iki oğlu vardır. Sûr'un soyundan gelenler de 16. Yüzyılın ikinci yarısında Kuzey Hindistan'da önemli bir siyasi güç olacak olan *Sûriler Hanedanı*¹⁶³ üyelerini teşkil etmişlerdir.¹⁶⁴

Ortaçağda çeşitli dönemlerde kaleme alınan eserlerde Lodilerin kökenleri Afganlara, Afganların kökenleri de çeşitli rivayetlerle farklı milletlere istinat edilmiştir. Ortaçağın ünlü

¹⁵⁸ Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans*, 3. Kitap, s. 46; Olaf Caroe, **The Pathans 550 B. C. – A. D. 1957**, St. Martin's Press, London, 1958, s. 9; Longworth Dames, "Efganistan", **İA**, C. 4, ETAM A. Ş. Matbaa Tesisleri, Eskişehir, 2001, s. 140-141.

¹⁵⁹ Naimat Ullah Harvi, a.g.e., s. 46.

¹⁶⁰ İbrahim Lodi'nin çocuklarının ismi Niazi, Siani ve Dotani'dir. Bkz.: Naimat Ullah Harvi, a.g.e., s. 49.

¹⁶¹ Lodi, Sûriler, Nuhaniler, Niaziler, Devlet-Hel gibi önemli Afgan kabileleri Siani'nin neslinden gelmiştir. Mezkûr kabilelerin tafsilatlı bilgileri için bkz: Naimat Ullah Harvi, a.g.e, s. 50; Dames, a.g.m., s. 141.

¹⁶² Pandey, a.g.e., s. 37.

¹⁶³ Sûriler Hanedanı: Kuzey Hindistan'da 1540-1564 yılları arasında egemenlik tesis etmiş Afgan asıllı İslâm hânedanıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Azmi Özcan, "Sûriler", **DİA**, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, c. 37, İstanbul, 2009, s. 541-542.

¹⁶⁴ Pandey, a.g.e., s. 37.

Müslüman seyyahlarından İbn Battuta Kâbil seyahati sırasında burada yaşayan Afganları “Acem kökenli bir taife” olarak nitelemiş ve onların “Süleyman Dağlarına da hâkim olduklarını” işaret etmiştir.¹⁶⁵ Ebü'l Fazl'ın “Afganlar kendilerini İsrailoğulları'nın (Ben-i İsrail) torunları olarak görüyorlar ve atalarını Afgan ilan ediyorlar” şeklindeki ifadesiyle eserini kaleme aldığı dönemde bazı Afganlar arasında böyle bir anlayışın olduğunu ifade etmiştir. Yine aynı yazarın eserinde kimi Afganların ise *Kıptiler*'den¹⁶⁶ geldiklerine yönelik bir inanç içerisinde oldukları kaydedilmiştir.¹⁶⁷

Ni'metullah ise yukarıda verilen örnekte olduğu gibi Afganların ilk atalarının *Ben-i İsrail*'den geldiklerini ifade etmiştir.¹⁶⁸ Afganların kökenlerine yönelik olarak bir başka açıklama Muhammed Kâsım Hinduşah Esterâbâdî'nin *Târîh-i Firişte* isimli eserinde mevcuttur. *Târîh-i Firişte*'de *Matla' al-Anvâr* isimli esere atıfla işaret edilen rivayette Afganların Firavun'un mahiyetinde bulunan *Kıptiler*'den geldikleri ileri sürülmüştür. Esterâbâdî *Matla' al-Anvâr*'da okuduğunu belirttiği bu hikâyeyi şu şekilde nakleder:

Saygın bir yazarın yazdığı ve Dekkan'da bir kasaba olan Burhanpur'da elde ettiğim Matla' al-anvâr'da Afganların Firavun ırkının Kıptilerinden olduklarını okudum. Musa Peygamber Kızıldeniz'de ezilen o kâfirden [Firavun] daha iyi bir hale geldiğinde, Kıptilerin çoğu Yahudi inancına dönüştü; ama inatçı ve iradeli, gerçek inancı benimsemeyi reddeden, ülkelerini terk eden diğerleri, Hindistan'a geldiler ve sonunda Afgan adını taşıdıkları Süleyman Dağları'na yerleştiler.¹⁶⁹

Ayrıca Esterâbâdî, 7. Yüzyılda bazı İslam kumandanlarının Kâbil, Horasan ve Sistan bölgelerindeki faaliyetlerinden bahsederken, Lodilerin ilk ortaya çıkışları ile alakalı bir bilgi aktarmıştır. Söz konusu bilgiye göre *Halid b. Abdulah*¹⁷⁰ isimindeki bir kişi Kâbil'de bir dizi siyasi faaliyetler gerçekleştirdikten sonra İran yoluyla Arabistan'a gitmeyi tehlikeli bulduğu için ailesi ve bir dizi Arap yardımcısı ile birlikte Süleyman Dağları'na yerleşmiştir. Daha sonra da kızını önceden Müslüman olmuş bir Afgan şefi ile evlendirmiştir. Esterâbâdî'nin aktardığı şekliyle bu evlilikten isimleri *Lodi* ve *Sûr* olan iki oğul doğmuş bu çocuklar da isimleri ile anılan kabilelerin liderleri olmuşlardır.¹⁷¹

¹⁶⁵ İbn Battuta, a.g.e., s. 576.

¹⁶⁶ Kıpti: Mısır'ın yerli ve Hristiyan halkı için kullanılan isim. DİA, “Kıptiler”, **DİA**, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, c. 25, Ankara 2002, s. 424-426.

¹⁶⁷ Abu'l-Fazl, a.g.e., s. 407.

¹⁶⁸ Mezkûr eserin ilgili kısımları için bkz.: Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans*, 2. Bölüm, s. 11-42.

¹⁶⁹ Esterâbâdî, a.g.e., s. 4.

¹⁷⁰ Esterâbâdî, Halid b. Abdullah'ın bazı insanlar tarafından Halid b. Velid'in oğlu, bazı insanlar tarafından da Ebû Cehil'in oğlu olduğunu söylendiğini belirtmektedir. Ancak eserde bunu ispatlayacak herhangi bir malumattan bahsedilmemektedir. Bkz: Esterâbâdî, a.g.e., s. 3.

¹⁷¹ Esterâbâdî, a.g.e., s. 3.

Afganların ve Lodilerin kökenleri hususunda yukarıda verilen bilgilerin tarihi bir dayanağı henüz keşfedilememiştir. Söz konusu eserlerin hemen hemen hepsinde Lodilerin kökenleri bir şekilde Afganlara istinat edilmiş, bu istinat durumu gerçekleştirilirken de Lodilerin kimliklerini aldıkları Afgan toplumuna köklü bir geçmiş kazandırma arzusu canlı tutulmuştur. Bu süreç Ni'metullah örneğinde Hz. Âdem ile başladıktan sonra Ben-i İsrail teorisi ile devam etmiş, Hz. Muhammet, Halid b. Velid ve Kays ilişkisi ile pekiştirilmiştir. Ni'metullah eserinde Afganları Hz. Yakub'un soyundan gelen İsrailoğullarının bir parçası olarak göstermektedir. Bu haliyle Ni'metullah'ın İslamiyet öncesi dönemde Afgan halkına semavi bir kimlik kazandırma isteği içerisinde olduğu kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca Ni'metullah'ın, Kays ismindeki bir Afgan'ın Hz. Muhammed ve Halid. b. Velid ile münasebetinden sonra Müslüman olup İslam'a yararlı işler yaptığını vurgulaması, Afganlara İslami çerçevede de bir saygınlık kazandırma uğraşı içerisinde olduğunu göstermiştir.¹⁷²

Bu bağlamda ortaçağda Müslümanlar arasında heybetli bir şecere ortaya koymak, Hz. Âdem'den soylarının izini sürmek, Peygamberlerle bağlarının olduğunu iddia etmek ve köklü ailelerle bağlantılar kurmak yaygın bir uygulama olmuştur. Ni'metullah söz konusu uygulamaların Afgan tarihi özelinde ilk temsilcilerinden bir tanesidir. Ni'metullah'dan sonra da mezkûr uygulamalar devam etmiş *Hayat-ı Afgani, Mecmu'l Ensab*¹⁷³ gibi eserlerde de benzer uygulamalar görülmüştür.¹⁷⁴ Söz konusu eserlerin verdikleri şecere ve köken bilgilerine göre Afganların tamamı, ünlü İslam komutanı Halid b. Velid'in etkisi ile Müslüman olmuş Abdürreşid'in (Kays) neslinden gelmiştir.¹⁷⁵

Gerek Ni'metullah'ın eserinde gerekse Ebü'l Fazl ve Esterâbâdî'nin eserlerindeki Afgan ve Lodilerin kökenleri konusundaki anlatıları rivayetlere ve mitolojik öğelere dayandırılan malumatlardan ibarettir. Afganların Süleyman Dağları'na gelmelerinden önceki hayatları ile alakalı malumatların kaynaklardaki eksikliği kökenleri konusunda ihtilaflara sebebiyet vermiştir. Buna bağlı olarak Lodilerin ve diğer tüm Afgan kabilelerinin soylarının izleri İsrailoğulları'nın neslinden olduğuna inanılan Kays'a, Mısırlı Kîptilere ve İranlılara vs. kadar sürülmüştür. Ancak ne genel olarak Afganların ne de özeldir Lodilerin kökenlerinin bu unsurlara dayandığını kanıtlayacak kuvvetli bir delil bulunabilmiş değildir.

¹⁷² Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans*, 3. Bölüm, s. 26-38.

¹⁷³ Bellew'in ifade ettiği şekliyle Molla Akhtar'a ait olan bu eserde Afganların atası olduğuna inanılan Kays Ben-i İsrail ile ilişkilendirilmiştir. Bkz: Bellew, a.g.e., s. 57-58.

¹⁷⁴ Muhammad Hayat Khan, **Afghanistan and Its Inhabitants (Hayat-ı Afgani)**, (Translate by Henry Priestly), Lahore, 1874, s. 162; Lal, a.g.e., s. 324; Pandey, a.g.e., s. 35.

¹⁷⁵ Ni'metullah ve daha sonraki dönemlerde kaleme alınan eserlere göre, Kays'in (Abdürreşid) neslinden 405 kabile oluşmuştur. Bu 405 kabilenin 77'si Batan'ın neslindedir. Batan'ın erkek evlatlarından 25 kabile oluşmuş ve bu kabilelere de Bettani ismi verilmiştir. Geri kalan 52 kabile Batan'ın kız evladından olup Gilzay ve Lodi Kabileleri gibi önemli Afgan kabileleri bu kolun üyeleridirler. Afgan kabilelerinin şecere bilgileri için bkz.: Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans*, 3. Kitap, s. 1-57; Hayat Khan, a.g.e., s. 162; Bellew, a.g.e., s. 51-60; Pandey, a.g.e., 309-311.

Lodiler, Hindistan tarihinin ve coğrafyasının önemli bir bölümünde rol oynamış Afgan kabilelerinden birisi olmakla birlikte, erken dönem tarihleri ve kökenleri kaynakların eksikliği ve yeterli malumat vermemelerine bağlı olarak karanlıkta kalmıştır. Erken tarihleri ile alakalı olarak ilk bilgiler 16. Yüzyıldan itibaren bazı kaynaklarda verilmişse de bu bilgilerin önemli bir kısmı yarı efsanevi yarı mitolojik özellikler taşımaktadır. Özellikle Afganların kökenlerinin belirsizliği ve nüfuslarını oluşturan kabilelerinin ne zaman ne şekilde ortaya çıktıklarına yönelik bilgilerin eksikliği Lodilerin de kökenleri konusunda karışıklığa sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda meseleye bir şekilde değinen araştırmacılar konu ile alakalı görüşler öne sürerek Lodilerin kökenlerinin belirlenmesinde katkı sağlamaya çalışmışlardır.

G. H. Raverty, *Who were the 'Patan' or 'Pathan' Sultans of Dihli?* ismini taşıyan makalesinde Afganların İsrailoğulları'ndan geldiklerine yönelik teoriyi kabullenmekle birlikte Lodilerin de Delhi'de egemenlik kuran ilk Afganlar olduklarını ilk ileri sürenler arasındadır.¹⁷⁶ Richard Thomas Incedon Ridgway'in *Pathans* isimli eserinde Lodiler'den Süleyman Dağları'ndan başlayarak Hindistan'ın Kuzeybatı topraklarına kadar ki sahada yaşayan Afgan kabilelerinden biri olarak bahsedilmektedir. Rus ilim adamı Koka Antonova da Lodilerin Afgan menşeli kabile olduklarını ifade etmiştir.¹⁷⁷

Lodilerin kökenleri ile alakalı ilim dünyasının gündeminde olan bir başka husus da Lodilerin Gilzay Kabilesi'nin alt kollarını oluşturan zümrelerden biri olduklarına yönelik görüştür.¹⁷⁸ Longworth Dames, Lodilerin Gilzay neslinden geldiklerini ifade etmektedir.¹⁷⁹ Delhi tahtına hâkim olan hanedanların tarihlerinin ayrıntılı açıklamalarının verildiği *The Sultanate of Delhi* isimli eserde de Lodilerin Gilzay Kabilesi'nin alt kollarından biri olduğu yönünde bilgiler verilmektedir.¹⁸⁰ Ancak Lodilerin Gilzay kabilesinin bir alt grubu olduğuna dair verilen bu bilgiler Lodilerin köken bilgilerini veren kaynaklarla çelişmektedir. Nitekim Ni'metullah'ın ve diğerlerinin işaret ettikleri şekliyle Gilzay ve İbrahim Lodi, Hüseyin Gûrî ve Bibi Mato'nun iki ayrı çocuklarıdır.¹⁸¹ Onların nesillerinden gelenlerin de Gilzay ve Lodi isimleri ile anılan iki büyük kabileyi oluşturdukları düşünülmektedir.¹⁸²

¹⁷⁶ Henry George Raverty, "Who were the 'Patan' or 'Pathan' Sultans of Dihli?", *Journal of The Asiatic Society of Bengal*, 44(1), Calcutta, 1875, s. 36-38.

¹⁷⁷ Richard Thomas Ridgway, *Pathans*, Superintendent Government Printing, Calcutta, 1910, s. 4; Koka Antonova, "India In The Middle Ages", K. Antonova vd. (Ed.), *A History of India*, (Rusça'dan Çev. Katherina Judelson), Moscow, 1979, s. 209.

¹⁷⁸ Sıddîqî, "Lûdiler", s. 217-218.

¹⁷⁹ Dames, a.g.m., s. 139.

¹⁸⁰ Srivastava, a.g.e., s. 233.

¹⁸¹ Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans*, 3. Kitap, s. 24.

¹⁸² Raverty, a.g.m., s. 37.

Modern dönemlerde Lodilerin kökenlerine dair yöneltilen iddialardan bir tanesi de onların Afganlaşmış Kalaç Türkleri'nden olduklarını ifade eden görüşlerdir. Sir Thomas Wolseley Haig *The Cambridge History of India* isimli eserde yazmış olduğu yazısı ile Lodilerin menşei konusuna farklı bir görüş sunmuştur. Haig'in mezkûr eserdeki "Lodiler, kökenleri Türk olan Kılci veya Gilzaylar'dı, ancak Afganistan'da o kadar uzun süredir ikamet ediyorlardı ki, 15. Yüzyılda doğru bir ifadeyle onları Afgan olarak tarif etmek mümkündür" ifadesiyle Lodilerin sonradan Afganlaşmış olabileceklerini belirtmiştir.¹⁸³ Yusuf Hikmet Bayur ve Hüseyin Gazi Yurdaydın da Lodilerin Kalaç Türklerinden olduklarını ve zamanla Afganlaştıklarını ifade eden ilim adamlarındandır.¹⁸⁴ Hameed-ud-din ise Lodiler de dâhil olmak üzere önemli Afgan hükümdarlarının, Afgan topraklarına (Gazne, Belh, Toharistan, Bust ve Guzgan) göç eden Kalaçların zamanla Gilzay'a dönüşen gruplarının üyeleri olabilecekleri ihtimali üzerinde durmaktadır.¹⁸⁵

Lodilerin kökenleri konusunda büyük bir belirsizlik söz konusudur. 16. yüzyıldan önce yazılmış bilinen hiçbir kaynakta Lodilerin kökenlerine açıkça atıfta bulunulmamıştır. Lodilerin etnik kökenlerine ilişkin bilinen en eski referanslar, onları *Ben-i İsrail* kökenli bir Afgan kabilesi olarak tanımlayan şecere tarihlerinde bulunur. Bu türden popüler efsaneler, Afganlar arasında yaygın olan soy ideolojisini açıklamaya yardımcı olurken, aynı zamanda Afgan etnik çeşitliliğini gizler ve Lodiler gibi kabile gruplarının tarihi hakkında bize çok az şey anlatır. Dahası, bu soy ağacı geçmişlerinde anlatılan erken Lodi liderlerinin (14. yüzyıl öncesi dönemler) çoğu tarihsel kayıtlarda tasdik edilebilmiş değildir.

Lodilerin erken tarihleri ile alakalı bu belirsizlik, olası kökenlerine ilişkin birkaç teori ortaya çıkarmıştır. Afganların ve buna bağlı olarak Lodilerin *Ben-i İsrail* ile bağlantıları, Ebü'l Fazl ve Esterâbâdî'nin eserlerindeki *Kıptî* hususları ve İslami değerlere olan atıflar söz konusu teorilerin önemli bir kısmını içermektedir. Bu teoriler yüzyıllar boyunca çeşitli eserlere ve araştırmacılara konuyu açıklamada yardımcı temel unsurlar olsalar da herhangi bir kanıtla desteklenebilmiş değildir. Erken Babür döneminden itibaren yazılan tarihlerde geçen kısıtlı bilgilerin yanı sıra, Lodilerin erken tarihi hakkında pratikte başka hiçbir bilgi günümüze ulaşamamıştır. Bu da onların Kalaçlar veya diğer başka gruplar ile olası bağlantılarına ilişkin kesin sonuçlara varmayı zorlaştırmaktadır. Nitekim Behlül Lodi'nin Sultan olmadan önce (1440'lı yıllar) Delhi'yi muhasara eden Malva Sultanı Mahmud Kalaç'a karşı aldığı galibiyette ve 1469'da Şarkîlerle olan mücadelesinde yine Mahmud Kalaç'dan yardım istediği sırada, kaynakların olası bir Lodi-Kalaç akrabalığına atıfta bulunmamış olmaları bunu düşük bir ihtimal yapmaktadır. Bu bağlamda Lodiler

¹⁸³ Thomas Wolseley Haig, "The Sayyid Dynasty", s. 224.

¹⁸⁴ Hüseyin Gazi Yurdaydın, **İslam Tarihi Dersleri**, 1. Bakı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971, s. 280.

¹⁸⁵ Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 151.

ile alakalı kesin olarak söylenebilecek husus, kaynakların onlara net bir Afgan kimliği atfettiği ve erken yerleşim yeri olarak Süleyman Dağları/Roh Bölgesine¹⁸⁶ işaret edildiğidir.

2.3. Delhi Türk Sultanlığı Kurulmadan Önce Lodiler

Lodilerin ortaya çıkışları ve erken tarihleri konusunda bir belirsizlik söz konusudur. 16. yüzyıldan sonra eser kaleme almış bazı tarihçiler kendi pencerelerinden konuya açıklık getirmişlerse de tarihi delillerden yoksun olan açıklamaları Lodilerin erken tarihleri konusunda ihtilaflara sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda Lodilerin kaynaklardan tespit edilebildiği kadarıyla ortaya çıkışları, bazı Afgan mensuplarının İslâm dinini kabullerinden sonraki döneme tarihlenebilmektedir. Bu da onların ilk kez 7. yüzyılın sonları ile 8. yüzyılın ilk yarısında tarih sahnesine çıktıklarını ortaya koymaktadır.¹⁸⁷

Kaynakların vermiş oldukları bilgilere göre Lodiler, 16. Yüzyıla kadar Süleyman Dağları/Roh bölgesinden başlayarak Pencap başta olmak üzere Kuzey Hindistan'ın büyük bir bölümüne yayılmışlardır. Lodiler; Gazneliler, Gurlular ve Delhi Türk Sultanlığı'nı yöneten hanedanlar gibi dönemin egemen unsurları başta olmak üzere birçok önemli siyasi yapının içerisinde yer almışlar ve etkili olmuşlardır. Lodiler, bu özellikleri ile Afgan kabileleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Fakat gerek Afgan tarihinde gerekse Hindistan tarihinde bu kadar önemli işler yapmış olan bu kabilenin, erken dönem etkinliklerine dair kaynaklarda tafsilatlı bilgiler bulunmamaktadır. Buna bağlı olarak da kökenlerinin yanı sıra onların Süleyman Dağları'nın hangi bölgelerinde yaşadıkları ve tam olarak hangi tarihlerde Hindistan'a göç ettikleri bilgisi karanlıkta kalmıştır.

Dağlık alanlarda yaşayan ve göçebe olan Afgan toplumunun temel örgütlenme ilkeleri toprak değil akrabalık üzerine kurulmuştur. Kabile ideolojileri akrabalık dayanışmasına ve her şeyden önce soylarının önde gelen büyüklerine saygı duymaya değer verirken, bireysel özgürlüğü, cömertliği, katı bir onur duygusunu ve mali bağımsızlık arzusunu da teşvik etmiştir. İlk bilgilere göre Doğu'da Multan ve Peşaver ile batıda Gazne'ye kadar Süleyman Dağları arasındaki coğrafyada ikamet eden Afganlar, uzun yıllar ikamet ettikleri coğrafyaların kendilerine biçtiği rol ile yaşamışlardır. Genel olarak uzun boylu, sağlam yapılı, cesur ve savaşçı özelliklere sahiptirler. Ortaya çıkışlarından itibaren, bazıları hayvancılıkla uğraşırken bazıları ticaretle uğraşmış bir bölümü de kuzeyden gelerek Hindistan'a giden egemen devletlerin istilacı ordularında paralı asker olarak görev almışlardır.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Roh Bölgesi: Bajaur'dan Bhakkar'a, Hasan Abdal'dan Kâbil ve Kandahar'a kadar uzanan bölgeye verilen isimdir. Hameed-ud-Din, "The Organization of Government under The Lodi Sultans of India", *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*, 35(2), 1960, s. 338.

¹⁸⁷ Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans*, 1. Bölüm, s. 38-40; Esterâbâdi, a.g.e., s. 4-7.

¹⁸⁸ Bilal Sheikh, "Pattern of Afghan Migrations to India during Medieval Period", *International Journal of Research in Economics and Social Sciences (IJRESS)*, 7(2), 2017, s. 130-138; Dames, a.g.m., s. 135-145; Saray, a.g.m., s. 401.

Kuzeybatı istikametinden Hindistan'a uzanan ana istila yolu üzerinde yaşayan Afganlar, tarihin ilk dönemlerinden itibaren bu yönden gelerek Hindistan'a giden milletlerin etkisini sürekli olarak hissetmişlerdir. Nitekim kuzeyden gelerek Hindistan ile bir şekilde temas kuran hemen hemen her topluluk Afganların anayurtlarından geçmek zorunda kalmıştır. Bu durum da bölge sakini olan Afganların farklı dönemlerde bireysel ya da topluluklar halinde muhtelif yönlere göçlerini tetiklemiştir. İstilalardan farklı olarak bir takım Afgan kabilelerinin kendi içlerindeki çekişmeleri ve ekonomik sebepler de Afganların anayurtlarından ayrılarak civar coğrafyalara göç etmelerine sebep olan diğer unsurlardır.¹⁸⁹ Lodiler de diğer tüm Afgan kabilelerinin problemlerini yaşamışlar ve çeşitli sebeplerle yurtlarından ayrılarak civar coğrafyalara göç etmişlerdir.

2.3.1. Hindûşahîler Dönemi'nde Lodiler

Lodilerin siyasi anlamdaki ilk bilgileri, *Hindûşahîler*'in¹⁹⁰ lideri Raca Caypal dönemindeki faaliyetleri ile geçmektedir. *Hindûşahî Hanedanlığı* döneminde (850?-1026) bazı Afganlar önemli mevkilere ulaşmışlardır. Bu Afganlardan biri olan *Hamid Lodi*, *Raja Caypal* adına *Lahman* ve *Multan*'da *ikta* sahibi olan bir yöneticiydi. Raja Caypal devletinin sınırlarını düşman akınlarından koruması karşılığında Hamid Lodi ile bir anlaşma yapmış, Lahman ve çevresinin yönetimini Hamid Lodi'ye bırakmıştır.¹⁹¹ Buna göre Lodiler ilk kez 10. Yüzyılın ikinci yarısında Hint topraklarında Hamid Lodi yönetiminde politik bir güce ulaşmışlardır. Hamid Lodi yönetiminde Afganların Multan, Lahman ve Peşaver topraklarındaki siyasi genişlemeleri ile birlikte bu bölgelerde birçok Afgan yerleşimi de ortaya çıkmıştır.¹⁹² Bu haliyle de Lodiler şüphesiz Hindistan'daki Afgan yerleşiminin başlamasında önemli bir rol oynamışlardır.

Esterâbâdî ve diğerlerinin açıkladığı şekliyle Afganların ve buna bağlı olarak da Lodilerin Hindistan ile alakaları Gurlular döneminden önce gerçekleşmiş olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Hindûşahî hükümdarı Caypal'ın Gaznelilerle olan mücadeleleri sırasında önemli bir rol üstlenen Afganlar, Caypal'a verdikleri desteklerden olsa gerek Hindistan anakarasının kuzey kapısı olarak nitelenebilecek bir noktada Caypal'ın egemenliğinde olan önemli yerlerin iktalarına getirilmişlerdir.¹⁹³

¹⁸⁹ Sheikh, a.g.m., s. 130-133.

¹⁹⁰ Hindûşahîler: 9. Yüzyılın ikinci yarısı ile 11. Yüzyılın ilk çeyreği arasında günümüz Afganistan ve Pakistan'ın sınırlarının bir kısmında egemenlik tesis etmiş bir hanedandır. Bkz.: Enver Konukçu, "Hindûşahîler", **DİA**, C. 18, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 117-118.

¹⁹¹ Himayatullah Yaqubi, "Mongol-Afghan Conflict During The Delhi Sultans", **Journal of the Research Society of Pakistan (J. R. S. P.)**, 51(1), 2014, s. 237.

¹⁹² Esterâbâdî, a.g.e., s. 11; Sheikh, a.g.m., s. 131; Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 139.

¹⁹³ Khan Barmazid, "Brief History of Afghans in India from 682 A.D. to 1451 A. D.", http://www.khyber.org/history/a/brief_history_of_afghans_in_in.shtml (15.02.2021); Sheikh, a.g.m., s. 131.

2.3.2. Gazneliler Döneminde Lodiler

Hamid Lodi ile alakalı bir başka bilgi de Gazneli Hükümdarı olan Sebüktegin ile olan ilişkileridir. Sebüktegin Gazne tahtına çıktıktan sonra Gazneliler'in Kuzey Hindistan topraklarına doğru genişlemesinde ve İslâm dininin bölgeye yayılmasında bir tehdit unsuru olarak gördüğü Hindûşahi hükümdarı Caypâl'e karşı üç sefer yapmıştır. Bu seferler sonucunda Lahman ve Peşâver arasındaki topraklar Gazne Devleti egemenliğine girmiştir. Hamid Lodi'nin iktâ sahibi olduğu toprakların Gazneliler eline geçmesi de onun Gazneli Sultanı Sebüktegin ile yakınlaşmasını sağlamıştır. Hamid Lodi, Sebüktegin ile ilişkilerini iyi tutmuş ve sahip olduğu iktaları koruyabilmiştir.¹⁹⁴

Hamid Lodi'nin ne zaman öldüğüne dair bir bilgiye sahip olmamakla birlikte onun ölümünden sonra yerini oğlu Nasır'ın aldığı ifade edilmektedir. Nasır'dan sonraki isim ise onun oğlu Ebu'l Feth Davut olmuştur. Ebu'l Feth Davut, Gazneli Devleti'nin ünlü hükümdarı Gazneli Mahmud'un Hindistan seferleri sırasında Multan'da ikamet etmektedir. Ebu'l Feth Davut'un ve bölgede yaşayanların İsmaili mezhebine olan teveccühü nedeniyle Multan üzerine sefer düzenleyen Gazneli Mahmut, Ebu'l Feth Davut'dan Multan ve Lahman yönetimini almış ve yerine Caypal'in soyundan olan Suhpâl'i buraların yöneticisi olarak atamıştır.¹⁹⁵

Mevcut literatürde Afganların ve Lodilerin sonraki tarihleri konusunda bir boşluk bulunmaktadır. Gazneli Mahmut tarafından itaat altına alınmışlar ve Hint seferleri için Gazneliler'in ordularında paralı askerler olarak görev yapmışlardır. Özellikle Gaznelilerin bölgedeki etkinliklerinin arttığı ve Hint seferlerine ağırlık verdikleri sıralarda Afganların Hindistan anakarasına çok sayıda aile ve kabileleri ile birlikte göç ettikleri tahmin edilmektedir. Bu kabilelerden biri olan Lodilerin de Gaznelilerin Hint seferleri sırasında Hindistan ile ilişkilerinin başlaması ihtimali araştırmacılar arasında kuvvetli bir ihtimal olarak görünmektedir.¹⁹⁶

2.3.3. Gurlular Döneminde Lodiler

Gazneliler'den sonra bölgedeki egemenlik mücadelelerinde Gurlular da Afganlardan yararlanmıştır. Hindistan'a düzenledikleri seferlerde Gurlu sultanı Muizz ed-Din Muhammed'in ordusunda Afganların bulunduğu dair kayıtlar mevcuttur. Bu Afgan kuvvetleri arasında Lodi

¹⁹⁴ Esterâbâdi, a.g.e., s. 11; Abdul Hai Habibi, **A Short History Of Afghanistan**, Book Publishing Institution and Historical Society of Afghanistan, Kabul, 1967, s. 88-91; Horace Arthur Rose, **A Glossary of The Tribes And Castes of The Punjab And North-West Frontier Province**, C. 3, Mehra Offset Press, New Delhi, 1997, s. 209.

¹⁹⁵ Sheikh, a.g.m., s. 131; Habibi, a.g.e., 89; Güller Nuhuğlu, "Gazneliler'in Keşmir Seferleri", **Keşmir Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003, s. 7-9.

¹⁹⁶ Rose, a.g.e., s. 209; Barmazid, a.g.m.

unvanlı şahısların da olduğu bilgisi Lodilerin bölgedeki egemenlik mücadelelerinde rol oynadıklarını göstermektedir. Muizz ed-Din Muhammed'in Pitvirac (Müslüman tarihçilerce Raca Pitora olarak da belirtilir) ile olan tarihi mücadelesinde Mahmud Lodi ismi ön plana çıkmaktadır. Nitekim bu mücadelede Mahmud Lodi'nin 12,000 kişilik bir Afgan kuvvetine liderlik ettiği de çeşitli kaynaklarda ifade edilmiştir.¹⁹⁷

Gurlular döneminde ismi ön plana çıkan bir diğer Lodi soyadlı şahıs da Mahmud Lodi'nin kardeşi *Melik Şahu Lodi*'dir. Ni'metullah'a göre Gurlu Sultanı Muizz ed-Din Muhammed¹⁹⁸ Hindistan'dan dönerken Sialkot'da bir kale inşa ettirmiş ve Melik Şahu Lodi'yi de bu kalenin iskân için görevlendirmiştir. Mahmud Lodi'yi de onurlandıran Muizz ed-Din Muhammed O'na çeşitli imtiyazlar tanımıştır.¹⁹⁹ Gurlular döneminde etkin oldukları öne sürülen bu Afgan beylerinin faaliyetlerine atıfta bulunan Ni'metullah "Lodilerin yükselişi bu zamandan kalmadır" ifadesiyle Lodilerin Hindistan'daki yükselişlerinin temeli olarak Mahmud Lodi ve Melik Şahu Lodi'yi işaret etmiştir.²⁰⁰

2.4. Delhi Türk Sultanlığı'nda Lodiler

Afganların Hindistan ile ilişkileri Gurlular'dan sonra Delhi Türk Sultanlığı döneminde de devam etmiştir. Afganların farklı Delhi Sultanları tarafından devletin stratejik yerlerinin savunmasında askerlik işlerinde ve iktidar verilmek suretiyle çeşitli bölgelerin yönetimlerinde görevlendirilmeleri çok sayıda Afgan zümresini Hindistan'a çekmiştir. Kutb ed-Din Aybek ile başlayan Sultanlık sürecinde Afganlar önemli mevkiiler elde etmişler, 1260 yılında Balabanlılar hanedanı zamanında devletin kuzeybatı sınırlarındaki savunma hatlarında çeşitli görevler almışlardır. Mu'izzi, Şemsi ve Balabanlılar dönemlerinde daha çok askeri işlerde görevlendirilen Afganlar, Kalaçlar ve Tuğluklar dönemlerinde yavaş yavaş yönetim safhalarında da görülmüştür.²⁰¹

Bir Afgan zümresi olarak Lodilerin yönetim safhalarında görüldükleri dönem olması nedeniyle tarihlerinde Tuğluk Hanedanı önemli bir yer kaplamaktadır. Tuğluklar döneminde Afganlar arasında önemli bir sima olan Melik Sâhû Lodi, 1341'de Multan Naibi Behzat'ı öldürmek suretiyle bölgenin yönetimini ele alarak Lodiler adına önemli bir hamle yapmıştır.²⁰² Melik Sâhû Lodi'nin Tuğluk

¹⁹⁷ Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans*, 3. Bölüm, s. 39-40.

¹⁹⁸ Muizz ed-Din unvanını almadan önce ismi Şehabeddin Muhammed olarak bilinir. Ni'metullah'ın eserinde de bu olayda Şehabeddin Muhammed olarak ifade edilmiştir.

¹⁹⁹ Roy, a.g.e., s. 13.

²⁰⁰ Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans*, 3. Bölüm, s. 40; Roy, a.g.e., s. 13; Pandey, a.g.e., s. 38.

²⁰¹ Khaliq Ahmad Nizami, "The Lodis (1451-1526)", Mohammad Habib vd. (Ed.), *A Comprehensive History Of India*, C. 5, People's Publishing House, New Delhi, 1970, s. 667-669.

²⁰² Lal, a.g.e., s. 239; Hameed-ud-Din, a.g.m., s. 139.

yönetimine karşı başlattığı isyan Lodilerin etkin olarak Hindistan siyasetinde söz sahibi oldukları sürecin de başlangıcı niteliği taşımaktadır.²⁰³ Melik Sâhû Lodi, Muhammed Tuğluk (1325-1351) tarafından kısa sürede Multan'dan uzaklaştırılrsa da, Lodi kabilesinin diğer mensuplarının Delhi Türk Sultanlığı'nın çalkantılı siyasetine dâhil oldukları bilinmektedir. Nitekim Firuz Şah Tuğluk'un (1351-1388) egemenliği zamanında 1379 yılında *Hâce-i Şemseddin Damgani* isyanı çıkmış ve bu isyan bastırıldıktan sonra *Bihar* yönetimi *Melik Lodi Afgan*'a verilmiştir.²⁰⁴

14. yüzyılın son çeyreğinde, Lodi Kabilesi'ne bağlı *Şâhûhayl Oymağı*'ndan Melik Behram Lodi kardeşleri ile birlikte tüccar ve paralı asker olarak *Bilot*'dan Multan'a ara sıra ziyaretlerde bulunmuşlardır.²⁰⁵ Daha sonra kardeşleri ile bir tartışma yaşayan Behram Lodi, onlardan ayrılarak kalıcı olarak Multan'a yerleşmiş ve bu dönemde Multan valisi olan Melik Merdan Devlet'in hizmetine girmiştir. Tuğluk Hanedanı'nın çöküşünün hız kazandığı bu dönemde Lodiler devlet içerisinde gerek askeri işlerde gerekse kamusal alandaki işlerin görülmesinde büyük nüfuz elde etmişlerdir. Melik Behram Lodi de kabile milisleri şeklinde etrafına topladığı Afgan paralı askerlerinin lideri olmuş ve Tuğluk Hanedanı'na hizmet etmiştir. Melik Behram Lodi'nin vefatının ardından oğulları Sultan Şah Lodi, Melik Kala Lodi, Melik Firuz Lodi, Melik Muhammed Lodi ve Melik Khvaja Lodi²⁰⁶ Multan'da ikamet etmeye devam etmişlerdir. Bu dönemde Multan valiliği peş peşe birkaç kez el değiştirmiştir. Multan valisi Melik Merdan Devlet'in ölümünden sonra oğlu Süleyman ve Süleyman'dan sonra da oğlu Hızır Han (gelecekteki Seyyid Hanedanı'nın kurucusu) Multan'ın valisi olmuştur. Firuz Şah Tuğluk'un 1388 senesinde ölmesiyle beraber Delhi Türk Sultanlığı hızlı bir gerileme yaşamış ve Emir Timur'un işgali sonucunda da gerileme durumu yerini kargaşanın hâkim olduğu bir döneme bırakmıştır. Emir Timur'a katılan Hızır Han, Timur tarafından, Multan valiliğinin yanı sıra Dibalpûr ve Lahor'un yönetimi ile ödüllendirilmiştir.²⁰⁷

Melik Behram Lodi'nin en büyük oğlu Sultan Şah Lodi Hızır Han'ın hizmetine girmiş ve yıldızı parlamaya başlamıştır.²⁰⁸ Özellikle Hızır Han'ın Mallu İkbâl Han ile olan mücadeleleri sırasında gerçekleşen *Ajodhan Savaşı*'nda (1405)²⁰⁹ gösterdiği yararlılıklar, Sultan Şah'ın Hızır Han'ın nazarında yükselmesine vesile olmuştur. Bu olay Multan ve Pencap'ın Delhi'den ayrılmasına

²⁰³ Şahû'nun bu isyanı o kadar etkili olmuştur ki Sultan Muhammed Tuğluk Şah isyanı bastırmak için bizzat sefere iştirak etmiştir. Şahû'nun isyanı için bkz: Bilal Koç, a.g.t., s. 137-138.

²⁰⁴ Lal, a.g.e., s. 329; Koç, a.g.t., s. 228.

²⁰⁵ Abu'l-Fazl Allâmi, *The Ain-i Akbari*, s. 313.

²⁰⁶ Ni'metullah'ın eserinde vermiş olduğu şecerede Melik Behram'ın Alla ve Kala isminde iki oğlu olduğu ifade edilmektedir. Bkz: Naimat Ullah Harvi, *History of Afgans*, 3. Kitap, s. 51.

²⁰⁷ Pandey, a.g.e., s. 39-40; Koç, a.g.t., s. 295.

²⁰⁸ *Tarih-i Mübarekşahi*'de Hızır Han ve Sultan Mübarek Şah Seyyid zamanlarında Sultan Şah Lodi'nin kendisini farklı kıldığı sayısız sefer ve savaşa katıldığını anlatır. Bkz: Abdullah Sihrindi, a.g.e., s. 196-220; Abdul Halim, a.g.e., s. 3.

²⁰⁹ 16. yüzyıla kadar Ajodhan olarak bilinen bölge günümüzde Pakpattan ismini taşımaktadır. Bkz.: <https://en.wikipedia.org/wiki/Pakpattan> (10.02.2021).

sebepl olmuş ve aynı zamanda Sultan Şah Lodi *İslam Han* unvanı ile gelecekteki Lodi egemenliğinin temelini oluşturacak olan *Sirhind*'in başına getirilmiştir. Bundan sonra da Sultan Şah Lodi nüfuzunu artırmış ve mahiyetindeki kardeşleri ile birlikte faaliyetlerine devam etmiştir. Amcasının kızı ile evlenen kardeşi Melik Kala'ya da kendi yetkisi altında Daurala ikta olarak verilmiştir.²¹⁰

Kuzey Hindistan coğrafyasının 15. Yüzyıl itibari ile bir kargaşa ortamına sahne olması siyasi anlamda birçok değışikliğe sebep olmuştur. 15. Yüzyılın arifesinde Firuz Şah Tuğluk'un ölümü ile birlikte sık taht değışiklikleri yaşanmıştır. Taht mücadeleleri, emirler ve melikler arasındaki çekışmeler ve isyanlar Tuğluk Hanedanı'nın son zamanlarda uğraştıkları en önemli meseleler olmuştur. Nitekim Nasr ed-Din Mahmud Şah'ın egemenliğinin sonunda tüm bu sebeplerden dolayı, hâkimiyet alanı birkaç şehirle kısıtlı kalmıştır.

1400-1414 yılları arasında Tuğluk emirlerinin birbirleri ile olan mücadelelerinde üstünlük siyasetinin belirlenmesinde Lodi ismini taşıyan devlet adamları etkili olmuşlardır. Sultan Şah Lodi ve Melik Kala Lodi'nin Hızır Han'a olan hizmetleri bu kapsamda değerlendirilebilecek bir husustur. Bundan başka olarak İhtiyar Han Lodi, Melik Esad Han Lodi ve Devlet Han Lodi'nin Tuğluk Hanedanı'nın son sultanı Nasr ed-Din Mahmud Şah dönemindeki faaliyetleri, Lodilerin Delhi siyasetinde etkili olduklarını göstermektedir.²¹¹

Önceleri dağınık olarak yaşayan ve yaşamlarını sürdürdükleri topraklara egemen olan devletlerin ordularında paralı askerlik yapan Afganlar, Emir Timur'un etkisi ile Delhi Sultanlığı'nın zayıflamasından sonra adlarından söz ettirmeye başlamışlardır. Bu dönemlerde başta Devlet Han Lodi ve Lodi sülalesinin diğler birçok bireyi Delhi Sultanlığı'nda önemli mevkiler elde etmişlerdir.²¹²

Tuğluk Sultanı Nasr ed-Din Mahmud Şah'ın ölümünden sonra devlet adamlarının bir kısmı, Devlet Han Lodi'ye bağılılıklarını bildirmişler ve 1413 yılında Devlet Han Lodi'yi sultan ilan etmişlerdir. Bunun akabinde Hızır Han'ın yanında bulunan Melik İdris ve Mübariz Han'ın başını çektiği bazı emirler Devlet Han Lodi'nin yanına katılmışlardır. 1405 yılında Düab'da askeri işlerden sorumlu bir yönetici iken 1413 yılında hizmet ettiği devlete sultan olan Devlet Han Lodi bu konumunu çok fazla koruyamamıştır. Nitekim etkili bir devlet adamı olan ve özellikle Emir Timur'un desteğini alan Hızır Han bir harekâtla 1413'te Delhi'de Siri Hisarı'nda bulunan Devlet Han Lodi'yi kuşatmış ve dört aylık bir kuşatmanın ardından Devlet Han Lodi'ye karşı galip gelmiştir. Sonrasında yakalanan Devlet Han Lodi, Hisar-ı Firuze'de hapsedilmiş ve bir süre sonra da burada ölmüştür.²¹³

²¹⁰ Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 139; Abdul Halim, a.g.e., s. 3-4.

²¹¹ Bahsi edilen Lodi beylerinin faaliyetleri için bkz: Bilal Koç, a.g.t., 299-309.

²¹² Dames, a.g.m., s. 139.

²¹³ Esterâbâdi, a.g.e., s. 292; Yakubi, a.g.m., s. 250; Koç, a.g.t., s. 309.

Timurluların desteği ile önemli bir güç kazanan Hızır Han, Tuğlukların çöküşünün ardından oluşan otorite boşluğunu iyi değerlendirmiş ve Delhi tahtına oturmuştur. Bundan sonra özellikle Sultan Şah Lodi'nin başını çektiği Lodiler için de Hindistan tarihinde yeni bir perde açılmıştır. Sultan Şah Lodi'nin askeri kabiliyetleri ona güç kazandırırken mahiyetindeki Afganlar da devletin muhtelif bölgelerinde bürokratik görevlerin yanı sıra iktalar da elde etmişlerdir.²¹⁴

Çok eski zamanlardan itibaren ticaret yolları boyunca yaşayan Lodiler'in, Hindistan'a ticaret amacıyla girip çıktıkları araştırmacılarca ifade edilmiştir. Ticari faaliyetlerinin yanı sıra Gaznelilerin Gazne platosundaki artan gücü neticesinde Multan ve Lahman'da iktalara sahip olmuşlar ve Hindistan'a giden kuzey yollarında ikamet etmeye başlamışlardır. Bu durum Lodilerin Hindistan ile olan bağlarını güçlendirmiş ve bu dönemden itibaren Lodi ismi Hindistan'da daha çok anılmaya başlamıştır. Nitekim Gurluların, Gaznelilerin egemenlik sahalarını ellerine geçirdiklerinde bu sahaların sakinlerinden biri de Lodiler idi. Gaznelilerin ordularında olduğu gibi Gurlu ordusunda da bazı Lodi zümreleri görev almış ve Lodiler Hindistan'da eskisinden daha fazla temas kurmuşlardır.

Hindistan'ın kapılarını Türklere açan Tarain Savaşları'ndan sonra Türk komutanların başarıları neticesinde kurulan Delhi Türk Sultanlığı, Afganların ve bilhassa Lodilerin istihdam kapısı haline gelmiş ve devletin kuruluşundan itibaren muhtelif sultanlarca çeşitli görevlere atanmışlardır. Belki de devletin en buhranlı zamanları olarak ifade edilebilecek bir zamanda; Tuğluklar'ın son zamanlarında, ön plana çıkan Lodi beyleri uyguladıkları siyasi manevralarla kendilerine devletin yüksek mevkilerinde istihdam sağlamayı başarmışlardır. Özellikle 15. Yüzyılın ilk çeyreğinde Devlet Han Lodi'nin kısa süren sultanlık macerası ve Sultan Şah Lodi'nin *İslam Han* unvanı ile Seyyid Hanedanı dönemindeki faaliyetleri Lodilerin Delhi yönetiminde önemli simalar olmalarında etken rol oynamıştır. Sultan Şah'ın ölümünü müteakiben halefi olarak ilan ettiği Behlül Lodi'nin faaliyetleri Afgan zümrelerinin bu zamana kadar Hindistan'daki başarılarının zirve noktasını oluşturmuş ve tarihte Hindistan'da ilk kez tesis edilecek Afgan egemenliğinin kapılarını aralamıştır.

²¹⁴ Sahrindi, a.g.e., s. 234; Lal, a.g.e., s. 329.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SULTAN BEHLÜL ŞAH LODİ DÖNEMİ (1451-1489)

3.1. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Tahta Çıkmadan Önceki Faaliyetleri

3.1.1. Behlül Lodi'nin Doğumu ve Çocukluk Dönemleri

Sultan Behlül Şah Lodi Süleyman Dağları/Roh bölgesinden Hindistan'a göç eden kabilelerden Lodi Kabilesi'nin *Şâhû Hayl* koluna mensuptur.²¹⁵ Esterâbâdi'ye göre yukarıda işaret edildiği şekliyle Sultan Firuz Şah Tuğluk zamanında Multan'a gelerek Vali Merdan Devlet'in hizmetine giren Melik Behram Lodi, Behlül Lodi'nin dedesidir.²¹⁶ Behram Lodi'nin ikinci oğlu Melik Kala Lodi, Behlül Lodi'nin babasıdır.²¹⁷ Behlül Lodi'nin annesinin ismi ile alakalı olarak kaynaklardaki bilgiler karanlıktır.

Behlül Lodi dünyaya gelmeden önce babası Melik Kala Lodi Hızır Han'ın Multan Valisi Nasir Han'a hizmet eden Afgan beylerinden biriydi. Melik Kala Lodi'nin eşi 1411 yılında Multan'da yaşadığı evin çatısının yıkılması sonucu ölmüş ve hamileliği ileri derecede olduğu için Behlül bir operasyon ile mucizevi bir şekilde kurtarılmıştır.²¹⁸ Behlül Lodi'nin doğumundan kısa süre sonra babası İndus bölgesine Niyazilerin²¹⁹ göçünü engellemek için görevlendirilmiş ve burada onlara karşı verdiği mücadele sırasında ölmüştür.²²⁰

Küçük yaşta anne ve babasız kalan Behlül Lodi, İslam Han adıyla ünlenen Sirhind'deki amcası Sultan Şah Lodi'nin himayesine girmiş ve bundan sonraki yaşamını Sirhind'de sürdürmüştür. Sultan

²¹⁵ 'Abbas Khan Sarwani, "Tarikh-i Sher Shahi; or, Tuhfat-i Akbar Shahi, of 'Abbas Khan Sarwani", (Ed. Henry Miers Elliot) **The History of India As Told By Its Own Historians**, C. 4, Printers Hertford, London, 1872, s. 305; Enver Konukçu, **D.G.B.İ.T**, s. 448; K. L. Khurana, a.g.e., s. 227; Srivastava, a.g.e., s. 233; Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 139.

²¹⁶ Esterâbâdi, a.g.e., s. 317.

²¹⁷ Al-Badaoni, a.g.e., s. 402; Esterâbâdi, a.g.e., s. 317; Naimat Ullah, History of Afgans, 3. Bölüm, s. 42.

²¹⁸ Behlül Lodi'nin annesi ile alakalı kaynakların ekseri bir kısmı doğum sırasında öldüğünü ifade etmektedir. Doğum sırasında gerçekleşen olay ile alakalı geçen rivayet kuvvetle muhtemel Afganlar arasında bir efsaneden ibarettir. Ayrıca Sultan Behlül Şah Lodi'nin doğum yeri olarak bazı kaynaklar Mohalla Kamanganar isminde bir yerden bahsetmektedirler. Bkz.: Abu'l-Fazl, The Aîn-î Akbari, s. 309; Muhammad Hayat Khan, a.g.e., s. 162-168; Abdul Halim, a.g.e., s. 4.

²¹⁹ Niyaziler Afgan kabilelerinden biridir. Lodiler ile akrabadırlar. Bkz.: Dames, a.g.m., s. 139-142.

²²⁰ Esterâbâdi, History of the Rise of the Mahomedan Power in India, s. 317; Pandey, The First Afghan Empire In India, s. 41; Nizami, "The Lodis (1451-1526)", s. 669.

Şah Lodi yeğenini sevgiyle büyütmiş, eğitimi ile ilgilenmiş ve eşinin tüm muzipliklerine rağmen Behlül Lodi'ye şefkatle yanaşmıştır. Sultan Şah Lodi'nin Behlül Lodi'ye olan sevgisini Rızkullah Müştaki şu şekilde ifade etmektedir: "... Bir gün amcası İslâm Han dua ediyordu. Behlül seccadeye bastı. Hizmetçilerden biri onu uyardı: "Ayağını seccadeye sebepsiz yere basmak yasaktır." Sultan'ın amcası "O hala bir çocuk. Ayağını başıma bile koysa mazur görülebilir"²²¹

Böylelikle Behlül Lodi, daha çocukluk dönemlerinde öksüz kalmış olsa da amcasının ona olan düşkünlüğü sebebiyle babalık şefkati ve ilgisinden mağdur kalmamıştır. Behlül Lodi, çocukluk dönemlerini amcası Sultan Şah Lodi'nin himayesinde geçirmiştir. Sultan Şah Lodi'nin başarılı kariyeri altında iyi bir eğitim alan Behlül Lodi gençlik çağlarına geldiğinde ticaret ile ilgilenmiştir. Kendisindeki ışığı hissettirmeye başladığı bir dönemde Sultan Şah Lodi, Behlül Lodi'yi kızı Şems Hatun ile evlendirmiş ve kendi oğullarından daha fazla ilgilenmiştir.²²² Behlül Lodi'nin kariyeri bundan sonra farklı bir seyir almaya başlamıştır.

3.1.2. Behlül Lodi'nin Sultan Şah Lodi Tarafından Veliht İlan Edilmesi

Seyyid hükümdarlarının egemenlikleri altında kahramanca mücadeleler veren Sultan Şah Lodi'nin himayesinde çocukluk zamanlarını geçiren Behlül Lodi, yirmili yaşlarına geldiğinde kendisindeki ışığı hissettirmiş ve amcası tarafından 1431 yılında veliaht ilan edilmiştir. Sultan Şah Lodi'nin kendi oğlu olmasına rağmen böyle bir hamlede bulunmasının çeşitli sebepleri vardır. Behlül Lodi'nin Sultan Şah Lodi'nin oğlu Kutb Han'dan daha yetenekli bir görüntü sergilemesi bu sebeplerin en başında gelmektedir. Afganlar arasında soy bağları önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim Kutb Han'ın annesinin Hindu kökenli bir kadın olması bu tercihin bir başka sebebi olarak görülmektedir. Behlül Lodi'nin Sultan Şah Lodi'nin damadı olması da bu seçimin nedenleri arasında gösterilmektedir.

Behlül Lodi'nin hayatı ile alakalı bilgi veren kaynakların bir kısmında veliaht ilan edildikten sonra da ticaret ile ilgilendiğine dair bilgiler vardır. *Vaki'at-ı Müştaki* bu hususta Behlül Lodi'nin at ticareti ile uğraştığını ve Sultan Muhammed Şah Seyyid'e (1434-1445) at sattığını belirtmekle beraber bu atların ücreti olarak da bazı iktalar kazandığını ifade etmektedir.²²³

Rızkullah Müştaki, Behlül Lodi'nin Muhammed Şah Seyyid ile olan münasebetini şu şekilde nakleder:

²²¹ Rızkullah Müshtaqui, a.g.e., s. 1.

²²² Rızkullah Müshtaqui, a.g.e., s. 1; Lal, a.g.e., s. 132.

²²³ Rızkullah Müshtaqui, a.g.e., s. 3.

Behlül uzun zamandır ticaretle uğraşıyordu. O ve amcası (İslâm Han) bir keresinde, mallarını satmak için Delhi'deki Padişah Hızır Han'ın torunu Sultan Muhammed'in huzuruna çıktılar. O'na (padişah) bazı atlar sattılar ve bedellerini asi insanların yaşadığı belirli bir bölgeden almaları istendi... Sultan Muhammed emretti: 'Bu isyancıların üstesinden gelerseniz, bu bölgeyi size vereceğim. Ayrıca, kazandığımız her şeyi orada ganimet olarak alabilirsiniz'. Oraya ulaştıktan sonra muharebede isyancıları yendiler, hayvanlar dâhil eşyalarını ele geçirdiler ve onları padişahın huzuruna sundular. Cesaret ve yiğitliklerinden etkilenen padişah, bütün ganimetleri onlara armağan etti ve onlara bölgenin iktasını verdikten sonra emirlik seviyesine atadı.²²⁴

Lodilerin tarihi ile alakalı bilgi veren bir diğer kaynak Abdulla'nın *Tarih-i Daudi* isimli eserinde Behlül Lodi ve amcasının hayatları boyunca at ticareti ile ilgilendiklerini ifade etmektedir.²²⁵ Ancak Sihrindi, Nizameddin Ahmed, Esterâbâdî ve Ni'metullah'ın eserlerinde gerek Sultan Şah Lodi'nin gerekse Behlül Lodi'nin atalarının ticaretle uğraştıklarını ancak bu iki önemli Lodi beyinin daha çok Seyyid Hanedanı döneminde yüksek zümreden yöneticiler olduklarını ifade etmektedirler. Ayrıca Müştaki, Behlül Lodi ve amcası Sultan Şah Lodi'nin askerlik mesleğini Muhammed Şah Seyyid ile olan bu münasebetleri sonrasında kabul ettiklerini bildirmektedir. Ancak Sultan Şah Lodi'nin Muhammed Şah Seyyid'in egemenlik dönemlerinden çok önceleri bir asker olarak faaliyetlerinin olduğu bilinmektedir.²²⁶

Kaynaklarda Behlül Lodi'nin Delhi hâkimiyetini meşrulaştırmak için olsa gerek bir rivayetten bahsedilmektedir. Söz konusu rivayete göre Behlül Lodi daha gençlik çağlarında beraberindeki iki arkadaşı ile birlikte o dönemde Samâne'de bulunan ve isminin Seyyid Abban olarak belirtildiği bir dervişi ziyaret ederler. Bu ziyaret sırasında derviş kendisini ziyaret eden Behlül Lodi ve beraberindekilere "İki bin tenge karşılığında Delhi tahtına sahip olmak ister misiniz?"²²⁷ şeklinde bir soru yöneltir. Behlül Lodi bu teklife olumlu yaklaşır ve heybesinde bulunan 1600 tenge parayı dervişe sunar. Bunun üzerine derviş de Behlül Lodi'ye Delhi egemenliğine ulaşacağını müjdelemiştir.²²⁸ Bu tarzda hükümdarlık müjdeleme motifleri ortaçağ İslam kaynaklarında gelenekselleşmiş bir uygulama olup daha önce Delhi tahtına çıkan hükümdarlar zamanlarında da benzer örnekleri görülmüştür.²²⁹

²²⁴ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 2-3.

²²⁵ Pandey, *The First Afghan Empire In India* ..., s. 42.

²²⁶ Abdullah Sihrindi, a.g.e., s. 196, 202, 220; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 332-335; Esterâbâdî, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 317-325; Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 43.

²²⁷ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 2. Tanka/Tenge: Ortaçağ'da Kuzey Hindistan'da madeni paralara verilen isim.

²²⁸ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 2; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 333; Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 43.

²²⁹ Örneğin Tuğluklar Hanedanı döneminde Sultan Gıyâseddin Tuğluk Şah'ın Delhi tahtına çıkışını meşru kılmak için Emir Hüseyin Dihlevî, Tuğlukname isimli eserinde Gıyâseddin Tuğluk Şah'ın gölgesini yayılan bir ağaç olarak ifade etmekte ve bu ağacın gölgesinde bulunmanın farz olduğunu ifade etmektedir. Bkz.: Koç, a.g.t., s. 55.

Sultan Şah Lodi ölümünün arifesinde Behlül Lodi'yi tüm mal varlığının ve emrindeki 12.000 Afgan'ın lideri olarak ilan etmiştir.²³⁰ Ancak Sultan Şah Lodi'nin Mart 1431 yılında ölümünden sonra Afganlar üç bölüme ayrılmışlardır.²³¹ Esterâbâdî'ye göre bazıları Sultan Şah Lodi'nin iradesine bağlı kalmış ve Behlül Lodi'yi desteklemiştir. Başka bir grup, Behlül Lodi'nin amcası Firuz Han'ı yaşının getirdiği kıdem ve yüksek haysiyeti nedeniyle tercih etmiştir. Son grup ise soy bağı nedeniyle Sultan Şah Lodi'nin oğlu Kutb Han Lodi'den yana takdir haklarını kullanmışlardır.²³²

Hal böyle olunca Sultan Şah Lodi'nin ölümünün ardından Lodiler arasında bir liderlik mücadelesi de başlamıştır. Kısa soluklu bir mücadelenin ardından amcası Firuz Han'a karşı mücadelesini kaybeden Kutb Han, Delhi'de bulunan Sultan Muhammed Şah Seyyid'in yanına sığınmıştır. Burada kendi lehine bir destek bulma arzusu taşıyan Kutb Han, Sirhind'de bulunan Afganların Seyyid Hanedanı'na sadık bir yönetici tarafından yönetilmemesi durumunda Muhammed Şah Seyyid için tehlike arz edeceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Sultan Muhammed Şah Seyyid, Melik İskender Tuhfa'yı Kutb Han Lodi ile birlikte bir güçle Sirhind'de bulunan Afganların üzerine göndermiştir. Kendilerine karşı konulması durumunda da Sirhind'de bulunan Afgan taifesini buradan uzaklaştırmalarını da emretmiştir. Aynı emirleri içeren bir başka ferman da Cesaret Gokhar'a gönderilmiştir.²³³

Sirhind'de bulunan Afganlar bu harekâtı öğrenir öğrenmez, Sirhind'den ayrılarak tepelik noktalara çekilmişlerdir. İskender Tuhfa ve Cesaret, Afganların çekincelerini ortadan kaldırmaya çalışmış ve kaçışlarının bir nedeninin olmadığını belirten bir mesaj göndermiştir. Daha sonra bu mesajı alan Afganlar bu iki melikten güvenlik garantisi istemişler ve bu garanti onlara verilmişse de Sultan'ın kurmayları sözlerinde durmamışlardır. Nitekim Melik Firuz Lodi, en büyük oğlu Şahin Han Lodi ve yeğeni Behlül Lodi'yi ailesinin yanında bırakarak İskender Tuhfa ve Cesaret'i görmeye gittiğinde, Kutb Han Lodi'nin teşviki ile melikler tarafından tutuklanmıştır. Bundan sonra da içlerinde Firuz Han'ın oğlu Şahin Lodi'nin de olduğu birçok Afgan öldürülmüş ve geriye kalanların da derdest edilmesi için bir kuvvet sevk edilmiştir. Behlül Lodi durumun vahametini fark etmiş ve buldukları yerden daha güvenli noktalara kaçmıştır. Cesaret, Sirhind'i Melik İskender Tuhfa'ya emanet etmiş ve tutuklanmış oldukları mahkûmları da Delhi'ye göndermiştir.²³⁴

²³⁰ Esterâbâdî, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 317; Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 43.

²³¹ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 332; Abdul Halim, a.g.e., s. 6.

²³² Esterâbâdî, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 317-318; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 45.

²³³ Esterâbâdî, a.g.e., s. 318.

²³⁴ Esterâbâdî, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, s. 318; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 45.

Behlül Lodi bu durumu büyük bir ustalıklarla ele almış ve ilk zorlukların üstesinden gelmeyi başarabilmiştir. Üzerine gelen ordunun kuşatmasından kurtulan Behlül Lodi mahiyeti ile birlikte güvenli bir bölgeye çekildikten sonra gücünü toparlama fırsatı da yakalamıştır. Ayrıca tutuklu bulunduğu Delhi'den kaçan Firuz Han Lodi'nin de Behlül Lodi'nin yanına gelmesiyle gücü daha da artmıştır.²³⁵ Firuz Han Lodi'nin Kutb Han Lodi'nin ihanetinden bahsettiğinde Behlül Lodi'nin pozisyonu Afganlar arasında bir seviye daha artmış ve Behlül Lodi bu aşamadan sonra veliahtlığı kabul edilerek, Afganların ve bilhassa Lodilerin lideri konumuna yükselmiştir.

Behlül Lodi bu gelişmelerin ardından bir süre ticaret ile uğraşmış ve elde ettiği geliri de mahiyetinde bulunan kişilerle eşit şekilde paylaşmıştır. Bu şekilde birlik ve beraberlik duygusunu pekiştiren Behlül Lodi, o sıralarda Cesaret'in Pencap'a dönmesini fırsata çevirmiş ve dağılan birliklerini yeniden toparlamayı başarmıştır. Birliklerini toparlayan Behlül Lodi aynı zamanda Pencap'ın civar bölgelerini de yağmalamıştır. Bu yağmalama hamlelerinden edindiği ganimetleri de etrafındakilere dağıtmış ve bu sayede Afgan ve Moğollardan oluşan paralı birlikler oluşturmuştur.²³⁶

3.1.3. Behlül Lodi'nin Sirhind'e Vali Olması

Pencap'a yakın bölgelerdeki faaliyetleri ile gücünü toparlamaya başlayan Behlül Lodi yönünü yeniden Sirhind'e çevirmişti. Bu sıralarda Kutb Han Lodi de yapmış olduğu ihanetten pişman olmuş ve Behlül Lodi'nin yanına katılmıştır. Böylece eskisine nazaran daha da güçlenen Behlül Lodi, Sirhind'e bir harekât düzenlemiş ve 1436 yılında Sirhind'i ele geçirmiştir.²³⁷

Sirhind'in Behlül Lodi tarafından ele geçirildiğinin haberini alan Sultan Muhammed Şah Seyyid, Vezirü'l Memalik Hüsam Han liderliğinde güçlü bir orduyu Behlül Lodi'yi bastırmak için yollamıştır. Behlül Lodi ve Hüsam Han arasında Hızırabad yakınlarında bir savaş vuku bulmuş ve bu savaşın galibi Behlül Lodi olmuştur.²³⁸ Bu zaferinden sonra Behlül Lodi'nin gücü ve itibarı daha da artmıştır. Kutb Han Lodi'nin ihaneti, üzerlerine gelen tehlikelere karşı Firuz Han Lodi'nin etkisiz kalması ve tüm bunlara karşılık Behlül Lodi'nin kaybettikleri itibarlarını ve toprakları geri kazandırması, Behlül Lodi'nin liderlik yarışında elinin güçlenmesine vesile olmuştur.

Behlül Lodi Delhi kuvvetlerine karşı aldığı galibiyetten sonra, Melik Firuz Han Lodi ve diğer yakınları ile birlikte Sirhind'den Panipat'a kadar tüm alanları işgal etmiştir. Ancak Sultan Muhammed Şah Seyyid'e karşı ihtiyatını da hiç bozmamıştır. Başarı basamaklarını teker teker çıktığı

²³⁵ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 47.

²³⁶ Nizami, "The Lodis", s. 669.

²³⁷ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 48; Abdul Halim, a.g.e., s. 8; Nizami, "The Lodis", s. 670.

²³⁸ Esterâbâdî, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 319; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 332-333; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 48; Nizami, "The Lodis", s. 670.

bu dönemde Sultan ile arasındaki buzları eritme niyetinde olan Behlül Lodi, Sultan'a bir mektup da yazmıştır. Söz konusu mektupta Behlül Lodi, politik bir hamle yapmıştır. Vezir Hüsam Han'dan rahatsız olan Behlül Lodi, bu rahatsızlığını mektubunda dile getirmiş ve Sultan'a olan bağlılığının Hüsam Han'ın azledilip vezirlik makamına Hamid Han'ın gelmesiyle mümkün olabileceğini arz etmiştir. Behlül Lodi'nin bu talebi Sultan Muhammed Şah Seyyid tarafından kabul görmüş ve Hüsam Han öldürülerek yerine Hamid Han getirilmiştir. Daha sonrasında başkent Delhi'ye gelen Behlül Lodi'ye de Sirhind'in yönetimi verilerek onurlandırılmıştır.²³⁹ Böylece yetkilerini yasal bir zemine oturtmayı başaran Behlül Lodi, konumunu güçlendirmeye başlamış ve yeni fırsat arayışlarına devam etmiştir.

3.1.4. Behlül Lodi'nin Pencap'ı İşgali (1440-1441)

Behlül Lodi'nin yükselişi ve Lodilerin bölgedeki konumlarını daha da pekiştirmeleri askeri kaynaklarının da artmasına zemin hazırlamıştır. Behlül Lodi, Sultan'a kendi istediği bir veziri kabul ettirmeyi başarmıştır. Behlül Lodi'nin Sirhind yönetimini aldığı 1436 yılından itibaren Sultan Muhammed Şah, yeteri kadar devlet işleri ile alakadar olmaması nedeniyle yönetsel olarak bir boşluk da ortaya çıkmıştır. Bu boşluğun bir sonucu olarak da Sultanlığın dört bir tarafında isyanlar çıkmış ve Sultan Muhammed Şah Seyyid, egemenliğinin önemli bir kısmı üzerindeki kontrolünü kaybetmiştir. Hâkim koşullar altında bazı Delhi ve Mivatlı soylular, Muhammed Şah Seyyid'in yönetiminden rahatsızlık duymuşlar ve tahtı can ve mal korumasını sağlayabilecek muktedir bir hükümdara vermek niyeti ile 1440 yılında Malvalı Sultan Mahmud Kalaç'ı Delhi'ye davet etmişlerdir.²⁴⁰

Delhi ve Mivat asillerinin davetine icabet eden Mahmud Kalaç kuvvetleri ile beraber Delhi'ye doğru hareket etmiştir. Malvalı Sultan Mahmud Kalaç, 1440 yılında Delhi'ye saldırmıştır. Sultan Muhammed Şah Seyyid, Sultan Mahmud Kalaç ile baş edemeyeceğini anlamış ve Sirhind'de bulunan Behlül Lodi'yi yardım için çağırmıştır. Bunun üzerine Behlül Lodi, 8.000 Afgan ve Moğol askeri ile Sirhind'den Delhi'ye hareket etmiştir. Sultan Muhammed Şah Seyyid, sayısının 20.000'e ulaştığı ordunun komutasını oğlu Alâeddin ve Behlül Lodi'ye vermiş ve Mahmud Kalaç ile olan mücadeleye bizzat iştirak etmeyerek sarayda kalmayı tercih etmiştir.²⁴¹

Tuğlukabad yakınlarında iki gün, gece gündüz süren savaşta her iki taraf da birbirlerine üstünlük sağlayamamıştır. Daha sonra gerek Mahmud Kalaç'ın başşehri Mandu'da bir isyanın

²³⁹ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 44; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, s. 319; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 334.

²⁴⁰ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 319; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 44; Abdul Halim, a.g.e., s. 9-10; Yaqubi, a.g.m., s. 252; Nizami, "The Lodis", s. 669.

²⁴¹ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 319.

çıkabileceği endişesi gerekse o dönemlerde mücadele içerisinde bulunduğu Gücerat Sultanı Ahmed Şah'ın Malva'yı işgal ettiği yönündeki haberler savaşın gidişatını değiştirmiştir. Ayrıca tüm bunlara ek olarak Delhi Sultanı Muhammed Şah Seyyid'in kesin bir çatışmadan uzak durma arzusu bir ateşkes teklifi vermesine neden olmuştur. Kendi içerisindeki sorunların da farkında olan Mahmud Kalaç, Muhammed Şah Seyyid'in sunduğu barış teklifini kabul etmiştir.²⁴²

Ancak Muhammed Şah Seyyid'in hiçbir emir ve komutanına sormadan aldığı bu barış teklifini yanlış bulan Behlül Lodi, geri çekilen Malva kuvvetlerine ani bir baskın düzenlemiş ve ağır bir darbe indirmiştir. Bu ani harekâtın ardından Sultan Mahmud Kalaç'ın askerlerine ağır zayıat verdiren Behlül Lodi, hazinelere el koyarak büyük ganimetler elde etmiştir. Bu sayede kendi kuvvetlerinin ve Delhi ordusunun itibarını koruyan Behlül Lodi Sultan tarafından onurlandırılmıştır. Nitekim bu hareketinden dolayı Sultan, Behlül Lodi'ye *oğul* hitabında bulunmuş ve *Han-ı Hanan* unvanı ile ödüllendirmiştir.²⁴³

Sultan Muhammed Şah Seyyid 1441 yılında Samana'ya yürümüş ve orada Lahor, Dipalpur ve Panipat câgirlerini de Behlül Lodi'nin yetki alanına vermiştir. Daha da güç kazanan Behlül Lodi, bu sıralarda isyan eden Cesaret'in üzerine yürümesi için görevlendirilmiştir. Halkına zulmeden Cesaret ve tائفesi ile olan mücadelede Behlül Lodi bu haydutların büyük bir kısmını kılıçtan geçirmiş ve şehirlerini yakıp yıkmıştır. Bir barış sağlandıktan sonra da Sirhind'e dönen Behlül Lodi, imkânları arttıkça, Afgan hemşerilerini ordusuna dâhil etmiştir.²⁴⁴

Açıkça hırslı, cesur ve ileri görüşlü bir lider portresi çizen Behlül Lodi, Seyyid Hanedanı'nın mevcut kargaşa ortamını kendi lehinde bir avantaj olarak kullanmayı bilmiştir. Kısa süre içerisinde Seyyid sultanı için vazgeçilmez bir pozisyona ulaşmış ve nihayetinde de hizmet ettiği tahta egemen olmak için girişimlerini sıklaştırmıştır. Behlül Lodi, Roh'tan Afgan kabilelerini düşmanlarına karşı kendisine destek olmaları için davet ederek konumunu ve gücünü daha da artırmıştır. Pencap'ın tamamını Panipat'a kadar etki alanı haline getirmiş ve güvendiği komutanlarını Delhi çevresindeki ilçelere yerleştirmiştir.²⁴⁵

²⁴² Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 319-320; Roy, a.g.e., s. 29; Nizami, "The Lodis", s. 670; Haluk Kortel, "Seyyidler", s. 77-78.

²⁴³ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 319; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 44.

²⁴⁴ Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 139; Enver Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 446.

²⁴⁵ Yaqubi, a.g.m., s. 252.

3.1.5. Behlül Lodi'nin İsyanı

Ni'metullah'ın ifadesiyle Behlül Lodi'nin aklında artık bir krallık ideali yerleşmiştir. Hizmetindeki Afganlar ile birlikte Lahor, Dipalpur, Sunam ve Hisar Firuz ve diğer şehirleri kendisine bağladıktan sonra da yönünü Delhi'ye çevirmiştir. Muhammed Şah Seyyid'e karşı bir bahane ile mukavemet gösteren Behlül Lodi Delhi'ye yürümüş ve şehri kuşatmıştır. Behlül Lodi, Sultan Muhammed'in bulunduğu Delhi'yi uzunca bir süre kuşatma altında tutsa da amacına ulaşamamıştır. Başarısız sonuçlanan hamlesinin ardından Behlül Lodi yeniden Sirhind'e dönmüştür.²⁴⁶

Behlül Lodi istediği sonucu elde edemediği Delhi kuşatmasından sonra açıktan Sultan'a isyan bayrağını açmış ve Sirhind'de *Sultan* unvanını almıştır. Ancak sikke basımı ve Hutbe alametlerini Delhi'nin zapt edileceği zamana kadar ertelemiştir. Bunların akabinde de gücünü daha da artırma yolunda yeni bir ordu tesis etmiştir. Bu arada Sultan Muhammed Şah Seyyid ağır bir hastalığa yakalanmış ve Delhi'den çok da uzak olmayan bölgelerdeki emirleri de ona karşı ayaklanmışlardır. Nihayetinde kargaşa durumunun hâkim olduğu bir dönemde Sultan Muhammed Şah Seyyid 1443 yılında vefat etmiştir.²⁴⁷

Sultan Muhammed Şah'ın vefatının ardından Behlül Lodi taht için atılımda bulunmuş ancak emirler ve devlet adamlarının Muhammed Şah'ın oğluna biat etmeleri Behlül'ün bu atılımını engellemiştir. Bedâûn'dan gelerek *Âlem Şah* unvanı ile tahta çıkan Muhammed Şah Seyyid'in oğlu Alâeddin babasından daha da vasat bir görüntü sergilemiştir. Cülusu sırasında tüm soylular kendisine biat etmişler ancak zayıf karakteri ön plana çıkmaya başladığında, biat eden soyluların da önemli bir bölümü bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. Böylece bu yeni Sultan'ın hükümdarlığı artık Delhi'den 30-35 kilometre mesafedeki köylerle sınırlanmıştır. Sultan Alâeddin'in vasat bir görüntü sergilemesi Behlül Lodi'nin taht hayallerini daha da pekiştirmiş ve bundan sonra Delhi egemenliği için sıkı bir çalışmaya girmiştir.²⁴⁸

²⁴⁶ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 45; Gordon Risley Hearn, **The Seven Cities of Delhi**, 1. Baskı, William Clowes And Sons, London, 1906, s. 205. Sirhind'e döndükten sonra Behlül Lodi'nin kendisini Sultan ilan ettiği ifade edilmektedir. Nizami, a.g.m., s. 670; Pandey, a.g.e., s. 51.

²⁴⁷ Bedâûni ve Nizameddin Ahmed Sultan Muhammed Şah Seyyid'in ölüm tarihini 1443 olarak verir. Bkz.: Al-Badaoni, a.g.e., s. 399; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 329; Abdul Halim, a.g.e., s. 11.

²⁴⁸ Seyyid Hanedanı Hızır Han tarafından kurulduğunda şimdiki sınırlarından daha geniş bir egemenlik sahasına sahipti. Ancak Hızır Han'dan sonra gelen halefleri karşı karşıya kaldıkları dâhili ve harici sıkıntıları bertaraf edememişler ve egemenlik sahaları her geçen gün azalmıştır. Nitekim son Seyyid Hanedanı mensubu olan Alâeddin Âlem Şah zamanına gelindiğinde; Hızır Han döneminde Seyyid Hanedanı egemenliğinde olan yerlerin büyük bir kısmı bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu doğrultuda Multan eyaleti, bağımsız bir hükümdarın yönetimindeydi. Sirhind başta olmak üzere Pencap'ın büyük bir kısmında Behlül Lodi bölgesel bir güç olarak doğmuştu. Behlül Lodi'nin akrabası Derya Han Lodi, Behlül Lodi'nin doğu sınırında bir kısım yerleri elinde bulunduruyordu. Khvaja Hızır ise Cumna'da bazı yerlerin hâkimiydi. Rabari'de bir başka Afgan olan Hasan Han vardı. Patiali ve Kampil dâhil olmak üzere alt merkez Düab'da Raca Partab vardı. Gvaliyar bağımsız bir Hindu devletiydi ve neredeyse Delhi kapılarına kadar uzanan topraklar yerli reisler tarafından tutulmuştu. Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 44-45.

3.1.6. Behlül Lodi ve Vezir Hamid Han'ın İttifakı

Sultan Âlem Şah, cülusundan kısa bir süre sonra, 1445 yılında Samana'ya yürümüş ancak Caunpur Sultanı Mahmud Şah'ın Delhi'ye yürüdüğüne dair bir söylenti ortaya çıkmıştır. Caunpur Sultanı'nın böyle bir harekâtının olup olmadığını doğrulamadan Sultan süratle Delhi'ye geri dönmüş ve devlet adamlarının eleştirilerini üzerine çekmiştir. 1447 yılında Sultan Badaun'a gitmiş ve orada ikamet edeceği bölgeyi seçtikten sonra Delhi'deki işleri tamamlamak için geri dönmüştür. Sultan Âlem Şah, 1448 yılında iki kayınbiraderini Delhi'de birini polis şefliğine diğerini de vali olarak atadıktan sonra tekrar Badaun'a gitmiştir. Ancak bu iki kardeş arasında bir sorun çıkmış ve sonunda ikisi de Delhi halkı tarafından öldürülmüştür.²⁴⁹

Âlem Şah, Badaun'a giderken, konumunu güçlendirmek için Behlül Lodi'nin kuzeni Kutb Han Lodi, İsa Han ve Raja Partab'ın tavsiyelerini dinlemek için bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu sırada Muhammed Şah Seyyid döneminde vezir olan Hamid Han, daha önceki bir zamanda babası Feth Han ile Raja Partab'ın arasında geçen bir çatışmadan dolayı Raja'ya kötü muamelede bulunmuştur. Bunun üzerine Sultan ile görüşmeye gelen bu üç saray mensubu, Hamid Han'ın öldürülmesi karşılığında Âlem Şah'ın yetki alanına kırk köy katacaklarına dair söz vermişlerdir. Sultan bu duruma rıza göstermiştir ve bunun üzerine Hamid Han hapsedilmiştir. Daha sonra Hamid Han kardeşleri tarafından hapishaneden kurtarılmıştır. Muhafızı Melik Cemal Muhammed ile birlikte Badaun'dan Delhi'ye kaçmıştır. Âlem Şah ile vezir Hamid Han'ın arası açılmıştır ve artık Âlem Şah'ın sultanlık vasıflarının olmadığı da hızlı bir şekilde gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Delhi'ye kaçan Hamid Han, burada bir diğer devlet adamı Hüsam Han ile anlaşmış ve bundan sonra Delhi'nin kaderini belirleyecek hamleyi hayata geçirmeye karar vermişlerdir. İlk olarak 1450 yılında Delhi kalesine yürüyen Hamid Han burada bulunan Sultanın eşi ile kızını esir almış ve hazineye de el koymuştur. Sultan Âlem Şah ise bu durum karşısında yağmurları bahane ederek harekette bulunamamıştır.²⁵⁰

Askeri vasıfları olmayan Hamid Han, kendisini zor duruma sokmuştu. Efendisine isyan etmiş, haremine hakaret etmiş ve Sultan'ın olası bir intikam hamlesinden de çekinmişti. Ayrıca Hindistan'ın kalbi olan Delhi'ye büyük bir şevkle bakan ve egemenliğine aday olan daha güçlü egemen güçler Malva ve Şarkî Sultanları vardı. Her iki egemen unsur da güçlerinin zirvesindeydiler ve en parlak dönemlerini yaşıyorlardı. Malva'da Sultan Mahmud Kalaç ve Cavnpûr'da Mahmud Şah Şarkî sultan olarak bulunuyorlardı. Sultan Âlem Şah'ı tahttan indirmeye ve yerine daha muktedir bir Sultan tayin etmeyi kafalarına koyan Hamid Han da arayışlara girmişti. Hamid Han, Sultan Âlem Şah ile olan akrabalık ilişkisinden dolayı Cavnpûr Sultanı Mahmud Şah Şarkî'yi Delhi'ye davet etmekte tereddüt

²⁴⁹ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 330-331.

²⁵⁰ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 44-45; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 331; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 53; Abdul Halim, a.g.e., s. 15.

yaşamıştı. Malva Sultanı'nı davet etmenin ise uzak bir coğrafyada olmasından dolayı akıllı bir çözüm olmayacağını düşünmüştü. Düşmanlarına karşı bir müttefike ihtiyacı olan Hamid Han için ivedi bir çözüm gerekiyordu ve nihayetinde daha önceki zamanlarda Delhi için mücadele eden Behlül Lodi ismi ön plana çıkmıştı. Behlül Lodi 1436'dan itibaren bölgesel bir güç odağı haline gelmişti ve Pencap'ın da önemli bir kısmını etki alanı olarak kullanıyordu. Ayrıca coğrafya olarak Delhi'ye de yakındı. Tüm bu sebepler bir araya gelince Hamid Han aradığı çözümü de bulmuş ve Sirhind'de bulunan Behlül Lodi'yi Delhi'ye davet etmiştir.²⁵¹

Behlül Lodi'nin Delhi tahtına çıkışının arifesinde ziyadesiyle hareketli bir kariyere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Behlül Lodi'nin amcası tarafından veliaht tayin edilmesinden sonraki süreçte göstermiş olduğu özveri onu diğer Lodi beyleri arasında bir adım öne çıkarmıştır. Özellikle Afganların kendilerine has gurur, müstakil hareket etme alışkanlıklarının had safhada yaşandığı bir dönemde onları kendi yanında tutabilmesi ona çöküşe yüz tutmuş Seyyid Hanedanlığı'nın son zamanlarında büyük bir güç kazandırmıştır. Buna ek olarak 1436'dan sonra gerçekleşen siyasi olaylardaki manevraları ve politik tutumu onu Delhi'nin egemen güçlerinin gözünde vazgeçilmesi zor bir kişilik yapmıştır. Nitekim kazandığı bu itibar ona Hindistan'ın kuzeyinde önemli kazanımların elde edileceği bir kariyer hazırlamıştır. Bu minval üzere Behlül Lodi, Hindistan'da çok uzun yıllar ticaretle uğraşan, çeşitli egemen kuvvetlerin ordularında askerlik yapan ve Hindistan'ın muhtelif yerlerinde bürokrat olarak görevler alan Afganlar arasında yıldızını parlatmış ve 15. yüzyılın ikinci yarısını müteakiben Hindistan'da Delhi merkezli bir Afgan egemenliğinin temellerini atmıştır.

3.2. Behlül Lodi'nin Tahta Çıkması (1451)

Hamid Han tarafından Delhi'ye davet edildiği haberini alınca Behlül Lodi ivedilikle Delhi'ye hareket etmiştir. Delhi önlerine geldiğinde Hamid Han ile bir anlaşma yapan Behlül Lodi şehre girmiştir.²⁵² Hamid Han anlaşmaya güvenerek Behlül Lodi'nin kendisi ile ortak hareket edeceğini düşünmüşse de Behlül Lodi tam teşekküllü bir egemenliğe aday olmuştu. Ancak Delhi'de yönetimin büyük bir kısmı Hamid Han'da idi ve Behlül Lodi için ilk aşamada Hamid Han ile doğrudan bir çekişmeye girmek tehlike arz ediyordu. Bu nedenle politik manevralarından birini daha hayata geçirmeyi planlayan Behlül Lodi Hamid Han'ı saf dışı bırakmanın hesaplarını yapıyordu. Nitekim göstermelik nezaket ve itaat cümleleri ile Hamid Han'ın şüphelerini gidermişti. Bundan sonra da Behlül Lodi ve mahiyetindeki kurmayları Hamid Han'ın makamına istedikleri gibi girip

²⁵¹ Rızkullah ve Abdulla'nın eserlerinde Hamid Han'ın Delhi'ye Behlül Lodi'den başka Kıyam Han isminde bir kişinin daha çağrıldığını ifade ederler. Bkz.: Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 435; Rızkullah Müshtaqui, a.g.e., s. 3. Ancak Pandey, Kıyam Han isminin Tarih-i Daudi'nin müntensihinin bir hatası olabileceğini bu ismin muhtemelen Hüsam Han olabileceğini düşünmektedir. Bkz: Pandey, The First Afghan Empire In India, s. 54.

²⁵² Abdulla, ilk karşılaşmalarında Behlül Lodi'nin Hamid Han'a hürmet gösterdiğini ve Hamid Han'ın da Behlül Lodi'yi tebrik ettiğini söylemektedir. Bkz: Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 435-436.

çıkabiliyorlardı. Bir gün Behlül Lodi, adamları eşliğinde Hamid Han'ı ziyaret etmişti. Huzurdakilerden biri olan Behlül Lodi'nin kuzeni Kutb Han Lodi yanında getirdiği zinciri çıkarıp Hamid Han'ın eline koyarak "Devletin çıkarları için bir süre dinlenmesinin gerekli olduğunu" ifade etti.²⁵³ Hamid Han şok olmuş bir şekilde bu davranışın nedenini sordu. Kutb Han; "efendinize sadık olmadığınız için size inanmıyoruz" şeklinde sarf ettiği bir cevabın ardından Behlül Lodi'nin emri üzerine onu tutuklamışlardır.²⁵⁴

Hamid Han'a karşı yapılan bu hareket darbeydi ve Delhi'nin yönetimi tam anlamı ile Behlül Lodi'nin eline geçirmiştir. Hamid Han'ın tutuklanmasının ardından Behlül Lodi, Sultan Âlem Şah'a onun iyiliği için çabaladığını, Delhi'ye dönmesi gerektiğini ifade eden diplomatik bir mektup yollamıştır. Tabakat-ı Ekberi'de anlatıldığı haliyle Sultan Âlem Şah da Behlül Lodi'ye cevabında şu ifadeleri kullanmıştır; "Babam sana oğlum olarak hitap ederken, seni ağabeyim olarak görüyordum. Devleti ellerine bırakıyorum ve Badaun'da gönül rahatlığı ile yaşayacağım".²⁵⁵ Böylece Hamid Han sıkıntısını çözen Behlül Lodi taht için tehlike arz edebilecek olası bir Âlem Şah sorununu da çözmüştür.²⁵⁶

Behlül Lodi, Hamid Han ve Alâeddin Âlem Şah pürüzlerini çözdükten sonra astrologlar ve âlimler tarafından uğurlu sayılan bir günde 19 Nisan 1451 Pazartesi günü (17 Rebülevvel 855 H.) *Sultan Behlül Şah Gazi*²⁵⁷ adıyla Delhi tahtına çıkmıştır.²⁵⁸ Sultan Behlül Şah Lodi'nin Delhi tahtına çıkışını müteakip, Hindistan tarihinde 1451-1526 yılları arasında önemli bir dönemi temsil eden Lodi Hanedanı dönemi başlamıştır.

Behlül Lodi'nin yönetmesi için çağrıldığı devletin durumu yukarıda izah edilmişti, ancak tahta çıktığı zaman zaten güçlü bir sima olarak son zamanlardaki zayıf hükümdarlardan farklıydı. Pencap'ın büyük bir kısmı onun egemenliği altındaydı ve akrabaları da Kuzey Hindistan'ın önemli bölümlerini ellerinde tutuyorlardı. Nitekim yıllar önce ziyaret ettiği rivayet edilen derviş Seyyid Abban'ın kehaneti böylece gerçekleşmiş ve Hindistan'daki egemenliği başlamıştır. Delhi tahtının

²⁵³ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 5; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 228-230; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 54-56; Abdul Halim, a.g.e., s. 16-17.

²⁵⁴ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 5; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 46-47; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 321.

²⁵⁵ Nızamuddin Ahmad, a.g.e., s. 331.

²⁵⁶ Ni'metullah'a göre Behlül Lodi Sultan Âlem Şah'dan gelen tahttan feragat ettiğini bildiren mektuba kadar hutbeleri Sultan Âlem Şah adına okutmuştur. Bkz: Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 46-47. Ayrıca bkz.: Nızamuddin Ahmad, a.g.e., s. 331; Nizami, "The Lodis", s. 672.

²⁵⁷ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 5. Bazı eserlerde *Ebû Muzaffer Behlül Şah Gazi* ismi de kullanılmaktadır. Bkz.: Awadh Bihari Pandey, **Early Medieval India**, Central Book Depot, Allahdad, 1960, s. 397; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 58; Lal, a.g.e., s. 133.

²⁵⁸ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 5; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, s. 321; Nizami, "The Lodis", s. 673. Tarih-i Daudi Behlül Lodi'nin tahta çıkış tarihi olarak 1 Mart 1451 (H. 27 Muharrem 855) tarihini vermektedir. Bkz: Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 57.

yeni sultanı, Emir Timur'un büyük Hindistan seferinin ardından buhrana sürüklenmiş olan devletin ihtiyacı olan bir hükümdardı. Amaçlarına ulaşmak için yeterli politik zekâyâ sahip, aktif ve savaşçıydı. Tahtına çıktığı devleti Kuzey Hindistan İslâm Devletleri arasındaki üstünlüğüne geri getirme kararını almıştı.

3.3. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Tahta Çıkışını Takiben İlk Faaliyetleri

Sultan Behlül Şah Lodi, Delhi tahtına yükselmesi ile birlikte eski ihtişamından eser kalmayan ve buhranlar ülkesi olarak tabir edilebilecek bir enkazla karşı karşıya kalmıştır. Delhi'ye egemen olmak Sultan Behlül Şah Lodi'ye, devleti yeniden inşa etmek, kaybedilen bölgeleri geri kazanmak ve isyancı toprak sahiplerine boyun eğdirmek gibi yeni bir sorumluluk alanı katmıştır. Bir anlamda, Delhi egemenliği Sultan Behlül Şah Lodi'nin uzun zamandır gerçekleşmesini beklediği bir hayal olmuşsa da gerçekleşen hayalini ayakta tutmak da kolay olmayacaktır. Nitekim tahta çıkar çıkmaz bir dizi sorunlarla karşılaşmış ve bu sorunların çözümüne ivedilikle eğilmiştir.

Sultan Behlül Şah Lodi'nin egemenlik ilanının hemen akabinde devlet yönetiminde temel bazı sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. Seyyid Hanedanı'na daima sadık olan devlet adamlarının ve Hamid Han'ın destekçilerinin Sultan Behlül'ün otoritesine karşı çıkmaları, Delhi halkının Afganlara olan karşıtlığı, Sultan'ın çevresindeki Afganların tavırları gibi hususlar bu sorunların başlıca örneklerini oluşturmuştur.²⁵⁹

Sultan Behlül Şah Lodi'nin artık eskisinden daha karmaşık bir gündemi vardı. Zira Sultan Âlem Şah sorununu, Âlem Şah'ın tahttan feragat etmesi ile çözmüşse de devlet içerisinde eski sultana gönül vermiş ya da onun zayıflığından kazanç sağlamış devlet adamları vardı. Bu şahıslar Behlül Lodi'nin Âlem Şah'a ihanet ettiğini düşünmekle beraber devlet içerisinde huzursuzluklara da sebep olmaktadır. Sultan Behlül Şah Lodi'nin tahta çıktığı ilk sıralarda karşılaştığı bir diğer sorun da bir darbe ile hapse attığı Hamid Han'a yakın kimselerin Sultan Behlül Şah Lodi'ye olan düşmanlıklarıydı. Delhi'nin Sultan Behlül Şah Lodi'nin egemenliğine geçmesi ile bir hoşnutsuzluk ortamı oluşmuşsa da Sultan Behlül Şah Lodi kendisine yükseltelen isyancılara boyun eğdirmiştir.²⁶⁰

İç meselelerin bir tanesi de yüzyılları aşkın süredir Afganların Sultanlık ordularında görev yapmalarına ve çeşitli bürokratik görevler almalarına rağmen Delhi halkı tarafından hor görülmesi ve onlara karşı beslenen nefret duygularıydı. Sultan Behlül Şah Lodi'nin bu duruma bir çare de bulması gerekiyordu. Nitekim tahta çıkışının ardından göstermiş olduğu özveri Delhi halkının

²⁵⁹ Abdul Halim, a.g.e., s. 16.

²⁶⁰ Pandey, The First Afghan Empire In India, s. 57-58; Abdul Halim, a.g.e., s. 20-25; Haig, a.g.m., s. 228-229.

gözündeki algıyı yavaş yavaş yıkmıştır.²⁶¹ Bu durumun nasıl gerçekleştiği bilinmemektedir, ancak tahta çıkışından sonraki halka karşı politikasının yumuşak bir politika olduğu anlaşılmaktadır.

Buna ek olarak Sultan Behlül Şah Lodi nihayetinde bir Afgan'dı ve Afganlar arasında bu tarihe kadar Tuğlukların son zamanlarında Devlet Han Lodi'yi saymazsak, büyük bir egemen devletin tahtına sultan olarak oturan biri olmamıştı. Afganların kuru bir kibir ve kimseye bağlı kalmama gibi huyları vardı. Sultan, tahta çıktığında ilk iş olarak kendi akrabaları ve diğer Afganlar arasında birleştirici bir tavır takınmıştır. Nitekim kendisi tahta çıktığı andan itibaren konumunu güçlendirme adına *Eşitler arasında birinci (Primus inter pares)*²⁶² prensibi ile hareket etmiş ve olası bir iç kargaşayı bu şekilde önleyebilmiştir. Aksi bir durumda Afganların eşitlik duyguları, bağımsızlık arzuları, bağlı oldukları aşiretlerin liderlerine olan özel sadakatleri ve disiplinsiz davranışları Sultan Behlül Şah Lodi'nin tesis etmeyi arzuladığı düzene zarar verebilirdi. Sultan Behlül Şah Lodi zeki bir politika izlemiştir. Konumunu daha da güçlendirmek için ordunun güvenini cömert hediye ve ödüllerle kazanmaya çalışmıştır. Afganları anavatanlarından davet ederek onlara geniş araziler tahsis etmiş ve kabilesinin önde gelen üyelerine terfiler vermek suretiyle güvenliğini artırma politikası izlemiştir.²⁶³

Sultan Behlül Şah Lodi için bu sebeplerden sonra çözülmesi gereken iki acil sorun daha vardı. Bunlardan bir tanesi hazine ve bazı önemli kurumların kontrolü diğeri ise devlet içerisinde barış ve düzenin tesis edilmesiydi. Hazinesinin muhafazası ve devlet dairelerinin güvenliği için Afgan askerlerden kurulu birlikleri görevlendirmiştir. Buna ek olarak Delhi içerisindeki sükûneti sağlama adına da bir dizi önlemler almıştır. Benzer şekilde, atların ve fillerin ahırları kontrol altına alınmıştır. Delhi kalesi de Afgan askerler tarafından korunan bir garnizon haline getirilmiştir. Ayrıca Delhi çevresindeki vilayetler, isyancı toprak sahiplerinden temizlenmiş ve Sultan'a sadık adamlardan kurulu yönetici bir grup Afgan bu bölgelere yerleştirilmiştir. Böylece Delhi ve çevresinde barışçıl koşullar oluşmuş ve artık dikkatini daha büyük meselelere çevirmiştir.²⁶⁴

²⁶¹ Nizami, a.g.m., s. 674; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 61.

²⁶² Primus inter pares: Eşitler arasında birinci anlamına gelen Latince sözcüktür. Siyasi güçlerin ve nüfuzların paylaşıldığı Ortaçağ'da savaşı ya da çatışmaları engellemek için sıklıkla başvurulan kuraldır. Özellikle ortaçağda kendilerini eşit gören yöneticilerin aralarından seçtikleri lideri tarif etmek için bu ifade kullanılmıştır. Bütün yöneticiler eşittir, ama teşrifat liderden başlanır yani eşit kişiler arasında birinci sırada lider vardır. Bkz.: İsmail Güleç, "Primus İnter Pares yahut Üniversite Geleneği", <https://www.fikriyat.com/yazarlar/ismail-gulec/2019/12/14/primus-inter-pares-yahut-universite-gelenegi> (10.02.2021). Sultan Behlül Şah Lodi de Afganlar ve kendi akrabalarından seçilen yönetici zümresi ile iletişimini bu kural çerçevesinde gerçekleştirmiş ve hâkimiyetinin erken dönemlerinde bir iç kargaşanın çıkmasını bu şekilde engelleme başarısını göstermiştir. Bkz: Istiaq Hüsain Qureshi, *The Administration of The Sultanate of Delhi*, Ripon Printing Press, Lahore, 1942, s. 71.

²⁶³ Haig, "The Lodi Dynasty", s. 229; Lal, a.g.e., s. 131.

²⁶⁴ Naimat Ullah, *History of Afgans*, I. Kitap, s. 47-49; Abdul Halim, a.g.e., s. 16-17; Nizami, "The Lodis", s. 674.

3.4. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Askeri Faaliyetleri

Sultan Behlül Şah Lodi'nin tahtta yükseldiği ana kadar olan mücadelesi ve tahtta egemen olduktan sonra kısa bir zamanda üstesinden geldiği olaylara bakıldığında karşılaştığı sorunların ciddi bir niteliğe sahip olduğu kabul edilecektir. Herhangi bir yanlış adım veya fevri hareket, onu başarısızlığa sürükleyebilirdi. Sultan Behlül Şah Lodi için hükümdarlık tacını başında tutmasından daha zor olan bir konu vardı ki bu da onun bu tacın gerektirdiği yükümlülükleri yerine getirme çabasıydı. Nitekim devlet içerisindeki son elli yıllık kargaşa ortamı ve bu zaman zarfında Kuzey Hindistan coğrafyasında tesis olunmuş diğer egemen güçlerin varlığı Sultan Behlül Şah Lodi'nin hükümdarlık ilanından sonraki mücadelesinde belirleyici unsurlar olmuştur.²⁶⁵

Delhi'nin Sultan Behlül Şah Lodi tarafından egemenlik altına alınması, Sultan'ın daha önce etki alanında olan topraklara önemli ölçüde bir katkıda bulunmadı, ancak sorumluluk alanlarını daha da genişletti. Devleti yeniden eski ihtişamına kavuşturmak, komşu bölgeleri yeniden devletin etki alanına dâhil etmek ve asi tımar sahiplerini bastırarak devletin aleyhinde olan sorunları çözmek durumundaydı. Bu bağlamda devletin himayesi için mevcut gücünden daha fazlasına da ihtiyacı vardı. Tüm bu sebeplerden dolayı Sultan Behlül Şah Lodi tahta çıkışının hemen akabinde iç işlerdeki birtakım sıkıntıları çözdükten sonra sıkı bir askeri politika izlemeye karar vermiş ve ilk iş olarak isyancı valilere boyun eğdirmek için komşu bölgelere bir dizi seferler yapmıştır.

3.4.1. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Multan Seferi (1451)

Sultan Behlül Şah Lodi, Delhi tahtına çıktığında Sirhind ve Pencap'ın bir bölümü O'nun egemenliği altındaydı. Ancak mevcut gücü dönemin egemen güçlerinin iştahını kabartan Delhi'yi muhafaza etmek için yeterli değildi. Bu nedenle Sultan Behlül Şah Lodi, hem gücünü toparlayabilmek hem de kaynaklarını artırabilmek için Multan'a bir sefer başlatmıştır. Sultan'ın Multan seferinin başka sebepleri de vardır. Bu sebepler şunlardır:

- a) Hindistan'ın geçit yollarından birine hükmetmenin çok büyük bir stratejik öneme sahip olması.
- b) Güçlü ve bağımsız bir Multan, Pencap başta olmak üzere Sultan Behlül Şah Lodi'nin egemenlik sahaları için tehlike arz edebilirdi.
- c) Sultan Behlül Şah Lodi'nin Multan'ı meşru olarak devletine ait bir eyalet olarak görmesi.²⁶⁶

²⁶⁵ Sultan Behlül Şah Lodi'nin Delhi'ye egemen olduğu sıralarda daha önce Sultanlık sınırları içerisinde bulunan topraklarda çeşitli hanedanlar tarafından yönetilen devletler vardı. Bunlar: Malva Sultanlığı, Şarkî Sultanlığı, Gücerat Sultanlığı ve Hinduların yönettiği Racalıklar vs.'dir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bayur, a.g.e., s. 377-410.

²⁶⁶ Mübarek Şah Seyyid'in hükümdarlığı sırasında Multan'da çıkan isyanlar hem Mübarek Şah Seyyid'i hem de O'nun haleflerini bir hayli etkilemiş ve burada barışı sağlayamamışlardı. Nitekim çatışma ve anlaşmazlıklardan bıkan şehrin

Bunlara ek olarak Multan'ın o dönemde Roh/Süleyman Dağları bölgesinden gelen Afganların başlıca asker toplama noktası olma özelliği ve bölgenin gelirlerinin bol olması Sultan Behlül Şah Lodi'nin bu bölgeye sefer düzenlemesinin başka sebepleri olarak değerlendirilmektedir.²⁶⁷

Tüm bu sebeplerden sonra 1451 yılının sonlarına doğru Multan'da gerçekleşen bir olay Sultan Behlül Şah Lodi'nin düşündüğü seferin gerçekleşmesine meşruiyet kazandırmıştır. Multan'da bulunan Langahlar'ın bu dönemde bölgenin meşru valisi Yusuf Kureyşi'yi şehirden sürmeleri üzerine Kureyşi, Delhi'de Sultan Behlül Şah Lodi'ye sığınmıştır. Yusuf Kureyşi Sultan Behlül Şah Lodi'ye Multan'ı kurtarması için bir çağrıda bulunmuş ve Sultan da bu çağrıya olumlu cevap vermiştir. Bunun sonucunda da Sultan, başkenti büyük oğlu Melik Bayazid, Afgan emirlerinden İskender Şah Servani ve kayınvalidesi Bibi Masto'nun sorumluluğunda bırakarak Multan'a doğru hareket etmiştir.²⁶⁸

Sultan Behlül Şah Lodi başkentten ayrıldıktan bir süre sonra Pencap'a ilerlemiş ve buradayken başkentte hesapta olmayan birtakım olaylar meydana gelmiştir. Kaynakların ifade ettiği şekli ile Sultan Behlül Şah Lodi'nin liderliğinden rahatsız olan bir takım Âlem Şah taraftarı Behlül Lodi'nin başkentten ayrılmasını fırsat bilerek Jaunpûr Sultanı Mahmud Şah Şarkî'ye bir ulak yollayarak sorunlarını dile getirmişler ve kendisini Delhi'ye davet etmişlerdir. Sultan Behlül Şah Lodi'nin başkentte olmamasını ve şehrin bir takım Afgan beyinin yönettiğini öğrenen Sultan Mahmud Şarkî de bu fırsatı tepmek istememiş ve Delhi üzerine sefer kararı almıştır. Bundan sonra da Sultan Mahmud Şarkî, 1452 yılında fillerle desteklenmiş büyük bir ordu ile Delhi'ye hareket etmiştir. Bu sıralarda Pencap dolaylarında olan Sultan Behlül Şah Lodi Multan harekâtını sonlandırmış ve kuvvetleri ile Delhi'ye doğru hareket etmiştir.²⁶⁹

3.4.2. Sultan Behlül Şah Lodi Döneminde Lodi-Şarkî Mücadeleleri

Lodiler ve Şarkîler, bir dizi tarihi, coğrafi ve şahsi sebepler nedeniyle 15. Yüzyıl Hindistan coğrafyasının uzlaşmaz rakipleriydiler. Tuğluk Hanedanı zamanından itibaren Şarkîler kendilerini Sultanlığın kadim başşehri Delhi'nin egemen gücü yapmak için mücadele ediyorlardı. Şarkî Hanedanı'nın Delhi'yi egemenlik sahasına ekleme siyaseti Şarkî Sultanı İbrahim Şarkî döneminde başlamıştı. Bu amaçla Mahmud Şah Tuğluk'a karşı savaşmış ve Sambâl'e kadar ilerlemeyi başarmıştı. Ancak daha fazla ilerleyemeden Hızır Han Seyyid Delhi'de yeni bir hanedanın temellerini atmıştı. İbrahim Şah, Hızır Han Seyyid'i bu dönemde fazla taciz etmemiş kendini

sakinleri 1443'te, Şeyh Bahâeddin Zekeriyâ Mülânî (Sühreverdîye Tarikatı'nın ünlü şeyhi) soyundan olan Yusuf Kureyşi'yi liderleri olarak seçmişlerdi. Bkz: Lal, a.g.e., s. 134.

²⁶⁷ Abdul Halim, a.g.e., s. 20.

²⁶⁸ Naimat Ullah, History of Afgans, 1. Kitap, s. 47; Haig, a.g.m., s. 229; Abdul Halim, a.g.e., s. 21.

²⁶⁹ Al-Badaoni, a.g.e., s. 402; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 340; Naimat Ullah, History of Afgans, 1. Kitap, s. 47.

Cavnûr'un kültürel reformlarına adanmıştı. Ancak Mübarek Şah Seyyid'in tahta çıkışından hemen sonra Şarkîlerin Delhi hayalleri yeniden canlanmıştı. İbrahim Şah, Kalpi ve Bayâna'yı ele geçirmek için bir hamle yapsa da başarılı olamamıştır. Mübarek Şah'ın ölümünün akabinde Seyyid Hanedanı hızla bir çöküş dönemine girmiş ve Şarkîler bu dönemlerde Seyyidler'e karşı üstünlüğü ele geçirmişlerdir. Bu dönemde de Seyyidler onları önce geri püskürtmeye çalışmış, sonra da evlilik ittifakları ile uzlaşma noktasına getirmeye çalışmışlardır.²⁷⁰

Son Seyyid Sultanı'nın tahttan feragat etmesinden sonra da Lodiler, Delhi tahtının yeni sahibi olmuşlardır. Bu da doğal olarak Şarkî hanedanının kabul edemeyeceği bir durum olmuş ve Lodiler onların gözünde taht gasp eden bir zümre olarak tanımlanmıştır. Nitekim Şarkî Sultanları bundan sonra ellerine geçen her fırsatta Lodiler üzerine taarruzda bulunmuşlar ve uzun yıllar Kuzey Hindistan'da Lodi-Şarkî mücadeleleri vuku bulmuştur.

3.4.2.1. Delhi'nin Sultan Mahmud Şarkî Tarafından Kuşatılması (1452)

Sultan Behlül Şah Lodi Delhi tahtına çıktıktan sonra en ciddi sınavını Şarkî Sultanlığı'na karşı vermiştir. Multan ve Pencap'ın düzene kavuşturulması amacıyla çıktığı sefer sırasında Delhi'de bulunan Âlem Şah taraftarlarının Lodi egemenliğinden rahatsız olmaları ve bu rahatsızlıklarını gidermek için Şarkî Sultanı Mahmud Şah'a başvurmaları neticesinde uzun yıllar sürecek olan Şarkî-Lodi mücadeleleri başlamıştır.²⁷¹

Sultan Behlül Şah Lodi saltanatının büyük bir kısmında vuku bulan bu mücadelenin çeşitli sebepleri vardır. Bu sebepler arasında Delhi'deki Âlem Şah'a yakın soyluların rahatsızlıkları ön plana çıkan sebep olarak görülmektedir. Ancak bu uzun soluklu mücadelenin tek sebebi bu değildir. Şarkî Sultanı ile evli olan Âlem Şah Seyyid'in kızı, Sultan Behlül Şah Lodi'nin Delhi'deki egemenliğine tahammül edememiş ve Delhi topraklarını istila etmesi için hemen hemen her fırsatta eşi Sultan Mahmud Şarkî'ye baskı yapmıştır. Bu evlilik çerçevesinde Şarkîler kendilerini Seyyidlerin meşru halefleri olarak da görmüşlerdir. Ayrıca Cavnûr Sultanı Mahmud Şarkî'nin bölgesel genişleme siyaseti ve Delhi'ye egemen olarak bir prestij kazanma arzusu da eklenince Lodi-Şarkî mücadelesi kaçınılmaz bir hal almıştır.²⁷²

Sultan Behlül Şah Lodi'nin tüm diplomatik girişimlerine rağmen Sultan Mahmud Şarkî bu girişimleri büyük bir gurur ve kibirle reddetmiş ve 1452 yılının ilk aylarında savaş filleri ile desteklenmiş 170.000 civarında bir kuvvetle Etâve'a saldırmak suretiyle uzun yıllar sürecek olan

²⁷⁰ Pandey, Early Medieval India, s. 399.

²⁷¹ Al-Badaoni, a.g.e., s. 402; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 340; Naimat Ullah, History of Afgans, 1. Kitap, s. 47.

²⁷² Asfaque Julfikar, "Conflict and Concordance: A Case Study of Lodis Of Delhi And Sharqis Of Jaunpur", **International Journal of Social Science and Economic Research**, 4(2), 2019, s. 1417-1420.

Lodi-Şarkî mücadelesini başlatmıştır. Etâve'a saldırdıktan sonra Sultan Mahmud, Derya Han Lodi'nin de iştirakiyle Delhi'ye olan yolculuğuna devam etmiştir. Bundan sonra Delhi önlerine gelen Mahmud Şarkî'nin ordusuna karşı Delhi'de bulunan Afganlar bir mukavemette bulundularsa da ana kuvvetlerinin Sultan Behlül Şah Lodi ile birlikte Multan seferinde olması nedeniyle bir başarı elde edememişlerdir. Bu sıralarda Sirhind'de olan Sultan Behlül Şah Lodi de muhasara haberini alır almaz ivedilikle Delhi'ye doğru hareket etmiştir.²⁷³

Mahmud Şarkî'nin kuvvetlerine karşı ilk mukavemetlerinde başarısız olan Afgan kuvvetleri Delhi kalesine çekilmişler ve Sultan Behlül Şah Lodi gelene kadar kale savunması kararı almışlardır. Müştaki'ye göre, kuşatma sırasında İslam Han'ın (Sultan Behlül Şah Lodi'nin amcası) eşi Bibi Matto, kalede bulunan kuvvetlerin sayısal gücü hakkında yanlış bir izlenim vermek için kadınlara erkek kıyafetleri giydirdikten sonra kale burçlarına yerleştirmiştir. Bu sayede Şarkî ordusu kalenin savunmasının sağlam olduğu kanaatine varmış ve topyekûn bir saldırıdan kaçınmıştır. Ayrıca okçulukta mahir bir ünü olduğu ifade edilen İskender Şah Servani'nin, Sultan Mahmud Şarkî'nin hizmetkârlarından birinin elindeki matarayı dört ok atımlık mesafeden vurması Şarkî ordusunun kale duvarlarına yaklaşmasında kararsız kalmalarını sağlamıştır. Ancak pratik hileler ve bireysel olarak gösterilen cesur hareketlere rağmen, Şarkî ordusunun sayısal olarak ezici üstünlüğü ve kuşatma sırasında alevli gereçlerin kullanımı kalenin savunmasını kırmıştır. Nitekim kaleyi savunmakla yükümlü kimseler Sultan Behlül Şah Lodi'nin de gelişinin gecikmesi üzerine Sultan Mahmud Şarkî ile bir anlaşma yapmak durumunda kalmışlardır.²⁷⁴

Delhi kalesinde bulunan Seyyid Şemseddin, Sultan Mahmud Şarkî'nin ordusuna komuta eden kumandanlardan Derya Han Lodi ile anlaşma şartları için bir görüşme gerçekleştirmiştir. Ancak teslim şartları görüşülmeden önce Seyyid Şemseddin Derya Han Lodi'ye milli duygularını sarsacağı ve O'nu Lodilerin tarafına çekeceği bir konuşma yapmış ve savaşın kaderini bundan sonra Lodiler lehine olan farklı bir yöne çekmiştir. Bu sıralarda Sultan Behlül Şah Lodi'nin Delhi'ye yaklaştığı haberi alınmış ve Seyyid Şemseddin kaleye, Derya Han Lodi de Şarkî ordugâhına geri dönmüş ve sonrasında Derya Han Lodi, Şarkîlerin dikkatini kaleden daha çok, hızla Delhi'ye dönen Sultan Behlül'ün ordusuna çekmeyi başarmıştır.²⁷⁵

Sultan Mahmud bundan sonra 30.000 asker ve 30 filden oluşan bir orduyu Derya Han Lodi ve Feth Han Herevi komutasında Sultan Behlül Şah Lodi'ye karşı göndermiştir. İki ordu Delhi'den 25-

²⁷³ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 6. Nizameddin Ahmed ve Ni'metullah Sultan Behlül Şah Lodi'nin bu sıralarda Dibalpür'da olduğunu ifade etmektedir. Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 340; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 47; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 64.

²⁷⁴ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 6.; Julfikar, a.g.m., s. 1420.

²⁷⁵ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 47; Haig, a.g.m., s. 229; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 65-66.

30 kilometre uzaklıktaki *Narela*'da karşı karşıya gelmiştir. Sultan Behlül Şah Lodi'nin komutanlarından Kutb Han Lodi, Derya Han Lodi'ye bir mesaj iletmış ve O'nu düşmanın yanından ayrılarak akrabalarının yanına katılmaya davet etmiştir. Bu çağrı üzerine Derya Han Lodi kendi birliklerini savaş sahrasından çekmiş ve savaşın seyri Lodiler lehine değişmiştir. Derya Han Lodi'nin çekilmesinin akabinde çıkan çatışmalarda Sultan Behlül Şah Lodi'nin kuvvetleri galip gelmiş ve Feth Han sağ olarak ele geçirilmiştir. Daha sonra Feth Han kaynaklarda kan davalısı olduğu ifade edilen Sultan Behlül Şah Lodi'nin Hindu bir subayı tarafından öldürülmüştür.²⁷⁶

Narela'daki ağır mağlubiyetin haberini alan Mahmud Şarkî, daha büyük bir felaketin olabileceği endişesine kapılmış ve Cavnûr'a çekilme kararı almıştır. Sultan Behlül Şah Lodi geri çekilen Şarkî ordusunu takip etmiş ve bu takibin ardından elliden fazla fil, çok sayıda at, yüklü miktarda altın ve diğer savaş malzemelerinden oluşan muazzam bir ganimet ele geçirmiştir.²⁷⁷ Bu büyük zaferden sonra Sultan Behlül Şah Lodi konumunu sağlamlaştırmış, ordusunun güveni yerine gelmiş ve her şeyden önemlisi mühim bir düşman olan Mahmud Şarkî'nin gücü kırılmıştır. Bu mücadele aynı zamanda Delhi'deki hanedan değişikliğinin de kabulü açısından Hindistan tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Sultan Behlül Şah Lodi'nin kısıtlı imkânlar altında Şarkîlere karşı aldığı başarı muazzam bir etki yaratmıştı. Ancak Sultan Mahmud'un işgali karşısında Delhi'nin savunmasındaki eksiklikler Sultan Behlül Şah Lodi'yi düşündüren bir husus olmuştur. Bu bağlamda mevcut gücüne taze kuvvetler eklemenin yerinde olacağını düşünmüş ve özellikle Roh/Süleyman Dağları havalisinde yaşayan Afgan aşiret liderlerine mektuplar yollamış ve onları Delhi'de tesis etmeye çalıştığı egemenliğine paydaş olmaya davet etmiştir.²⁷⁸

Sultan Behlül Şah Lodi'nin Afgan aşiret liderlerine yolladığı mektubun içeriği şu şekildedir:

Hint ülkesi geniş ve zengindir ve buradaki tüm sultanların kendi ulusal destekçileri yoktur. Kendi ülkemde yiğitlikleri ve cesaretleriyle ünlü, gözüpeklığı ve kahramanlıklarıyla tanınan ve ekonomik olarak zor durumda olan çok sayıda akrabam var. Hind'e getirilirlerse, yoksulluklarından kurtulurlar ve ben de düşmanlarımı alt edebilir ve Hind ülkesi üzerinde hâkimiyetimi kurabilirim.²⁷⁹

Ni'metullah eserinde Lodi sultanlarının Afganların Hindistan'a göçlerini teşvik ettiğini ifade etmiştir.²⁸⁰ Böylece Lodiler hem Afganların askeri özelliklerinden faydalanarak bir kuvvet unsuruna sahip olmuşlar hem de Afganlar bu sayede Hindistan'daki fırsatlardan faydalanarak iktisadi

²⁷⁶ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 340.

²⁷⁷ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 67.

²⁷⁸ Abdul Halim, a.g.e., s. 22-23.

²⁷⁹ İqtidar Hussain Siddiqî, *Some Aspects of Afghan Despotism in India*, Book Traders, Lahore, s. 9.

²⁸⁰ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 47.

gereksinimlerini giderebilmişlerdir. Sultan Behlül Şah Lodi bu bağlamda kurmaylarına Roh'dan ve diğer bölgelerden Hindistan'a gelen herhangi bir kimseye yardımda bulunmaları talimatını vermiş ve bu kimseler Hindistan'da kendi ihtiyaçlarını karşılayamazlarsa, Sultanın hizmetinde kendilerine yer bulabilmişlerdir. Nihayetinde Hindistan'daki kargaşa ortamı ve bunun sonucunda ülkedeki siyasi iktidarsızlığın hüküm sürdüğü bir sırada, Afganların da desteği ile Sultan Behlül Şah Lodi egemenliğini perçinleme fırsatı da bulmuştur.

3.4.3. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Muhalif Devlet Adamlarına Boyun Eğdirmesi

Mahmud Şarkî gibi güçlü bir hükümdara karşı büyük bir zafer elde eden Sultan Behlül Şah Lodi, ordusunu da revize ettikten bir süre sonra daha evvelden Sultanlığa tabi olan ancak hali hazırda bağımsız hareket eden bazı bölgelere seferler düzenlemiştir. Bu bağlamda Sultan Behlül Şah Lodi'nin ilk seferi Mivat üzerine olmuştur. Mivat'a hâkim olan Ahmed Han, Sultan Behlül Şah Lodi'ye bir savaş olmaksızın sadakatini bildirmiştir. Ahmed Han'ın sadakatinden sonra Mivat yeniden Delhi'ye tabi kılınmış, Mivat'a bağlı yedi pargana direk olarak Delhi tahtına bağlanmış ve sunulan tabiyetin garantisi olarak da Ahmed Han'ın amcası Mübarek Han rehin olarak Sultan Behlül Şah Lodi'nin himayesine alınmıştır.²⁸¹

Sultan Behlül Şah Lodi'nin Mivat'tan sonraki durağı Baran (Bülendşehir) bölgesi olmuştur. Baran'da bulunan Sambâl valisi Derya Han Lodi bilindiği üzere daha evvel Şarkî Sultanı Mahmud Şarkî'ye tabi olmuş ve Şarkîlerin Delhi kuşatmasında etkili bir gücünü oluşturmuştu. Sultan Behlül Şah Lodi, Baran'a ulaştığında Narela Savaşı'ndaki tutumundan dolayı olsa gerek Derya Han Lodi'yi Sambâl'de tutmuş ancak Mivat'da olduğu gibi Derya Han'ın etki alanındaki yedi parganayı Sultanlığın egemenlik sahasına dâhil etmiştir. Sultan daha sonra Koil'e (Aligarh) doğru ilerlemiş ve burada da vali İsa Han Türkbaka'nın sadakat bildirmesi üzerine O'nun buradaki görevinde devam etmesine izin vermiştir. Sultan Behlül'ün ana gayesi eyalet ve diğer yerel yöneticilerin kapsamlı bir araştırmasını yapmak olmuştur. Bu seferleri ile gücünün temel yapı taşlarını oluşturacak olan valiliklerde kendi istediği adamları tutmuş ve merkezi yönetim açısından bir güven ortamı tesis etmeye çalışmıştır.²⁸²

Koil'den sonra Sultan Behlül, Sakit valisi Mübarek Han'a bıraktığı Burhanabad'a yürümüş bunun akabinde de Bhongaon'a ilerleyerek, Chauhan Valisi Raca Partab'ın itaatini kabul etmiştir. Bu ana kadar herhangi bir direnişle karşılaşmayan Sultan, Rabari'ye geldiğinde burada Hasan Han'ın oğlu Kutb Han'ın direnç göstermesi üzerine şehri kuşatmıştır. Nihayetinde kısmen Sultan Behlül Şah Lodi'nin askeri üstünlüğüyle, büyük ölçüde de Han Cihan'ın Sultan'ın otoritesini kabul ederse sahip olduğu herhangi bir yerden mahrum edilmeyeceğine dair güvence vermesiyle Kutb Han ikna edilmiş

²⁸¹ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 341; Haig, a.g.m., s. 230; Nizami, "The Lodis", s. 676.

²⁸² Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 341; Abdul Halim, a.g.e., s. 24; Haig, a.g.m., s. 230.

ve Rabari de Sultanlık idaresi altına alınmıştır. Sultan Behlül Şah Lodi zaman kaybetmeden Etâve üzerine de bir sefer gerçekleştirmiş ve Etâve valisinin itaatini sağlamıştır. Daha öncede bahsi edildiği üzere Etâve, Şarkî Sultanı Mahmud Şarkî tarafından 1452 yılında gerçekleştirilen Delhi muhasarasından önce ilhak edilmişti. Sultan Behlül'ün Delhi'ye yakın bölgelerdeki valilikleri itaat altına alma politikası kapsamında Etâve da Delhi tahtına tabii hale getirilmiş ve bu durum Etâve üzerinde hak iddia eden Sultan Mahmud Şarkî'yi rahatsız etmiştir. Neticede Etâve üzerinde egemenlik iddiası bulunan iki devlet bir kez daha karşı karşıya gelmiştir.²⁸³

Sultan Behlül Şah Lodi'nin tahta çıkışının hemen ardından gerçekleştirdiği bu harekât bozulan devlet düzeninin ve merkezi otoritenin sağlanmasında gerekli hususlar olmuştur. Nitekim bir yıl gibi kısa bir zamanda Delhi çevresinde bulunan birçok bağımsız valiyi ve bölgesini itaati altına almış ve bu sayede konumunu da güçlendirmiştir. Sultan Behlül, bu harekâtı ile Pencap'tan başlayarak Delhi ve çevresinin de içerisinde bulunduğu bir alana hükmeder duruma gelmiş ve artık Şarkî Sultanlarının sınırlarının olduğu bölgeye kadar egemenlik sahasını genişletmiştir.

3.4.4. Sultan Behlül Şah Lodi ve Sultan Mahmud Şarkî Mücadeleleri

Sultan Behlül Şah Lodi, 38 yılı aşkın saltanatı sırasında çeşitli fetihler yapmış, egemenliğine karşı çıkan isyanları bastırmış, Delhi'de bozulan devlet düzenini yeni bir hükümet sistemi ile yeniden revize etmiştir. Ancak hükümdar olarak kariyerinin en önemli olayı, Şarkîlere karşı vermiş olduğu varlık mücadelesi olmuştur. Tahta çıkışının hemen akabinde Şarkîlere karşı aldığı zaferi müteakiben bazı vilayetlere düzen kurma ve iktidarını kuvvetlendirme amacıyla seferler düzenlemiştir. Bu seferlerin son ayağı olan Etâve'yi itaati altına almasıyla da yeniden Şarkî hükümdarı Sultan Mahmud ile karşı karşıya gelmiştir.

3.4.4.1. Etâve Savaşı (1455)

Şarkîlerin çok uzun yıllardır Delhi üzerinde egemenlik kurma hayalleri, Sultan Mahmud'un eşi Seyyid prensesi Bibi Raci'nin eşini sürekli olarak Lodilere karşı kıskırtması ve son olarak iki egemen gücün çıkar çatışmaları onları Etâve'ta savaşımaya itmiştir. 1455 yılında gerçekleşen bu savaşta, ilk gün iki ordu birbirleri ile savaşmışlar ancak nihai bir sonuç ortaya çıkmamıştır.²⁸⁴ Savaşın ikinci gününde de kısa bir çatışma gerçekleşmiş daha sonra Raca Partab ve Kutb Han'ın arabuluculuğunda şu şartlarda bir anlaşma yapılmıştır:

- a) Sultan Behlül Şah Lodi, Sultan Mübarek Şah Seyyid zamanındaki sınırlara egemen olacak.
- b) Sultan Mahmud Şarkî, Sultan İbrahim Şarkî'nin zamanındaki sınırlarına sahip olacak.

²⁸³ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 341.

²⁸⁴ Pandey, The First Afghan Empire In India, s. 72; Julfikar, a.g.m., s. 1421.

- c) Sultan Behlül, Narela Savaşı'nda Feth Han Herevi'nin yenilmesiyle ganimet olarak aldığı yedi savaş filini iade edecek.
- d) Sultan Mahmud Şarkî'ye tabi olan ve Cuna Han'ın yönetimindeki Şemsabad, Sultan Behlül Şah Lodi'ye tabi bir emirin yönetimine bırakılacak.

Her iki taraf içinde kazançlı olan bu anlaşma çok da uzun sürmemiştir. Nitekim Sultan Behlül Şah Lodi Şemsabad'ın yönetimi için Raca Karan'ı atamış ve Raca Karan burayı teslim almaya gittiğinde Cuna Han anlaşmayı kabul etmemiştir. Neticede iki kuvvet Şemsabad'da yeniden karşı karşıya gelmiştir. Bu sıralarda Sultan Mahmud Şarkî de Cavnpûr'a dönmüştür.²⁸⁵

3.4.4.2. Şemsabad Seferi (1457-1458)

Cuna Han'ın anlaşma şartlarını kabul etmemesi üzerine Sultan Behlül Şah Lodi anlaşma şartlarını yerine getirmek için ordusunun başında Şemsabad'a ilerlemiştir. Sultan Behlül, Cuna Han'ı zorla görevden aldıktan sonra anlaşma uyarınca yerine kendisine tabi Raca Karan'ı Şemsabad'ın valisi olarak atamıştır. Cuna Han da gelişmeleri bildirmek için Cavnpûr'a gitmiş ve Sultan Mahmud'a tüm olup biteni arz etmiştir. Bunun üzerine Sultan Mahmud ordusunun başında Sultan Behlül Şah Lodi ile üçüncü kez karşılaşmak için Şemsabad'a hareket etmiştir.²⁸⁶

Şemsabad yakınlarında ordugâhlar kurulmuş ve savaş hazırlıklarına başlamışlardır. Ancak Sultan Behlül Şah Lodi'nin kurmayları Kutb Han Lodi ve Derya Han Lodi gece vakti Sultan Mahmud Şarkî'nin ordugâhına başarılı bir baskın düzenlemişler ve Şarkî ordusuna ağır bir zaiyat verecekleri sırada Kutb Han Lodi atından düşmüş ve Şarkî kuvvetleri tarafından esir edilmiştir. Kutb Han Lodi bundan sonra birkaç ay boyunca Şarkîlerin elinde esir kalmıştır. Sultan Behlül Şah Lodi, bu olayın akabinde tam teçhizatlı bir savaşa hazırlanmış; kaleyi savunmak için Raca Karan'ı kalede bırakarak, oğulları Celal Han ve Nizam Han'ı (İskender Şah) önden Sultan Mahmud'a karşı gönderdikten sonra kendisi de onların ardından savaş sahrasına ilerlemiştir. Ancak bu sırada Sultan Mahmud Şarkî'nin aniden hastalanması ve akabinde vefat etmesi (1458) savaşı sonuçlandırmıştır.²⁸⁷

3.4.5. Sultan Behlül Şah Lodi ve Sultan Muhammed Şah Şarkî Mücadeleleri

Sultan Mahmud Şarkî'nin ölümünün ardından eşi Bibi Raci'nin etkisi ile oğlu Şehzade Bikan *Muhammed Şah* unvanı ile Cavnpûr tahtına çıkarılmıştır.²⁸⁸ Muhammed Şah Şarkî tahta çıktuktan

²⁸⁵ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 72.

²⁸⁶ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 48.

²⁸⁷ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 48; Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 323; Abdul Halim, a.g.e, s. 26; Haig, a.g.m., s. 231.

²⁸⁸ Azmi Özcan, "Şarkî Sultanlığı", *DİA*, C. 38, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 362.

sonra Sultan Behlül ile bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde Sultan Muhammed Şarkî babası Mahmud Şarkî'nin hükmettiği topraklara egemen olacak, Sultan Behlül Şah Lodi de Sultan Alâeddin Âlem Şah Seyyid'in hükmettiği topraklara egemen olacaktı. Bunun üzerine Sultan Behlül Delhi'ye dönmüştür. Ancak Sultan Behlül dönüş yolundayken, Kutb Han Lodi'nin kız kardeşi ve aynı zamanda Sultan Behlül Şah Lodi'nin de eşi Şems Hatun'dan bir ulak almıştır. Söz konusu ulağın getirdiği mesaj "Kutb Han Lodi hala düşman elindeyken, seferden barış içerisinde dönmesinin kendisine yakışmayacağı" şeklindeydi.²⁸⁹ Gerek Şems Hatun'un tavsiyesi gerekse Şarkî Sultanı'nın bu sıralarda iç işlerindeki kargaşalarla²⁹⁰ uğraşması Sultan Behlül Şah Lodi'nin tekrar Şarkîler üzerine bir harekât düzenleme isteğini doğurmuştur. Neticede Sultan Behlül Şah Lodi Delhi'ye gitmekten vazgeçmiş ve Şarkîler üzerine yeni bir sefer kararı almıştır.²⁹¹

3.4.5.1. Rabari Savaşı (1458)

Sultan Behlül Şah Lodi'nin harekât haberini alan Muhammed Şah Şarkî de ivedi bir şekilde Şemsebat'a gitmiş ve burada bulunan Sultan Behlül Şah Lodi'ye tabi olan vali Raca Karan'ı görevden almış ve kendi taraftarı Cuna Han'ı yeniden Şemsabad'da görevlendirmiştir. Sultan Muhammed'in bu hamlesi daha evvelinde Sultan Behlül Şah Lodi'ye tabi olan Etâve hâkimi Raca Partab'ın da saf değiştirmesine sebep olmuştur. Raca Partab Sultan Muhammed Şarkî'ye bağlılık bildirmiş ve açık bir şekilde Sultan Behlül Şah Lodi'ye isyan etmiştir.²⁹²

Bu sıralarda Sultan Behlül Şah Lodi Rabari'ye doğru ilerlerken, Sultan Muhammed Şarkî Sirda'ya doğru yürümekteydi. Bu harekâtın sonunda iki ordu Rabari yakınlarında karşı karşıya gelmiştir. Mevcut durumda Şarkîlerin gücünü önemli oranda artıran şey Raca Partab'ın da Sultan Muhammed Şarkî'nin yanına dâhil olmasıydı. Ayrıca Mübarek Han ve Kutb Han da Muhammed Şarkî'nin yanına katılmışlardı. Nihayetinde Rabari yakınlarında iki ordu bir dizi çatışma yaşamıştır. Çatışmaların sürdüğü bir anda Sultan Behlül Şah Lodi'nin şansı yine dönmüş ve savaşın tam ortasında, Sultan Muhammed kardeşi Şehzade Hasan'ı öldürme planı yapmıştır. Bu durum Şarkîlerin valide sultanı Bibi Raci'yi öfkelenmiştir ve onun etkisi ile Şarkî ordusunun saflarında bir çekişme ve şüphe dalgası yayılmaya başlamıştır. Tüm bu olayların akabinde Sultan Muhammed kardeşini öldürtünce Bibi Raci Sultan Muhammed'i tahttan indirmek için harekete geçmiştir. Nitekim Bibi

²⁸⁹ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, s. 323; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 48; Nizami, a.g.m., s. 677.

²⁹⁰ Sultan Muhammed Şarkî tüm devlet adamları tarafından kabul edilmemişti. Ayrıca onun öfkeli tutumu ve şüpheci kişiliği onu Şarkîler arasında kabul edilemez kılıyordu. Sultan Behlül Şah Lodi kuvvetle muhtemel bu durumu öğrenmiş ve yeni Şarkî sultanının gücünü toparlamadan müdahale etmek istemiş olacak ki ani bir kararla Şarkîler üzerine yeni bir sefer düzenlemiştir. Bkz: Pandey, **The First Afghan Empire In India**, s. 75.

²⁹¹ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 323; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 48; Pandey, **The First Afghan Empire In India**, s. 75.

²⁹² Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 49.

Raci o sıralarda Sirsa'da kamp kuran Şarkî ordusunda bulunan diğer oğullarına kuvvetleri ile birlikte ordugâhtan ayrılmaları için haber göndermiştir. Bu haber üzerine Şehzade Hüseyin Şarkî ve Şehzade Celâl Şarkî, Sultan Behlül'den gelecek bir gece saldırısını önleme bahanesini öne sürerek emirlerindeki birlikleri ile birlikte ordugâhtan ayrılmışlardır. Akabinde de Şehzade Celal, bu sıralarda Sirsa yakınlarında bulunan Sultan Behlül Şah Lodi tarafından yakalanmış ve Kutb Han Lodi'nin esir edilmesine misilleme olarak tutuklanmıştır.²⁹³

Şarkî ordugâhındaki bu gelişmeler Sultan Muhammed Şarkî'yi büyük oranda etkilemiş ve geri çekilme kararı almasına sebep olmuştur. Sultan Muhammed Şarkî geri çekilirken Sultan Behlül Şah Lodi'nin kuvvetleri tarafından Ganga'ya kadar takip edilmiş ve ordusu büyük kayıplar vermiştir. Sultan Muhammed Şarkî Kannevc'e geldiğinde ise annesinin kendisine karşı bir sürprizi ile karşılaşmıştır. Nitekim Bibi Raci, Şarkî ileri gelenlerine danışarak diğer oğlu Hüseyin'i *Sultan* olarak ilan etmiş ve bu duruma sinirlenen Sultan Muhammed Şah savaşa kararı almıştır. Ancak mahiyetinde bulunan birliklerin de önemli bir kısmı kaçınca sadece birkaç adamı ile birlikte hareket etmek durumunda kalmıştır. Vuruşma sırasında okçuluk mahareti ile yeni Şarkî Sultanı Hüseyin Şah'ı öldürmek istemişse de başarı sağlayamamıştır. Nihayetinde de Sultan Muhammed Şarkî, Bibi Raci'nin adamlarından Mübarek Gung'un attığı bir okla etkisiz hale getirilmiştir (1458).²⁹⁴

Yeni Şarkî Sultanı Hüseyin'in ilk işi, Sultan Behlül Şah Lodi ile bir barış anlaşması yapmak olmuştur. İki Sultan, dört yıllık bir süre için ateşkes üzerinde anlaşmışlardır. Bu anlaşmaya göre taraflar birbirlerinin egemenlik alanlarına saygı duyacaklar ve saldırganlık içerisinde bulunmayacaklardı. Hanedan üyesi iki esir, Kutb Han Lodi ve Celal Han Şarkî değiş tokuş edilecekti. Sultan Mahmud Şarkî zamanından itibaren çekişme sebebi olan Şemsabad Şarkîlerde kalacaktı. Böylece bu şartlar altında anlaşan iki egemen unsur için bundan itibaren ateşkesin sona ereceği tarihe kadar bir barış ortamı sağlanmıştı. Ayrıca Kutb Han'ın iyi niyeti ile Sultan Muhammed Şah'ın safına katılan Raca Partab, Sultan Behlül Şah Lodi ile barışmış ve bu sorun da bu şekilde çözülmüştür.²⁹⁵

3.4.6. Sultan Behlül Şah Lodi ve Sultan Hüseyin Şarkî Mücadeleleri

3.4.6.1. Kandvara Savaşı (1463)

Kaynaklarda Sultan Behlül Şah Lodi'nin, Sultan Hüseyin Şarkî ile yaptığı ateşkes anlaşmasından sonraki dönemde ateşkesin bozulduğu ana kadar ki faaliyetleri ile alakalı ne yazık ki

²⁹³ Esterâbâdî, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 323; Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 48; Julfikar, a.g.m., s. 1422.

²⁹⁴ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 48-49; Lal, a.g.e., s. 141; Julfikar, a.g.m., s. 1422.

²⁹⁵ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 50; Esterâbâdî, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 324; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 345; Özcan, "Şarkî Sultanlığı", s. 361.

tafsilatlı bilgi bulunmamaktadır. Bu dört yıllık ateşkes döneminde, yeni bir krize yol açan çok az gelişme yaşanmıştır. Ancak ateşkesin sona ermesinin ardından Şemsabad gibi stratejik bir bölgenin elinden gitmesine razı olmayan Sultan Behlül Şah Lodi, 1462-63 yılı içerisinde bu bölgeyi Şarkî vassalı Cuna Han'dan alıp kendi adamı Raca Karan'ı yeniden Şemsabad'ın başına getirmiştir.²⁹⁶

Sultan Behlül Şah Lodi Şemsabad yakınlarındayken, saygılarını sunmak için Raca Partab'ın oğlu Narsingh Sultan'ı ziyaret etmiştir. Bu sırada Raca Partab ile Derya Han Lodi arası açılmış ve Derya Han Lodi aralarındaki musibet sebebiyle olacak Raca Partab'ın oğlu Narsingh'i Kutb Han'ın oğlu Hüseyin Han'ın kışkırtmasıyla öldürmüştür. Bu durum Sultan Behlül Şah Lodi'nin Afgan ve Rajput yandaşları arasında bir ihtilafa yol açmış ve Raca Partab ve Mübariz Han gibi önemli devlet adamlarının Sultan Hüseyin Şarkî'nin saflarına geçmişlerdir.²⁹⁷ Sultan Behlül Şah Lodi'nin Şemsabad'ı ilhaki ve doğu bölgeleri üzerindeki genişleme siyaseti ezeli düşmanlığı yeniden canlandırmış yeni bir Şarkî-Lodi çatışmasına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda da iki ordu *Kandavara*'da karşılaşmış ve yedi günlük sonuçsuz çarpışmanın ardından üç yıllık ateşkes ilan edilmiştir (1463).²⁹⁸ Daha sonra Sultan Behlül Şah Lodi Delhi'ye geri dönmüştür.

3.4.7. Sultan Behlül Şah Lodi'nin İkinci Multan Seferi (1469)

1451 yılında Langahlar tarafından Multan'dan uzaklaştırılan Yusuf Kureyşi o dönemden itibaren Sultan Behlül Şah Lodi'nin himayesinde yaşıyordu. Hatta Sultan Behlül kızını Yusuf Kureyşi'nin oğlu Şeyh Abdullah ile evlendirmiş akraba da olmuşlardır. Multan'daki egemenliğini yeniden ele almak isteyen Yusuf Kureyşi, Sultan Behlül Şah Lodi'den, Multan'ı işgal eden Langahlar üzerine bir sefer düzenlemesini sürekli olarak istemiştir. Ancak uzunca bir süre başka sıkıntılar ile de yüzleşmek zorunda kalan Sultan Behlül, Yusuf Kureyşi'yi oyalamış ve onu memnun kılmak için de çeşitli vaatlerde bulunmuştur.²⁹⁹

Uzunca bir dönemden sonra nihayet Sultan Behlül Şah Lodi'nin beklediği fırsat ayağına gelmiş ve Multan'a egemen olan Langahların lideri Kutbeddin Langa 1468-1469 yılında vefat etmiştir. Bu vefat haberi üzerine Multan'daki boşluğu değerlendirmek isteyen Sultan Behlül Şah Lodi, Kutb Han Lodi ve Han Cihan'ı Delhi'nin başında bırakarak Multan üzerine sefere çıkmıştır. Ancak Multan'a hareketi sırasında 1451 yılındaki seferde olduğu gibi Şarkî tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Nitekim Şarkî Sultanı Hüseyin Şarkî'nin güçlerinin Delhi'ye doğru hareket ettiğini duymuş ve acele ile başkentine hareket etmiştir.³⁰⁰

²⁹⁶ Pandey, *Early Medieval India*, s. 401; Lal, a.g.e., s. 141.

²⁹⁷ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 51.

²⁹⁸ Julfikar, a.g.m., s. 1423.

²⁹⁹ Nizami, "The Lodis", s. 680.

³⁰⁰ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 346.

3.4.8. Sultan Hüseyin Şarkî İle İkinci Mücadele Dönemi (1469-1479)

Bilindiği üzere 1458 yılında Sulta Hüseyin Şarkî annesinin de desteği ile Şarkî tahtına çıkmış ve Sultan Behlül Şah Lodi ile dört yıllık bir ateşkes imzalamışlardır. Ancak gerek Şarkîlerin geleneksel Delhi politikaları ve gerekse Sultan Behlül Şah Lodi'nin Şemsabad gibi stratejik bir bölgenin düşmanın elinde bırakmak istememesi iki kuvveti yeniden karşı karşıya getirmiştir. Nihayetinde Şemsabad'ın Sultan Behlül Şah Lodi tarafından ilhak edilmesi ve yine Sultan Behlül'ün doğu toprakları üzerindeki genişleme siyaseti iki egemen gücü karşı karşıya gelmiş ve bu karşılaşmanın ardından 1463 yılında üç yıllık daha bir ateşkes anlaşması yapılmıştır.³⁰¹

Ancak bu üç yıllık barış sırasında (1463-1466) Hüseyin Şarkî'nin gücü büyük bir hızla artmış, ordusunu yeniden örgütlemiş ve iç işlerini düzene koymuştur.³⁰² Öte yandan Lodiler cephesinde Sultan Behlül Şah Lodi'nin durumu çok kritikti çünkü kendisine tabi valileri, Delhi'nin egemenlik şemsiyesinin altından ayrıлып Sultan Hüseyin Şarkî'nin etrafında toplanmaya başlamışlardı. Koil valisi Rüstem Han, Bayâna valisi Ahmed Han Cilvani gibi bazı önemli vasallar ve Lodilerin soyluları, sadece Sultan Hüseyin Şarkî'nin tarafına geçmekle kalmamış, aynı zamanda onun adına *hutbe* okutarak hükümdarlığını da kabul etmişlerdir.³⁰³

3.4.8.1. Bhatvara Savaşı (1469)

Güçlü soyluların bu davranışları, Sultan Hüseyin Şarkî'nin Delhi'yi fethetme hayalini yeniden canlandırmış ve mutabakata vardıkları üç yıllık ateşkesin sona ermesini beklemeden 100.000 süvari ve 1000 filden oluşan bir ordu ile Delhi'ye yürümüştür.³⁰⁴ Bu sıralarda Multan seferinde olan Sultan Behlül Şah Lodi, ciddi bir endişeye kapılmıştır. Başkentine yaklaşan bu kuvvetli Şarkî ordusu ile başa çıkamayacağını düşünmüş ve Şeyh Muhammed Fermuli ve Gvaliyar Racası'nın oğlu Kapurcand'ı Malva Sultanı Mahmud Kalaç'ın desteğini almak için başşehri Mandu'ya elçi olarak göndermiştir. Sultan Behlül Şah Lodi, destek olması karşılığında Sultan Mahmud Kalaç'a bağlılığını ve Bayâna kalesini teklif etmiştir. Sultan Mahmud Kalaç bu teklifi kabul etmişse de 3 Mayıs 1469'da vefat etmiş, Şarkîlere karşı muhtemel bir Lodi-Kalaç ittifakı böylece gerçekleşmemiştir.³⁰⁵

³⁰¹ Julfikar, a.g.m., s. 1423.

³⁰² Sultan Hüseyin Şarkî Lodiler ile ateşkes yaptığı sıralarda Orissa ve Gvalyar üzerine seferler yapmış ve bu seferlerden muazzam ganimetler elde etmiştir. Nitekim elde ettiği ganimetler ve güç onun Delhi'ye karşı yapacağı seferlerde kaynak teşkil etmiştir. Bkz: Bayur, a.g.e., s. 379.

³⁰³ Roy, a.g.e., s. 42; Julfikar, a.g.m., s. 1423.

³⁰⁴ Roy, a.g.e., s. 42-43.

³⁰⁵ Nizami, "The Lodis", s. 681; Julfikar, a.g.m., s. 1423.

Sultan Behlül Şah Lodi, Şarkî kuvvetlerine karşı koymak için hareket etmiş *Bhatvara*'da iki ordu karşı karşıya gelmiştir. Bu sırada her iki kuvvet de ağır kayıplar verdikten sonra Han Cihan arabuluculuk yapmış ve Sultan Behlül Şah Lodi bu zamana kadar karşılaşmadığı ağır şartlarda bir anlaşmaya boyun eğmek durumunda kalmıştır. Sultan Hüseyin Şarkî'ye önerilen bu anlaşmaya göre; Delhi şehri ve civarındaki bölgeler haricinde Sultan Behlül Şah Lodi'nin etki alanındaki tüm topraklar Şarkîlerin eline geçecek, Sultan Behlül Şah Lodi de neredeyse bir Şarkî vassalı olarak Delhi'de kalacaktır.³⁰⁶

Sultan Behlül Şah Lodi'nin Han Cihan aracılığı ile ilettiği bu teklif bu zamana kadar ki Lodi-Şarkî mücadelelerinde görülmemiş bir tekliftir. Ancak Sultan Hüseyin'in mevcut durumuna olan aşırı güveni ve kibirli tavrı bu teklifin muazzamlığını görmesini engellemiştir. Nitekim Sultan Mahmud'un elindeki kuvvetli ordunun ve her türlü kaynağın verdiği rahatlıkla yanlısı adımlar atması da gecikmemiştir. Bu teklifi reddettikten sonra Sultan Mahmud birliklerinin bir kısmına komşu bölgelerin yağmalanması için bir emir vermiştir. Sultan Mahmud'un bu mantıklı olmayan kararı savaşın seyirini değiştirmiş ve casuslarının getirdiği haberle Sultan Behlül Şah Lodi için de bir fırsat doğurmuştur. Neticede Cumna nehrinin diğer tarafında savaş disiplininin uzaklaşmış bir şekilde bulunan Şarkî ordusuna, 18.000 süvariden oluşan bir kuvvetle baskın veren Sultan Behlül Şah Lodi burada Şarkîlere karşı ezici bir galibiyet almıştır. Sultan Hüseyin Şarkî bu ani baskının ardından savaş sahasından kaçmıştır.³⁰⁷

Kaçan Sultan Hüseyin Şarkî'nin peşinden giden Sultan Behlül, büyük bir ganimet ve çok sayıda Şarkî askeri ve içlerinde Sultan Mahmud'un eşi olan Melike Cihan başta olmak üzere birçok soylusunu esir olarak almıştır. Sultan Behlül Şah Lodi, Melike Cihan'a³⁰⁸ büyük bir incelik göstermiş ve onu eşi Sultan Mahmud'a saygın bir şekilde göndermiştir. Ancak gururu ile tanınan bu kadın, bu ince davranışı Sultan Behlül Şah Lodi'nin bir zayıflığı olarak yorumlamış ve Sultan Hüseyin Şarkî'yi yeniden Sultan Behlül ile yeni bir savaş yapmaya teşvik etmiştir. Böylece iki ezeli düşman arasında çatışmalar devamındaki yıllarda da devam etmiş, ancak Şarkîler üstün güçlerine rağmen Sultan Behlül'e karşı bir başarı elde edememişlerdir. Sultan Behlül Şah Lodi'nin uzlaşmacı tavrı Şarkîler cephesinde sürekli olarak zayıflık olarak tanımlanmış ve düşmanlıklarını her fırsatta canlı tutmuşlardır. Sultan Behlül Şah Lodi ise stratejik manevraları ile sürekli olarak kendisine yöneltilen bu düşmanlığı bir şekilde 1478 yılına kadar bertaraf edebilmiştir.³⁰⁹

³⁰⁶ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 79-80; Nizami, "The Lodis", s. 680.

³⁰⁷ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 79; Julfikar, a.g.m., s. 1423-1424.

³⁰⁸ Sultan Hüseyin Şarkî'nin eşinin ismi bazı eserlerde Celile bazı eserlerde Bibi Konza bazı eserlerde de Melike Cihan olarak geçmektedir. Bkz.: Bayur, a.g.e., s. 379; Roy, a.g.e., s. 44; Julfikar, a.g.m., 1423-1424.

³⁰⁹ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 80; Haig, a.g.m., s. 232; Nizami, "The Lodis", s. 681.

3.4.8.2. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Şarkî Politikasını Değiştirmesi (1478-1489)

Sultan Behlül Şah Lodi 1478 yılına kadar konumunu güçlendirmek istemiş ve bu doğrultuda da ezeli düşmanı Sultan Hüseyin Şarkî'ye karşı uzlaşmacı bir politika izlemiştir. Bu uzlaşmacı tavrı 1478 yılında Hüseyin Şarkî'nin annesi Bibi Raci'nin ölümü sırasında da devam etmiş ve taziyelerini iletmeleri için Kutb Han Lodi ve Gvaliyar Racası Kirti Singh'in oğlu Kalyan Mâl'i elçi olarak Sultan Hüseyin Şarkî'ye göndermiştir.³¹⁰ Ancak Sultan Hüseyin Şarkî hiçbir şekilde geleneksel hayallerinden vazgeçmemiş aksine eline geçen hemen hemen her fırsatta Delhi için bir saldırganlık politikası gütmüştür. Nitekim 1478 yılı içerisinde Sultan Hüseyin Şarkî, son Seyyid Sultanı Alâeddin Âlem Şah'ın ölümü üzerine taziye sunmak için Badaun'u ziyaret etmiş bu sırada ani bir şekilde Badaun kalesini ele geçirmiş ve akabinde de Sambâl'i işgal etmiştir. Sultan Hüseyin bu iki hamlesinin ardından büyük bir ordu ile yeniden Delhi üzerine yürümüş ve Cumna nehrini geçip şehri muhasara etmiştir.³¹¹

Bu ani muhasara hareketi Sultan Behlül Şah Lodi'yi ziyadesiyle rahatsız etmiştir. Büyük bir sıkıntı içerisinde *Kutbüddin Bahtiyâr*'ın³¹² mezarını akşam vakti ziyaret etmiş ve tüm geceyi dua ederek geçirmiştir. Sultan Behlül Şah Lodi, sabah olduğunda bir kişinin kendisinden orada bulunan sığırları götürmesini istiyormuş gibi hissetmiş ve bu durumu zaferin kendisine bahşedildiğine yormuştur. Ertesi gün Sultan Behlül, ordusu ile Şarkî kuvvetleri üzerine bir büyük bir saldırı düzenlemiş ve onlara ağır bir yenilgi yaşatmıştır. Saldırının akabinde Kutb Han Lodi arabuluculuk görevini üstlenmiştir. Bilindiği üzere Kutb Han Lodi daha önce Şarkîlere esir düşmüştü. Esaret döneminde Sultan Hüseyin'in annesinden iyilikler gördüğü için Sultan Hüseyin ile ılımlı bir konuşma gerçekleştirmiş ve nihayetinde Sultan Hüseyin'e barış yaparak geri çekilmesini tavsiye etmiştir. Bu tavsiye üzerine çatışmayı durduran Sultan Hüseyin ağır yenilgisinden sonra, *Ganj Nehri*'nin iki devlet arasında sınır olmasını kabul ettikten sonra kendi topraklarına çekilmiştir.³¹³

Bu anlaşmadan sonra düşmanlıklar bir süreliğine de olsa durmuştur. Bu anlaşmaya güvenen Sultan Hüseyin mahiyetini ve hazinesini bırakarak başşehri Cavnûr'a dönmüştür. Sultan Behlül Şah Lodi, artık farklı bir politika izlemiş ve artık savunmadan daha çok saldırı stratejisi gütmeye başlamıştır. Nitekim Hüseyin Şarkî'nin Cavnûr'a çekilmesinden sonra hızla hareket etmiş ve Şarkîlerin sultanlık hazinesinin bulunduğu kervanı yağmaladıktan sonra Sultan Hüseyin Şarkî'nin

³¹⁰ Esterâbâdî, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 325; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 347; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 80-81; Nizami, "The Lodis", s. 681.

³¹¹ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 52; Nizami, "The Lodis", s. 681; Haig, a.g.m., s. 233; Abdul Halim, *The First Afghan Empire In India*, s. 38-39.

³¹² Çiştîyye tarikatından Ferganalı mutasavvıf. Bkz.: Enver Konukçu, "Kutbüddin Bahtiyar", **DİA**, C. 26, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 483.

³¹³ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 52; Nizami, "The Lodis", s. 681.

eşi Melike Cihan, Gazi Semaaddin, vezir Kutluk Han ve aralarında bazı soyluların da bulunduğu bir kabileyi esir almıştır. Bundan sonra da Lodi gücüne, Şemsabad, Kampil, Patiali, Koil, Sakit ve Celali bölgelerini ekleyerek büyük bir avantaj elde etmiştir. Tüm bu vakıalardan sonra Sultan Hüseyin Şarkî hızlı bir şekilde geri dönmüş, Lodi ordusuna karşı bir saldırı gerçekleştirmişse de bu girişimi başarısız olmuştur. Böylece bu koşullar altında Sultan Behlül Şah Lodi'nin kazanımlarını kabul etmekten başka bir olanağı da kalmamıştır. Bu nedenle Farukabad'da yapılan bir anlaşmaya göre *Dhupaman* artık iki güç arasında sınır olacaktır. Bu kabulleşmenin ardından Sultan Behlül Şah Lodi Delhi'ye, Sultan Hüseyin Şah Şarkî de Rabari'ye gitmiştir.³¹⁴

3.4.8.3. Şarkîler ile Son Mücadeleler ve Cavnûr'un Fethi

Mezkûr bölgelerin kaybindan sonra Sultan Hüseyin Şarkî bu durumu kabullenememiş ve 1479'da yeniden bir sefer hazırlığına girişmiştir. Bu sıralarda esir olarak Sultan Behlül Şah Lodi'nin eline düşen Melike Cihan da Sultan Hüseyin'e iade edilmiştir. Büyük toprak kayıplarının telafi isteğine ayrıca Melike Cihan'ın baskısı da eklenince yeni bir savaş kaçınılmaz bir hal almıştır.³¹⁵

Nihayetinde Sultan Hüseyin Şah tam anlamıyla hazırlanmadan yeni bir sefere çıkmış, buna karşılık olarak da Sultan Behlül Şah Lodi ivedi bir şekilde Sultan Hüseyin'e karşı koymak için harekete geçmiştir. İki ordu *Sonhar*'da karşılaşmış ve sonuç olarak Hüseyin Şarkî Sultan Behlül Şah Lodi'nin karşısında yeni bir yenilgi daha almıştır. Bu yenilginin ardından Rabari'ye çekilmek durumunda kalan Sultan Hüseyin Şarkî'nin peşi sıra hareket eden Sultan Behlül Şah Lodi bu kovalamaca sırasında da Şarkî kuvvetlerine birbiri ardına darbeler indirmiştir. Bir süre sonra da Sultan Hüseyin Şarkî Cumna nehrini geçmiş, bu nehir Sultan Behlül Şah Lodi'nin nihai bir darbe indirmesine engel olmuştur. Ancak Cumna nehrini geçtikten sonra Sultan Hüseyin Şarkî bir darbe de yağmacı bir kabile olan *Bhadauriyalar*'dan³¹⁶ almıştır. Nehri geçtikten sonra Sultan Hüseyin'in kuvvetleri bu kabile tarafından saldırıya uğramıştır. Daha sonra Sultan Hüseyin'e hala sadık olan Gvaliyar Racası Kirat Singh'in yardımı Sultan Hüseyin'e bu buhran anında nefes aldirmiştir. Raca Kirat, Sultan Hüseyin'e para, asker ve ulaşım imkânı sağlamış ve Sultan Hüseyin'in Cavnûr yolculuğunda O'na Kalpi'ye kadar refakat etmiştir.³¹⁷

Cumna nehrinin her iki ordunun da doğrudan çatışmasını engellemiş ve çatışmalar burada bir süre devam etmiştir. Nehri geçmenin yollarını arayan Sultan Behlül Şah Lodi bu sıralarda Etâve'ı

³¹⁴ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 82; Haig, a.g.m., s. 233.

³¹⁵ Badauni Melike Cihan'ın bir hile ile kaçtığını ifade etmektedir. Bkz: Al-Badaoni, a.g.e., s. 409; Julfikar, a.g.m., s. 1424.

³¹⁶ Bu kabile unvanını kabile topraklarının başkenti olan Gvaliyar'daki Bhadawar köyünden almaktadır. Kabile muhtemelen 7. Yüzyılın sonlarına doğru Cambal nehri kıyılarında Raca Manika tarafından kurulmuştur. Bu tarihten sonra da genellikle Agra, Etâve ve Cavnûr bölgelerinde varlık göstermişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz: A. H. Bingley, **Hand Book on Rajputs**, Asian Educational Services, New Delhi, 2006, s. 49-51.

³¹⁷ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 350; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 53; Haig, a.g.m., s. 233.

muhasara etmiş ve hâkimiyetini sağlamış ve yönetimine İbrahim Han'ı getirmiştir. Ayrıca Etâve'a komşu olan bazı bölgeleri de Raca Dandu'nun yönetimine bırakmıştır. Daha sonra da Ganj nehrinin kıyısında bulunan *Raigaon Khaga*'da Baksar hâkimi Tilokhan ile buluşacak olan Sultan Hüseyin'e saldırmak için yürüyüşe geçmiştir. Ancak Tilokhan Sultan Behlül'e birkaç ay boyunca karşı koymuş bu durum da iki ezeli düşmanın karşılaşmasını bir süre ertelemiştir. Nihayetinde Sultan Behlül Şah Lodi, nehri geçmiş ve Sultan Hüseyin Şarkî'nin kuvvetlerine yeniden ağır bir darbe indirmiştir. Sultan Behlül Şah Lodi'nin birbiri ardına aldığı zaferleri Cavnpûr'un fethi ve ardından da Şarkî Sultanlığı'nın tasfiye edilme kararı almasında etkili olmuş ve onu bu yolda cesaretlendirmiştir.³¹⁸

Bundan sonra Sultan Behlül Şah Lodi doğrudan Cavnpûr'a yürümüş, Sultan Hüseyin Şarkî ise Kannevc'e kaçmıştır. Sultan Behlül Şah Lodi, ivedi bir şekilde kaçan Sultan Hüseyin Şarkî'yi takip etmiş Rahab kıyılarında iki ordu karşılaşmış ve Sultan Behlül Şah Lodi bir kez daha Sultan Hüseyin Şarkî'yi yenmiştir. Sultan Behlül, bu galibiyetinin ardından daha önce ele geçirdiği Cavnpûr'a dönmüş ve Mübarek Han Lohani'yi (Nuhani olarak da bilinir) Cavnpûr'a vali tayin etmiştir.³¹⁹

Cavnpûr'da bazı düzenlemeler yaptıktan sonra Gogra'ya yakın bir bölge olan, Mechauli'de Kutb Han Lodi komutasında bir kuvvet bırakarak kendisi son Seyyid Sultanı Alaaddin Alem Şah'ın ölümünden sonra kâğıt üzerinde Şarkilere bağlı olan Badaun'a yürümüştür. Sultan Behlül'ün Badaun'a gitmesini fırsat bilen Sultan Hüseyin Şarkî de bu sıralarda ordusunu yeniden toplamış ve Mübarek Han'nın elindeki Cavnpûr'a hareket etmiş ve onu Mechauli'ye çekilmeye zorlamıştır. Bu sıralarda Sultan Hüseyin'e karşı koyacak bir güce sahip olmayan Lodi beyleri müzakere yoluyla Sultan Hüseyin'i oyalama yoluna başvurmuşlardır. Sultan Hüseyin'in saldırısı üzerine Sultan Behlül Şah Lodi Badaun'dan hızla dönme kararı almış, oğlu Barbek Şah'ın emrinde bir kuvveti de Mecmuali'deki kuvvetlerini rahatlatmak için yardıma göndermiştir. Sultan Behlül de ivedi bir şekilde Cavnpûr'u yeniden ele geçirmiştir.³²⁰

Sultan Behlül'ün Cavnpûr'u yeniden ele geçirmesinin ardından çaresiz kalan Sultan Hüseyin Bihar'a çekilmek durumundan kalmıştır. Bu çekilme esnasında Sultan Behlül Şah Lodi Şarkî kuvvetlerini Haldi'ye kadar takip etmişse de Kutb Han Lodi'nin ölüm haberini alması üzerine Cavnpûr'a geri dönmüştür. Cavnpûr'u ele geçirdikten sonra çeşitli düzenlemelerin ardından oğlu Barbek Şah'ı 1483'te Cavnpûr tahtına oturtmuştur.³²¹ Sultan Hüseyin Şarkî de hayatının sonuna kadar Cavnpûr'u geri almak için mücadele ettiği Bihar'a çekilmiştir. Bundan sonra Sultan Behlül

³¹⁸ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 53; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 351; Lal, a.g.e., s. 149-150.

³¹⁹ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 351; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 53.

³²⁰ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 353.

³²¹ Ni'metullah Sultan Behlül Şah Lodi'nin oğlu Barbek'i bağımsız bir hükümdar olarak Cavnpûr tahtına geçirdiğini ifade etmektedir. Bkz: Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 54. Barbek'in Cavnpûr tahtına oturması hakkında ayrıca bkz: Al-Badaoni, a.g.e., s. 409; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 353; Julfikar, a.g.m., s. 1425.

Şah Lodi, Bihar haricindeki tüm Cavnpûr topraklarını Delhi tahtının egemenlik alanlarına dâhil etmiştir. Sultan, fethettiği toprakları yönetmek için donanımlı ve güvenilir Afgan beylerini buralarda görevlendirdikten sonra Delhi'ye doğru hareket etmiştir.³²²

3.4.9. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Kalpi, Dolpûr ve Barî'yi Egemenliğine Katması

Sultan Behlül Şah Lodi Cavnpûr tahtın oğlu Barbek'e emanet ettikten sonra genişleme siyasetine devam etmiştir. Cavnpûr'dan ayrıldıktan sonra Sultan Behlül Şah Lodi Kalpi'ye hareket etmiş ve buraya Şehzade Bayazid'in oğlu Azam Hümayun'u vali olarak atamıştır. Kalpi'nin ardından Dolpûr'a yürümüş, burayı kendisine tabi kılmış ve bu tabiiyetin nişanesi olarak da yüklü miktarda altını haraç olarak almıştır. Dolpûr'un ardından 20-25 kilometre doğu istikameti boyunca hareket etmiş ve Bari'ye ulaşmıştır. Bari'de bulunan Müslüman vali İkbâl Han'ın da tabiiyetini aldıktan sonra O'nu görevinde bırakarak, Ranthambor yakınlarındaki İlhanpur'a yürümüştür.³²³

Sultan Behlül Şah Lodi'nin özellikle 1478 yılından itibaren benimsediği saldırı politikası ona bir biri ardına zaferler kazandırmıştır. Özellikle Sultan Hüseyin Şarkî'ye karşı aldığı zaferlerle birlikte gücünü artıran Sultan Behlül Şah Lodi otoritesini genişletmek için de adımlar atmıştır. Bu doğrultuda da yönünü Sultan Gıyaseddin Kalaç'ın (1469-1501) egemenliğindeki Malva'ya çevirmiştir. Sultan Behlül, Bari'de İkbâl Han'ı tabiiyeti altına aldıktan sonra kuvvetleri ile birlikte Malva Sultanlığı'na bağlı olan İlhanpur'a saldırmış ve burayı tahrip etmiştir. Kısa süren bu harekâttan sonra Delhi'ye dönmüştür.³²⁴

3.4.10. Fetihlerden Sonraki İdari Düzenlemeleri

Sultan Behlül Şah Lodi, Delhi'de bulunduğu son zamanlarında devlet yönetimini ilgilendiren bir dizi düzenlemeler de yapmıştır. Söz konusu düzenlemeler devletin egemenlik sahası içerisinde bulunan topraklardaki stratejik yerlerin yönetimlerinin oğulları ve yakın akrabaları arasında pay edilmesi ile alakalı olmuştur. Bu doğrultuda Sultan Behlül Şah Lodi, uzun yıllar süren mücadeleler sonucunda ele geçirdiği Cavnpûr'u oğlu Barbek Şah'a, Manikpûr bölgesini Alem Han'a, Bahraich'i yeğeni (kız kardeşinin oğlu) Muhammed Fermuli'ye, Lucknov ve Kalpi şehirlerini torunu Azam Hümayun'a (Şehzade Bayazid'in oğlu) yönetmesi için vermiştir. Sultan Behlül ayrıca, akrabası ve

³²² Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 353; Julfikar, a.g.m., s. 1425.

³²³ Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 327; Al-Badaoni, a.g.e., s. 410; Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 54.

³²⁴ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 353; Nizami, "The Lodis", s. 683; Roy, a.g.e., s. 48.

kurmaylarından olan Han Cihan Lodi Badaun, diğer oğlu ve varis olarak gösterdiği Nizam Han da Pencap'a bağlı birkaç bölge ile Düab'ın kontrolü için görevlendirilmiştir.³²⁵

Sultan Behlül Şah Lodi'nin bu görevlendirmeleri neden yaptığına yönelik bir malumat kaynaklarda bulunmamaktadır. Sultan'ın söz konusu görevlendirmelerdeki asıl amacının ne olduğu bilinmese de devlet otoritesinin egemenlik sahası içerisinde bulunan stratejik noktalara tam anlamıyla sirayet etmesi amacıyla böyle bir görev dağılımı yapıldığı düşüncesi bizce ağır basmaktadır.³²⁶ Ancak bu taksimat Sultan Behlül Şah Lodi'nin hayatının geri kalan döneminde bir problem çıkarmasa da halefleri dönemlerinde merkezi otoritenin tesis edilmesinde büyük bir engel teşkil edecektir.

3.4.11. Hint Racalıkları Üzerine Seferi (1489)

3.4.11.1. Gvaliyar Seferi (1489)

Sultan Behlül Şah Lodi tahta çıkışından itibaren uzunca bir süre Gvaliyar başta olmak üzere Delhi'ye yakın stratejik bölgelerde bulunan Hindular ile dostane ilişkiler sürdürmeye gayret etmiştir. Bu gayretinin iki önemli nedeni vardır. Bunlardan ilki tahta çıktığı sıralarda devletin içerisinde bulunduğu kargaşa ortamı ve Racaların Sultan Behlül Şah Lodi'ye nazaran daha güçlü olmalarıdır. İkincisi ise Gvaliyar'ı, Şarkîler ile olan mücadelesinde bağımsız bir güç olarak tutma isteğidir. Ancak Sultan Behlül Şah Lodi'nin Sultan Hüseyin Şarkî üzerinde baskısını hissettirdiği bir anda Gvaliyar Racası Kirat Singh'in asker ve para yardımı Sultan Behlül Şah Lodi'nin unutamayacağı bir durum olmuştur. Ancak Sultan Behlül Şah Lodi, Gvaliyar Racasının mevcut durumdaki gücünün de farkında olarak Raca Kirat Singh üzerine onun sağlığında bir sefer düzenlememiştir. Nitekim Sultan Behlül Şah Lodi'nin beklediği fırsat Raca Kirat Singh'in 1487'de ölümü ile birlikte doğmuştur. Raca Kirat Singh'in ölümünden sonra Gvaliyar tahtına oğlu Raca Man Singh çıkmış ve Sultan Behlül Şah Lodi de bu durumdan yararlanarak 1488'in sonbaharında Gvaliyar'a bir sefer başlatmıştır. Sultan Behlül Şah Lodi kuvvetleri ile Gvaliyar'a ulaştıklarında bir kale kuşatmasına hazırlıklı olmamaları ve Raca Man Singh de Delhi ile bir çatışmanın mantıklı olmayacağını düşünmesi bir çatışmanın çıkmasına mani olmuştur. Bunun sonucu olarak da iki tarafın razı olduğu bir anlaşma gerçekleşmiştir. Bu anlaşmaya göre Man Singh 8 milyon tenge haraç ödeyecek ve bundan sonra Sultan Behlül Şah Lodi'nin tabiiyeti altına girmiştir.³²⁷

³²⁵ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 327; Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 141.

³²⁶ Hameed-ud-Din bu konuda Sultan Behlül Şah Lodi'nin bir çeşit Afgan konfederasyonu oluşturduğu fikrindedir. Bkz: Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 141.

³²⁷ Naimat Ullah, **History of Afgans**, I. Kitap, s. 54; Al-Badaoni, a.g.e., s. 410; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 354.

3.4.11.2. Etâve Seferi (1489)

Sultan Behlül Şah Lodi'nin son seferi Etâve'ye olmuştur. Bilindiği üzere Etâve, Sultan Behlül Şah Lodi'nin Şarkîlerle olan son mücadeleleri sırasında İbrahim Han'ın yönetimine bırakılmıştı. Daha sonraki süreçte Etâve'a komşu bölgelerin yönetimi için atanan Raca Dandu ölmüş ve yerine geçen oğlu Raca Shakti Singh, Sultan'ın izni olmadan Etâve'yi ele geçirmiştir. Bunun üzerine Sultan Behlül Şah Lodi Gvaliyar'dan Etâve'a gitmiş ve burada bazı idari düzenlemeler yaptıktan sonra 1489'un yaz aylarında Delhi'ye doğru harekete geçmiştir.³²⁸

3.4.12. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Keşmir ile İlişkileri

Keşmir'de Sultan Zeynel Abidin'in vefatından sonra taht mücadeleleri gerçekleşmiş ve bu mücadelelere bir süre sonra Lodiler de müdahil olmuştur. Özellikle 1470'te Sultan Zeynel Abidin'in oğlu Sultan Haydar'ın ölümü bu mücadelelerin tırmanmasında büyük rol oynamıştır. Sultan Haydar'ın ölümünden hemen sonra Keşmir soyluları ikiye bölünmüş bunlardan bir kısmı Sultan Haydar'ın oğlu Hasan Han'ı desteklerken bir kısmı da Zeynel Abidin'in diğer oğlu Behram Han'ı desteklemiştir. Nihayetinde 1472 yılında Keşmir tahtına Sultan Haydar'ın oğlu Hasan Han çıkarılmış ve Behram Han bu duruma razı gelmemiştir.³²⁹

Sultan Hasan'ın tahta çıkarılmasına razı olmayan amcası Behram Han, Sultan Behlül Şah Lodi'nin de yardımı ile Pencap'tan hareketle Keşmir Sultanı Hasan Han ile bir mücadele içerisine girmiştir. Ancak Lulupur taraflarında gerçekleşen savaşta Sultan Hasan galip gelmiş ve Lodiler tarafından desteklenen Behram Han burada öldürülmüştür. Bunun akabinde Sultan Hasan, Sultan Behlül Şah Lodi'nin Behram Han'a olan yardımına misilleme yapmak için, Keşmir ve Jammu kuvvetlerinden oluşan bir orduyu Raca Ajap Deo önderliğinde Pencap'ı işgal etmesi için göndermiştir. Rajori üzerinden Pencap'a ilerleyen bu orduyu Behlül Lodi'nin Pencap valisi Tatar Han Lodi³³⁰ durdurmuş ve yenilgiye uğratmıştır. Tatar Han Lodi'nin bu galibiyeti sonrasında Sialkot Lodiler'in egemenliğine girmiştir.³³¹

Bir süreliğine Keşmir'de sükûnet sağlansa da 1484'te Sultan Hasan'ın vefatı üzerine küçük oğlu Muhammed Şah tahta çıkarılmış ve Keşmir yeni bir buhranın içerisine sürüklenmiştir. Muhammed Şah'ın küçük yaşta olmasından faydalanan Cemmü Racası Onu bazı soylular aleyhinde kışkırtmış ve bu kışkırtma sonucunda da Seyyid Hasan ve veziri başta olmak üzere otuz kişi

³²⁸ Al-Badaoni, a.g.e., s. 410; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 354; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 54.

³²⁹ Nizami, "The Lodis", s. 684.

³³⁰ Tatar Han Lodi, Pencap Bölgesinde faaliyetlerde bulunan bir Lodi beyi olup, 1469'daki Multan Seferi sırasında Sultan Behlül Şah Lodi'nin tabiiyeti altına girmiştir. Bkz.: Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 346.

³³¹ Nizami, "The Lodis", s. 684.

öldürülmüştür. Bu vakanın ardından Seyyid Hasan'ın oğlu da Sultan'a karşı isyan başlatmışsa da Sultan Muhammed'in kuvvetlerinin karşısında varlık gösterememiş Srinagar'a sığınmıştır. Sonra da aynı yıl Srinagar'ın ilhakı için büyük bir ordu gönderen Tatar Han Lodi'den yardım istemiştir. Ancak bu ordu Bhimbar Racası Hans tarafından mağlup edilip dağıtılınca istenilen yardım kendisine ulaştırılamamıştır.³³²

3.5. Sultan Behlül Şah Lodi'nin İdari, İktisadi ve İctimai Politikaları

3.5.1. İdari Politikaları

Behlül Lodi, sultan olduktan sonra merkezi otoritesini güçlendirme adına ilk iş olarak vezir Hamit Han'ı devre dışı bırakmıştır. Delhi tahtı onun için altın tepside sunulan bir taht değildi. Mücadelesinin sonunda istediğine ulaştı ancak birtakım sorunlar da beraberinde geldi. Behlül Lodi, zayıflamış ve eski halinden çok uzak bir seyirde olan bir devletin başına geçmişti. Prestiji ve ihtişamı kaybolan Delhi Türk Sultanlığı'nın Kuzeybatı sınırında ve Pencap bölgesinde düzensizlikler ve kargaşa ortamı mevcuttu. Yerli Hindu şefleri isyana hazır dılar ve Cavnpûr bölgesinin yöneticileri Behlül Lodi'ye karşı her an bir mukavemet gösterebilirlerdi. Kısacası Delhi tahtı bir sefa sürme yeri değil aksine Behlül Lodi için mücadele edilmesi gereken bir tahttı.³³³

Behlül Lodi, sadece Lodi Hanedanlığı'nın kurucusu değil, aynı zamanda cesur, korkusuz ve başarılı bir komutandı. Aralıksız çabalarıyla, 38 yılı aşkın saltanatı sırasında devletin ihtişamını ve gücünü artırmıştır. Sultan'ın seçkin bir askeri lider olması siyasi olarak başarıya ulaşmasında en büyük etken olmuştur. Çeyrek asırdan fazla bir sürede Şarkîler ile mücadele etmesi ve hayatının son on yılında sürekli olarak Hindistan'ın stratejik bölgelerine yaptığı seferler onun idari anlamda hatırı sayılır bir düzenleme yapmasına olanak (yeterli zaman) tanımamıştır. Ancak mücadelelerden arta kalan zamanlarında da idari anlamda düzenlemeler yapmaktan da geri kalmamıştır.

Sultan Behlül Şah Lodi'nin idari anlamda Delhi egemenliğine yeni bir düzen getirdiği hanedanın tarihini ele alan kaynaklarda sıklıkla ifade edilmiştir. Sultan'ın egemenliğini ilan ettiği 1451 yılında payitaht ve çevre bölgelerinde vuku bulan Seyyid soylularının ve Hamid Han taraftarlarının muhalif tavırları Sultan Behlül'ün idarede kendi milletinden olan insanlardan başka kimseye güvenmemesi sonucunu doğurmuştur. Nitekim Sultan Behlül Şah Lodi, cülusunun hemen akabinde kendisine olan muhalif hareketleri bastırma politikası izlemiş ve merkezi idarenin tesisinde Afganları kullanmıştır. Afgan asillerinin devletin bel kemiği olduklarını çok iyi anlamış, ilk olarak onları memnun etmeye çalışmıştır. Onlara eşit statüler vermiş, her türlü sorunu onlarla paylaşarak

³³² Abdul Halim, a.g.e., s. 48-49; Nizami, "The Lodis", s. 684.

³³³ Khurana, a.g.e., s. 228.

fikir alışverişi yapmıştır. Tahtını sağlamlaştırma adına yine Afgan kökenli kişilere yöneticilikler, unvanlar ve ödüller dağıtmış onların güvenini sağlamıştır. Tüm bunlara ek olarak ordusunu oluşturan askerlerini de memnun etmek için çabalamıştır.³³⁴

Sultan Behlül Şah Lodi, devlet işlerinde gerçekçi ve faydalı bir hükümdar görüntüsü vermiştir. Amacına uygun olması halinde kendisine ve devletine fayda sağlayabilecek hiçbir detayı göz ardı etmemiştir. Narela Savaşı esnasında Derya Han Lodi'nin saf değiştirmesinde kullandıkları yöntem onun faydacı özelliklerinin bariz bir örneği olmuştur. Buna ek olarak Sultan Behlül Şah Lodi'nin devlet idaresinde büyük bir yer verdiği Afganların, geleneksel onur ve bir sultana ya da lidere bağlı kalmadan bağımsız yaşama arzularını törpüleyebilmek adına *Eşitler arasında birinci (Primus inter pares)* prensibini benimsemiştir.³³⁵ Sultanın bu prensibi benimsemesindeki ana husus egemenliğini tesis ettiği ilk zamanlarında kendisine yöneltilen muhalif hareketleri taze Afgan güçleri ile bertaraf edebilmek, saltanatı boyunca düşmanlıklarını hiçbir zaman esirgemeyen Şarkîlere karşı güvenliğini sağlayabilmek ve Afgan birliğini sağlama arzusu olmuştur. Ancak bu politikası Sultan Behlül Şah Lodi'nin saltanatı sırasında büyük yararlılıklar göstermişse de haleflerinin saltanat süreleri sırasında ise önemli güç haline gelen insanlar büyük isyanların sebebi olmuştur. Nitekim bu politika ile Afgan soyluları zamanla kendilerini bağımsız birer bölgesel güç odağı haline getirmiş ve merkezi otoritenin devletin egemenlik sahası içerisinde çözülmesine sebebiyet vermiştir.

Sultan Behlül Şah Lodi devlet idaresinde denge politikasını da iyi yapabilen bir hükümdar olmuştur. Özellikle Sultan Hüseyin Şarkî ile olan mücadelelerinde dönemin diğer egemen güçleri olan Hindu Racaları ve Malva Sultanı ile ittifak kurma çabaları bu siyasetinin önemli birer örneği olmuştur. Kişisel yaşamında dindar bir kimliğe sahip olmasına rağmen devlet idaresinde asla bağnazlığa yer vermemiştir. Nitekim devlet idaresinde önemli soylularının bir kısmı Hindulardan oluşmuştur. Raca Partab, Raca Karan, Raca Tilokhan ve Raca Dandu bunlardan bazılarıdır.³³⁶

Sultan'ın merkeze bağlı vilayetlere atadığı vali, mukta veya hâkim unvanlı kişiler, idarenin sağlanmasının yanı sıra barış ve düzenin korunmasından da sorumluydular. Eğer iktası dışında bir yere gönderilirlerse (sefer, görev vs. nedenlerle), görevlerini temsilcilerinin ifa ettiği bir sistemi de yürürlüğe koymuş ve böylece merkezi idarenin devletin her bölgesinde eksiksiz bir şekilde sağlanmasını amaçlamıştır.³³⁷

³³⁴ Bayur, a.g.e., s. 473-474; Khurana, a.g.e., s. 228.

³³⁵ Hüsain Qureshi, a.g.e., s. 71.

³³⁶ Sultan Behlül Şah Lodi'nin Racalar ile ilişkileri için bkz: Roy, a.g.e., s. 56-60.

³³⁷ İqtidar Husain Sîddîqî, "Iqta System Under The Lodis", **Proceeding of the Indian History Congress**, 24, 1961, s. 147.

3.5.2. İktisadi Politikaları

Sultan Behlül Şah Lodi, Delhi tahtını ele geçirdiğinde şehirdeki düzeni tesis ettikten sonra ilk iş olarak hazinenin kontrolünü güvendiği adamlarına emanet etmiştir. Sultan daha sonraki süreçte egemenliği altında bulunan bölgelerde iktaları düzenlemiş ve devlet gelirlerinin artırılmasına özen göstermiştir. Sultan Behlül'ün devlet idaresinde israfı sevmediği çeşitli kaynaklarda ifade edilmiştir. Ayrıca Sultan Behlül Şah Lodi Afganların savurgan uygulamalarından rahatsız olmuş ve çeşitli yasaklamalarla onların bu kötü huylarından vazgeçmelerini sağlamaya çalışmıştır. Uzun saltanatı boyunca sayısız sefere iştirak etmiş bu seferlerden kazanımlarını (ganimet) kendisi için kullanmamıştır. Bu konuda *Tarih-i Daudi* Sultan'ın kendisine ait bir hazinesinin olmadığını ifade etmektedir.³³⁸

Sultan Behlül Şah Lodi'nin dönemindeki iktisadi hususlardan bir tanesi de altın ve gümüşün çok büyük zorluklarla elde edilebildiği hususudur. H. Nelson Wright'a göre Timur'un Hindistan seferinden sonra, altın ve gümüş miktarı azaldığı için Sultan Behlül Şah Lodi saltanatı sırasında ağırlıklı olarak bakır para basımı gerçekleşmiştir.³³⁹ Yine Nelson'a göre Sultan Behlül Şah Lodi'nin adına basılan paraların 1452-1465 yılları arasında gümüş, 1465-1489 yılları arasında da bakır paralar basılmıştır.³⁴⁰ İrfan Habib'e göre Sultan Behlül Şah Lodi'nin dönemindeki bu para değişikliğinin ya da başka bir ifade ile para ekonomisindeki düşüşün ana sebebi 15. yüzyılda dünya çapındaki gümüş kıtlığının bir sonucudur.³⁴¹ Sultan Behlül ile başlayan ve iki halefi zamanında da devam eden bir başka iktisadi politika ise, bazı ticari faaliyetlerde *nakdi* ödeme yerine *aynî* ödemelerin yapılması olmuştur.³⁴²

3.5.3. İctimai Politikaları

Nazik, dürüst, cömert ve iyiliksever bir kişiliğe sahip olan Sultan Behlül Şah Lodi, bu kişilik özelliklerini devletin sosyo-kültürel hayatının şekillenmesinde de hissettirmiştir. Zira o dilencilik yasaklamış, fakirlerin gözetilmesini istemiş ve asla kapısından hayal kırıklığına uğrayarak dönen

³³⁸ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", 437; Siddiqî, a.g.m., s. 145-149.

³³⁹ Wright, a.g.e., s. 257.

³⁴⁰ Sultan Behlül Şah Lodi döneminde basılan paralar ve özellikleri için bkz: H. Nelson Wright, a.g.e., s. 243-249; Edward Thomas, a.g.e., s. 358; Ayrıca bkz: Simon Digby, "The Currency System", (Ed. Dharma Kumar) **The Cambridge Economic History of India**, 1, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 99.

³⁴¹ İqtidar Alam Khan "Economic Implications of Political Disintegration", İrfan Habib (Ed.), **Economic History of Medieval India 1200-1500**, Delhi, 2011, s. 183.

³⁴² İrfan Habib, "Agrarian Economy" Dharma Kumar (Ed.), **The Cambridge Economic History of India**, 1, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 67.

birisinin olmasına izin vermemiştir.³⁴³ Sultan, davranışlarında son derece sosyal bir kişilik örneği göstermiştir.

Sultan Behlül, Timur'un 1389'daki Hindistan Seferi sonrası toparlanamayan Delhi'yi imar ettirmiştir. Daha önce Mu'izzi, Şemsi, Balaban Hanedanlıklarında olduğu gibi buraya yeniden âlimleri, sanatkârları ve sufileri toplayarak merkez haline getirmiştir. Aynı zamanda hâkimiyeti altındaki topraklarda ekonomik refah ve istikrar sağlayarak harap vaziyette bulunan pek çok yerleşim yerinin de canlılık kazanmasını sağlayarak halkının istifade etmesinde katkıda bulunmuştur.³⁴⁴

Behlül Lodi'nin sade bir hayat sürdüğünü ve bu sade hayatının büyük bir bölümünü çevresindeki insanlar ile geçirdiği kaynaklarca ifade edilmektedir. Örneğin *Vakıat-ı Müştaki*'ye göre, Sultan herhangi bir kişisel muhafıza ihtiyaç duymaz, yemek yediği sırada herkesle yemeğini paylaşır ve kurmayları huzurundayken tahtta oturmazdı.³⁴⁵ Esterâbâdî de bu detaylara ek olarak, Sultan'ın zaman zaman soylularının evlerinde pişen yemeklerden yediğinden de bahsetmektedir.³⁴⁶ Böylelikle Sultan ulaşılabilir biri olmamış, halkı ile kaynaşmaktan geri durmamıştır.

Lodi Hanedanı'nın ilk hükümdarı olan Sultan Behlül kendi kişisel özelliklerinin el verdiği ölçüde devletin sosyo-kültürel yaşamının şekillenmesinde pay sahibi olmuştur. O, seferlerden arta kalan kısımlarda halkının dertlerini dinlemiş, ibadetlerini halka açık mekânlarda gerçekleştirmiş ve halkının sevgisini kazanmıştır. Nitekim *Tarih-i Daudi*'ye göre Sultan Behlül Şah Lodi, adil, bilge, nitelikli ve yardımsever bir hükümdar olmasının yanında Hintliler tarafından da bir *aziz* olarak görülmüştür.³⁴⁷ Herhangi bir insan Sultan'a küsmüşse, onun gönlünü kazanmak için elinden geleni yapmaya özen göstermiştir. Behlül Lodi, askerleri ve soyluları ile kardeşlik bağı kurmuş, herhangi birinin hastalanması durumunda muhakkak onları ziyaret etmiştir.³⁴⁸

3.6. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Şahsiyeti

Behlül Lodi'nin hayatı ile alakalı bilgi veren tarihçilerin hemen hemen hepsi onun cesur, cömert, sabırlı, adil, iyiliksever ve dinibütün bir insan olduğu konusunda hemfikirdirler. Doğumu sırasında annesini, daha küçük bir çocukken de babasını kaybeden Sultan Behlül Şah Lodi anne ve baba sevgisini amcası Sultan Şah Lodi'den görmüştür. Sultan Şah Lodi'nin himayesi altında yetişen

³⁴³ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 8.

³⁴⁴ İqtidar Husain Sıddıqui, "Lûdiler", s. 218.

³⁴⁵ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 8.

³⁴⁶ Esterâbâdî, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 328.

³⁴⁷ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", 437; Lal, a.g.e., s. 160.

³⁴⁸ Roy, a.g.e., s. 49.

Behlül Lodi iyi bir eğitim almış ve kendisine olan güvenini hiçbir zaman yitirmemiştir. Özel yaşamında son derece sade bir insan nitelikleri barındıran Behlül Lodi, çevresine olan tavırlarında aşırılığa yer vermemiştir. Gerek devlet adamlarına gerekse halkından herhangi birine karşı hoşgörülü tavrını her zaman canlı tutmuştur. Çevresine karşı nazik bir anlayışa sahip olan Behlül Lodi bu özelliğini düşmanlarına karşı da göstermiştir. Nitekim baş düşmanı Sultan Hüseyin Şarkî'nin eşi Melike Cihan'ın esir alındığı sıradaki duruşu onun nazikliğinin en bariz örneklerinden biridir.³⁴⁹

Behlül Lodi olgun karakterli bir sultandı ve İslami kurallara bağlılık konusunda titiz olmasına rağmen, diğer inançlara karşı hoşgörüsüz değildi. Bonkör bir tabiata sahip olan Sultan Behlül, savaşlarından sonra kazanılan ganimetleri askerleri arasında eşit bir şekilde dağıtırdı. Bir Sultan olarak Behlül Lodi gösterişli değildi. Gerek divan sırasında gerekse sıradan günlerde olsun devlet ricalini kabulünde tahtta oturmayacak kadar alçakgönüllüydü. Nitekim o bu tarz durumlarda bir postta oturur, kendisi ile görüşmeye gelen insanların da ayakta durmalarını istemezdi. Sultan öfke kontrolü konusunda kusursuzdu. Kendisinden farklı düşünen kişilere karşı sükûnetini her zaman korurdu.³⁵⁰

Bir asker ve komutan olarak Behlül Lodi, cesur, becerikli ve sakindi. Komutan olarak iştirak ettiği seferlerde son derece stratejist bir görüntü sergilemiş ve siciline sayısız zafer kaydetmişti. *Tarih-i Daudi*'de ifade edildiği gibi her mücadelesinden zaferle çıktığı³⁵¹ iddia edilemeye de savaşların sonuçlarının her zaman Sultan Behlül'ün lehine olduğu bir gerçektir. Karşı karşıya kaldığı tehlikelerde lehine olmayan durumlar olduğu sıralarda diploması ve bazen de hilelere başvurabilen bir yapısı vardı. Malva Sultanı Mahmud Kalaç'ın kuvvetlerine 1440'ta indirdiği darbe, Hamid Han'ın tutuklanması ve Şarkîlerle olan mücadelelerindeki ani baskın kararları onun mezkûr özelliklerini yansıtan bazı olaylar olmuştur.

Behlül Lodi, adil bir hükümdardı. *Tarih-i Daudi*'ye göre o halkının maruzatlarını şahsen dinler ve bu maruzatları kurmaylarına bırakmadan bizzat kendisi çözmeye çalışırdı.³⁵² Sultan zamanını verimli kullanan biriydi. Öğle vaktinden yatsı namazına kadar ya ulemadan kimselerle meşverette bulunur ya da Kuran okurdu. Dini vecibelerini yerine getirirken çok titiz hareket eder, âlim ve din adamlarına büyük saygı duyardı.³⁵³

³⁴⁹ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 8; Lal, a.g.e., s. 160; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 95; Nizami, "The Lodis", s. 686; Roy, a.g.e., s. 49-50.

³⁵⁰ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 8; Nizami, "The Lodis", s. 686.

³⁵¹ *Tarih-i Daudi*'nin yazarı Abdulla, Sultan Behlül Şah Lodi'nin girdiği hiçbir mücadeleden yenik ayrılmadığını iddia etmektedir. Bkz: Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 437.

³⁵² Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 437.

³⁵³ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 8.

3.7. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Ailesi

Sultan Behlül Şah Lodi'nin babası ve annesi ile alakalı bilgiler daha önce açıklanmıştır. Aile büyüklerinden farklı olarak onun evlilikleri ve bu evliliklerinden doğan çocuklarının bilgisi az da olsa kaynaklarda geçmektedir. Bu bağlamda Sultan Behlül Şah Lodi'nin hayatı ile alakalı bilgi veren kaynakların ifade ettiği şekli ile üç evliliğinden on erkek ve iki kız (bilinen) çocuğu dünyaya gelmiştir.

Sultan'ın ilk eşi daha önce de bahsedildiği üzere amcası Sultan Şah Lodi'nin kızı Şems Hatun'dur.³⁵⁴ Sultan'ın Şems Hatun ile evliliklerinden Bayazid isminde bir oğlu dünyaya gelmiş, ancak o Sultan'ın sağlığında vefat etmiştir.³⁵⁵ Sultan'ın bir başka Afgan kadınla da evlendiği bilgisi mevcutsa da bu kadının ismi ile alakalı herhangi bir kayıt henüz ortaya çıkarılabilmemiş değildir. Nitekim Awadh Bihari Pandey Sultan'ın Cavnûr tahtına oturttuğu Barbek Şah'ın annesinin bu ismi bilinmeyen Afgan hatun olabileceği üzerinde durmaktadır.³⁵⁶

Sultan'ın üçüncü eşi ise Hindu bir kuyumcunun kızı olduğu ifade edilen Hüma Hatun'dur. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Hüma Hatun'dan Nizam Han isminde bir oğlu dünyaya gelmiş ve bu Nizam Han aynı zamanda İskender Şah Lodi unvanıyla Delhi tahtına çıkan ikinci Lodi sultanı olmuştur.³⁵⁷ Mübarekpur taraflarında bulunan bir taş kitabede yazılan bilgiye göre Sultan Behlül Şah Lodi'nin Hüma Hatun'dan Ayşe ismini taşıyan bir kızının olduğu da anlaşılmaktadır.³⁵⁸ Bibi Ayşe'den farklı olarak Sultan Behlül'ün Bibi Sübhan isminde bir kızı daha vardır. Bibi Sübhan'ın 1496-97 yılında vefat ettiği ve mezarının Sirhind'de bulunduğu araştırmacılarca ifade edilmektedir.³⁵⁹

Sultan'ın bir diğer oğlunun ismi Feth Han'dır. Ancak bu Feth Han'ın annesinin kim olduğu ile alakalı olarak bilinen tek şey Hüma Hatun'dan olamayacağı hususudur. Çünkü Nizam Han'ın (Sultan İskender Şah) hükümdarlığı sırasında vuku bulan bir komplo olayını anlatan Abdulla bu komplonun düzenlenmesinde Feth Han'ın annesi ve soylularından şüphelendiğini ifade etmektedir.³⁶⁰ Bu

³⁵⁴ Lal, a.g.e., s. 132.

³⁵⁵ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 100.

³⁵⁶ Pandey Barbek Şah'ın Afgan bir anneden doğmuş olabileceğini ancak bunun Şems Hatun olamayacağını ifade etmektedir. Bunun sebebi olarak da Sultan Behlül'ün ölümünden sonra taht için adayların niteliklerinin tartışıldığı sırada Barbek Şah'ın annesi olarak Şems Hatun'a atıfta bulunulmamasını göstermektedir. Bkz: Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 100.

³⁵⁷ Mehrdad Shokoohy ve Natalie H. Shokoohy, "The Lady of Gold: Sikandar Lodi's Mother (c. 837/1433-922/1516) and The Tomb Attributed To Her At Dholpur, Rajasthan", *Bulletin of SOAS*, 81(1), London, 2018; s. 83-102.

³⁵⁸ Pushpa Prasad, a.g.e., s. 37-38.

³⁵⁹ Subhash Parihar, a.g.m., s. 81.

³⁶⁰ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 464.

durumda Hüma Hatun tahta çıkmasında büyük bir mücadele verdiği oğlu Nizam Han'ın aleyhinde hareket etmeyeceğini düşünürsek Feth Han'ın annesinin diğer hatunlardan biri olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Bu bilgiler haricinde Sultan'ın Alem, Mübarek, Cemal, Yakub, Musa ve Celal isimlerini taşıyan oğulları da vardır. Ancak bu oğulların annelerinin Sultan'ın hangi eşleri olduğu konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır.³⁶¹

3.8. Sultan Behlül Şah Lodi'nin Vefatı (12 Temmuz 1489)

Sultan Behlül Şah Lodi, 1488 yılında, bir dizi idari düzenlemeler yapmak için gittiği Etâve'da bir süre kaldıktan sonra Delhi'ye doğru hareket etmiş ve yolculuk sırasında aşırı sıcaktan hastalanmıştır. Hastalığı ortaya çıkınca *Sakit* parganasına bağlı *Malavali* köyünde konaklama kararı almıştır. Ancak Sultan Behlül Şah Lodi'nin hastalığı ileri bir dereceye ulaşmış ve burada 12 Temmuz 1489'da vefat etmiştir.³⁶² Vefat ettiğinde 80 yaşında olan Sultan Behlül Şah Lodi, 38 yıl 2 ay 24³⁶³ gün Delhi tahtında saltanat sürmüştür.

Sultan Behlül Şah Lodi'nin öldüğü sırada Lodiler hâkimiyetinde olan Delhi Sultanlığı, Doğu ve Batı Pencap'ın büyük bir bölümünü, Uttar Pradesh ve Rajasthan'ın bir bölümünü oluşturuyordu. Bu sınırların ötesinde bulunan birçok bölgesel gücü de vassalı olarak kendisine bağlamıştı. Nitekim Sultan Behlül Şah Lodi vefat ettiğinde, tahta çıktığı 1451 yılında hâkim olunan bölgelerin iki katı büyüklüğünde bir devleti halefine miras olarak bırakmıştır.

³⁶¹ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 321.

³⁶² Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 54; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 328; Roy, a.g.e., s. 48; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 93.

³⁶³ Ni'metullah bu süreyi 38 yıl 8 ay 8 gün olarak vermektedir. Bkz: Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 54.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SULTAN İSKENDER ŞAH LODİ DÖNEMİ (1489-1517)

4.1. Sultan İskender Şah Lodi'nin Tahta Çıkmadan Önceki Faaliyetleri

Tahta çıkmadan önce Nizam Han ismi ile bilinen İskender Şah Lodi'nin 1458 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Annesinin adı Hüma Hatun'dur.³⁶⁴ Çocukluk dönemleri ile alakalı olarak kaynaklarda kesin bilgiler bulunmamakla birlikte babasının Şarkî Sultanlığı ile olan mücadeleleri sırasında gençlik dönemlerini geçirmiştir. Nizam Han gençlik çağlarına geldiğinde devlet işleri ile de alakadar olmuş ve özellikle Pencap ve bağlı bölgelerinde devletin kontrolü için önemli roller üstlenmiştir. Nizam Han'ın sultan olmadan önceki dönemleri ile alakalı olarak kaynaklarda kronolojik bir anlatım bulunmamaktadır. Ancak gerek *Tarih-i Daudi*'den gerekse *Vakıat-ı Müştaki*'den edinilen bilgiler dâhilinde Nizam Han'ın sultan olmadan önceki bazı faaliyetleri hakkında bilgi edinilebilmektedir.

Nizam Han'ın saltanatından önceki faaliyetleri ile alakalı olarak bilgi veren *Tarih-i Daudi* onun Thanesar'da bulunan Hindular ile alakalı bir tasarrufundan bahsetmektedir. *Tarih-i Daudi*'ye göre Nizam Han dindar bir kişiliktir ve Hindulara karşı tahammül edemeyen bir yapısı vardır. Nizam Han, Thanesar'da Hinduların kutsal saydıkları ve içinde yıkandıkları bir havuzun varlığını öğrendiğinde bu durumu kabullenmemiş ve Hindular üzerine bir sefer yapmayı planlamıştır. Bu planını hayata geçirmeden önce mahiyetinde bulunan âlimlere ve bilgin insanlara Hindulara karşı yapılacak bu harekâtın şeriata uygun olup olmadığını sormuştur. Bunun üzerine mahiyetinde bulunan Ajodhanlı bir âlim olan Mian Abdulla, Hinduların bu davranışlarının ne kadar zamandır gerçekleştiğini sormuş, Nizam Han da bunun eski bir adet olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra Mian Abdulla, Nizam Han'a kendisinden önceki İslam hükümdarlarının bu konu ile alakalı tasarruflarının ne olduğunu sormuştur. Nizam Han da daha önceki sultanların Hinduların inançlarında serbest bıraktıklarını söylemiştir. Mian Abdulla da bunun üzerine Nizam Han'a Hinduların bu eski inançlarına müdahale etmesinin uygun olmayacağını ve onları ibadetlerinde özgür bırakması gerektiğini tavsiye etmiştir. Bu cevaba sinirlenen Nizam Han, meclisten ayrılarak söz konusu harekâtından vazgeçmiştir.³⁶⁵

³⁶⁴ Sultan İskender'in annesinin ismi farklı kaynaklarda çeşitli şekillerde geçmektedir. Bu hatunun ismi kaynaklarda Zeyna, Züba (güzel), Zerrin, Ziyet gibi şekillerde de görülmektedir. Bkz: Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 328; Mehrdad ve Natalie H. Shokoohy, a.g.m., s. 84-85; Haig, a.g.m., s. 235.

³⁶⁵ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 439-440; Rızqullah Müštaquî, a.g.e., s. 20; Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 146.

Bu bilgilerden hareketle Nizam Han'ın dini konularda çok katı bir yapısının olduğu kanaati ortaya çıkmaktadır. Ancak yine de kendisine mantıklı gelen tavsiyeleri de göz ardı etmediği anlaşılmaktadır. *Tarih-i Daudi* ve *Vakiat-ı Müştaki*'de Nizam Han'ın saltanatından önceki dönemlerindeki askeri faaliyetleri ile alakalı önemli detaylar da bulunmaktadır. Bu iki eserden anlaşıldığı üzere Nizam Han, Pencap dolaylarında bağımsız bir şekilde bazı idari ve askeri hamlelerde bulunmuştur. *Tarih-i Daudi*'ye göre Nizam Han, sultanın izni olmadan Panipat'ı kendi sorumluluk alanına katmıştır. Bunun üzerine Panipat'da ikta sahibi olan bazı soylular bu durumdan dolayı rahatsızlık duymuşlar ve akabinde Sultan Behlül Lodi'ye oğlu Nizam Han'ı şikâyet etmişlerdir.³⁶⁶

Sultan Behlül Lodi, bu durum karşısında Nizam Han'a Şeyh Said ile bir ferman yollamış ve Sultan'a ait olan toprakların Nizam Han tarafından ele geçirilmesinin bir cesaret göstergesi olmadığını ifade etmiştir. Daha sonra da bir cesaret göstermek istiyorsa Sultan'a isyan eden ve o dönemde Trans-Satlec bölgesine hâkim olan Tatar Han Yusuf Lodi'ye karşı bir harekâta bulunması gerektiğini iletmiştir.³⁶⁷

Şeyh Said fermanla birlikte Nizam Han'ın yanına gitmiş ve *Tarih-i Daudi*'de anlatıldığı şekliyle aralarında şu konuşma geçmiştir:

...Şeyh, elinde fermanla Şehzadenin yanına gitti ve Şehzade'nin her şeyin yolunda gidip gitmediğini sorması üzerine, Sultan Behlül'ün Şehzade'ye Sultanlık yetkisi vermiş olması gibi her şeyin yolunda gittiğini söyledi. Şehzade neden bu şekilde konuştuğunu sordu. Şeyh Said, "Yazıp gönderdiği bu fermana bakın" diye cevap verdi. Şehzade onu açtı ve içeriğinin, eğer cesaret ve güce sahipse, Tatar Han'ın topraklarını ele geçirmesi gerektiği sonucuna vardı... Said şunları söyledi: "Bir krallık kolayca kazanılmaz. Eğer emredileni yerine getirebilirseniz, tahta geçeceğinizden emin olabilirsiniz. Sultan size, kendisinin yapması gereken önemli işlerin yönetimini üstlenmenizi emrediyor ve böyle yaparak, onun yerine geçmenizi istediğini ima ediyor." "Pekala," dedi Şehzade, "o zaman ne yapmalıyım?" Şeyh Said, "Kalkın ve talihinizi deneyin! şeklinde cevap verdi ..."³⁶⁸

Nizam Han, Sultan'ın kendisine gönderdiği fermanı aldıktan sonra Tatar Han Yusuf Lodi'nin 1485'te isyanı üzerine bir sefer hazırlığına başlamıştır. Nizam Han'ın emrinde donanımlı ve tecrübeli 1500 askeri vardı. Bu askerlerden farklı olarak Ömer Han Servani, Hüseyin Fermuli, Nasir Han Nühani, Bilal Han Nühani, Şeyh Said Fermuli ve onun kardeşi Hüseyin Fermuli gibi önemli Afgan kurmayları da Nizam Han'ın emrinde hareket ediyorlardı. Nizam Han ve kurmayları gerekli planlamaları yaptıktan sonra Tatar Han Yusuf Lodi'nin işgal ettiği toprakları ele geçirmek için öncü birlikler görevlendirmişler ve ardından da Tatar Han'a biat eden bazı bölgesel yöneticileri tutuklamışlardır. Karşı tarafta ise hazırlıklarını tamamlayan Tatar Han Lodi, Nizam Han'a karşı

³⁶⁶ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 440; Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 20.

³⁶⁷ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 441; Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 21.

³⁶⁸ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 441.

harekete geçmiştir. İki ordu *Ambala Ovası*'nda karşı karşıya gelmişler ve şiddetli bir mücadele içerisine girmişlerdir. Bu çetin mücadelenin ardından Nizam Han kuvvetleri kendisinden sayıca üstün Tatar Han Lodi kuvvetlerine ağır bir darbe vurmuşlar ve Tatar Han Lodi burada öldürülmüş ve Tatar Han'ın kardeşi Hasan Han da geri çekilmek mecburiyetinde bırakılmıştır.³⁶⁹

Nizam Han, Tatar Han Lodi ile mücadelesinden sonra gerek Sultan Behlül Lodi'nin nazarında gerekse devlet ricalinin önemli bir kısmının nazarında önemli bir prestij elde etmiştir. Bu prestijinden olsa gerek Sultan Behlül Lodi, Şarkilere son darbeleri vurduğu sıralarda kendisini Delhi'de saltanat naibi olarak görevlendirmiş ve Nizam Han 1486-89 yılları arasında Delhi'de bu görevini yerine getirmiştir. Aynı zamanda Sultan Behlül Lodi Cavnûr'u ilhak ettikten sonra Delhi'de birtakım görevlendirmeler yapmış ve Nizam Han da Düab ve Pencap'ın bir kısmının idaresinin başına getirilmiştir. Nizam Han'ın sultan olmadan önceki kariyerinin en önemli olayı ise babası Sultan Behlül Lodi tarafından halef olarak ilan edilmesi olmuştur.³⁷⁰

4.2. Sultan İskender Şah Lodi'nin Tahta Çıkması (1489)

Sultan Behlül Lodi ölmeden önce oğlu Nizam Han'ı halefi olarak aday göstermişti, ancak ölümünün hemen öncesinde bir grup Lodi beyi ve Afgan ileri gelenleri Nizam Han'ın yerine Behlül Lodi'nin diğer oğlu Barbek ya da torunu Azam Hümayun'un tahta geçmesi taraftarıydılar.³⁷¹ Bu nedenle Sultan Behlül Lodi'yi ikna etmeye çalışmışlar nitekim bu çabalarında da başarılı olmuşlardır. Daha önce işaret edildiği üzere Sultan Behlül Lodi, Cavnûr'un fethinden sonra devlete bağlı bölgelerin yönetilmesi ile alakalı olarak hanedan üyeleri ve Afgan ileri gelenleri arasında bir toprak taksimatı yapmıştı. Bu taksimata göre de Nizam Han Düab'ı ve Pencap'a bağlı birkaç bölgeyi kontrol edecek ve aynı zamanda Sultan Behlül Lodi'nin ardından da tahtın halefi olacaktı. Ancak Sultan Behlül Lodi'nin son seferinden döndüğü sırada hastalanması ve hastalığının ağırlaşmasıyla Lodi beyleri arasında Sultanın daha önceki iradesinin değiştirilmesi konusunda bir talep söz konusu olmuştur.³⁷²

Lodi beylerinin Nizam Han'ı sultan olarak görmek istememelerindeki sebep Nizam Han'ın annesinin Hindu bir kuyumcunun kızı olmasıdır. Burada Afganların geleneksel milliyetçilikleri ön plana çıkmış, Hindu kökenli bir anneden doğan Nizam Han yerine, Afgan kökenli bir anneden doğan Barbek Şah ya da Şems Hatun'dan olma Bayazid'in (ölmüştü) oğlu Azam Hümayun'u tahtta görmeyi arzu etmişlerdir. Nitekim bu talepleri Sultan tarafından kabul edilmiş ve o sıralarda Delhi'de saltanat

³⁶⁹ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 21-22; Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 441-444.

³⁷⁰ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 444; Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 142; Andre Wink, "Afghan Caravan Trade And Imparialisim In India", *Chungara*, 51(1), 2019, s. 114.

³⁷¹ Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 328-329.

³⁷² Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 327; Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 141.

naibi olan Nizam Han'a bir ferman gönderilmek suretiyle Sultan'ın huzuruna gelmesi istenmiştir. Ancak Sultan Behlül Lodi'nin mahiyetinde eşi ve Nizam Han'ın annesi Hüma Hatun da bulunmaktaydı ve oğlu aleyhindeki bu gelişmeleri yakından takip ediyordu. Sultan Behlül Lodi'nin karar değişikliğini de öğrenince ivedi bir şekilde oğlu Nizam Han'a bir mektup yollamış ve olası tehlikelerden Nizam Han'ın haberdar olmasını sağlamıştır. Hüma Hatun mektubunda, Lodi ileri gelenlerinin Nizam Han aleyhinde bir komplo tertip ettiklerini ve Sultan'ın huzuruna gelmesi durumunda tutuklanabileceğini ifade etmek sureti ile oğlunu uyarmıştır.³⁷³

Annesinden gelen mesajı alan Nizam Han büyük bir kararsızlık içerisine girmiştir. Sultan Behlül'ün davetine icabet etmemesi durumunda isyancı muamelesi görecekti, aksi halde de kendisine muhalif Lodi beylerinin kendisi ile alakalı planlarına maruz kalacaktı. Nizam Han bu durumu ustalıklı yönetmiş ve ordugâhtan gelen fermana olumsuz bir yanıt vermemişse de kendisine verilen emri vezir Ömer Han Servani'nin tavsiyesiyle ağır adımlarla yerine getirme kararı almıştır.³⁷⁴ Nizam Han'ın Sakit'e çağrılmasından sonra ağır hareketlerde bulunması ona zaman kazandırmış ve bu süre zarfında Sultan Behlül Lodi de vefat etmiştir.³⁷⁵

Sultan Behlül Lodi'nin vefatının ardından kısa bir süre sonra, Lodi beyleri ve Afgan ileri gelenleri yeni sultanın belirlenmesi için kendi aralarında bir veraset tartışması içerisine girmişlerdir. Lodi beylerinin ve Afgan ileri gelenlerinin sıklıkla zikrettikleri isimler Barbek Şah ve Azam Hümayun olmuştur. Ancak Nizam Han'ın annesi Hüma Hatun, oğlunun taht hakkını savunmuş ve Nizam Han'ın sultan olmasında bir mahzurun olmadığını ifade etmiştir. Bu sırada Barbek Şah'ı destekleyen Sultan Behlül Lodi'nin kuzeni İsa Han Lodi, "Bir kuyumcunun kızının oğlu sultan olmaya uygun değildir" diyerek Hüma Hatun'a cevap vermiştir. Ayrıca Sultan Behlül Lodi'nin eşi Hüma Hatun'a hakaret de eden İsa Han Lodi, bu hareketinden dolayı o dönemde Lodilerin önemli bir kurmayı olan Han-ı Hanan Fermuli İsa Han Lodi'ye tepki göstermiştir. Han-ı Hanan Fermuli, İsa Han'a Sultan Behlül Lodi'nin yeni vefat ettiğini ve onun vefatının hemen arkasından eşi ve oğluna hakaret etmenin doğru olmadığını belirtmiştir. Bunun üzerine İsa Han Lodi, "Siz bir hizmetkardan başka bir şey değilsiniz! Ailemize ve akrabalarımıza müdahale etmeyin!" şeklinde bir cevap vermiştir. Bu duruma sinirlenen Han-ı Hanan Fermuli, "Sultan İskender'den başka kimsenin hizmetkârı değilim!" diyerek veraset tartışmasının gerçekleştiği yerden ayrılmıştır.³⁷⁶

Han-ı Hanan Fermuli kendisine bağlı beylerini ve askerleri ile birlikte Sultan Behlül Lodi'nin naaşını alarak Delhi'ye hareket etmiş diğer iki grup bir karara varmadan tartışmalarına devam

³⁷³ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 328-329; Shokoohy, a.g.m., s. 87-88.

³⁷⁴ Kishori Saran Lal'in eserinde bu isim Şarki veziri Kutluğ Han olarak ifade edilmektedir. Bkz: Lal, a.g.e., s. 162.

³⁷⁵ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 54; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 328; Roy, a.g.e., s. 48; Pandey, **The First Afghan Empire In India**, s. 93. Nizami, "The Lodis", s. 689.

³⁷⁶ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 328; Srivastava, a.g.e., s. 239.

etmişlerdir. Han-ı Hanan Fermuli *Celali* kasabasına geldiğinde Nizam Han'a bir ulak göndermiş ve kendisini Celali'ye çağırmıştır. Nizam Han bu durum karşısında kararsız kalmış ve daha önce Behlül Lodi'nin Şarkî mücadeleleri sırasında esir aldığı tecrübeli Şarkî vezirine durumu danışmıştır.³⁷⁷ Şarkî vezirinin tavsiyesi üzerine, Nizam Han Celali'ye doğru hareket etmiştir.³⁷⁸

Nizam Han 1486-1489 arasında *Sultan Vekili* olarak Delhi'de tecrübe edinmiş ve bu özelliği ile egemenlik konusunda kendisine rakiplerine göre biraz daha avantaj sağlamıştır. Bu son görevinde devletin hemen hemen tüm işleri ile alakadar olmuş ve devlet adamları ile sürekli olarak istişarelerde bulunarak onlar ile yakın ilişki kurmuştur. Nitekim Sultanlığa giden yolda bu devlet adamlarının desteği belirleyici rol oynamıştır. Sultan İskender Şah'ın tahta çıkış konusunda avantajlı olduğu bir başka husus da sorumluluk alanının devlet merkezine yakın bir konumda olmasıdır. Sultan Behlül Lodi'nin ölümü sırasında çeşitli devlet adamları tarafından desteklenen Barbek Şah'ın Cavnûr'da olması, Azam Hümayun'un da görev bölgesi olan Kalpi'de bulunması Nizam Han'ın kardeşlerinden daha seri hareket etmesini kolaylaştırmıştır.³⁷⁹

Bir süre sonra Celali kasabasına gelen Nizam Han babası Sultan Behlül Lodi'nin naaşını defnedilmek üzere Delhi'ye göndermiştir. Daha sonra da Nizam Han Lodi, Han-ı Cihan Lodi, Han-ı Hanan Fermuli ve orada bulunan soyluların desteği ile 17 Temmuz 1489³⁸⁰ cuma günü Sultan Firuz Sarayı'nda³⁸¹ *İskender Şah* unvanı ile tahta çıkmıştır.³⁸²

Sultan İskender Şah Lodi tahta çıkışından kısa bir süre sonra Delhi'ye gitmiştir. Sultan'ın öncelikli hedefi ve en zorlu görevi kendisine muhalif Afgan soylularına ve diğer devlet ricaline hükümdarlığını kabul ettirmesi olmuştur. Bu bağlamda kendisine muhalif hareketlere bir çözüm arayışına girmiş ve zaman kaybetmeden planlarını hayata geçirmeye başlamıştır.³⁸³

³⁷⁷ Abdulla, bu kişinin Nizam Han'ın güven duyduğu soylularından Cemal Han olduğunu ifade etmektedir. Bkz: Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 444.

³⁷⁸ Abdulla ve Müştaki Nizam Han'ın Celali'ye gitmeden önce dönemin ileri gelen âlimlerinden Şeyh Şemseddin'i ziyaret ettiğini ifade etmektedirler. Bkz.: Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 21; Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 444; Lal, a.g.e., s. 163; Nizami, "The Lodis", s. 689.

³⁷⁹ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 105.

³⁸⁰ Tarih-i Daudi'de bu tarih 6 Temmuz 1489 Cuma günü olarak verilmektedir. Bkz: Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 444.

³⁸¹ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 355; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 55. Mehrdad ve Natalia Shokoohy buranın Sultan Firuz Şah Tuğluk'un Delhi ile Etâve arasında inşa ettirdiği av konaklarından biri olabileceğini ifade etmektedirler. Bkz: Mehrdad ve Natalia Shokoohy, a.g.m., s. 88.

³⁸² Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 444. Ni'metullah, Sultan İskender Şah'ın tahta çıkışı sırasında muazzam bir tören yapıldığını, huzurda 53 soylunun bulunduğunu ve Sultan İskender Şah'ın onlara ihsanlarda bulunduğunu söylemektedir. Bkz: Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 55. Sultan İskender Şah Lodi'nin tahta çıkışı için ayrıca bkz.: Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 328; Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 14; Al-Badaoni, a.g.e., s. 411; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 357.

³⁸³ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 105 Nizami, "The Lodis", s. 689.

4.3. Sultan İskender Şah Lodi'nin Faaliyetleri

Sultan İskender Şah Lodi tahta çıktıktan sonra, büyük bir merasim düzenlemiş ve merasimde hazır bulunan devlet adamlarına çeşitli hediyeler takdim etmiştir. Sultan ayrıca askerlerinin de moral ve isteklerini yükseltmek amacıyla iki ila dört aylık maaş ödenmesini emretmiştir. Böylece Sultan İskender Şah Lodi, Delhi'deki kuvvetlerin ve devlet adamlarının bağlılıklarını ve sadakatlerini sağlamıştır.³⁸⁴

Yeni sultan tahta çıkışının akabinde merasim safhasını da tamamladıktan sonra devletin içerisinde bulunduğu sorunlarla ivedi bir şekilde ilgilenme kararı almış ve tüm dikkatini merkezi idareyi sağlamaya yöneltmiştir. Sultan İskender'in ilgilenmesi gereken konuların başında Delhi tahtının muhafazası gelmiştir. Kardeşleri başta olmak üzere kendisinin egemenliğini kabul etmeyen devlet adamlarına karşı önlemler alması gereken Sultan İskender egemenliğini kabul etmeyen güçlü rakiplerini boyunduruk altına almak için hamlelerini hayata geçirmeye karar vermiştir.³⁸⁵

Bilindiği üzere Sultan Behlül Lodi devletin egemenlik sahası içerisinde bulunan bazı bölgeleri akrabaları ve oğulları arasında taksim etmişti. Bu taksimat dâhilinde Sultan Behlül Lodi'nin oğullarından Barbek Cavnûr'da, Âlem Han Manikpur ve Rabari'de, torunu (Bayazid'in oğlu) Azam Hümayun da Kalpi'de görevlendirmişti. Nitekim Sultan Behlül Lodi'nin ölümüne yakın bir zamanda çeşitli Lodi beyleri İskender Şah Lodi'den daha ziyade bu üç şehzadeden birinin sultan olmasını istemişler ve veraset konusunda bir tartışmanın da fitilini ateşlemişlerdi. Nihayetinde İskender Şah Lodi tahta çıkmış ve bu üç şehzade ile birlikte bazı Afgan beyleri Sultan'ın egemenliğini kabul etmemişlerdir.³⁸⁶ Bu nedenle Sultan, hem egemenliğine karşı yükseltilen isyan hareketlerini bastırmak hem de devletin toprak bütünlüğünü yeniden tesis edebilmek için harekete geçmiştir.

4.3.1. Âlem Han Lodi'nin İtaat Altına Alınması (1489)

Sultan İskender Şah Lodi, merkezi otoritesini sağlamak ve egemenliğini kabul ettirmek amacıyla ilk iş olarak Rabari'de bulunan kardeşi Âlem Han Lodi üzerine bir sefer düzenlemiştir.³⁸⁷ Sultan bu sefer doğrultusunda ilk iş olarak Âlem Han ve kuvvetlerinin direniş gösterdiği Kandevar ve Rabari kalelerini kuşatmıştır. Âlem Han bu kuşatmaya kısa bir süre direndiyse de Sultan İskender Şah Lodi'nin bizzat yönettiği Sultanlık ordusuna daha fazla karşı koyamamış ve kuvvetleri ile birlikte akrabası İsa Han Lodi'nin yönettiği Patiali'ye kaçmıştır. Alem Han'ın bu kaçışının akabinde

³⁸⁴ Abdul Halim, a.g.e., s. 61.

³⁸⁵ Nizami, "The Lodis", s. 690.

³⁸⁶ Pandey, The First Afghan Empire In India, s. 105; Abdul Halim, a.g.e., s. 61.

³⁸⁷ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 55.

Rabari'ye giren Sultan İskender Şah Lodi Han-ı Hanan Fermuli'yi Rabari valisi olarak görevlendirmiş ve akabinde yağmur mevsimini geçirmek için yedi ay boyunca kalacağı Etâve'ye çekilmiştir.³⁸⁸

Sultan İskender, Etâve'de bulunduğu sıralarda bir sonraki hamlesinin planlarını hazırlamış ve kuvvetlerinin de dinlenmelerini sağlamıştır. Ordunun düzenlenmesi ile bir süre alakadar olduktan sonra kardeşi Alem Han ile bir barış ortamı da sağlayan Sultan, otoritesini kabul etmesi ve Azam Hümayun ile olan müttefikliğini bitirmesi karşılığında Alem Han'ın affedileceğini kendisine bildirmiştir. Bu teklifi kabul eden Alem Han Sultan tarafından affedilmiş ve Etâve'nin yönetimi kendisine verilmiştir. Alem Han'ın Sultan'ın tarafına geçmesi muhalifler arasında büyük bir boşluk oluşturmuş ve Sultan da sorunlarının ilkini büyük bir diplomatik hamle ile bertaraf edebilmiştir.³⁸⁹

4.3.2. İsa Han Lodi ile Mücadeleleri (1490)

Sultan İskender Şah Lodi'nin egemenliğini kabul ettirmesi gereken bir diğer isim de veraset tartışmaları sırasında sıkı bir muhalefet gösteren İsa Han Lodi olmuştur. İsa Han Lodi gerek İskender Şah Lodi'nin egemenliğinin arifesinde gerçekleştirdiği aşağılayıcı tavırları ile gerekse Sultan'ın tahta çıkışından sonraki muhalif hareketleri ile tepkileri üzerine çekmişti. Bu nedenle Sultan İskender Şah Lodi egemenliğine karşı bir tehdit olarak gördüğü İsa Han Lodi'ye karşı bir harekât kararı almıştır. Bu karar neticesinde de Sultan İskender Şah, 1490 yılında kuvvetleri ile beraber İsa Han Lodi'nin yönettiği Patiali ve Şemsabad'a yürümüştür. İsa Han Lodi, Sultan İskender Şah Lodi'ye karşı mukavemet göstermişse de bu hamlesi başarısız olmuş ve neticede Sultan İskender Şah Lodi bu mücadeleden de galip ayrılmıştır. Sultan, İsa Han Lodi'yi affetmişse de İsa Han Lodi savaş sırasında aldığı bir yaradan dolayı bir süre sonra vefat etmiştir.³⁹⁰

Savaş sahrasında İsa Han Lodi'yi mağlup eden Sultan İskender Şah Lodi, İsa Han'ın yönettiği Patiali'de bir dizi idari düzenlemeler de gerçekleştirmiştir. Söz konusu düzenlemeleri büyük bir diplomatik strateji ile gerçekleştiren Sultan, doğuda Barbek Şah'ı destekleyen Raca Geneş'i Patiali'ye vali olarak atamıştır. Böylece hem kendisine muhalif olan güçlü birini kendi safına çekmiş hem de taht mücadelesi içerisinde olduğu kardeşi Barbek Şah'ın güç kaybetmesini sağlamıştır.³⁹¹

³⁸⁸ Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 330-331; Roy, a.g.e., s. 70; Alexander Dow, **The History of Hindostan**, C. 2, Printed for T. Becket and P. A. De Hondt, London, 1770, s. 65; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 115.

³⁸⁹ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 55; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 330-331; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 115; Abdul Halim, a.g.e., s. 61.

³⁹⁰ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 55; Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 455; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 330; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 116; Abdul Halim, a.g.e., s. 62.

³⁹¹ Al-Badaoni, a.g.e., s. 413; Lal, a.g.e., s. 164.

4.3.3. Barbek Şah'ın İtaat Altına Alınması (1491)

Sultan İskender Şah Lodi'nin taht için mücadele ettiği en önemli rakiplerinden biri de kardeşi Barbek Şah idi. Bilindiği üzere Barbek Şah, Sultan Behlül Lodi'nin Cavnûr'u fethinden sonra Cavnûr'da tahta oturtulmuş ve bölgenin yönetimi kendisine verilmişti. Ancak Sultan Behlül Lodi'nin ölümünü müteakiben başlayan taht mücadelesi neticesinde o da İsa Han Lodi başta olmak üzere çeşitli Lodi beylerinin desteği ile İskender Şah'ın egemenliğini kabul etmemiş ve ona karşı cephe almıştı. Barbek Şah Cavnûr gibi önemli bir bölgeye hâkimdi ve Sultan İskender Şah Lodi için onun muhalefeti büyük bir sorun teşkil ediyordu. Bu nedenle Sultan İskender, Patiali'de İsa Han sorununu çözdükten sonra tüm dikkatini kardeşi Barbek Şah üzerinde toplamıştır.³⁹²

Sultan İskender Şah Lodi, diğer iki mücadele örneğinde gördüğümüz diplomasi kanalını Barbek Şah meselesinde ilk aşamada kullanmıştır. Sultan, kardeşi Barbek Şah ile bir savaşa girmeden önce İsmail Han Nühani'yi elçi olarak göndermiş ve Barbek Şah'tan egemenliğini kabul etmesini istemiştir. Ancak Barbek Şah, Sultan'ın bu talebini reddetmiş ve Sultan da bunun akabinde bizzat kardeşi Barbek Şah'ın üzerine yürümüştür. Bu sıralarda daha önce Sultan Behlül Lodi tarafından Bahraich valiliğine getirilen Muhammed Han Fermuli de Barbek Şah'ın saflarına katılmıştır. İki kuvvet Kannevc'da karşı karşıya gelmiş, karşılıklı büyük kayıpların verildiği çatışmalardan sonra Barbek Şah mücadeleyi kaybederek Badaun'a çekilmek zorunda kalmıştır. Muhammed Han Fermuli de Sultan kuvvetleri tarafından esir alınmışsa da Sultan tarafından nezaketle karşılanmış ve bundan sonra Muhammed Han Fermuli de Sultan'ın yanında hareket etmeye başlamıştır.³⁹³

Barbek Şah, Kannevc'deki mağlubiyetiyle birlikte bir de destekçilerinin tek tek Sultan İskender Şah Lodi'nin saflarına katıldıklarını görünce Sultan ile barış yapmak istemiştir. Nihayetinde Sultan İskender Şah Lodi, Barbek Şah'a da daha evvel kendisine yöneltilen muhalif hareketlerde göstermiş olduğu özveriye benzer bir tavır takınmış ve kardeşi Barbek Şah'ı affetmiştir. Bununla da kalmayan Sultan, Abdulla'nın ifadesine göre Cavnûr'u yeniden Barbek Şah'ın yönetimine bırakmış ve Cavnûr'a yakın bölgelerin yöneticiliklerine de kendisine yakın güvenilir devlet adamlarını getirmiştir.³⁹⁴ Sultan'ın Cavnûr ve çevresinde gerçekleştirdiği bu düzenlemelerin ana sebebi bu dönemde Bihar'da bulunan ve Cavnûr'u yeniden geri alma arzusu içerisinde olan Hüseyin Şarkî'nin olası bir saldırısına karşı önlem alma isteği olmuştur.

³⁹² Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 56; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 331; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 358.

³⁹³ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 455; Al-Badaoni, a.g.e., s. 413; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 331; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 117.

³⁹⁴ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 455.

4.3.4. Sultan İskender Şah Lodi'nin Azam Hümayun Meselesini Çözümüne Kavuşturması (1491)

Sultan Behlül Lodi, Lucknov ve Kalpi bölgelerinin yönetimini torunu Azam Hümayun'a vermişti. Ancak diğer şehzadeler örneğinde olduğu gibi bazı Lodi beyleri ve Sultan Behlül Lodi'ye bağlı devlet adamları veraset konusunda Azam Hümayun'u desteklemişler ve bunun akabinde Azam Hümayun da Sultan İskender Şah Lodi'nin hükümdarlığına karşı çıkan şehzadelerden bir tanesi olmuştur. Nitekim bu muhalefetini son ana kadar da devam ettirmiş ve hatta Sultan İskender Şah Lodi'ye karşı savaşmaktan da geri adım atmamıştır. Ancak Sultan İskender Şah Lodi, Barbek Şah meselesini hal yoluna koyduktan sonra yönünü Azam Hümayun'a çevirmiş kısa bir mücadeleden sonra onu yenmeyi başarabilmiştir. Bu mücadelenin akabinde Sultan, devleti için stratejik bir öneme sahip olan Kalpi'nin yönetimini Mahmud Han Lodi'ye bırakmış ve kendisi devletin içerisinde bulunduğu diğer sorunlarla alâkadar olmuştur.³⁹⁵

4.4. Sultan İskender Şah Lodi'nin Askeri Faaliyetleri

4.4.1. Gvaliyar'ın Tabii Hale Getirilmesi

Sultan İskender Şah Lodi, kardeşleri ve akrabaları ile olan mücadelelerini tamamladıktan sonra yayılma siyaseti izlemiştir. Bu doğrultuda ilk iş olarak Gvaliyar'a yürüyen Sultan İskender Şah Lodi, Gvaliyar'ı yöneten Raca Man Singh'e bağlılık bildirmesi için Muhammed Fermuli aracılığı ile *hilat* göndermiştir. Sultan'ın bu hamlesinin çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerin ilki Raca Man Singh'in güçlü bir yönetici olmasıydı. Gvaliyar'ın zapt edilmesi güç bir kale ile korunuyor olması bir diğer sebeptir. Üçüncü bir sebep ise Gvaliyar'ı ele geçirmek için uzun bir süre harcaması gerekiyordu ve Sultan buranın zaptı için çok fazla zaman harcamak istemiyordu. Tüm bunlara karşılık olarak Gvaliyar Racası Man Singh de devletin sonu belli olmayan bir mücadele içerisine girmesini istemiyordu. Bu nedenle Raca Man Singh, Sultan İskender Şah Lodi'nin gönderdiği tabiiyet teklifini kabul etmiş ve bunun akabinde Sultan'a 1000 at ile birlikte yeğenini de göndermek suretiyle bağlılığını bildirmiştir. Sultan İskender Raca Man Singh'in tabiiyetini aldıktan sonra yönünü Bayâna'ya çevirmiştir.³⁹⁶

³⁹⁵ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 327; Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 455. Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 141.

³⁹⁶ Pandey, **The First Afghan Empire In India**, s. 119.

4.4.2. Bayâna Seferi

Bayâna, İskender Şah Lodi zamanına kadar Lodi Hanedanı'nın nüfuz alanı dışında bir bölgeydi ve uzunca bir süre Şarkîlere tabii bir bölge olarak anılmıştır. Ancak Sultan Behlül Lodi'nin Şarkîlerin siyasi nüfuzlarını büyük bir oranda sona erdirmesinden sonra Şarkîlerle de münasebetlerini kesmişlerdir. Nitekim 1483'ten sonraki süreçte Bayâna, Ahmed Han Cilvani ve onun oğlu Sultan Şerif'in bağımsız bir güç olarak görüldüğü bölge olarak kayıtlara geçmiştir.³⁹⁷

Delhi açısından önemli bir bölge olan Bayâna, Sultan İskender Şah Lodi'nin de dikkatini celp etmiş ve buranın Delhi egemenliğine katılması için girişimlere başlamıştır. Hazırlıklarını tamamlayan Sultan İskender Şah Lodi, Gvalyar'dan Bayâna'ya hareket etmiş ve henüz yoldayken Bayâna hâkimi Sultan Şerif'e bir teklifte bulunmuştur. Bu teklife göre Sultan İskender Şah Lodi, Bayâna'yı teslim etmesi karşılığında Jalesar, Kandvara, Marhara ve Suket'in tımarlarını Sultan Şerif'e bırakacaktı. Sultan Şerif ilk aşamada bu teklifi kabul etmiş gibi görünse de Sultan İskender Şah Lodi'nin kurmaylarından Ömer Han Servani'nin kaleyi teslim almaya gitmesiyle gerçek gün yüzüne çıkmıştır. Nitekim Sultan Şerif, kaleyi teslim etmekten vazgeçmiş aksine Sultan İskender Şah Lodi'nin kuvvetlerine karşı direniş için hazırlanmıştır. Bunun üzerine Sultan İskender Şah Lodi, Şerif'e bağlı bir bölge olan ve Heybet Han Cilvani tarafından yönetilen Agra'yı³⁹⁸ kuşatmış ve burada bazı beylerini bıraktıktan sonra hızla Bayâna üzerine yürümüştür.³⁹⁹

Sultan İskender Şah Lodi'nin kuvvetleri ile beraber Bayâna'ya ulaşması üzerine Sultan Şerif daha fazla direnç gösterememiş ve 1491 yılında Bayâna'yı Sultan İskender Şah Lodi'ye teslim etmiş ve Bayâna'dan kovulmuştur. Bayâna'yı teslim aldıktan sonra Sultan İskender Şah Lodi buranın tımarını kurmaylarından Han-ı Hanan Fermuli'ye vermiş ve kendisi Delhi'ye doğru hareket etmiştir. Sultan İskender Şah Lodi üç yıl gibi bir sürede kardeşleri ve akrabaları ile olan taht mücadelesini kazanmış, devletin doğu topraklarındaki bütünlüğü sağlamış, güneyde Gvaliyar'ın tabiiyetini yeniden almış ve Bayâna gibi stratejik öneme sahip olan bir bölgeyi ele geçirerek güney sınırlarındaki güvenliğini sağlama almıştır. Tüm bu faaliyetlerinden sonra uzunca bir süredir seferlerde olan Sultan dinlenmek üzere Delhi'ye gitmiş ancak dinlenme süresi 24 günden uzun sürmemiştir.⁴⁰⁰

³⁹⁷ Abdul Halim, a.g.e., s. 64; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 119.

³⁹⁸ Agra şehri 1505-1506 yıllarında Sultan İskender Şah Lodi tarafından inşa edilmiştir. Burada bahsi edilen bölgenin, Agra yakınlarında bir ilçe merkezi olması kuvvetle muhtemeldir.

³⁹⁹ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 121.

⁴⁰⁰ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 56; Haig, a.g.m., s. 237.

4.4.3. Hindu Bachgoti Racputları'nın İsyanı

Sultan İskender Şah Lodi, Delhi'ye dönüşünün hemen akabinde devletin doğu topraklarından gelen bir isyan haberi ile sarsılmıştı. Söz konusu isyan, Hüseyin Şarkî'nin kışkırtmasıyla Cavnpûr'a yakın bir bölgede yaşayan ve güçlü bir topluluk olan *Bachgoti Racputları* tarafından çıkarılmıştır. Bachgotiler, bu sıralarda Cuga adı ile bilinen bir lider tarafından yönetilen savaştı bir racput kabilesiydi.⁴⁰¹ Bölgede çok güçlü olan bu kabile, 1491 yılında sayılarının 100.000'i bulduğu süvari ve piyadeden oluşan büyük bir kuvvetle Kara valisi Mübarek Han Nühani'yi yenmişler ve kardeşi Şer Han'ı savaş sırasında öldürmüşlerdir. Alınan mağlubiyetin ardından Mübarek Han, geri çekilirken Ganj Nehri'ni geçmişse de Hindular tarafından yakalanmış ve Bahata'daki Raca Badakhandra'ya teslim edilmiştir. Badakhandra, Hüseyin Şarkî'nin eski bir müttefikiydi ve Lodilerin de bölgede güçlenmelerini istemiyordu.⁴⁰²

Diğer taraftan Sultan İskender'in kardeşi Barbek Şah, Cavnpûr ve çevre bölgelerde zengin toprak sahiplerinin sebep olduğu isyanlar neticesinde tüm cesaretini kaybetmiş ve o sıralarda Deryabad'da bulunan Muhammed Han Fermuli'nin yanına sığınmıştır. Tüm bu vakıalardan haberdar olan Sultan İskender, ivedi bir şekilde Delhi'den hareket etmiş ve Dalmau dolaylarına geldiğinde Barbek Şah da Sultan'ın kuvvetlerine katılmıştır. Sultan İskender Şah Lodi'nin geliş haberini alan Raca Badakhandra bu durum üzerine endişeye kapılmış ve esir olarak tuttuğu Muhammed Han Nühani'yi serbest bırakmıştır. Sultan harekâtına devam etmiş, Katgarh bölgesinde Cuga liderliğindeki Bachgoti Racputları'na ağır bir darbe indirmiştir.⁴⁰³ *Tarih-i Daudi*'ye göre Sultan, bu galibiyetinden sonra Cuga'nın ordugâhının bulunduğu yere gitmiş ve Cuga'nın kişisel eşyaları ile birlikte büyük bir ganimet ele geçirmiştir.⁴⁰⁴

4.4.4. Sultan İskender Şah Lodi ve Sultan Hüseyin Şarkî Mücadeleleri

4.4.4.1. Canda Savaşı

Cuga, Sultan İskender'e karşı aldığı mağlubiyetten sonra Canda Kalesi'nde⁴⁰⁵ bulunan Sultan Hüseyin Şarkî'ye sığınmıştır. Cuga'yı yenen Sultan İskender Şah Lodi onu sığındığı kalenin yakınlarına kadar takip etmiş ve Sultan Hüseyin Şarkî'ye Cuga'yı kendisine teslim etmesi için son

⁴⁰¹ Bachgoti Racputları için bkz: S. B. Singh, "Territorial Organization of Settlements in a Part of the Ganga Plain, India" *Science reports of the Tohoku University (Serie geography)*, 29(1), 1979, s. 2-4.

⁴⁰² Naimat Ullah, *History of Afgans*, I. Kitap, s. 57; Al-Badaoni, a.g.e., s. 414-415; Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 457.

⁴⁰³ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 457; Abdul Halim, a.g.e., s. 66; Nizami, "The Lodis", s. 692.

⁴⁰⁴ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 457.

⁴⁰⁵ Roy'un ifade ettiği şekli ile Canda yada Caund ismi ile anılan bu yer Lucknov ile Sultanpûr arasında bir yerdir. Roy, a.g.e., s. 139.

derece nazik ve diplomatik bir dille mektup yollamıştır. Sultan'ın Hüseyin Şarkî'ye yazmış olduğu mektubun içeriği şu şekildedir:

...sizinle Sultan Behlül arasında olan her şey geçti. Sahip olduğunuz bu kale ve toprak her zaman size ait olsun. Asi Cuga'yı cezalandırmak için buraya geldim; onun cezasını kendiniz üstlenirseniz, çok daha iyi! Aksi halde, ona hak ettiği cezayı vereceğim; o bir kâfirdir ve bu yüzden onunla birlikte olmayacağımıza inanıyorum.⁴⁰⁶

Hüseyin Şarkî bunun üzerine, kendisine yakın kurmaylarından Mir Seyyid Han'ı Sultan İskender'e elçi olarak göndermiş ve son derece aşağılayıcı bir tavırla Cuga'yı Sultan İskender'e teslim etmeyeceğini iletmıştır. Bunun üzerine savaşa karar veren Sultan İskender Şah Lodi ordusunu savaş nizamına getirmiştir. Delhi kanadında Sultan İskender Şah Lodi ordusunun başkomutanlığına Ömer Han Servani'yi getirmiştir. Karşı tarafta ise Hüseyin Şarkî, kaleden çıkarak Lodi kuvvetleri ile karşı karşıya gelmiştir. İki kuvvet arasındaki çetin mücadeleden sonra Sultan İskender Şah Lodi'nin kuvvetleri galip gelmiş ve Hüseyin Şarkî savaş alanından kaçarak Bihar'a çekilmiştir. Sultan İskender, Canda'daki zaferinin ardından Azam Hümayun Han Servani'yi Avadh'daki Şarkî bölgelerini ele geçirmesi için görevlendirmiştir. Daha sonra Sultan, Cavnpûr'a dönmüş, Barbek Şah'ı yeniden buranın yönetimine getirmiştir. Sultan Cavnpûr'daki idari düzenlemelerini gerçekleştirdikten sonra da Avadh'a (Oudh) geçerek burada bir ay kadar avlanarak ve dinlenerek geçirmiştir.⁴⁰⁷

Sultan Delhi'ye dönüşü hazırlandığı bir sırada Cavnpûr'dan gelen yeni bir isyan haberi ile karşı karşıya kalmıştır. Nitekim Cavnpûr'daki Hindu toprak zenginleri yeniden isyan etmişler ve Barbek Şah'ı Cavnpûr'dan çıkarmışlardır. Bu isyan hareketi ile baş edemeyen Barbek Şah, Sultan'ın hiddetlenmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine Sultan İskender Şah Lodi, kurmaylarından Muhamammed Fermuli ve Azam Hümayun Han Servani'ye Barbek Şah'ı tutuklamaları için emir vermiştir. Bu emir üzerine Muhammed Fermuli ve Azam Hümayun Karra bölgesi üzerinden Cavnpûr'a gitmişler ve Sultan adına Barbek Şah'ı tutuklamışlardır. Daha sonra da Sultan İskender Şah Lodi, Cavnpûr'un yönetimini önemli bir devlet adamı olan Ömer Han Servani'ye teslim etmiştir.⁴⁰⁸

4.4.5. Sultan İskender Şah Lodi'nin Hindular ile Mücadeleleri

Sultan İskender Şah Lodi Cavnpûr'daki idari düzenlemelerini gerçekleştirdikten sonra sıklıkla kendisine mukavemette bulunan ve zaman zaman da Hüseyin Şarkî'nin kıskırtmaları ile isyan teşebbüsünde bulunan Hindulara karşı bir dizi harekâtlar düzenlemiştir. Bu harekâtlar kapsamında

⁴⁰⁶ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 457-458; Roy, a.g.e., s. 139.

⁴⁰⁷ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 458-461; Lal, a.g.e., s. 166-168.

⁴⁰⁸ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 461.

ilk olarak Mirzapûr yakınlarındaki Cûnar'a saldırmış ancak kalenin zapt edilmesi zor olduğu için bu hamlesinden vazgeçmiştir. Sultan daha sonra yönünü Reva bölgesinde bulunan Kontat'a çevirmiştir. Bu sıralarda Kontat'a hâkim olan Raca Badakhandra Sultan İskender'e tabiiyet bildirmiş ve Kontat Sultan İskender'in kontrolüne girmiştir. Sultan ardından Arâil (Bu sıralarda Arâil, Hindular için kutsal bir yerd) ve Dalmau'ya ilerlemiş ve burada kendisine mukavemet gösteren Hinduları dağıtmıştır. Sultan Dalmau'da daha önce Bachgotiler tarafından öldürülen Şer Han Nühani'nin dul eşi ile evlenmiştir. Sultan İskender Dalmau'dan sonra Sambâl, Şemsabâd ve Vezirabâd'a bağlı bölgelerdeki isyanları bastırmak için altı ay süre ile bu bölgelerde bulunmuştur.⁴⁰⁹

4.4.5.1. Reva Seferi (1494)

Sultan İskender Lodi Şemsabâd bölgesinde yağmur mevsimini geçirdikten sonra 1494'te Reva'lı Raca Badakhandra'nın üzerine sefere çıkma kararı almıştır. Raca daha önce Sultan'a tabiiyet bildirmişse de Şarkilerle olan müttefikliğine devam etmiş ve bu durum da Sultan'ın tepkisine neden olmuştur. Sultan sefer boyunca geçtiği bölgelerdeki isyancıları kılıçtan geçirmiş ve isyancıların sahip oldukları toprakları harabeye çevirmiştir.⁴¹⁰

Sultan'ın harekâtı sırasında Raca Badakhandra oğlu Birsingh'i⁴¹¹ Sultan'ın kuvvetlerine karşı koymak için görevlendirmişse de Karanhati'de yaşanan çarpışmada Birsingh öldürülmüştür. Bu durum üzerine Raca, Sarguja'ya çekilmiş ve burada ölmüştür. Raca'nın ölümünden sonra yerine diğer oğlu Salivahan geçmiştir. Karanhati'deki galibiyetinin ardından Sultan, hızla Pabhund'a kadar ilerlemiş ancak salgın hastalık ve orduda iâşe konusunda sıkıntılar yaşanması üzerine birliklerini yeniden toparlayabilmek için Cavnpûr'a çekilmiştir. Sultan'ın kuvvetlerinin bu sefer sırasında yüzde doksan oranında bir kayıp yaşadığı çeşitli eserlerde ifade edilmektedir.⁴¹²

4.4.6. Benares Savaşı ve Bihar'ın Fethi (1494-1495)

Raca Badakhandra'nın diğer oğlu Raca Laksmicand, Delhi ordusunun maruz kaldığı sıkıntılardan yararlanmış ve Lodilerin baş düşmanı olan Hüseyin Şarkî'yi hemen Sultan İskender Şah'a saldırmayı için teşvik etmiştir. Hüseyin Şarkî bu havadis üzerine harekete geçmiştir. Bu sıralarda İskender Şah Lodi'nin ordusu büyük bir güç kaybetmişti ve Cavnpûr bölgesindeki Hindu toprak sahipleri de her an isyana teşebbüs edebilirlerdi. Bu sıkıntılar içerisinde Sultan İskender Şah Lodi bir arayış içerisine girmiş ve çözümünü diplomatik bir manevra ile bulmuştur. Nitekim Sultan

⁴⁰⁹ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 57; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 126.

⁴¹⁰ Abdul Halim, a.g.e., s. 69.

⁴¹¹ Olayları ele alan kaynaklarda Birsingh ya da Narsingh olarak verilen bu isim bazı eserlerde Vahararaya Deva olarak da geçmektedir. Bkz: Lal, a.g.e., s. 170.

⁴¹² Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 362; Lal, a.g.e., s. 170; Srivastava, a.g.e., s. 242.

İskender, Raca Salivahan'a bir elçi göndermiş ve dostluk ilişkileri kurmaya çalışmıştır. Bu durum karşısında Salivahan da Hüseyin Şah'a yakın olan kardeşi Laksmicand'ın taht üzerinde hak iddia etmesi ihtimali nedeniyle Sultan'ın bu önerisine olumlu yaklaşmıştır.⁴¹³

Sultan, Salivahan'ı da kendi yanına çekince Hüseyin Şarkî'ye karşı daha kuvvetli bir cephe oluşturmuştur. Salivahan'ın Sultan'ın ordugâhına gelişinden sonra onun hâkimi olduğu bölgede herhangi bir sıkıntı olmayacağına dair güvence de alan Sultan tüm dikkatini kendi iç işlerine çevirmiştir. Zira uzun süredir savaşta olması ve bu durum nedeniyle de soylularının huzursuzluklar çıkarması devletin iç dinamiklerinde sorunlara neden olmuştu. Sultan bu sorunları ivedi bir şekilde ele almış ve özellikle soyluların güvenlerini kazanacak davranışlarla bu sıkıntının da üstesinden gelmiştir.

Bundan sonra gerekli savaş hazırlıklarını da tamamlayan Sultan İskender Şah Lodi, kuvvetleri ile birlikte Kantit bölgesinde Ganj Nehri'nin karşı kıyısına geçmiş ve Benares yakınlarında Bihar'dan hareket eden fillerle desteklenmiş Hüseyin Şarkî kuvvetleri ile karşı karşıya gelmiştir. Kuvvetli bir çatışmanın ardından Salivahan kuvvetleri ile desteklenen Lodi kuvvetleri Hüseyin Şarkî'ye karşı kesin bir galibiyet almış ve Hüseyin Şarkî tercihini yeniden kaçırmaktan yana kullanmıştır. Sultan İskender Şah Lodi, kaçan Hüseyin Şarkî'nin peşine düşmüştür. Sultan bu kovalamaca sırasında Bihar sınırları içerisinde bulunan birçok bölgeyi egemenliği altına almış, Hüseyin Şarkî de kaçışına devam ederek Bengal Sultanı Alâeddin Hüseyin Şah'ın hâkimiyetinde bulunan Kulgam (Khalgaon/Colgong) kasabasına sığınmıştır.⁴¹⁴

Sultan İskender Şah Lodi Benares'de aldığı galibiyetinin ardından kuvvetleri ile birlikte hızla Hüseyin Şarkî'nin peşine düşmüş ve dokuz günlük bir takibin ardından Bihar'ın önemli bir kısmını egemenliği altına almıştır. Bu süre zarfında Benares Savaşı'nda Hüseyin Şarkî'nin mahiyetinde bulunan Melik Kandu'yu da Dübar ya da Devar isimli bir yerde mağlup etmiştir. Bunun hemen akabinde de Hüseyin Şarkî'nin elinde bulunan son toprak olan Bihar, Sultan İskender Şah Lodi'nin hâkimiyetine dâhil edilmiştir.⁴¹⁵ Böylece Bihar'ı da kaybeden Hüseyin Şarkî 1505 yılında vefatına kadar Bengal Sultanı'nın himayesinde yaşamıştır.⁴¹⁶

⁴¹³ Alexander Dow, a.g.e., s. 68; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 128; Abdul Halim, a.g.e., s. 70; Haig, a.g.m, s. 238.

⁴¹⁴ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 58.

⁴¹⁵ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 58; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 363; Al-Badaoni, a.g.e., s. 416; Abdul Halim, a.g.e., s. 71.

⁴¹⁶ Azmi Özcan Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde kaleme aldığı "Şarkî Sultanlığı" maddesinde Şarkî Sultanlığı'nın son hükümdarı Sultan Hüseyin Şarkî'nin İskender Şah Lodi'ye yenilgisinin ardından Kulgam/Kahlgaon'a sığınması ile son bulduğunu ifade etmektedir. Bkz: Özcan, "Şarkî Sultanlığı", s. 362.

Sultan İskender Şah Lodi döneminde de gelenek bozulmamış ve Şarkî Sultanı Hüseyin Şarkî'ye ardı ardına darbeler indirilmiştir. Benares'de alınan galibiyet ve Bihar'ın Lodi kuvvetlerince ele geçirilmesi 1451 yılında başlayan ve 44 yıl süren Lodi-Şarkî mücadelesini sona erdirmiştir. Sultan İskender'in bu nihai zaferi Şarkîler'e ait son toprağın da Lodiler'in hâkimiyetine geçmesini sağlamış ve sınırlarını Bengal Sultanlığı'na kadar genişletmiştir. Lodiler'in Şarkîler'e karşı alınan bu zaferin bir başka sonucu da artık Hindulara karşı girişilecek olan seferler olmuştur. Nitekim önceki dönemlerde Şarkî tehlikeleri nedeniyle Hindu racaları ile siyaseten barış anlaşmaları yapılmış doğru bir tabirle denge siyaseti güdülmüştü. Ancak bundan sonra ki süreçte Sultan İskender Şah Lodi Hindulara karşı bir yayılma politikası güdecek ve devletin sınırlarını genişletecektir.

Sultan Bihar'ı ele geçirdikten sonra Mübarek Han Nühani ve birkaç kurmayını burada görevlendirmesinin ardından Dervişpûr'a geçmiştir. Dervişpûr'da ordugâhta Han-ı Hanan Nühani ve Han Cihan'ı bırakarak kendisi Tirhut üzerine bir sefere çıkmıştır. Tirhut Racası'nın tabiiyet bildirmesinin ardından Mübarek Han Nühani'yi bölgedeki idari işleri düzenlemesi için görevlendirmiş ve kendisi yeniden Dervişpûr'a dönmüştür.⁴¹⁷ Dervişpûr'da bir süre kalan Sultan İskender, her yıl geleneksel olarak Şevval ayının beşinci gününe denk gelen bayram kutlamalarına katılmak için Bihar'a gitmiştir. Bihar'da *Çiştîyye Tarikatı*'nın⁴¹⁸ önde gelen âlimlerinden Şeyh Şerefeddin Yahya Mâneri'nin türbesini ziyaret etmiş ve daha sonra da 29 Haziran 1496'da Han Cihan'ın ölüm haberini alması hasebiyle Dervişpûr'a dönmüştür.⁴¹⁹

4.4.7. Bengâl Sultanı Alâeddin Hüseyin Şah İle İlişkiler

Sultan İskender Şah Lodi'nin doğu bölgelerindeki siyasetinden rahatsızlık duyan Sultan Aleaddin Hüseyin Şah, oğlu Şehzade Danyal'ın komutasına bir öncü kuvvet vererek Sultan İskender'in faaliyetlerini öğrenmek istemiştir. Sultan İskender Şah Lodi de hem daha evvelden Hüseyin Şarkî'ye olan yardımı hem de bu son hamlesi nedeniyle Sultan Alâeddin'e karşı harekete geçmiştir. Sultan, Mahmud Han Lodi ve Mübarek Han Lodi komutasına bir kuvvet vermiş ve iki ordu Bihar'ın Patna bölgesinde bir kasaba olan Berh'de karşı karşıya gelmiştir.⁴²⁰ Sonuçta aralarında barış şartlarının müzakere edildiği bir ateşkes olmuş ve iki egemen unsur şu şartlarda anlaşmışlardır:

⁴¹⁷ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 58; Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 327; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 363; Al-Badaoni, a.g.e., s. 416.

⁴¹⁸ Hatırlanacağı üzere Sultan Behlül Lodi 1478 yılında Delhi'de Çiştîyye Tarikatı'ndan Kutbüddin Bahtiyâr'ın kabrini ziyaret etmişti. Sultan İskender Şah Lodi'nin de bir başka Çiştîyye Tarikatı mensubu olan Şeyh Şerefeddin Yahya Mâneri'nin kabrini ziyareti bu iki Sultan'ın mezkûr tarikata alaka duydukları ihtimalini güçlendirmektedir. Çiştîyye Tarikatı için ayrıca bkz.: Khaliq Ahmad Nizami, "Çiştîyye", *DİA*, C. 8, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 343-346.

⁴¹⁹ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 58; Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 334. Abdul Halim, a.g.e., s. 73.

⁴²⁰ Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 334; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 364; Al-Badaoni, a.g.e., s. 417.

- a) Sultan Alâeddin, Sultan İskender Şah Lodi'nin düşmanlarına sığınma yardımıyla bulunmayacak.
- b) Her iki devlet de birbirlerinin sınırlarını ihlal etmeyecek.
- c) Sultan Alâeddin, Sultan İskender Şah Lodi'nin Bihar, Tirhut, Saran ve bağlı bölgelerindeki egemenliğini tanıyacaktır.⁴²¹

Bu sıralarda Tuğlukpûr'da bulunan Sultan İskender Şah Lodi'nin de onayı alındıktan sonra iki devlet arasında bir barış durumu sağlanmıştır. Daha sonra müzakereleri sürdüren Mübarek Han Nühani Tuğlukpûr'a dönerken Patna'da hayatını kaybetmiştir. Sultan İskender Şah Lodi ise Tuğlukpûr'dan ordugâhın bulunduğu Dervişpûr'a geçmiş ve burada altı ay boyunca kalmıştır. Bu süre zarfında Dervişpûr'un yönetimini Azam Hümayun'a, Bihar'ın yönetimini de Mübarek Han Nühani'nin oğlu olan Derya Han'a bırakmıştır. Sultan Dervişpûr'da bu düzenlemeleri gerçekleştirdikten sonra Saran taraflarına hareket etmiş ve bölgeyi isyan halinde olan Hindulardan temizlemiştir. Saran'daki isyanları da bastırdıktan sonra Sultan İskender Şah Lodi Cavnpûr'a hareket etmiş ve burada da altı ay kadar kalmıştır.⁴²²

Sultan İskender Şah Lodi'nin Delhi'nin ezeli düşmanı olan Şarkîler Hanedanı'na boyun eğdirmesi ve Bihar'ın fethi kendisine büyük bir avantaj sağlamıştır. Bunun akabinde Bengal Sultanı Alâeddin ile bir antlaşma yapması ve doğu sınırlarındaki sıkıntıları çözüme kavuşturması bu yönden gelebilecek muhtemel saldırıları da önlemiştir. Sultan'ın bundan sonraki hedefi geçmişte Hüseyin Şarkî ile olan mücadelelerinde düşmanına müttefiklik yapan bölge yöneticilerini itaati altına almak olmuştur.

4.4.8. İkinci Reva Seferi (1498)

Bilindiği üzere Sultan İskender Şah Lodi Reva'ya ilk seferini 1494 yılında gerçekleştirmiş ancak salgın hastalık ve iâşede yaşanan sıkıntılar sebebi ile bu seferini sonuçlandıramadan Cavnpûr'a çekilmişti. Daha sonraki süreçte de yaşadığı sıkıntılar Raca Laksmicand tarafından Hüseyin Şarkî'ye bildirilmiş ve bu suretle yeni bir Lodi-Şarkî mücadelesi başlamıştı. İkinci Reva seferinin ana sebeplerinden biri Laksmicand'ın bu hamlesi olmuştur. Bir diğer sebep ise Sultan İskender Şah Lodi'nin 1494'teki başarısızlığı utanç kaynağı olarak görmesidir. Ayrıca Sultan İskender Raca Salivahan'ın kızı ile evlenmek istemiş ancak Salivahan bu isteği kabul etmemiştir. Bu durum da Sultan İskender'i gücendirmiş ve savaşı kaçınılmaz bir hale getirmiştir.⁴²³

⁴²¹ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 364; Abdul Halim, a.g.e., s. 74.

⁴²² Pandey, The First Afghan Empire In India, s. 130; Abdul Halim, a.g.e., s. 74.

⁴²³ Naimat Ullah, **History of Afgans**, I. Kitap, s. 59; Abdul Halim, a.g.e., s. 75.

Nihayetinde Sultan İskender Şah Lodi 1498 yılında Reva üzerine yeni bir sefer kararı almış ve kuvvetleri ile birlikte Reva'ya doğru hareket etmiştir. Sultan Reva topraklarında acımasız bir saldırı politikası gütmüş ve Bandgogarh Kalesi'ne kadar ilerlemiştir. Sultan kaleyi düşürmek için muhasara altına almışsa da kalenin güçlü duvarlara sahip olması ve içerisinde bulunan askerlerin sağlam bir direniş göstermeleri sebebi ile başarısız olmuştur. Bu başarısız kuşatmanın ardından Sultan İskender Şah Lodi kuşatmayı kaldırmış ve Reva topraklarını yağmaladıktan sonra Cavnpûr'a dönmüştür.⁴²⁴ Sultan İskender Cavnpûr'da bulunduğu süre zarfında, ağırlıklı olarak idari işler ile alakadar olmuştur. Mali meselelerle de ilgilenmiş⁴²⁵ ve Cavnpûr valisi Mübarek Han Lodi zimmetine para geçirmekten suçlu bulunmuştur. Sultan bu konuda çok hassas hareket etmiş akrabalarının ve diğer beylerin uğraşlarına rağmen Mübarek Han'ı cezalandırmıştır. Mübarek Han'ın ağır bir şekilde cezalandırılması diğer soyluları gelecek adına endişelendirmiş ve Sultan'a karşı rahatsızlık duymalarına sebebiyet vermiştir.⁴²⁶

4.4.9. Sultan İskender Şah Lodi'ye İsyan Girişimi

Sultan İskender, Cavnpûr'daki işlerini düzene koyduktan sonra hem dinlenmek hem de bazı idari düzenlemeler yapmak için dört yıl boyunca kalacağı (1499-1503) Sambâl'e gitmiştir.⁴²⁷ Buradaki zamanının çoğunu cevân oynayarak ya da dinlenerek geçiren Sultan İskender, devlet işleri ile de alakadar olmuştur. Bu sıralarda Sultan'ın bazı politikalarından rahatsız olan bir soylu grubu ortaya çıkmış ve her geçen gün bu grubun sayısı da artış göstermeye başlamıştır. İlk olarak Mübarek Han'ın Cavnpûr'da sert bir şekilde cezalandırılmasına tepkili olan soylulara, batı bölgelerde Sultan'ın aleyhinde hareket eden soylular da eklenince Sultan büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalmıştır.

Sultan bir gün cevân oynarken, Derya Han'ın oğlu Süleyman'ın başına Heybet Han kazara vurmuş ve bunun üzerine Süleyman'ın kardeşi de intikam almak için Heybet Han'ın başına vurmuştur. Bu duruma sinirlenen Heybet Han'ı, Mahmud Han ve Han-ı Hanan Nühani yatıştırarak sahadan uzaklaştırmışlardır. Ancak taraflar arasında bir kavgaya sebep olan bu olay yatışmamış aksine her geçen gün farklı bir seyir almaya başlamıştır. Daha sonra Heybet Han'ın akrabası Şems Han bir gün Derya Han'ın diğer oğlu Hızır Han'ı pusuya düşürmek suretiyle başına sopa ile vurmuş ve bu durum büyük bir kargaşaya sebep olmuştur. Bu kargaşanın ardından Sultan'ın emri ile Şems

⁴²⁴ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 365; Al-Badaoni, a.g.e., s. 417; Abdul Halim, a.g.e., s. 76.

⁴²⁵ Ni'metullah, Esterâbâdi ve Abdulla eserlerinde Sultan İskender yönetiminin özellikle bu dönemlerde bir kıtlık ile karşı karşıya kaldığını ifade etmişlerdir. Sultan İskender Şah Lodi'nin bu kıtlık meselesini tahıl ürünlerinden alınan ithalat vergisini kaldırmak sureti ile çözdüğünü belirtmektedirler. Bkz: Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 59; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 335; Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 461.

⁴²⁶ Nizami, "The Lodis", s. 694.

⁴²⁷ Abdulla Sultan'ın dinlenmek ve zamanını hobilerine ayırmak için Sambhal'e gittiğini ve zamanının çoğunu cevân oynamakla geçirdiğini ifade etmektedir. Bkz: Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 463.

Han'a dayak atılmış ve bu durum Şems Han'ın akrabalarını öfkelenmiştir. Sultan'a öfkelenen grup da Sultan'ın aleyhinde hareket eden gruba katılmışlar ve Sultan'ın tahttan indirilmesine yönelik planlarda rol üstlenmişlerdir. Bu sıralarda sıra dışı bir şeyden şüphe eden Sultan İskender, sarayında kendisini kapalı tutmuş ve kendisine sadık soylularından bir birliği kendisini korumaları için mahiyetinde hazır tutmuştur. Nitekim Sultan'ın şüpheleri O'nu haklı çıkarmıştır. Sultan'ın aleyhinde hareket eden yirmi iki soylu bir adım daha atarak Sultan İskender'i devirerek kardeşi Şehzade Feth Han'ı tahta çıkarmak için bir plan kurmuşlardır.⁴²⁸

Sultan İskender'i tahttan indirmek isteyen soylular Feth Han ile gizli bir şekilde iletişim kurmuşlardır. Feth Han da durumu annesi ve hocası Şeyh Tahir'e açıklamıştır. Şeyh Tahir, şehzadeye Sultan'a karşı yapılan bu plana dâhil olmamasını ve durumu Sultan'a arz etmesinin kendisi için faydalı olacağını tavsiye etmiştir. Feth Han da bu tavsiyeye uymuş ve durumu Sultan'a bildirmiştir. Sultan İskender, gizli yürütülen bu planı öğrendikten sonra, olaya dâhil olanların bir kısmını idam ettirmiş bir kısmını da topraklarından sürmüştür.⁴²⁹

Sultan İskender kendisine karşı yürütülen komployu bertaraf ettikten sonra Delhi'de baskıcı tavırları ile kendisine şikâyet edilen Asgar Han meselesi ile ilgilenmiş ve Machivara valisi Heves Han'ı Asgar Han'ı tutuklaması için görevlendirmiştir (1500). Heves Han'ın Delhi'ye ulaşmasından evvel Asgar Han, Delhi kalesinden kaçmış ve hemen Sambâl'de bulunan Sultan'ın affını istemek için sarayına gelmiştir. Ancak Sultan İskender, Asgar Han'ı cezalandırmıştır. Delhi'deki düzenlemeleri gerçekleştirdikten sonra Heves Han da Sultan'ı ziyaret etmiş ve çeşitli ihسانlar ile ödüllendirilmiştir. Sultan bundan sonra Asgar Han'ı destekleyen ve kendisine karşı komplo içerisinde bulunan Said Han Servani, Tatar Han ve Mahmud Şah gibi Pencap bölgesindeki yöneticileri de cezalandırmış ve sürgüne göndermiştir. Bu zatların bazıları Gvaliyar üzerinden Gücerat'a sığınmışlardır.⁴³⁰

4.4.10. Sultan İskender Şah Lodi Dönemi'nde Gvaliyar ile İlişkiler

Sultan İskender Şah Lodi, tahta çıkışından itibaren gerek iç meselelerde gerekse dış politikalarında çözüm odaklı hareket etmiş ve 1489-1500 yılları arasında muktedir bir hükümdar portresi çizmiştir. Bu süre zarfında egemenliğine karşı çıkan isyanları bastırılmış, devletin ezeli düşmanı haline gelen Hüseyin Şarkî sorununu çözmüş ve devletin doğu sınırlarını güvence altına almak için çaba göstermiştir. Ayrıca Sultan İskender kendisine yönelik muhalif hareketlere de son vermiş ve tahtını güvence altına almayı başarmıştır. Tüm bu sorunları çözdükten sonra Sultan İskender, 1500 yılından itibaren genişleme siyaseti gütmüş ve bu bağlamda ilk adımını da Delhi

⁴²⁸ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 463-464.

⁴²⁹ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 464.

⁴³⁰ Nizami, "The Lodis", s. 694.

yönetimine haraç vermek sureti ile bağlı gibi görünen ancak hemen hemen her fırsatta Delhi tahtına karşı mukavemetlerde bulunan Hindu racalarına karşı atmıştır.

Daha evvel işaret edildiği şekli ile Gvaliyar'ın Hindu yöneticileri Delhi'nin Lodi Sultanlarına karşı sürekli olarak bir denge siyaseti gütmüşler (Şarkî Sultanları ile iyi ilişkiler kurmuşlar) ve kendilerine karşı oluşabilecek her tehlikeyi haraç vererek ya da bağlılık bildirerek savuşturmayı başarmışlardır. Uzunca süren mücadelelerin nihayetinde Hüseyin Şarkî ve isyanlar sorununu çözen Sultan İskender, Gvaliyar'a karşı harekete geçmeyi düşünmüştür. Ancak Gvaliyar Racası Raca Man Singh yaklaşan tehlikenin farkına önceden varmış ve bu tehlikeyi savuşturabilmek için haremağalarından Hadım Nihal'i çeşitli hediyeler ile birlikte sadakatini bildirmesi için elçi olarak Sultan İskender Şah Lodi'nin huzuruna göndermiştir. Raca Man Singh daha evvel olduğu gibi bu sefer de Delhi yönetiminin tepkisini azaltacağını düşünmüşse de elçilik heyetinin başında bulunan Nihal'in tavırları bu düşüncesinin gerçekleşmesine engel olmuştur. Çünkü Sultan İskender Şah Lodi'nin Raca hakkında sorduğu sorulara düşüncesiz ve kışkırtıcı cevaplar veren Nihal, Sultanı hiddetlendirmiştir. Akabinde de Sultan İskender Nihal'i huzurundan kovmuş ve Gvaliyar'a karşı bir sefer fikrini daha da gündemine almıştır.⁴³¹

Sultanın bu gündeminin altında yatan tek sebep Nihal'in tavırları değildir. Bilindiği üzere yakın dönemde Sultan'a bir komplo kurulmuş ve bu komplocular Sultan tarafından kovulduktan sonra Gvaliyar Racası Man Singh'e sığınmışlardır. Bu Sultan İskender Şah Lodi'nin nazarında bir meydan okuma ve saygısızlık eylemi olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, uzunca bir süre (yaklaşık dört yıl) bir sefer olmamış ve bu zaman zarfında özellikle Afganlar başta olmak üzere Sultan'ın kuvvetleri huzursuzluk belirtileri göstermekteydiler. Tüm bu sebepler bir araya gelince de Sultan İskender'in ana hedefi Gvaliyar olmuştur. Nitekim Han-ı Hanan Fermulî'nin ölümünden sonra oğulları İmadû'l Mülk ve Süleyman'ın yönetimine bırakılan Bayana'da Dolpûr Racası'nın kışkırtmaları ile bir isyan çıkmış ve Sultan İskender Şah Lodi'nin Gvaliyar'a yapacağı seferin de bahanesi eline geçmiştir.⁴³²

4.4.10.1. Dolpûr Seferi (1501-1503)

Sultan İskender Şah Lodi'nin Gvaliyar üzerine bir sefer düzenleme içerisinde olduğu bir dönemde Gvaliyar Racası'na bağlı Dolpûr'lu Raca Vinayak Deva'nın kışkırtmaları ile vuku bulan olaylar neticesinde Sultan Dolpûr'a müdahale etme kararı almıştır. Hali hazırda Gvaliyar'a bir sefer düzenleme isteği içerisinde bulunan Sultan, Dolpûr Racası'nın bu hamlesi ile istediği bahaneyi de bulmuştur. Bu doğrultuda sistematik bir şekilde Gvaliyar'ın etkisini azaltmak isteyen Sultan

⁴³¹ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 60; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 337; Pandey, **The First Afghan Empire In India**, s. 131; Lal a.g.e., s. 174; Nizami, "The Lodis", s. 695.

⁴³² Pandey, **The First Afghan Empire In India**, s. 131.; Lal, a.g.e., s. 174.

İskender, Âlem Han Mevati, Han-ı Hanan Nühani ve Heves Han gibi önemli komutanlarını Dolpûr'u ele geçirmeleri için görevlendirmiştir. Sultan'ın görevlendirdiği kuvvetler Dolpûr'a ulaştıklarında Raca Vineyak Deva'nın direnişi ile karşılaşmışlar ve Sultan'ın kuvvetleri ağır kayıplar vermişlerdir.⁴³³

Bu aksiliklerin haberini alan Sultan, 25-26 Mart 1501'de bizzat Sambâl'den Dolpûr'a doğru hareket etmiştir. Sultan İskender'in geldiği haberini alan Raca Vineyak Deva Dolpûr kalesinde bir garnizon bırakmış ve kendisi Gvaliyar'a çekilmiştir. Böylece iyice savunması kırılan Dolpûr'da bulunan Vinayak kuvvetleri daha fazla dayanamamış ve Sultan İskender kaleyi düşürmeyi başarmıştır. Sultan İskender Şah Lodi Dolpûr'u ele geçirdikten sonra, kuvvetlerine Hindu tapınaklarının yıkılması da dâhil olmak üzere yağmalama emri vermiş ve Dolpûr'da büyük bir yağmalama eylemi gerçekleşmiştir. *Tarih-i Daudi*'ye göre Sultan İskender'in kuvvetleri tarafından Dolpûr'da bulunan bahçeler de dâhil olmak üzere büyük bir alan talan edilmiş ve Hindu tapınaklarının yerine cami inşa edilmiştir. Sultan İskender Şah Lodi Dolpûr'da çeşitli idari düzenlemeler de gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda Sultan İskender, Adem Lodi'yi kalenin muhafazası için görevlendirmiş ve soyluları ile askerlerinden oluşan bir grubu da Adem Lodi'ye yardım etmeleri için Dolpûr'da bırakmıştır.⁴³⁴

Elçi Nihal'in görevinde başarısız olmasının yanı sıra, Gvaliyar Racası Man Singh'in isyancıları desteklemesi ve Raca Vineyak Deva'yı himaye etmesi Sultan İskender Şah Lodi'yi rahatsız etmiştir. Dolpûr seferini de başarı ile tamamladıktan sonra Sultan, bizzat ordunun başında Gvaliyar üzerine sefere çıkmıştır. Sultan İskender bu doğrultuda Cambal Nehri'ni geçmiş ve Asan Gölü (Mindki Gölü olarak da bilinir) kıyılarında ordugâh kurarak iki ay konaklamıştır. Bu konaklama sırasında nehrin kirli suyu bir salgına sebep olmuş ve Sultan bundan sonraki siyasetinde bir dizi değişiklikler yapmak durumunda kalmıştır. Nitekim Sultan'ın bu durumundan haberdar olan Gvaliyar Racası Man Singh Sultan'a barış için bir elçi göndermiştir. Bu elçilik heyetinde samimiyetinin göstergesi olarak oğlu Bikramacit'i de Sultan'a rehin olarak gönderen Man Singh'in bu hareketine Sultan İskender olumlu yaklaşmıştır. Nitekim Sultan İskender, Bikramacit'e hilat vermiş ve Dolpûr'u da Raca Vineyak Deva'ya iade etmiştir. Sultan bu tasarruflarının ardından 1503'te yağmur mevsimini geçirmek için Agra'ya doğru hareket etmiştir.⁴³⁵

⁴³³ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 61; Al-Badaoni, a.g.e., s. 419; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 338; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 370.

⁴³⁴ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 465; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 61; Nizami, "The Lodis", s. 695.

⁴³⁵ Lal, a.g.e., s. 175; Nizami, "The Lodis", s. 695.

4.4.10.2. Mandrayal Seferi (1505)

Sultan İskender'in bundan sonraki seferlerinin ana politikası Gvaliyar'ın gücünü kırma yönünde gerçekleşmiştir. Sultan, Gvaliyar Racası Man Singh'e tabi bulunan bölgelerin ele geçirilmesine yönelik bir yol izlemiş ve bu doğrultuda ilk durağı Mandrayal⁴³⁶ bölgesi olmuştur. Sultan'ın Dolpûr'u kendisine tabii hale getirmesi Gvaliyar'ın yönetim sahası içerisinde olan diğer bölgelere daha rahat harekâtlar düzenlemesini kolaylaştırmış, Mandrayal'e yönelik sefer de Gvaliyar'ın etki alanının daraltılması için atılan büyük bir adım olmuştur.⁴³⁷

Sultan İskender Şah Lodi, 1505'in Şubat ayında Dolpûr üzerinden Mandrayal ve Gvaliyar'a bağlı bazı bölgelere öncü kuvvetler göndermiş bölgenin ele geçirilmesi için ilk adımını atmıştır. Ardından kuvvetleri ile birlikte Mandrayal Kalesi'ni kuşatmıştır. Sultan'ın bu muhasara hareketine direnç göstermeyen Mandrayal kuvvetleri kaleyi Sultan'a teslim etmişlerdir. Nihayetinde de Sultan İskender Şah Lodi Mandrayal'de bulunan tapınakları tahrip etmiş ve camiler inşa etmek suretiyle bir dizi imar düzenlemeleri yapmıştır. Mandrayal'in yönetimi için de Mücahid Han ve Mian Mukan'ı görevlendirmiştir. Sultan daha sonra kısa bir süre kalacağı Dolpûr'a geçmiş oradan da başkentine hareket etmiştir. Sultan'ın bu başarısı Dolpûr'da yeni tasarruflar gerçekleştirme arzusunu da canlandırmıştır. Nitekim Sultan İskender Lodi 1506 yılında Dolpûr'u Vinayak Deva'dan alarak kurmaylarından Kamaruddin'i bölgenin yöneticisi olarak atamıştır.⁴³⁸

4.4.10.3. Agra'nın Kuruluşu ve Başkentin Agra'ya Taşınması (1505)

1505 yılında kurulan Agra⁴³⁹ şehrinin yeri detaylı bir inceleme ve araştırma sonrasında seçilmiştir. Sultan İskender'in görevlendirdiği birkaç kişiden oluşan bir komisyonun tavsiyesi üzerine kurulduğu yer belirlenmiştir. Kaynaklarının bahsi çerçevesinde bir tekne aracılığı ile Delhi'den hareket eden bu komisyon üyeleri Cumna Nehri boyunca ilerlemişler ve nehrin her iki yakasında da uygun yerler aramışlardır. Nihayetinde Agra'nın bulunduğu bölgeye geldiklerinde burasının aradıkları uygun yer olduğunu düşünmüşler ve gelişmeleri Sultan İskender'e rapor etmişlerdir. Sultan da bunun üzerine bir kayıkla aynı güzergâhta ilerlemiş ve bahsedilen bölgeye geldiğinde kendisine raporlanan bölgenin yeni şehir için ideal olacağına karar vermiştir. Sultan'ın

⁴³⁶ Karauli kasabasının yaklaşık 20 kilometre güneydoğusunda bulunan bir bölge. Bkz.: Manjit Singh Ahluwalia, **The Relations of Delhi Sultanate With Rajasthan 1206-1526**, Doktora Tezi, Aligarh Muslim University – Department of History, Aligarh, 1972, s. 310.

⁴³⁷ Ahluwalia, a.g.t., s. 310.

⁴³⁸ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 61; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 371; Haig, a.g.m., s. 242.

⁴³⁹ 1505 yılında kurulduğu ifade edilen Agra şehri kuvvetle muhtemel daha evvelki zamanlarda da var olan bir şehirdi. Ancak bu şehrin imar bakımından zenginleştirilmesi ve başkent olması Sultan İskender Şah Lodi devrinde gerçekleşmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Dharma Bhanu Srivastava, **The Province of Agra**, Concept Publishing Company, New Delhi, 1979, s. 1-5; Abdul Halim, "Sikandar Lodi As A Founder", **Proceedings of The Indian History Congress**, 3, 1939, s. 842-848.

seçtiği bu yer daha sonraki süreçte Agra olarak adlandırılmış ve aynı zamanda devletin de yeni başkenti olmuştur.⁴⁴⁰

Sultan İskender Şah Lodi 16. Yüzyılın başlarında Gvaliyar başta olmak üzere Hinduların ellerinde olan bölgelere karşı bir yayılma politikası gütmüştür. Bu doğrultuda Sultan İskender, ilk etapta Gvaliyar üzerine direkt olarak bir sefer düzenlememiş Gvaliyar'a bağlı bölgelerin fetihleri ile ilgilenmiştir. Agra kentinin kuruluşu ve başkent yapılmasının altında yatan en önemli nedenlerden biri de Sultan'ın gerçekleştirdiği bu seferlerdir. Nitekim Delhi'nin sefer yapılan bölgelere olan uzaklığı ve Agra'nın stratejik bir konumda bulunması ve yapılan seferler için daha uygun olması gibi sebepler başkentin Agra'ya taşınmasına neden olmuştur.⁴⁴¹ Agra 1505 yılından itibaren Sultanlığın merkezi haline gelmiş devlet ricalinin ikametgâhı olmuştur. Afgan soylular, devlet görevlileri ve tüccarlar için görkemli binalar inşa edilmiş ve hızla büyük bir şehir hüviyetine kavuşmuştur. Daha sonra Sultan İskender'in politikaları ile âlim ve zanaat ehli kişiler şehre akın etmiş, Arap, İran ve Türkistan diyarlarından gelen bu insanlar sayesinde şehir zamanla Hindistan'daki İslami ilimlerin en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir.⁴⁴²

4.4.10.4. Gvaliyar Seferi (1506-1508)

Sultan İskender Şah Lodi'nin 1500'lü yılların başında Gvaliyar siyaseti sürekli olarak merkeze bir saldırıdan daha ziyade tabii bölgelerin ele geçirilmesi üzerine olmuştur. Özellikle 1505 yılında Mandrayal'in ele geçirilmesinden sonra 1506 yılında da daha önce Vinayak Deva'nın yönetimine bırakılan Dolpûr'a yeniden kendi kurmaylarından birini yönetici olarak ataması, Sultan'ın Gvaliyar siyasetindeki bazı değişikliklerin habercisi olmuştur. Nitekim 1506 yılından itibaren Dolpûr, Sultan'ın Gvaliyar'a karşı daha büyük harekâtları için bir karargâh görevi görmüştür.

Sultan İskender Mandrayal ve Dolpûr'un kesin olarak egemenliği altına alınmasından sonra 1506 yılında yönünü Gvaliyar'a çevirmiştir. Sultan, yağmur mevsimi geçtikten sonra Ekim 1506'da kuvvetleri ile birlikte Gvaliyar'a doğru hareket etmiş, Dolpûr'da kısa bir süre kaldıktan sonra ilerleyişine devam ederek Cambal nehri kıyısında ordugâhını kurmuştur. Bundan sonra Sultan İskender Cambal kıyılarında bulunan ordugâhından Gvaliyar'a zaman zaman saldırılarda bulunmuştur. Bu saldırılar sırasında Sultan İskender'in kuvvetleri Hindulara büyük darbeler indirmişler ve yakaladıkları Hinduları ya köle olarak yanlarına almışlar ya da katletmişlerdir. Ancak tüm bu saldırılara rağmen Sultan İskender Şah Lodi Gvaliyarlıları itaat altına alamamıştır.

⁴⁴⁰ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 61-62; Nizami, "The Lodis", s. 695; Lal, a.g.e., s. 176; Hean, a.g.e., s. 207.

⁴⁴¹ Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 145.

⁴⁴² Dharma Bhanu, **History and Administration of The North-Western Provinces (Subsequently called the Agra Province) 1803-1858**, 1. Baskı, Shiva Lal Agarwala&Co. Private LTD. Educational Publishers, Agra, 1957, s. 4-5.

4.4.10.4.1. Utgir Kalesi'nin Fethi (1506)

Sultan İskender Şah'ın Gvaliyar'a karşı kesin bir zafer elde edememesi onu çevredeki diğer Hindu beyliklerin ve Gvaliyar'a bağlı bölgelerin ele geçirmeye sevk etmiştir. Bu yerlerden biri Karauli bölgesinin yaklaşık olarak 70-75 kilometre güneybatısında bulunan ve Cambal Nehri kıyısında bulunan Utgir Kalesi olmuştur. Sultan, İmad Han Fermuli ve Mücahid Han'ı, Gvaliyar açısından stratejik bir nokta olan Utgir Kalesi'nin ele geçirilmesi için görevlendirmiştir. Daha sonra Sultan İskender'in kendisi de orduya katılmış ve kaleyi dört bir yandan muhasara altına almıştır (6 Şubat 1506). Burada sıkı bir direnişle karşılaşmış olmasına rağmen Sultan kuvvetleri kaleyi düşürmeyi başarmıştır. Utgir kuşatması her iki taraf için de büyük kayıpların verildiği bir kuşatma olmuştur. Sultan İskender, kaleyi ele geçirdikten sonra burada genel bir yağma ve civardaki tapınakların yıkılması talimatını vermiş ve kalenin yönetimini de Mücahid Han'a bırakmıştır. Utgir Kalesi'nin fethinden sonra Sultan İskender burada bir dizi düzenlemeler yapmış ve Agra'ya çekilme kararı almıştır. Ancak ordunun yürüyüş yolunun yanlış tespit edilmesi ve bu yol üzerinde büyük su sorunu yaşanması nedeniyle hatırı sayılır bir kayıp da verilmiştir.⁴⁴³

Sultan İskender, Utgir seferinden sonra Gvaliyar'ı zayıflatma stratejisini devam ettirmiş ve bir süre Gvaliyar'a bağlı bölgeleri ele geçirmiştir. 1506-1507 yıllarında Cambal vadisi boyunca düzensiz çatışmalar devam etmiş ancak bu çatışmalar Gvaliyar Racası'nı kayda değer bir düzeyde zayıflatamamıştır. Nitekim Sultan kuvvetleri bu süre zarfında Gvaliyar Racası'nın vurkaç taktikleri ile sürdürdüğü stratejisi ile de önemli derecede kayıplar da vermiştir.⁴⁴⁴

4.4.10.4.2. Narvar'ın Fethi (1508)

Sultan İskender, 1508 yılında yağmur mevsimini Agra'da geçirdikten sonra Gvaliyar ile Malva Sultanlığı arasında sürekli olarak el değiştiren bir bölge olan Narvar üzerine bir sefer düzenlemiştir. Narvar bu dönemde Gvaliyar Racası'na bağlı bir bölgeydi ve Tarih-i Daudi'nin bahsettiğine göre güçlü bir kale ile korunuyordu. Sultan İskender Şah Lodi ilk aşamada Kalpi valisi Celal Han Lodi'yi bölgenin ele geçirilmesi için görevlendirmiş ve kendisi de daha sonra sefere dâhil olmuştur. Nihayetinde Sultan İskender, bir yıl süren muhasaranın ardından kaleyi ele geçirmeyi başarmıştır.⁴⁴⁵

Sultan İskender Narvar'ı ele geçirdikten sonra Hatkant'da bulunan Bhadvarya Racputları'nın isyanlarını bastırmış ve bölgeyi bu isyancılardan temizlemiştir. Ayrıca bu bölgenin kontrol altında

⁴⁴³ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 137; Lal, a.g.e., s. 177; Ahluwalia, a.g.t., s. 311-312.

⁴⁴⁴ Abdulla, *Tarih-i Daudi*'de bu süreç içerisinde Sultan kuvvetlerinin yolların darlığı ve zorluğu nedeniyle düşman kuvvetleri tarafından saldırıya maruz kaldıklarını, su sıkıntılarının baş gösterdiğini ve yaşanan kargaşa nedeniyle 800 askerin öldüğünü ifade etmektedir. Bkz.: Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 466.

⁴⁴⁵ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 466-467.

tutulması ve olası bir başkaldırının engellenmesi için garnizonlar da yerleştirmiştir.⁴⁴⁶ Sultan, bu askeri görevlendirmelerin ardından 1509 yılında Agra'ya doğru hareket etmiştir. Sultan İskender yağmur mevsiminin hemen ardından Agra'dan Dolpûr'a geçmiş ve burada bir süre dinlenme fırsatı da yakalamıştır.⁴⁴⁷

Sultan İskender Lodi'nin on yılı aşkın süredir gerçekleştirdiği bu uzun soluklu seferlerinin ardından Gvaliyar'ı fethedemese de Dolpûr, Mandrayal, Utgir ve Narvar gibi bölgeleri ele geçirmesi kendisine büyük bir itibar kazandırmıştır. Ancak bu uzun soluklu mücadeleler, hazinede sürekli olarak kayıplar yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca Sultan İskender bu seferler sırasında tüm dikkatini Gvaliyar ve çevresine vermiştir. Bu durum da kuzeybatı sınırları ile geleneksel olarak Hindistan'a yönelik tehditlerin ortaya çıktığı Pencap bölgesini ihmal etmesine sebep olmuştur. Nitekim halefi İbrahim Lodi bu ihmalin sonuçlarından en fazla etkilenen kişi olacaktır.

4.4.11. Nagor'un Egemenlik Altına Alınması (1508)

Sultan İskender Şah Lodi saltanatı süresince çevre bölgelerde bulunan egemen unsurların iç işlerindeki karışıklıklardan yararlanmış bir sultan olmuştur. Nagor'un itaat altına alınması da bu bölgenin iç işlerindeki karışıklıklar sayesinde olmuştur. Sultan İskender'in Gvaliyar'ı güçsüzleştirme politikasını izlediği bir sırada Nagor'da bir karışıklık hâkimdi. Bu karışıklıkta Nagor ileri gelenlerinden Ali Han ve Ebubekir isimindeki iki soylu o sıralarda Nagor hâkimi Muhammed Han'ı öldürme girişiminde bulunmuşlardır. Bu girişimleri başarısız olunca Muhammed Han onları vatana ihanetten cezalandırmaya karar vermiştir. Ancak Ali Han ve Ebubekir, Muhammed Han'dan kaçmış ve Sultan İskender'e sığınmışlardır.⁴⁴⁸

Bu iki muhalif soylunun Sultan İskender'e sığınması Nagor hâkimi Muhammed Han'ı ürkütmüş ve Sultan İskender'in olası bir saldırısını engellemek için elçiler göndermiştir. Muhammed Han, Sultan İskender'in ismini hutbe ve sikkelerde kullanmak sureti ile itaatini bildirmiştir. Sultan İskender de Muhammed Han'ın bu hamlesini olumlu karşılamıştır. Nihayetinde Nagor savaş olmadan Sultan İskender'in egemenliği altına alınmış ve devletin etki sahası genişlemiştir. Sultan, Nagor'un itaat altına alınmasından sonra Ali Han'ı da Ranthambor yakınlarındaki Şivapur'a vali olarak atamıştır.⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 141-142.

⁴⁴⁷ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 64; Haig, a.g.m., s. 244.

⁴⁴⁸ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 64; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 380; Ahluwalia, a.g.t., s. 315.

⁴⁴⁹ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 64; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 380; Abdul Halim, a.g.e., s. 106; Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 145.

4.5. Sultan İskender Şah Lodi Döneminde Malva Sultanlığı ile İlişkiler

Malva Sultanı Mahmud Kalaç'ın 1469 yılında vefat etmesinin ardından Malva Sultanlığı'nda siyasi anlamda bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Sultan Mahmud'dan sonra yerine oğlu Gıyâseddîn geçmiş ve Malva Sultanlığı özellikle 1500 yılı sonrasında taht kavgaları ile boğuşur hale gelmiştir. Sultan Gıyaseddin'den sonra yerine Nasiruddîn geçmiş ve onun dönemi de ayaklanmaların baş gösterdiği bir dönem olmuştur. Nasiruddîn döneminde 1510 yılı gerek Malva Sultanlığı gerekse Lodiler açısından önemli bir tarih olarak kayıtlara geçmiştir. Nitekim Malva tahtına geçmek arzusu ile babası Nasirüddîn'e isyan eden Şihabeddin babası ile olan mücadelesini kaybetmiş ve o sıralarda Narvar'ı ele geçiren Sultan İskender Şah Lodi'nin yardımını istemiştir.⁴⁵⁰

Malva şehzadesi Şihabeddin'in yardım talebini fırsat olarak gören Sultan İskender, Gvaliyar'a karşı yürüttüğü seferlerin ardından Malva siyasetinde de etken rol oynamıştır. Nitekim Sultan İskender, Çanderi'nin kendi egemenliğine verilmesi şartı ile Şihabeddin'in yardım talebini kabul etmiştir. Bu sıralarda Malva Sultanı Nasireddin vefat etmiş ve yerine II. Mahmud, Malva tahtına çıkmıştır.⁴⁵¹ Ancak Malva'da iç kargaşa ortamı devam etmiş ve bu iç savaş sırasında Sultan İskender Şah Lodi'nin kuvvetleri Çanderi'yi işgal etmiştir (1514).⁴⁵² Malva iç savaşı sırasında Sultan İskender, çeşitli zamanlarda Malva tahtı için mücadele eden tüm Malvalı şehzadeleri desteklemiş ve böylece Malva siyasetinde önemli bir faktör haline gelmiştir.

Çanderi'nin ele geçirilmesiyle birlikte sultanın prestiji daha da artmıştır. Bu başarılı politika daha sonraki süreçte Malva Sultanlığı'na bağlı bazı valilerin de Sultan İskender'in tarafına geçmesini beraberinde getirmiştir. 1516 yılında Şivapur valisi Nagorlu Ali Han, Ranthambor valisi şehzade Devlet Han ile görüşmeler başlatmış ve onu Malva Sultanlığı'na olan bağlılığından vazgeçerek Sultan İskender'e tabii olması için ikna etmeye çalışmıştır. Nihayetinde Sultan İskender'e itaat fikrine sıcak yaklaşan Devlet Han o sıralarda Bayana'da bulunan Sultan İskender'i ziyaret etmiş ve Sultan'ı Ranthambor'a davet etmiştir. Sultan bu davetten memnun olmuş ve Devlet Han'a çeşitli ihsanlarda bulunmuştur. Ancak Ali Han burada karar değiştirmiş ve Ranthambor'a dönüş yolunda olan Devlet Han'a şehri teslim etmemesi için yeni bir tavsiyede bulunmuştur. Bunun üzerine Devlet Han Ranthambor'u Sultan İskender'e vermekten kaçınmıştır. Bu durumu öğrenen Sultan İskender, Ali Han'ı Şivapur valiliğinden almış ve yerine de kardeşi Ebu Bekir'i getirmiştir (1517). Ranthambor

⁴⁵⁰ İqtidar Husain Siddiqui, "Malva", **DİA**, C. 27, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 548; Nizami, "The Lodis", s. 697-698.

⁴⁵¹ Konukçu, "Halaciler", s. 228.

⁴⁵² Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 341-342; Pandey, **The First Afghan Empire In India**, s. 144; Lal, a.g.e., s. 183-184; Nizami, "The Lodis", s. 697. Bir başka görüş de Çanderi'ye hâkim olan Şihabeddin'in Sultan İskender'e tabi olmak sureti ile Çanderi'nin egemenliğinin sağlandığı yönündedir. Bkz: İqtidar Husain Siddiqui, "Malva", s. 548.

valisi ise Sultan'ın egemenliğini kabul etmiş ve bundan sonra bu bölge Sultan İskender'in vassalı durumuna gelmiştir.⁴⁵³

Sultan İskender Şah Lodi Bayana'da bulunduğu süreç içerisinde devlete bağlı bazı bölgelerde idari bir takım değişiklikler de yapmıştır. Yönetiminden memnun olmadığı Saran bölgesi valisi Hüseyin Han'ı görevden almış ve yerine Hacı Sarang'ı görevlendirmiştir. Hüseyin Han da Sultan'ın bu hamlesi üzerine Bengal'e kaçmış ve Bengal Sultanı Alâeddin Hüseyin Şah'a sığınmıştır.⁴⁵⁴

4.6. Sultan İskender Şah Lodi'nin İdari, İctimai, İktisadi, Mimari, Dini ve Kültürel Politikaları

4.6.1. İdari Politikaları

Lodi Hanedanı'nın ikinci sultanı İskender Şah Lodi zaferlerle dolu bir saltanat sürmüştür. Sultan İskender, çağdaşı ve modern dönem tarihçileri tarafından Lodi Hanedanı'nın en önemli hükümdarı olarak nitelendirilmiştir. Hayatının önemli bir kısmını düşmanlarına karşı mücadele ile geçiren Sultan İskender, devlet mekanizmasının sağlıklı bir zeminde çalışması için çaba göstermiş ve verimli bir yönetici örneği de sergilemiştir.

Sultan İskender Şah Lodi, daha şehzadelik zamanlarında babası tarafından verilen devlet işlerini üstlenmiş ve bu sayede idarecilik tecrübesi kazanmıştır. Tahtta çıkışının hemen akabinde kardeşleri ve akrabaları ile giriştiği uzun taht mücadeleleri onun idari politikalarda sıkı bir yönetim benimsemesine neden olmuştur. Bu doğrultuda Sultan İskender idari anlamda ilk adımlarını Afgan soylularının bireysel hareket etme alışkanlıklarına son verme adına atmıştır. Nitekim Sultan İskender, babasının saltanat döneminde Afgan asillerine karşı yürütülen mevcut siyasete farklı bir yön vermiş ve Afgan asillerinin nazarında sultanlık makamının saygınlığını önemli derecede artırmıştır.

Sultan İskender, babasının Afgan asillerinin yanında tahta oturmama geleneğini terk etmiş ve kendisi her zaman asillerin yanında tahtta oturmuştur. Ayrıca yine babası döneminde uygulanan eşitlik prensibine de kısmen son veren Sultan İskender, devlet içerisinde mutlak hâkimiyeti kendi üzerine alma yönünde adımlar atmıştır. Böylece Sultan, devlet içerisinde özellikle Afganların neden olabileceği muhtemel kargaşa durumunu önlemeyi hedeflemiş ve merkezi otoriteyi güçlendirerek konumunu ve itibarını artırmıştır.⁴⁵⁵ Sultan İskender Şah Lodi babası Sultan Behlül Lodi zamanında benimsenen ve Afgan aşiretlerinin ileri gelenlerine bir nevi bağımsızlık statüsü veren imtiyazları

⁴⁵³ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 342; Al-Badaoni, a.g.e., s. 424-425; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 383; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 147-148. Nizami, "The Lodis", s. 697.

⁴⁵⁴ Abdul Halim, a.g.e., s. 107; Haig, a.g.m., s. 245.

⁴⁵⁵ Khurana, a.g.e., s. 134; Nizami, "The Lodis", s. 698.

azaltmıştır. Sultan İskender'in saltanat döneminde soylular, sultanın hizmetkârları olduklarını ve güçlerinin temelini Sultandan kaynaklandığını kabul etmek durumunda kalmışlardır.

Sultan İskender'in idari anlamdaki adımlarından bir tanesi de devlete bağlı bölgelere gönderilen fermanlar hakkında olmuştur. Sultan kendisine bağlı yöneticilere gönderilen fermanların ulaşımında bir sistem geliştirmiş ve bu sistemin devletin tüm birimlerinde düzenli bir şekilde işlenmesini sağlamıştır. Bu sisteme göre Sultan'ın gönderdiği fermanı taşıyan ulak ilgili yönetici tarafından bulunduğu bölgeye birkaç kilometre kala saygı ile karşılanmış ve böylece Sultan'ın emirleri hızlı bir şekilde hayata geçirilmiştir. Sultan'ın gönderdiği ve gizli bilgi içermeyen fermanlar camilerde halka da okunmak suretiyle halk da devletin işlerinden haberdar edilmiştir.⁴⁵⁶

Sultan egemenliği altındaki bölgelerdeki küçük büyük her faaliyet üzerinde kontrolünü sürekli olarak hissettirmiştir. Sultan İskender'in ordusu sefere çıktığında, günde iki kez ordusuna nerede ordugâh kurulacağına ve görevlerinin neler olacağına dair fermanlar göndermiştir. Nitekim Sultan İskender, düşmanlarına karşı elindeki en caydırıcı unsur olan ordusunun denetimini aksatmamış, askerlerinin teçhizatlarının denetimlerini dahi bizzat kendisi gerçekleştirmiştir.⁴⁵⁷ Sultan, eyaletlerde bulunan valileri, soyluları ve devlet içerisinde görevli diğer kişilerin eylemlerini sıkı bir şekilde takip edebilmek için etkili bir casusluk sistemi kurmuştur.⁴⁵⁸ Sultan İskender bu sayede devlet aleyhinde gerçekleşen tüm vakalara hâkim olmuş ve ivedi bir şekilde müdahale edebilmiştir.⁴⁵⁹

Sultan'ın idaredeki bir diğer atılımı da ikta sahiplerinin denetlenmesi üzerine olmuştur. Buna göre ikta sahibi olan kimseler düzenli olarak *Divan-ı Vezaret*'e etkinlikleri ile alakalı olarak bilgi vermek zorunda tutulmuşlardır. Nitekim görevini kötüye kullanan görevliler tespit edildikleri takdirde Mübarek Han (Cavnpûr'daki zimmetine para geçirme olayı) örneğinde olduğu gibi sert bir şekilde cezalandırılmışlardır. Aynı şekilde Sultan İskender gelirlerin ve hazinenin denetiminde de çok katı bir duruş sergilemiştir. Devlet malının herhangi bir şekilde kaybı durumunda, o malın sorumlu olduğu kişi kaybolan malın teminini kendi cebinden sağlamıştır. Sultan sık sık tebdil-i kıyafet ile halkın arasına karışmış ve böylece halkın durumunu da yakından takip etmiştir.⁴⁶⁰

⁴⁵⁶ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 18; Abdul Halim, a.g.e., s. 121-122.

⁴⁵⁷ Alexander Milo, **The Historiography of The Political Culture of The Afghan Period (1451-1557) In Nothern India: A Critical Anlysis of Its Logical And Empirical Statüs**, Doktora Tezi, School of Oriental and African Studies, 1979, s. 55; Nizami, "The Lodis", s. 700.

⁴⁵⁸ Sultan'ın bu casusluk sistemi Delhi Türk Sultanlığı için yeni olan bir şey değildir. Ancak uzunca bir dönem kullanılmadığı ve Sultan İskender Şah Lodi döneminde yeniden tesis edildiği kuvvetle muhtemeldir.

⁴⁵⁹ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 67-68.

⁴⁶⁰ Nizami, "The Lodis", s. 698; Lal, a.g.e., s. 189.

Sultan yönetiminde adil olmaya özen göstermiştir. Herhangi bir yöneticinin aleyhinde bir kusur ispat edilinceye kadar o kişiyi görevden almazdı. Sultan İskender'in adil yönetimi devlet içerisinde barış ve refahı sağlamış, sıradan bir vatandaşın dahi sorunları adalet içerisinde çözülmüştür. Sultan İskender, özel olarak seçtiği haberciler kanalı ile tüm yargı tartışmalarının belgelerini inceler ve gerekli gördüğü yerlerde olaya bizzat müdahale ederdi. Nitekim Sultan İskender idaresinde hukuki işler ile ilgilenen kadırlara özel bir statü tanınmış ve özellikle İslam hukukunun uygulanmasında adli ve idari işlerde bu kimselere danışılmıştır. Sultan sürekli olarak mahiyetinde bu kadırlardan bir zümre bulundurur ve gerekli görüldüğü zamanlarda bazı olayların çözümünde tavsiyelerine başvururdu.⁴⁶¹

Türk Hanedanları döneminde vezirlik makamı sultandan sonra devlet işlerinin idaresinde en önemli makamlardan bir tanesini oluşturmuştur. Sultan İskender'in soylular üzerindeki üstünlüğünü sağlama arzusu, merkezi otoritenin işleyişini geliştirmesine yol açmış ve böylece saltanatı süresince devlet işlerinde ehil kimselerden vezir atamaları gerçekleştirmiştir. Saltanatının başlarında Heves Han'ı vezirlik makamına getiren Sultan İskender, Heves Han'ın ölümünden sonra Heves Han'ın bilgeliği ile tanınan oğlu Mian Bhua'yı vezir olarak atamıştır.⁴⁶² Sultan İskender, vezirlik makamını yeniden düzenlemiş, *Divan-ı Vezaret*'in işleyişini geliştirmiş ve mali işler ile adli işler de dâhil devlet işlerinin büyük bir kısmını bu makamın kontrolüne bırakmıştır. Nitekim dönem tarihçileri özellikle istihbarat, iletişim, tarım ve ekonomik işler gibi hususlarda görevli kurumların özel bir isimden bahsetmeseler de bu unsurların *Divan-ı Vezaret*'in sorumluluk alanında olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Sultan İskender bir hükümdar olarak babasına nazaran daha otoriter bir idarecilik örneği göstermiştir. O, adaletin tesisinde gerekli düzenlemeleri yapmış, devlet yönetiminde sultanın prestijini hissedilir derecede artırmış ve soyluların kendilerini sultanla eşit görme alışkanlıklarına son vermiştir. İdaresi altındaki tebaasının genel refahına ve mutluluğuna katkı sağlayacak her türlü gerekliliği yerine getirmeye özen göstermiştir. Dolayısıyla Sultan İskender Şah Lodi hem bir insan olarak hem de uzun yıllar sonra yeniden büyüyen bir devletin hükümdarı olarak oldukça dikkat çeken bir yönetim sergilemiştir. Nitekim idarecilikteki bu özellikleri onu sadece Lodi Sultanları arasında değil, tüm Delhi Sultanları arasında en yetenekli sultanlarından biri olarak kayıtlara geçirmiştir.

4.6.2. İctimai Politikaları

Sultan İskender Şah Lodi'nin 1489-1517 yılları arasında sürdürdüğü saltanat dönemi ile alakalı bilgi veren kronik yazarlarının tamamı, bu dönemde devletin müreffeh ve varlıklı bir devlet olduğuna atıfta bulunmuşlardır. Sultan İskender Şah, egemenliği altında bulunan halkının refahını ön planda

⁴⁶¹ Tarih-i Daudi ve Vakıat-ı Müştaki'deki anlatılar bizlere Sultan'ın adalet konusundaki titizliğini açıklamaktadır. Bkz: Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 16; Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 445.

⁴⁶² İqtidar Husain Siddiqui, "Mi'an Bhu'a", https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/mian-bhua-SIM_5177, (24.06.2021).

tutan bir politika gütmiştir. Bu bağlamda toplumun en sıradan insanından soylularına kadar adaleti garanti eden bir devlet anlayışına sahiptir. Sultan, düzenli olarak piyasada bulunan satış mallarının fiyatlarını kontrol etmiş ve egemenliği altında bulunan insanların haklarını gözetmiştir. Devletin sınırları içerisindeki tüm yollardaki güvenliği sağlamış ve böylece devletin en ücra köşesinden merkezine kadar toplum arasında güven duygusunu tesis etmek için çaba göstermiştir.⁴⁶³

Sultan İskender'in hayırsever özelliği, halkının kendisine karşı övgüsünü pekiştirmiştir. Sultan İskender düzenli olarak aynî ve nakdî yardımlarla devlet içerisindeki muhtaçların gereksinimlerini karşılamış ve sosyal devlet anlayışı ile hareket etmiştir. Bu bağlamda Sultan İskender'in emri ile çeşitli yardım kuruluşları tesis edilmiş ve buralardan muhtaç insanlar faydalanmışlardır. Sultan'ın bir başka yeniliği devlet içerisindeki yetim kızlar ile alakalı olmuştur. Nitekim sultan şahsi eşyalarının satışından edinilen meblağları bu yetim kızlara çeyiz olarak dağıttırmıştır.⁴⁶⁴ Genel itibari ile Sultan İskender, bir şekilde kendisi hakkında bilgi veren eserlerin hemen hemen hepsinde kendisini tebaasının refahına adanmış bir Sultan olarak tanımlanmıştır.

4.6.3. İktisadi Politikaları

Sultan İskender Şah Lodi'nin idari anlamdaki titiz yönetimi onun iktisadi politikalarına da yön vermiştir. Sultan devletin ayakta kalmasındaki en önemli unsurlardan bir tanesi olan iktisadi hususlarla da yakından ilgilenmiş ve işleyişin aksamaması için gerekli önlemler almıştır. Bu doğrultuda Sultan İskender devletin en önemli iktisadi faaliyetlerinin başında gelen tarımın ve ticaretin gelişmesinde öncülük etmiştir. Sultan, ortaçağ devletlerinde ekonomilerinin ve temel yaşamın olmazsa olmazı durumunda olan tarıma büyük önem vermiştir. O'nun saltanatında tarım alanları kazanmada planlı gayretler sarf edilmiş, tarımı geliştirmek için köylülere teşvikler verilmiştir. Sultan İskender tahıldan alınan ithalat vergisini kaldırmış ve bu sayede fiyatlarının ucuzladığı tahılların memleketin her yerinde ulaşılabilirliğini artırmıştır. Ayrıca Sultan İskender *gaz-i İskenderi* ismi taşıyan ve kendisinden sonra da uzun bir süre Hindistan'da ekili alanların ölçümü için kullanılan bir ölçü standardı da geliştirmiştir. Bu sayede iktisadi vs. arazilerin ölçümleri özenle yapılmış ve bu arazilerden gelecek olan gelirlerin hesaplanması kolaylaştırılmıştır. Bu sistem aynı zamanda haleflerinin yönetimi sırasında da büyük kolaylıklar sağlamıştır.⁴⁶⁵

Gerek ortaçağ İslam kaynaklarında gerekse modern dönem tarih kitaplarında Sultan İskender ile alakalı olarak ortak görüş politik başarı ile birlikte iktisadi açıdan da devletin rahatladığı bir

⁴⁶³ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 66-68; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 384-385; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 343-344; Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 445.

⁴⁶⁴ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 66; Nizami, "The Lodis", s. 700.

⁴⁶⁵ Nizami, "The Lodis", s. 700; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 226-227.

dönem olmasıdır. Vakıat-ı Müştaki’de ifade edildiği şekli ile Sultan İskender dönemi, insanların rahat bir yaşam için ihtiyaç duydukları temel gıda maddelerine, kumaşlara, binek hayvanlarına, büyük ve küçükbaş hayvanlara ucuz bir şekilde ulaşmanın mümkün olduğu bir dönemdir. Bu hususlar neticesinde de halk İskender Şah Lodi’nin yönetiminden mutlu olmuş ve bu sayede devletin itibarı artmıştır.⁴⁶⁶

Sultan İskender’in saltanatı sırasında ikta arazilerinin kontrolü de sağlanmış ve çeşitli düzenlemeler yapılarak üretimin sürekli hale getirilmesi amaçlanmıştır. Kendisine ikta verilen bir yöneticinin yükümlülükleri titiz bir şekilde takip edilmiştir. Sultan’ın titiz davrandığı konulardan bir tanesi de eyalet yöneticileri ve diğer yöneticilerin mali konulardaki şeffaflıkları olmuştur. Bu yöneticilerin faaliyetleri gözetim altında tutulmuş ve böylece usulsüzlüklerin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Sultan İskender Lodi iktisadi politikalarındaki yeniliklerinden bir tanesi de *İskenderi* ismini taşıyan sikkeleri bastırması olmuştur. Ayrıca Sultan İskender döneminde değer bakımından kuruşa ya da yarım behlüliye karşılık gelen daha düşük değerde paralar da basılmıştır.⁴⁶⁷

4.6.4. Mimari Politikaları

Sultan İskender’in saltanatı hükmettiği Hindistan topraklarında yeni kentlerin ve mimari eserlerin inşa edildiği bir dönem olmuştur. Sultan İskender dönemi kentleşmenin hızla arttığı, hâkim olunan bölgelerde cami, kervansaray vs. gibi mimari eserlerinin inşa edildiği bir dönem olarak kendisinden söz ettirmektedir. Nitekim İskenderabad, Sikenderâ (İskender) Rao ve Agra bu dönemde kurulan önemli şehirlerden bazılarıdır. Ayrıca Celali kasabası sınırları içerisinde bulunan Pilahna köyü civarında bir dizi yeni köyler kurulması suretiyle burası da bir ilçe hüviyetine kavuşturulmuştur.⁴⁶⁸

Sultan İskender Şah Lodi dönemindeki imar faaliyetleri açısından camilerin büyük bir önemi vardır. Bu dönemde inşa edilen camilerden günümüze kadar ulaşanları da mevcut olup Hindistan’daki İslâm kültür ve medeniyetine katkı sunmuşlardır. Sultan İskender zamanının en önemli yapılarından biri olan *Bara Gümbed Mescidi* Hindistan’daki Lodi mimarisinin önemli bir yapısı olma özelliği taşımaktadır. Sultan İskender döneminin bir başka önemli yapısı ise *Güve Mescidi*’dir. Bu yapı Sultan’ın veziri Mian Bhua tarafından inşa ettirilmiş ve Lodi mimarisinin

⁴⁶⁶ Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 19; Lal, a.g.e., s. 190.

⁴⁶⁷ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 228.

⁴⁶⁸ Sultan İskender Şah Lodi’nin saltanatı sırasında kurulan şehirler için bkz: Abdul Halim, “Sikandar Lodi As A Founder”, s. 847-848.

önemli örneklerinden olmuştur. Bu iki önemli cami dışında Sultan İskender döneminde gerek Sultan'ın kendisi gerekse soylular tarafından Delhi dışında muhtelif bölgelere de camiler inşa ettirilmiştir.⁴⁶⁹ Sultan'ın Hindistan mimarisine katkılarında bir tanesi de Delhi'de bulunan Sultan Behlül Lodi'nin türbesi olmuştur. Bu türbe Sultan İskender Şah Lodi dönemindeki Lodi mimarisinin gelişimini gösteren önemli bir yapı olarak varlığını günümüze kadar korumuştur.⁴⁷⁰ Sultan'ın mezarlar konusundaki bir başka çalışması da Sultan Firuz Şah Tuğluk'un mezarını restore etmesi olmuştur.⁴⁷¹

Sultan İskender'in 1505 yılında Hindistan'da meydana gelen büyük depremin⁴⁷² ardından imar faaliyetleri ile ilgilendiği çeşitli araştırmalarda ifade edilmektedir. Nitekim Sultan İskender bu depremin ardından Agra ve Delhi başta olmak üzere egemenliği altında bulunan diğer şehirlerdeki zarar gören binaları tamir ettirmiş ve yıkılan binaların yerlerine yeni binalar inşa ettirmiştir.⁴⁷³ Sultan İskender Şah Lodi, saltanatının büyük bir kısmını düşmanlarına boyun eğdirmek için mücadele ile geçirmiştir. Bu nedenle mimari alanda diğer alanlarda olduğu kadar büyük bir gelişme olmamıştır. Ancak Sultan İskender döneminde inşa edilen yapılar Lodi Hanedanı döneminin bütünü göz önüne alındığında zirve dönemi olarak kabul edilebilmektedir. Sultan İskender döneminde özellikle Delhi'de inşa edilen yapıların günümüzde İslâm toplumu ve Hindistan kültürü açısından önemli bir yeri vardır. Nitekim Sultan İskender zamanında Delhi'de inşa edilen türbe ve camiler başta olmak üzere birçok yapı günümüzde *Lodi Bahçeleri*⁴⁷⁴ ismini taşıyan sosyal mekânda varlığını korumaktadırlar. Bununla birlikte Sultan'ın kurmuş olduğu Agra kenti Hindistan'da hüküm süren büyük devletlere başkentlik yapması açısından tarihi bir öneme sahiptir.

⁴⁶⁹ Jyoti P. Sharma, "A Cross-cultural Dialogue: A Case Study of Pre-Mughal Mosques in Delhi", **Islam and Built Form: Studies in Regional Diversity**, 28(3), 2002, s. 259-260.

⁴⁷⁰ Simon Digby, "The Tomb of Buhlül Lodi", **Bulletin of The School of Oriental and African Studies**, 38(3), 1975, s. 559.

⁴⁷¹ Sultan Firuz Şah Tuğluk'un bir kompleks içerisinde bulunan mezarında bulunan bir yazıtta 1507-8 yıllarında Sultan İskender Lodi tarafından onarıma tabii tutulduğu ifade edilmiştir. Bkz: India Habitat Centre (IHC), "Hauz Khas – The Tomb of Feroz Shah Tughlaq and The Madrasa Complex", **Habitat Library&Resource Centre**, 2016, s. 5; <https://artsandculture.google.com/exhibit/hauz-khas-complex/QRXJIPZO> (25.06.2021).

⁴⁷² Abdulla ve Ni'metullah bu depremin daha evvel hiç görülmemiş derecede büyük bir deprem olduğunu ve depremin ardından büyük bir yıkımın gerçekleştiğini ifade etmektedirler. Bkz: Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 62; Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 465.

⁴⁷³ 1505 yılından sonra Sultan İskender Şah Lodi'nin Delhi'de bulunan Kutb Minar ve Firuz Şah Tuğluk'un (1507-8) mezarını restore ettirmiş olması bu yapıların depremde zarar görmüş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Bkz: <http://www.qutubminar.org/repair-history.html> (25.06.2021); IHC, a.g.m., s. 5; Hearn, a.g.e., s. 208.

⁴⁷⁴ İçerisinde Lodi Hanedanı dönemine ait yapılara ve Delhi tahtında saltanat sürmüş bazı sultanların mezarlarına ev sahipliği yapan Hindistan'ın Delhi şehrinde bulunan sosyal mekân. Ayrıntılı bilgi için bkz: Sara Mondini, "Patronizing Architecture in Delhi under The Lodis (1451-1526)", **20th Conference of The EASAA European Association for South Asian Archaeology and Art**, Austria, 2010; Nupur Prothi Khanna, "Lodi Gardens", **Journal of Landscape Architecture (JLA)**, 1(3), 2001; Aditya Singh Rathod, "Lodi Garden- A Historical Detour", **International Journal of Research in Humanities&Social Sciences**, 8(6), 2020, s. 26.

4.6.5. Dini Politikaları

Tahtta çıktığı andan itibaren gerek iç işlerinde gerekse dış politikasında başarılı bir saltanat süren Sultan İskender'in çeşitli çehrelerce eleştiriye maruz kalan tek yönü onun dini politikaları olmuştur. Adaleti ile tanınmış olsa da özellikle Hindulara karşı sert politikaları Sultan İskender'in bazı araştırmacı ve tarihçiler tarafından bağnaz bir hükümdar olarak değerlendirilmesine sebebiyet vermiştir. Sultan İskender'in daha şehzadelik dönemlerinden itibaren Hindistan'ın çeşitli bölgelerinde yaşayan Hindular'a karşı sert bir politika izlediği kaynaklarca işaret edilmiştir. Nitekim Sultan İskender daha şehzadelik zamanlarında Thanesar'daki Hindular'ın faaliyetlerine öfkelenmiş ve onlara karşı bir sefer tertip etme düşüncesine kapılmıştır. İlim adamlarının telkinleri ile bu sefere kalkışmasa da saltanatı sırasında Hindulara karşı sert bir politika gütmüştür.⁴⁷⁵

Sultan İskender Şah Lodi, selefleri gibi Abbasi Halifeliği'nin İslâm Dünyası üzerindeki yetkisini kabul etmiştir. Sultan İskender'in annesi Hindu olduğu için, siyasi bir çare olarak güçlü sünni dindarlığa başvurarak İslami kimliğini kanıtlamaya çalışmıştır. Sultan İskender'in en yaygın politikalarından bir tanesi fetihler sonucunda Hindular'a ait tapınakların yıktırılması olmuştur. Sultan hâkimiyeti süresince Hindular'a karşı birçok sefer tertip etmiş ve tapınakların yerine camiler inşa ettirmiştir. Örneğin *Tarih-i Daudi*'de Sultan'ın Dolpur seferinden sonra Hindulara ait bahçe ve tapınakları yıktırıp yerlerine cami inşa ettirdiğine dair bilgiler mevcuttur. Sultan İskender'in Hindular'a karşı takındığı sert politikaların bir başka örneği de Nagarkot'da vuku bulmuştur. Sultan İskender Nagarkot'da bulunan Hindu tapınağına ait bir idolu (Jwalamukhi Heykeli) parçalatmış ve idole ait taş parçalarını kasaplara terazide ağırlık olarak kullanmaları için dağıtmıştır. Bunlardan başka olarak Sultan İskender, Mathura, Mandrayal, Utgir, Narvar, Çanderi ve Hindular'ın ağırlıklı olarak yaşadıkları diğer birçok yerde Hindu tapınaklarının yıkılması talimatlarını vermiştir.⁴⁷⁶

Sultan İskender'in Hindu tapınaklarının yıkılmasından başka Hindular üzerine takındığı tavırların bir başka örneği de Hinduların ibadet alışkanlıklarına olan müdahaleleri olmuştur. Örneğin Mathura'da Hindular'ın kendilerine ait kutsal mekânlarda yıkanmalarını veya tıraş olmalarını yasaklamış ve tapınakları yıktırarak yerlerine kervansaray ve okul inşa ettirmiştir.⁴⁷⁷ Hepsinden önemlisi Budhan adında bir Brahman rahibin Hinduizm'in İslâm kadar gerçek bir din olduğunu

⁴⁷⁵ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 439-440; Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 20; Haig, a.g.m., s. 246; Nizami, "The Lodis", s. 701; Radhey Shyam Chaurasia, **History of Medieval India**, Atlantic Publishers&Distributors, New Delhi, 2002, s. 87.

⁴⁷⁶ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 447, 464; F. S. Grewal, **The Sikhs of The Punjab**, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, s. 9-10; Haig, a.g.m., s. 242.

⁴⁷⁷ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 447; Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 17.

söylemesi üzerine ulemanın baskısıyla idam edilmesi⁴⁷⁸ dönemindeki din taassubunun ne denli bir seviyede olduğunu gösterir niteliktedir.

Hindulara karşı yürüttüğü politikalarından başka olarak Sultan İskender saltanatı döneminde Müslümanlar arasında yaygın olan ve İslâm'ın doğasına aykırı olan bir takım uygulamaları da yasaklamıştır. Bu uygulamalardan bir tanesi olan ve zamanla Hindistan'daki Müslümanlar arasında dini bir gelenek haline alan Sâlâr Mesud Gazi anısına düzenlenen törenleri uygunsuz bir hal alması nedeniyle yasaklamıştır.⁴⁷⁹ Sultan İskender bundan başka toplumda alışılmıştın dışında sonuçlar doğurduğu için kadınların evliya mezarlarını ziyaretlerini ve kuvvetle muhtemel bir Şia geleneği olan ve döneminde gerçekleştirilen Hz. Hüseyin'in türbesinin bir benzerinin sergilenmesini de yasaklamıştır.⁴⁸⁰ Sultan'ın yasaklarından bir tanesi de halk tarafından kutsal sayılan *Tanrıça Sita*'ya tapınması ile alakalı olmuştur. Sultan tıpkı diğer örneklerde olduğu gibi İslâm'ın gerekliliklerine aykırı olarak düşündüğü bu uygulamayı da egemenliği altındaki topraklardan kaldırmıştır.⁴⁸¹ Sultan İskender Şah Lodi'nin dini konulardaki hassasiyeti adli konularda da bir takım değişikliklere sebebiyet vermiştir. Sultan İskender döneminden önce, küçük köy ve kasabalardaki adli görevler yerel yöneticiler tarafından yerine getirilirken, Sultan İskender, bazı bölgelerde şeriat mahkemeleri kurarak kadıların şeriat yasasını daha büyük bir alanda uygulamalarını sağlamıştır. Bu tür mahkemeler, Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu bölgelerde kurulmuş olmalarına rağmen, mülkiyet anlaşmazlıkları gibi dini olmayan konular da dâhil olmak üzere, gayr-ı müslimlere de açıktı.⁴⁸²

Sultan İskender'in dini politikalarındaki genel anlayış, Müslüman toplumuna olan yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve egemenliği altındaki toprakların gayr-i müslim saldırılarına karşı savunmak olmuştur. Sultan İskender, özellikle Hindu Racalarına karşı bir cihat politikası gütmüş ve fethettiği topraklarda İslâm davasını daha da ilerletmek için camiler inşa ettirmiştir. Sultan'ın fethettiği bölgelerde camiler inşa ettirmesi aynı zamanda bu bölgelerde yaşayan gayr-i Müslümlerin, Müslümanların egemenliğine girmelerinin de bir işareti olmuştur. Sultan egemenliği boyunca hükmettiği topraklarda, Sünni Müslümanlar arasında sapkınlık ve bid'at alametlerini engellemeye çalışmış, dârülharp topraklarındaki gayr-i müslim gücü kırmayı hedeflemiş ve İslâm'ın gerekliliklerini yerine getirmeyi şiar edinmiştir.

⁴⁷⁸ Shaikh Nuru-I Hakk, "Zûbdatû't Tawarikh", Henry Miers Elliot (Ed.) **The History of India As Told By Its Own Historians**, C. 4, Printers Hertford, London, 1875, s. 187; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 65.

⁴⁷⁹ Hakk, "Zûbdatû't Tawarikh", s. 187; Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 447; Grewal, a.g.e., s. 10.

⁴⁸⁰ Milo, a.g.t., s. 39.

⁴⁸¹ Aniruddha Ray, **The Sultanate of Delhi (1206-1526)**, 1. Baskı, Manohar Publisher, Delhi, 2019.

⁴⁸² Grewal, a.g.e., s. 10.

4.6.6. Kültürel Politikaları

Sultan'ın bir başka olumlu özelliği de eğitime, kültürel hususlara ve âlimlere olan ilgisi olmuştur. Sultan İskender saltanatı süresince âlimleri, sanatkârları ve zanaat ehli kimseleri himaye etmiş ve desteklemiştir. *Tarih-i Daudi*'ye göre Sultan, Arap ve Fars topraklarından, Hind-Buhara topraklarından âlimleri Agra kentine yerleştirmiş ve devletin sosyo-kültürel değerlerine katkıda bulunmuştur.⁴⁸³

Sultan İskender, şairleri sarayında himaye etmiş ve onların çalışmaları ile bizzat ilgilenmiştir. Nitekim Sultan, Şair Şeyh Cemali Kambu'nun Sultan'ın huzuruna geldiğinde Şeyh Cemali ile şahsen tanışmış ve kendisine saygı göstermiştir. Sultan İskender'in kendisi de şiirler yazmış ve *Gülruhî* mahlası ile şiirler kaleme almıştır. Sultan İskender kendisinin olduğu kadar, emri altındaki soylu ve askerlerinin de ilim ve kültür işlerine ilgi duymalarını teşvik etmiştir. Ayrıca sultan, döneminin saray dili olan Farsça'nın Müslüman tebaanın yanında Hindular tarafından da öğrenilmesini sağlamıştır. Öyle ki bu dönemde Farsça şiir yazabilecek kadar bu dile hâkim olan Hindu şairler yetiştirilmiştir.⁴⁸⁴

Sultan İskender Şah Lodi eğitim konusunda da büyük bir atılım gerçekleştirmiş ve saltanatı sırasında büyük âlimleri başkentinde muhafaza etmiştir. Nitekim Sultan'ın daveti üzerine, dönemin iki mühim âlimi olan Şeyh Abdullah ve Şeyh Azizullah Multan'dan, Delhi'ye gelmişlerdir. Bu iki âlim daha evvelden yürürlükte olan eğitim müfredatına yeni eklemeler yapmak sureti ile eğitimin canlandırılmasına katkı sağlamışlardır. Ayrıca Sultan İskender, Agra'da kurduğu medrese ve okullarda diğer coğrafyalardan öğrencilerin de eğitim almalarını sağlamış ve beynelmilel bir eğitim politikası da gütmüştür.⁴⁸⁵

Sultan İskender, Müslüman âlimlerin Hint sanat ve bilim dallarının öğrenmeleri konusunda teşviklerde de bulunmuştur. Bu teşviklerden yararlanan ilim adamları bu Hint sanat ve bilim dalları hakkında derin çalışmalar yapmışlardır. Nitekim bu çalışmalar sonucunda bilim dünyasında *Tıbb-i*

⁴⁸³ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 446; Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 146.

⁴⁸⁴ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 69; Nizami, "The Lodis", s. 700; Tazimuddin Siddiqi, "Unani Medicine in India During The Delhi Sultanate", **Institute of History of Medicine and Medical Research**, New Delhi, 1978, s. 23.

⁴⁸⁵ Hafız Aamir Ali, "Hint Alt Kıtası'nda Ders-i Nizami: Geçmiş, Şimdiki Durumu ve Gelecek", **Uluslararası İslam Eğitimi Kongresi Bildiriler Kitabı**, YEKDER Yayınları, İstanbul, s. 462; Anilla Mobasher, "System of Higher Education under the Delhi Sultans", **Pakistan Journal of Social Sciences**, 34(1), 2014, s. 125; Mangesh M. Ghonge vd., "Indian Education: Ancient, Medieval and Modern", **Education at the Intersection of Globalization and Technology**, <https://www.intechopen.com/books/education-at-the-intersection-of-globalization-and-technology/indian-education-ancient-medieval-and-modern> (28.06.2021).

İskenderi olarak bilinen *ayurveda*⁴⁸⁶ kitabı Sultan'ın veziri Mian Bhua tarafından Farsça olarak derlenmiş ve Sultan İskender'e ithaf edilmiştir.⁴⁸⁷

4.7. Sultan İskender Şah Lodi'nin Vefatı

Sultan İskender Şah Lodi, 1517 yılı içerisinde Bayana'daki idari işlerini tamamladıktan sonra ilk olarak Dolpûr'a, Dolpûr'dan da başkent Agra'ya gitmiştir. Sultan Agra'da bulunduğu sıralarda uzun bir süredir gündeminde olan ve kısım kısım topraklarını kendi egemenlik sahasına eklediği Gvaliyar'ı bir kez daha ele geçirmeye karar vermiştir. Bu minval üzere Sultan, Gvaliyar'ın nihai fethi için bir plan hazırlamak için çok sayıda emirini başkente çağırmıştır. Sultan İskender Şah Lodi, Gvaliyar seferi hazırlıkları ile uğraşırken bir boğaz hastalığına yakalanmış ve bu hastalık Sultan İskender'in sağlığını olumsuz yönde etkilemiştir. Kaynaklar, Sultan İskender'in hastalığının niteliği konusunda kesin bir bilgi vermeseler de modern dönem araştırmacılarının bu hastalığın difteri ya da boğaz kanseri olabileceği yönünde görüşleri vardır.⁴⁸⁸

Boğazından yaşadığı bir rahatsızlık sonunda hastalanan Sultan İskender Şah Lodi, son zamanlarında hastalığının ileri bir dereceye ulaşması nedeniyle yemek yemek gibi en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamaz duruma gelmiş ve 21 Kasım 1517 yılında 59 yaşında Agra'da vefat etmiştir.⁴⁸⁹ Sultan İskender Şah Lodi'nin cenazesi Delhi'ye götürülmüş ve babası Sultan Behlül Lodi'nin günümüzde Lodi Bahçeleri içerisinde bulunan mezarının yakınına defnedilmiştir. Bu muktedir ve adil hükümdarın saltanat süresi 28 yıl 5 ay sürmüştür.⁴⁹⁰

Sultan İskender Şah Lodi'nin aile büyükleri ve kardeşleri ile alakalı bilgilere daha önce değinilmiştir. Aile büyükleri ve kardeşlerinden farklı olarak Sultan İskender Şah Lodi'nin evlilikleri hakkında kaynaklarda ne yazık ki tafsilatlı bir bilgiye ulaşılamamaktadır.⁴⁹¹ Ancak evliliklerinden

⁴⁸⁶ Ayurveda: Yaşam Bilgisi anlamına gelen bu sözcük, kökeni Hindistan'daki geleneksel tıp ilmi ile alakalı bilgilerin genel adıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Hacer Tokyürek, "Eski Uygurcada Ayurveda Tıbbı ve Beş Unsur", **Türkiyat Mecmuası**, C. 24, 2014, s. 235-260.

⁴⁸⁷ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 451; Tazimuddin Siddiqi, "Unani Medicine In India During The Delhi Sultanate", s. 23; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 155.

⁴⁸⁸ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 64; Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 471; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 342; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 152-153; Nizami, "The Lodis", s. 698; Abdul Halim, a.g.e., s. 107-108.

⁴⁸⁹ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 342; Al-Badaoni, a.g.e., s. 425; Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 471; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 65; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 152; Nizami, "The Lodis", s. 698.

⁴⁹⁰ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 65; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 384; Al-Badaoni, a.g.e., s. 425; Roy, a.g.e., s. 91.

⁴⁹¹ Sultan İskender'in evlilikleri ile alakalı olarak 1494 yılında Şer Han Nühani'nin dul eşi ile evlendiği bilgisi mevcuttur. Bkz: Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 57; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 126; Roy, a.g.e., s. 70.

dünyaya gelen erkek evlatlarının bilgisi bazı kaynaklarda mevcuttur. Buna göre Sultan İskender Şah Lodi'nin İbrahim Han, Celâl Han, İsmail Han, Hasan Han, Mahmud Han ve Azam Hümayun isminde altı oğlu vardır.⁴⁹²

4.8. Sultan İskender Şah Lodi'nin Şahsiyeti

Sultan İskender Şah Lodi hayatı boyunca gerçekleştirdiği eylemleri ile şüphesiz Lodi Hanedanı'nın en önemli hükümdarıydı. Babası Sultan Behlül'den miras olarak aldığı devletin egemenlik sahasını genişletmiş, hükümdarın gücünü ve otoritesini devlet dinamikleri içerisinde hissettirmiştir. Yönetimi boyunca hükümdarı olduğu halkların huzur ve barışını tesis etme konusunda istekli bir duruş sergilemiştir.

Kişisel olarak hayırsever, onurlu ve nezaket sahibi bir insan olan Sultan İskender, aynı zamanda gösterişi de sevmezdi. Kültürlü ve medeni bir yapısı olan Sultan İskender edebiyata ve şiire büyük önem verirdi. İlme de büyük önem vermiş ve medeniyetin temel yapı taşlarından olan âlimleri himaye ederek çalışmalarını desteklemiştir. Nitekim onun bu özellikleri hükümdarı olduğu devletin kültürel canlılığını geliştirmiş ve bu sayede kendi itibarını da her daim artırmıştır.⁴⁹³

Sultan İskender hakkında kaynaklarda övgü ile bahsedilen ana özelliklerinden bir tanesi de adil bir kişilik olmasıdır. Sultan, eşitlik prensibi ile hareket etmiş güçlü olanla zayıf olanı adalet terazisinde eş görmüştür. O, bu adalet anlayışını devlet işlerinden kamu olaylarına kadar toplumun her kesiminde eşit bir şekilde yaşatmayı hedeflemiş ve halkının memnuniyetini her daim kazanmaya çalışmıştır.⁴⁹⁴ Sultan İskender doğruluk ilkesine sıkı sıkıya bağlanmış ve bu ilke O'nun kişiliğinin oluşmasında önemli bir yere sahip olmuştur. Sultan İskender'in kaynaklarda kişiliği ile alakalı bir başka özelliği de konu fark etmeksizin karar vermede hızlı hareket etmesidir.⁴⁹⁵ Sultan'ın bu özelliği saltanatı süresince kanun hükümlerinin yerine getirilmesinde, adaletin sağlanmasında ve seferlerinde sık sık ön plana çıkmış ve başarılı bir saltanat sürmesindeki ana etkenlerden bir tanesi olmuştur.

Sultan İskender cömertliği ile meşhur bir hükümdardı. Bu nedenle onun iltifatını kazanmanın yollarından biri onun bu niteliğinin benimsenmesinden geçiyordu. Nitekim dönemdeki soyluların ve devlet erkânının büyük bir kısmı Sultan'ın iltifatına nail olmak için hayır işlerinde birbirleri ile

⁴⁹² Roy, a.g.e., s. 70. Bu oğullardan İbrahim Han ve Celâl Han aynı anneden dünyaya gelmişlerdir. Bkz: Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 161; Lal, a.g.e., s. 195. Ayrıca İbrahim Han ve Celâl Han'ın annelerinin ismi Buva Begüm olarak ifade edilmektedir. Bkz.: Gül-Badan Begam, **The History of Humayun (Humayun-Nama)**, (Translated From Persian by Annette S. Beveridge), Royal Asiatic Society, London, 1902, s. 221; Farzana Moon, *Babur The First Moghul In India*, Atlantic Publishers and Distributors, Delhi, 1997, s. 444.

⁴⁹³ Nizami, "The Lodis", s. 698.

⁴⁹⁴ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 445.

⁴⁹⁵ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 65.

yarıdır duruma gelmişlerdir. Nihayetinde toplumda ilim adamlarından yoksul kimselere kadar herkes gözetilmiş ve toplumun refah seviyesi yükselmiştir. Ni'metullah'a göre Sultan İskender halkının her bir ferdi Allah'ın emaneti olarak görür ve onlara her zaman nazik bir şekilde davranırdı.⁴⁹⁶

Sultan İskender seferlerden ya da devlet işlerinin haricinde zaman buldukça sporla da ilgilenmiştir. Kaynaklardan edinilebilen bilgilere göre Sultan İskender'in Delhi tahtına egemen olan selef hükümdarlarda olduğu gibi cevân sporuna merak saldığı görülmektedir. Nitekim Sultan'ın Sambal'da bulunduğu sıralarda bu sporla sık sık bahsedilmektedir.⁴⁹⁷ Sultan İskender'in bir diğer sosyal aktivitesi de müzik üzerine olmuştur. Sultan İskender saltanatı süresince müziğe değer vermiş ve sarayında büyük bir müzisyen grubunu sürekli olarak bulundurmıştır. Özellikle çok yoğun geçirdiği günlerinin akşamında yorgunluğunu atabilmek amacıyla bu müzik gruplarının icra ettiği müzikleri dinlemiştir.⁴⁹⁸

Sultan İskender Şah Lodi dindar bir kişiliğe sahiptir. İslâm Dinine olan bağlılığı O'nun kişiliğinin en önemli unsurlarından bir tanesi olmuştur. Nitekim Sultan İskender, devlet işlerinin görülmesinde, seferlerde ve günlük yaşantısında İslâm'ın emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlanmıştır. Bundan başka Sultan, namazlarını aksatmaz, her gün Kur'an okur, dini vecibelerini eksiksiz yerine getirmeye çalışırdı. Sultan İskender'in dini konulardaki hassasiyetleri çeşitli çalışmalarda O'nun bağınaz bir kişilik olduğu yönünde de yorumlar yapılmasına da sebep olmuştur. Pandey, Sultan'ın Hindulara karşı olan politikasını annesinin Hindu bir ailenin kızı olmasına bağlamaktadır.⁴⁹⁹

Sultan'ın annesinin Hindu kökenli olması o dönemde Müslümanlar ve bilhassa Afganlar tarafından kabul edilemez bir durumdur. Tahta çıktığı sırada yaşanan veraset tartışmalarında da bu durum ön plana çıkmıştır. Bu nedenle Sultan İskender, İslâm'a bağlılığını ve Hinduizm'e karşı olduğunu göstermek sureti ile devletinin ana gücü durumunda olan Müslümanların desteğini kazanmaya çalışmıştır. Bu bağlamda da özellikle egemenliğini sağlama aldığı taht mücadelelerinden sonra Hindular üzerine katı bir politika ile gitmiş ve peyderpey sınırlarını genişletmenin yanında Müslüman tebaası nazarında da itibarını artırmıştır. Sultan İskender'in katı din politikasına bir başka görüş de modern zamanların şartları ile Sultan İskender'i eleştirmenin haksızlık olacağını ifade eden Ishwari Prasad'tan gelmiştir. Prasad'a göre Sultan İskender'in çağı diğer coğrafyalarda da dini hoşgörünün olmadığı bir çağ olmuştur ve dini hoşgörüsüzlük o çağın bir düzenidir.⁵⁰⁰

⁴⁹⁶ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 65.

⁴⁹⁷ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 463.

⁴⁹⁸ Swarna Kamal Patra ve Anju Tiwari, "A Musical Journey of Medieval India", **International Journal of Research and Analytical Reviews**, 6(3), 2019, s. 502.

⁴⁹⁹ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 251.

⁵⁰⁰ Ishwari Prasad, **History of Medieval India**, 3. Baskı, The Indian Press, Allahabad, 1945, s. 506.

Sultan İskender'in bir başka kişisel özelliği de meşverete önem vermesidir. Politik konular, adli vakalar, kamu davaları vs. birçok farklı konuda Sultan konu ile ilgili uzman kişiler ile görüş alışverişinde bulunur ve kararlarını sunulan görüşler çerçevesinde alırdı. Bu özelliği ile alakalı olarak Tarih-i Daudi, Sultan'ın 17 kişiden oluşan bir bilgin grubun sürekli olarak Sultan'ın yanında bulunduğundan da bahsetmektedir.⁵⁰¹

Başarıları ve reformları ile Sultan İskender Şah Lodi, şüphesiz Lodi Hanedanı'nın en önemli hükümdarıydı. Gerçekleştirdiği fetihlerin yanı sıra devlet yönetimindeki muktedir duruşu ve işleyişi sağlamadaki idari yetenekleri O'nu farklı kılmış ve dönemi ele alan kaynakların birçoğunda övgülere mazhar olmuştur. Sultan İskender Şah Lodi yukarıda işaret edildiği şekli ile birçok açıdan ortaçağ Hindistan'ının çarpıcı bir figürü olma özelliğini gerek şehzadeligi gerekse saltanatı sırasında hissettirmiştir. Sultan İskender Şah Lodi devrinin en belirgin özelliklerinden bir tanesi babası Sultan Behlül Lodi döneminde başlayan fetih hareketlerinin artırılarak devam ettirmesi olmuştur. Siyasi açıdan yakaladığı başarıları; prestijini artırmış ve devlet içerisindeki huzur ve güven ortamını sağlamasında önemli bir rol oynamıştır.

Sultan İskender Şah Lodi'nin şehzadelik dönemlerinde babası tarafından Pencap gibi Hindistan'a geçiş kapılarından bir bölgede idari anlamda görevler alması kendisine tecrübe katması bakımından önemlidir. Ayrıca onun bu dönemlerde Lodilerin önemli kurmayları ile ilişkiler kurması saltanatına giden yolda kendisine güç de katmıştır. Sultan Behlül'ün vefatının hemen öncesinde ve vefatından hemen sonra gerçekleşen veraset tartışmaları sürecinde birçok devlet adamının Sultan İskender'i hükümdar olarak görmek istememeleri büyük bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Ancak Sultan İskender büyük bir ferasetle ve özenle konuya odaklanmış ve saltanatına muhalif tavırlar sergileyen kardeşlerini ve akrabalarını itaati altına almayı başarmıştır.

Sultan İskender'in taht mücadeleleri ile birlikte saltanatının en önemli konularından bir tanesi de devlet içerisindeki isyanlar olmuştur. Sultan aynı özenle bu isyanları da bastırarak devlet içerisindeki otoriteyi sağlamış ve nihayetinde genişleme siyasetine başlamıştır. Sultan İskender, Lodilerin ve Delhi tahtının ezeli düşmanı olan Şarkiler meselesini bitirmiş, düşmanlıklarını her fırsatta gösteren Hindu Racalıklarına karşı seferler düzenleyerek stratejik kaleleri fethetmiş ve Hindistan'da bir başka egemen unsur olan Malva Sultanlığı'nın iç işlerine müdahil olma suretiyle bölgedeki egemenliklerini zayıflatmıştır. Nitekim daha yarım asır önce düşmanlarına karşı Malva Sultanının yardımına ihtiyaç duyan Lodi Hanedanı, Sultan İskender zamanında Malva'nın egemen güçlerine yardım eder hale gelmiştir.

Sultan İskender Lodi'nin başarılı saltanatının arkasındaki temel dinamiklerden bir tanesi de siyasi başarılarla paralel olarak devlet mekanizmasındaki işleyişe yeni bir boyut kazandırmak

⁵⁰¹ Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 445; Hameed-ud-Din, "The Organization of Government...", s. 336.

olmuştur. Özellikle babası Sultan Behlül Lodi zamanında hayata geçirilen ve *primus inter pares* yani *eşitler arasında birinci* prensibini kısmen terk ederek her anlamda muktedir bir Sultan olma adına adımlar atmıştır. Onun önemli Lodi beylerinin güçlerini kontrol altına alması saltanatı sırasında mutlak gücün kendisinde toplanmasına yarar sağlamıştır. Sultan bu görüntüsü ile Sultan Behlül Lodi'nin Afgan hâkimiyet anlayışından daha çok Delhi'yi yöneten Türk hükümdarların hâkimiyet anlayışını benimsediğini ortaya koymaktadır. Sultan İskender'in revize ettiği casusluk sistemi ile memleketin her noktasından haberdar olmuş ve bu sayede muhtemel tehlikelere karşı önlem alma konusunda eli güçlenmiştir.

Sultan İskender Şah Lodi, saltanatının büyük bir bölümünü savaşlarda geçirmiştir. O, en büyük mücadelelerini Gvaliyar başta olmak üzere Hindu racalar tarafından yönetilen bölgelere karşı vermiştir. Gvaliyar, yerinde bir tabirle Sultan İskender Şah Lodi'nin *kızıl elması* olmuştur. Zira Sultan İskender Şah Lodi 1500 yılından itibaren sıklıkla Gvaliyar'a karşı seferler düzenlemiş ve peyderpey Gvaliyar topraklarını kendi egemenliğine katmıştır. Nihai anlamda Gvaliyar'ı fethetmek istemişse de ömrü buna vefa etmemiştir. Ancak, babasından miras aldığı Delhi egemenliğine Bihar, Dolpûr, Narvar, Çanderi, Mandrayal, Utgir gibi bölgeleri de eklemiş ve sınırları genişletmeyi başarmıştır.

Sultan İskender Şah Lodi'nin muktedir yönetimi altında kazandığı siyasi başarılar devletin temel dinamiklerinden en önemlisi olan halkının da refah seviyesinin artırılmasında etkili olmuştur. Nitekim Sultan İskender Şah Lodi saltanatı süresince adalete, cömertliğe, bilgeliğe, dindarlığa, nezakete varıncaya kadar birçok niteliğe önem vermiş, O'nun bu ilgisi devlet içerisinde bir reformlar çağının yaşanmasına kapı aralamıştır. Nitekim Sultan İskender'in yukarıda değinilen idari, iktisadi, ictimai, dini vs. politikaları Hindistan'ın kuzeyinin önemli bir kısmına egemen olan Lodi Hanedanı'nın gelecek egemen unsurlara miras olarak birçok eser bırakmasına katkı sağlamıştır. Delhi'deki Lodi Bahçeleri içerisinde bulunan mimari yapılar, dünyanın yedi büyük harikasından Tac Mahal'e ev sahipliği yapan Agra kenti ve Hindistan coğrafyasındaki birçok mimari yapı Sultan İskender Dönemi'nin imzasını taşımaktadır. Mimari yapılardan ayrı olarak Sultan İskender Şah Lodi döneminin Hindistan mirasına kazandırdığı birbirinden farklı alanlarda yenilikler ortaya konulmuştur. *Gaz-i İskenderi* ismini taşıyan ölçü birimi, *İskenderi* ismini taşıyan sikkeler ve *Tıbb-i İskenderi* ismini taşıyan ayurvedik tıp kitabı bu miraslardan birkaçıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SULTAN İBRAHİM ŞAH LODİ DÖNEMİ (1517-1526)

5.1. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Tahta Çıkması ve Devletin İkiye Bölünmesi

Sultan İskender Şah Lodi Agra'da vefat etmeden bir süre önce Gvaliyar'ın nihai fethi için sefer hazırlıkları içerisindeydi ve bu bağlamda tüm kurmaylarını Agra'da toplamıştı. Ancak yakalandığı boğaz hastalığı O'nun bu planının gerçekleşmesine imkân tanımamış ve vefat etmesine sebep olmuştur. Sultan İskender'in son zamanlarında şehzadeleri İbrahim Han ve Celâl Han da Agra'da bulunuyorlardı. Bu iki şehzade daha evvelden de işaret edildiği şekli ile aynı anneden doğmuşlar ve nitelikleri bakımından diğer dört kardeşlerinden daha yetenekli bir görüntü sergilemişlerdir. Bu iki şehzadenin büyüğü İbrahim Han, asil bir çehreye sahip olmasıyla birlikte cesur ve yiğit bir insan olarak da ön plana çıkmıştı. Nitekim O bu özellikleri ile tahtın en önemli adaylarından bir tanesiydi.⁵⁰²

Hükümdarlık vasıflarının hemen hemen tümüne sahip olan İbrahim Han babasının vefatının ardından 22 Kasım 1517'de Agra'da müneccimler tarafından uğurlu sayılan bir saatte tahta çıkarılarak *Sultan İbrahim Şah Lodi* unvanını almıştır.⁵⁰³ Ancak tıpkı Sultan İskender Şah Lodi saltanatının başında olduğu gibi Sultan İbrahim Şah Lodi döneminin başında da bir halef problemi yaşanmış ve devlet yeni bir veraset sorununa sahne olmuştur. Bilindiği üzere Sultan İskender Şah Lodi döneminde Afgan soyluların güçleri sınırlandırılmış ve devlet içerisinde hâkim güç Sultan'ın eline geçmişti. Bu durumdan çok da memnun olmayan Afgan ileri gelenleri Sultan İskender'in ölümünden hemen sonra devlet yönetiminde yeniden söz sahibi olmak için adım atmışlar ve Sultan İskender Şah Lodi döneminde Bihar'a kadar tek parça halinde yönetilen devletin ikili bir yönetimle idare edilmesi gerektiği kanaatine varmışlardır.⁵⁰⁴

Bu doğrultuda Afgan soyluları, kuvvetle muhtemel daha rahat hareket edebilmek ve yönetimin tek elden toplanmasına karşı oldukları için harekete geçmişlerdir. Nitekim Sultan İbrahim Şah

⁵⁰² Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 342; Lal, a.g.e., s. 195; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 161.

⁵⁰³ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 70; Abdul Halim, a.g.e., s. 133. Ahmed Yadgar, Sultan İbrahim Lodi'nin tahta çıkış tarihi olarak 7 Zilhicce 923 (Aralık 1517) tarihini vermektedir. Bkz.: Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 7.

⁵⁰⁴ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 70; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., 393; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 163.

Lodi'nin cülusunu takip eden günlerde, Sultan İskender Şah Lodi dönemindeki devlet yönetim anlayışını tümünden değiştirecek karara imza atarak Delhi ve Agra bölgelerinin yönetimini İbrahim'e, Cavnpûr ve Kalpi bölgeleri yani doğu ve güney topraklarının yönetimini de Celâl'e verilmesini kararlaştırmışlardır. Afgan ileri gelenlerinin gerçekleştirdikleri ve hanedan üyelerinin de kabul ettikleri bu düzenlemelere göre, her iki şehzade de kendilerine taksim edilen bölgelerde bağımsız hükümdarlar olacaklar, isimlerini *hutbe* ve *sikkelerde* kullanacaklar ve diğer tüm hükümdarlık ayrıcalıklarına sahip olacaklardır.⁵⁰⁵

Afgan ileri gelenlerinin bir emrivaki ile gerçekleştirdikleri bu taksimata Sultan İbrahim Lodi çok da rıza göstermemiş olsa da emirler tarafından derdest edileceği korkusuyla kabul etmek durumunda kalmıştır. Nitekim daha sonraki hamleleri bu taksimatı kabul etmediğinin kanıtı olmuştur. Diğer taraftan Cavnpûr ve Kalpi bölgelerinin egemenliğini üstlenen Celâl Han ise Agra'dan ayrılmış ve Cavnpûr'a doğru hareket etmiştir. Yavaş hareketlerle Cavnpûr'a doğru ilerleyen Celâl Han yol boyunca eğlencelerle vakit geçirmiş ve nihayetinde Kalpi'ye ulaşmıştır. Burada Azam Hümayun Han Servani'nin oğullarından Feth Han'ı Cavnpûr'a vezir ve naip olarak atamıştır. Bundan sonra Agra'da gerçekleşen olaylar 22 Kasım günü vuku bulan olaylardan daha farklı bir seyir izlemiştir. Nitekim devlet işlerinde etkin ve söz sahibi bir şahsiyet olan Rapri valisi Han Cihan Lodi Agra'ya gelmiş ve yapılan yeni düzenlemelere de şiddetle karşı çıkmıştır. Han Cihan Lodi bu değişikliğin devlet için muhtemel tehlikelerine dikkat çekmiş ve karardan dönülmesi yönünde bir görüş ortaya koymuştur.⁵⁰⁶ Han Cihan Lodi'nin haklılığına kanaat getiren bazı Afgan beyleri de hatalarının farkına varmışlar ve Şehzade Celal Han'ın Cavnpûr'dan çekilmeye ikna etmek için izlenmesi gereken yolların neler olabileceği konusunda bir arayış içerisine girmişlerdir.

Bu doğrultuda Sultan İbrahim Lodi, son derece kibar ve ikna edici bir dille yazdığı fermanı kurnaz bir devlet adamı olan Heybet Han (Gurg-andaz) aracılığı ile Şehzade Celâl'e göndermiş ve merkeze çağırmıştır. Ancak Celâl Han Agra'ya gelmeyi reddetmiştir. Sultan İbrahim Şah Lodi, bunun üzerine Heybet Han'ın başarısız olduğu görevi tamamlamaları için başkanlığında Şeyh Muhammed (Şeyh Said Fermuli'nin oğlu), Melik İsmail (Melik Aleaddin Cilvani'nin oğlu) ve Gazi Hamid-ud-Din Hacip gibi önemli Afgan beylerinden oluşan bir heyeti yeniden Celâl Han'ın yanına göndermiştir. Ancak bu heyet de Celâl Han'ı ikna edememiştir.⁵⁰⁷ Hal böyle olunca da Sultan İbrahim Şah Lodi ve Celâl Han arasında bir mücadele süreci başlamıştır.

⁵⁰⁵ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 70; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 393; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 163-164; Roy, a.g.e., s. 152; Abdul Halim, a.g.e., s. 195.

⁵⁰⁶ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 70; Prasad, a.g.e., s. 511; Nizami, "The Lodis", s. 702.

⁵⁰⁷ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 70; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 394; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 346.

5.2. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Tahta Çıkışına Müteakip İlk Faaliyetleri

5.2.1. Şehzade Celâl Han ile Mücadele (1517-1518)

Şehzade Celâl Han'a iki kez elçi gönderdikten sonra talepleri karşılanmayan Sultan İbrahim Şah Lodi kardeşine karşı yeni bir politika benimsemiş ve bundan sonra daha ciddi adımlar atmıştır. Sultan İbrahim, Celâl Han'ın Cavnûr'da konumunu güçlendirmesini ve etrafına daha fazla taraftar toplamasını engellemek istemiştir. Bu doğrultuda da Celâl Han'ın nüfuzlu adamlarına ve Cavnûr bölgesine bağlı beylere fermanlar ve değerli hediyeler göndererek onları Şehzade Celâl'in emirlerine uymamaları konusunda uarmıştır.⁵⁰⁸ Sultan İbrahim'in fermanları Celâl Han'a bağlı beylerin ellerine ulaştığında Sultan İbrahim'in isteği gerçekleşmiş ve Celâl Han'ın birçok adamı Celâl Han'a isyan etmiştir.⁵⁰⁹

Sultan İbrahim Lodi'nin bu hamlesinden sonra kardeşi Celâl Han'a karşı pozisyonu daha da güçlenmiştir. Buna ek olarak Kalpi bölgesi dışında babası Sultan İskender Şah Lodi'nin egemenliği altında bulunan tüm bölgeler de artık Sultan İbrahim'in kontrolüne geçmiştir. Diğer taraftan Celâl Han da Cavnûr bölgesinin kontrolünün kendisinde kalmayacağını anlamış ve daha evvelden valiliğini yaptığı Kalpi bölgesini kontrolü altında tutmaya başlamıştır. Sultan İbrahim gerçekleştirdiği hamle ile kardeşi Celâl Han'ın gücüne büyük bir darbe indirmiş ve artık mutlak gücün sadece kendisinde olacağı kanaatine varmıştır. Nitekim bu değişen ortamda Sultan İbrahim, babası döneminde egemen olunan tüm topraklar üzerindeki otoritesini ilan eden yeni bir taht merasiminin yapılmasına karar vermiştir. Bu doğrultuda, mücevherler ve elmaslarla süslenmiş bir taht yaptırmış ve 29-30 Aralık 1517'de ikinci kez *Sultan İbrahim Şah* unvanı ile tahta oturmuştur. Sultan İbrahim taht merasiminin hemen ardından destekçilerine, askerlerine ve devletin ileri gelenlerine statülerine göre hediyeler dağıtmış, fakirlere, dilencilere ve din adamlarına ihsanlarda bulunmuştur. Böylece Sultan İbrahim memleketin tüm fertlerinin sadakatini ve desteğini sağlama noktasında olumlu bir adım atmıştır.⁵¹⁰ Sultan İbrahim Lodi adına düzenlenen bu ikinci tahta çıkma töreni bir bakıma daha evvelki törenden sonra Celâl Han'a bırakılan bölgelerin üzerinde de egemenlik kurduğunun göstergesi olmuştur.

Diğer taraftan Celâl Han babasının ölümünden sonra devlet adamlarının öncülüğünde yapılan taksimatın Sultan İbrahim tarafından bozulmasına rıza göstermemiştir. Bu yüzden Celâl Han, Sultan İbrahim'e karşı muhalif bir tavır sergilemiş ve hakkı olduğunu düşündüğü bölgeleri geri almak için

⁵⁰⁸ Bihar valisi Derya Han Nühani, Gazipûr valisi Nasır Han ve Lucknov-Avadh valisi Şehzade Muhammed Fermuli bu nüfuzlu devlet adamlarından bazılarıdır. Bkz.: Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 71; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 167; Abdul Halim, a.g.e., s. 135; Nizami, "The Lodis", s. 703.

⁵⁰⁹ Abdul Halim, a.g.e., s. 135; Nizami, "The Lodis", s. 703.

⁵¹⁰ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 168.

bir dizi atılımlarda da bulunmuştur. Nitekim askeri gücünü artırarak ve toprak sahiplerini egemenliği altına alarak Kalpi'deki konumunu sağlamlaştırmaya başlamış, *Sultan Celâleddin* unvanını alarak, ismini *hutbe* ve *sikkelerde* kullanarak egemenliğini ilan etmiştir. Bunların akabinde de pozisyonunu sağlamlaştırır sağlamlaştırmaz büyük bir ordu da tesis eden Celâleddin'in ilk işi, bu sıralarda Kâlincar Kalesi'nde bulunan Azam Hümayun'un üzerine yürümesi olmuştur.⁵¹¹ Celâleddin, Azam Hümayun'a bir elçilik heyeti göndermiş ve şu bilgileri iletmiştir:

Seni babam ve amcam olarak görüyorum ve biliyorsun ki benden kaynaklanan bir yanlış yok. Anlaşma, baba egemenliğindeki ve mülkündeki payımı gasp etmek isteyen Sultan İbrahim tarafından ihlal edildi. Dostluk ve beraberlik bağlarına zarar vermiş, bütün ilişki bağlarını koparmıştır. Artık, dürüst bir Müslüman olarak hakkı savunmak, adaleti desteklemek ve mazlumlara dost olmak sizin görevinizdir.⁵¹²

Bu cümleler ile etkilenen Azam Hümayun, Celâleddin'in saflarına geçme kararı almış ve ilk iş olarak da Cavnûr'da Celâleddin'e karşı isyan edenlerin cezalandırılarak Cavnûr'u yeniden Celâleddin'in egemenliği altına alma konusunda anlaşmaya varmışlardır.⁵¹³ Bu anlaşmanın akabinde harekete geçen Celâleddin ve Azam Hümayun planlarına uygun olarak, Avadh'a doğru yürümüşler ve bu sıralarda Avadh'da vali olan Mübarek Han Lodi'nin oğlu Said Han'a saldırmışlardır. Celâleddin ve Azam Hümayun'un kuvvetlerine karşı bir mukavemette bulunamayan Said Han, Lucknov'a kaçmak durumunda kalmış ve mevcut durumu ivedi bir şekilde Sultan İbrahim Lodi'ye bildirmiştir.⁵¹⁴

Kardeşi Celâleddin ve kurmaylarından Azam Hümayun'un Avadh hamlesini öğrenen Sultan İbrahim Lodi, diğer kardeşlerini *Hansi Kalesi*'ne hapsederek⁵¹⁵ tahttaki konumunu güvence altına almış ve kardeşi Celâleddin'e karşı büyük bir orduya komuta etmiştir.⁵¹⁶ Bu sıralarda ordugâhında bulunan soylulara hediyeler ve terfiler dağıtan Sultan İbrahim, askerlerine de bir aylık maaş ödenmesi emrini vermiş ve bu sayede sadakatlerini kazanmaya çalışmıştır.⁵¹⁷ Merkezde ve ordugâhındaki işleri yoluna koyan Sultan İbrahim Lodi rotasını kendisine karşı mukavemet gösteren kardeşi Celâleddin'in üzerine çevirmiş ve harekâta başlamıştır. Bu doğrultuda 6-7 Ocak 1518 günü

⁵¹¹ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 71. Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 170; Srivastava, a.g.e., s. 247; Abdul Halim, a.g.e., s. 137.

⁵¹² Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 71; Roy, a.g.e., s. 155.

⁵¹³ Kishori Saran Lal'e göre Azam Hümayun'un bu kararında oğlu Feth Han'ın Celâleddin'in veziri olması ve Sultan İbrahim'e kin beslemesi etkili olmuştur. Bkz. Lal, a.g.e., s. 202.

⁵¹⁴ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 72; Roy, a.g.e., s. 155; Nizami, "The Lodis", s. 703.

⁵¹⁵ Nizameddin Ahmed Sultan İbrahim'in Şehzade İsmail, Hüseyin ve Mahmud Han'ın hapsedildiklerini ifade etmektedir. Bkz.: Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 397; Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 10.

⁵¹⁶ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 72; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 397; Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 347.

⁵¹⁷ Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 10-11; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 173.

Cavnpûr'a doğru yürüyüşe geçtikten bir süre sonra Bhogaon'a kadar ilerlemiş ve burada Kannevc'i bir saldırı ile ele geçirmeyi planlamıştır.⁵¹⁸

Sultan İbrahim Lodi harekâtını sürdürdüğü sırada karşı cenahtan gelen bir istihbarat tedirginliğin yerini bir rahatlama bırakmıştır. Bu istihbarata göre daha evvelden Celâleddin'in saflarına katılmış olan Azam Humayun ve oğlu Feth Han Celâleddin ile bir tartışma yaşamışlar ve taraflarını Sultan İbrahim Lodi lehine değiştirmişlerdir. Daha sonra Sultan İbrahim, Azam Humayun ve oğlu Feth Han'ın kendi safına katılacakları bilgisini alınca, önemli kurmaylarını bu iki ismi karşılama için görevlendirmiştir. Nihayetinde, Azam Hümayun'un bu saf değiştirme hamlesi ile birlikte Celâleddin'in itibarı ve morali azalmaya başlamış buna paralel olarak da Sultan İbrahim'in itibarı artmaya başlamıştır. Bu durum da Sultan İbrahim kardeşi Celâleddin'e göre daha avantajlı bir konum elde etmesini sağlamıştır.⁵¹⁹

Celâleddin'in kuvvetlerindeki bu önemli güç kaybı Sultan İbrahim ile açık bir savaşa girilmesini de zorlaştırmıştır. Bu nedenle gücünün de farkında olan Celâleddin Kalpi'ye çekilmiş ve O'nun bu hamlesi soyluları tarafından hayal kırıklığı olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Celâleddin taraftarı bir takım soylu grubu karar değiştirerek Sultan İbrahim'in tarafına geçmişlerdir. Böylece büyük bir güç ve itibar elde eden Sultan İbrahim Lodi, kardeşi Celâleddin'e son bir darbe vurmak için Kalpi'yi ele geçirmeye karar vermiştir. Bu doğrultuda Sultan İbrahim, Azam Hümayun Lodi, Azam Hümayun Servani ve Nasır Han Nühani'nin komutasına fillerle desteklenmiş büyük bir ordu tahsis etmiş ve Kalpi'ye doğru hareket etmelerini emretmiştir. Ancak ordu Kalpi'ye ulaşmadan hemen önce Celâleddin, İmâdülmülk ve üvey annesi Nimet Hatun gibi bazı güvenilir kişileri Kalpi'yi savunmak için bırakmış ve kendisi Agra'yı ele geçirmek için harekete geçmiştir.⁵²⁰ Kalpi'de Celâleddin'in kuvvetleri bir süre Sultan İbrahim'in kuvvetlerine mukavemet göstermişlerse de teslim olmak durumunda kalmışlardır. Nihayetinde de Sultan İbrahim Lodi'nin kurmayları, kale ve şehrin yağma emrini vermişler ve büyük ganimetlerle birlikte Kalpi şehri Sultan İbrahim'in egemenliğine geçmiştir.⁵²¹

Celâleddin'in Agra'yı kuşatmak için yola çıktığı haberini alan Sultan İbrahim Lodi, Melik Âdem Kakar'ı Agra'yı savunması için ivedi bir şekilde görevlendirmiştir. Celâleddin Agra'ya ulaştığında kendisine Kalpi'nin düştüğü haberi iletilmiş ve Celâleddin de misilleme olarak Agra'yı yıkmayı düşünmüştür. Ancak Melik Âdem Kakar daha evvelden Agra'ya ulaşmış ve bir savunma pozisyonu da almıştır. Celâleddin'in kuvvetleri üstün olsa da Melik Kakar, başarılı bir diplomatik

⁵¹⁸ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 173; Nizami, "The Lodis", s. 704.

⁵¹⁹ Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 11; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 173.

⁵²⁰ Ni'metullah Celâleddin'in Sultanlık kuvvetlerini şaşırtmak ve Agra kalesini ele geçirmek için böyle bir hamlede bulunduğunu kaydetmektedir. Bkz.: Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 72-73.

⁵²¹ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 73.

hamle ile bir süre Celâleddin'i burada oyalamayı başarabilmiştir. Bir süre Celâleddin'i Agra önlerinde oyalayan Melik Âdem Kakar, Melik İsmail Jilvani, Kebir Han Lodi ve Bahadır Han Nühani'nin öncülüğünde gelen takviye kuvvetlerle rahat bir nefes almıştır. Bu takviye kuvvetlerinin gelmesinin akabinde de Celâleddin'e karşı gücünü pekiştiren Melik Âdem Kakar direkt bir saldırı yapmadan önce Celâleddin'e bir anlaşma önermiştir. Bu anlaşma şartlarına göre Melik Âdem Kakar, Celâleddin'den tahtını, nevbetini, kös ve diğer tüm hükümdarlık alametlerini teslim etmesini istemiş karşılığında da Sultan İbrahim'den Kalpi yönetimini kendisine (Celâleddin'e) verilmesini tavsiye edeceğini ifade etmiştir. Hali hazırda birliklerinin sadakatinden de şüphe eden Celâleddin, bu anlaşma şartlarını kabul etmiş ve hükümdarlık alametlerini Etavah'da Sultan İbrahim'e götüren Melik Âdem Kakar'a teslim etmiştir.⁵²²

Sultan İbrahim Lodi'nin tarafında ise durum hiç de Melik Âdem Kakar ve Celâleddin'in umduğu gibi olmamıştır. Nitekim uzun süredir kendisine mukavemet gösteren kardeşi Celâleddin'in cezalandırılması taraftarı olan Sultan İbrahim, kardeşi Celâleddin'in tutuklanmasını istemiştir. Karşı tarafta ise Celâleddin'in, Sultan İbrahim'in kendisine karşı harekâtını duyar duymaz Gvaliyar'a sığınmıştır. Sultan İbrahim Lodi de Agra'ya gelmiş ve bir süre burada kalmıştır.⁵²³

5.2.2. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Agra'da İdari Düzenlemeleri

Sultan İbrahim, Sultan İskender Şah Lodi'nin ölümünü müteakiben kendisini bir dizi sorunların içerisinde bulmuştu. Afgan soylularının neden olduğu yönetsel sıkıntılar ve hemen akabinde kardeşi ile giriştiği egemenlik mücadelesi onun idari işlerle yeteri kadar ilgilenememesine sebep olmuştur. Nitekim Sultan İbrahim Şah Lodi kardeşi Celâleddin'e karşı yürüttüğü mücadelesini 1518 yılının başlarında kısmen de olsa kazanmış ve bu mücadelesinin sonucunda elde ettiği itibar ile idari birtakım düzenlemelere girişmiştir.

Egemenliğini tam anlamıyla tesis etmiş olan Sultan İbrahim, Agra'ya geldiğinde birkaç ay öncesinde olduğundan daha güçlü bir konuma ulaşmıştır. Nitekim en büyük rakibi olarak nitelendirilebilecek olan Celâleddin tüm gücünü kaybederek Gvaliyar'a sığınmış, Sultan İbrahim'e daha önce muhalefet eden soylular da birer birer Sultan'ın emri altına katılmışlardı. Celâleddin sorunu çözüldükten sonra Sultan İbrahim mevcut durumda bir boşluk yakalamış ve bu boşluğu da devlet içerisindeki bir dizi idari düzenlemelerle doldurmuştur. Buna göre Sultan İbrahim, Delhi'nin güvenliğini ve idaresini sağlamak üzere Heybet Han (Gurg-andaz), Kerimdad Han ve Devlet Han'ı

⁵²² Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 73; Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 12.

⁵²³ Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 12; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 400; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 177.

görevlendirmiştir.⁵²⁴ Eski başkent ile alakalı görevlendirmeleri tamamladıktan sonra Sultan İskender Şah Lodi'nin ölümünden bu yana çok fazla ilgi gösterilemeyen ve hali hazırda muhtemel bir Racput saldırısına maruz kalabilecek olan Çanderi'ye de Malva Şehzadesi Manju'yu görevlendirmiştir.⁵²⁵

5.2.3. Gvaliyar'ın Fethi (1518)

Sultan İbrahim Şah Lodi Agra'da bir dizi idari düzenlemeler gerçekleştirdikten sonra kendisine hedef olarak Gvaliyar'ı seçmiştir. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Gvaliyar'ı fethetme isteğinin altında iki ana sebep söz konusudur. Bu sebeplerden ilki daha yakın zamanda kendisinden kaçan ve Gvaliyar'a sığınan Celâleddin'in Gvaliyar Racası tarafından muhafaza edilmesiydi. İkinci husus ise Sultan İbrahim'in selefi olan iki hükümdarın tüm uğraş ve çabalarına rağmen Gvaliyar'ı ele geçirememeleri olmuştur. Böylece Sultan İbrahim Lodi hem kendisine mukavemet gösteren kardeşi Celâleddin'i ele geçirecek hem de atalarının fethetmeyi başaramadıkları Gvaliyar'ı fethederek büyük bir ün ve itibar kazanacaktı. Pandey'e göre bir başka sebep de Gvaliyar seferi sırasında eski soyluların Sultan İbrahim'e sadık olup olmadıklarını denetleme konusunda bu savaş bir tür soyluların sadakat ve cesaretlerini sınama savaşıydı.⁵²⁶

Sultan İbrahim Lodi bu amaçla 1518'de ilk olarak Azam Hümayun Han Servani'nin⁵²⁷ komutasında 30.000 süvari ve 350 savaş filinden oluşan bir orduyu Gvaliyar üzerine sefere göndermiştir. Azam Hümayun Han Servani'nin harekâta başlamasının hemen sonrasında Sultan'ın ordusunun Gvaliyar'a yaklaştığı haberini alan Celâleddin, Malva Sultanı II. Mahmud Kalaç'ın yardımını istemek için Gvaliyar'dan kaçmıştır. Ancak mevcut durumda Malva Sultanlığı da bazı sıkıntılar içerisindeydi ve Celâleddin'in sebep olacağı bir çatışmaya girmek onlar açısından da pek mantıklı değildi. Sonuç olarak Celâleddin umduğu desteği Malva Sultanı'ndan görememiş ve Malva topraklarından ayrılmıştır. Celâleddin Malva topraklarından ayrıldıktan sonra *Garha Katanga* bölgesinde *Gundiler* tarafından yakalanmış ve Sultan İbrahim'e teslim edilmiştir. Sultan İbrahim Lodi, kardeşi Celâleddin'i Hansi Kalesi'ne hapsedilmesini emretmişse de Celâleddin, Hansi Kalesi'ne götürülürken yolda öldürülmüştür.⁵²⁸

Celâleddin sorunundan kurtulan Sultan İbrahim Şah Lodi artık tüm dikkatini Gvaliyar'ın fethine vermiştir. Daha evvelden Gvaliyar muhasarası için gönderdiği Azam Hümayun Servani

⁵²⁴ Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 12; Lal, a.g.e., s. 205.

⁵²⁵ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 400.

⁵²⁶ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 177-178; Ahluwalia, a.g.t., s. 318.

⁵²⁷ Nizameddin Ahmed'e göre bu tarihte Kara valiliğini yürütmektedir. Bkz.: Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 401.

⁵²⁸ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 74; Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 347-348; Al-Badaoni, a.g.e., s. 432-433; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 401-403; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 178; Nizami, "The Lodis", s. 705; Haig, a.g.m., s. 248.

komutasındaki kuvvetlerine takviye olarak Bikhan Han Lodi, Celâl Han Lodi, Süleyman Fermuli, Bahadır Han Nühani, Bahadır Han Servani, Melik Firuz Afgan, Hızır Han Nühani, Hızır Han Lodi ve Han Cihan Lodi gibi kurmaylarından oluşan ikinci bir kuvveti takviye olarak göndermiştir.⁵²⁹ Savaşın çetin geçtiği sırada Gvaliyar Racası Man Singh'in ölümü Gvaliyar cephesinde bir infial yaratmışsa da Man Singh'in oğlu ve halefi olan Vikramacit, Lodi kuvvetlerine karşı sağlam bir direniş göstermiştir. Her iki taraf da ağır kayıplar vermiş ve nihayetinde *Badalgarh Kalesi*'nin de düşüşünün ardından Vikramacit'in direnişi de zorlaşmaya başlamıştır. Vikramacit bir süre daha direniş göstermişse de daha fazla dayanamamış ve Lodi kuvvetlerine bir anlaşma önermek sureti ile şehri teslim etmiştir. Vikramacit'in bu hamlesine karşılık da Sultan İbrahim Lodi kendisine Şemsabad valiliği görevini vermiştir.⁵³⁰

Sonuç olarak Celâleddin ve O'na yardım elini uzatan Gvaliyar Racası Man Singh'i cezalandırmak için harekete geçen Sultan İbrahim Lodi bu seferin sonunda birçok kazanım elde etmiştir. Bu kazanımlardan ilki dedesi ve babası zamanlarından itibaren sürekli olarak düşmanlarına ev sahipliği yapan ve hemen hemen her fırsatta Lodi egemenliğine karşı muhalefet gösteren Gvaliyar'a hâkim olunmuştur. Sultan İbrahim Lodi'nin iki düşmanı olarak nitelendirilebilecek kardeşi Celâleddin ve Gvaliyar'ın güçlü hâkimi Raca Man Singh ölmüştür. Akabinde babası Man Singh'in yerine geçen Vikramacit ile Sultan iyi ilişkiler sürdürmüş ve Sultan İbrahim Lodi bu savaşın ardından Vikramacit gibi sadık bir kurmay edinmiştir.⁵³¹ Bu seferin olumlu olduğu kadar olumsuz birkaç sonucu da mevcuttur. Bunlardan ilki Gvaliyar kuşatması sırasında Lodiler tarafından büyük asker kayıpları verilmiştir. Bir diğer olumsuz sonuç da Sultan İbrahim Lodi sefer sırasında sadakatlerinden şüphe ettiği Azam Hümayun Servani ve oğlu Feth Han'ı Agra'ya çağırarak onları hapse attırıştır.⁵³² Bu durum da ilerleyen zamanlarda Sultan İbrahim Lodi'nin egemenliğine karşı isyanların çıkmasına sebebiyet vermiştir.

5.2.4. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Devlet Ricali ile İlişkileri

Sultan İbrahim Şah Lodi'nin saltanatının ilk yılı devletin ikiye bölünmesi hadisesi ile başlamış, kardeşi Celâl Han ile giriştiği mücadelelerle devam etmiştir. Gerek bu mücadelenin bir sonucu olarak gerekse doğru bir tabirle atalarından miras kalan Gvaliyar'ın fethi arzusu nedeniyle Gvaliyar gibi önemli bir bölge de Sultan İbrahim tarafından saltanatının ilk devresinde Lodi hâkimiyetine girmiştir. Tüm bu olaylar gerçekleşirken özellikle bazı soyluların Sultan'a muhalif tavır sergilemeleri ve

⁵²⁹ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 75; Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 401.

⁵³⁰ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 347-348; Lal, a.g.e., s. 205; Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 154.

⁵³¹ Vikramacit'in 1526 yılında Sultan İbrahim Lodi ile birlikte Babür Şah'a karşı savaşırken öldüğü ifade edilmektedir. Bkz.: Babür, **Babürnâme**, s. 431.

⁵³² Sultan İbrahim Lodi kardeşi Celâleddin'in Gvaliyar kuşatması sırasında buradan kaçmasına sinirlenmiş ve bu eylemin sorumlusu olarak Azam Humayun Servani ve oğlu Feth Han'ı sorumlu tutmuştur. Bkz.: Lal, a.g.e., s. 206.

Sultan'ın önündeki engelleri yavaş yavaş aşmasından sonra da Sultan'a bağlılık bildirmeleri Sultan İbrahim'in kafasında soru işaretlerine yol açmıştır. Durum böyle olunca da Sultan İbrahim Lodi özellikle babasının döneminde, devlete yararlılık göstermiş önemli devlet adamları ve soylulara karşı bir ön yargı sahibi olmuştur. Daha önce de değinildiği üzere Gvaliyar seferi Sultan İbrahim'in bazı soyluların sadakatlerini ölçme seferi olmuş ve Sultan İbrahim Şah Lodi gerek sefer sırasında gerekse sefer sonrasında gerçekleştirdiği eylemlerle soylularının kendisine olan bağlılıklarını da zedelemiştir.

Sultan İbrahim'in özellikle babasının önemli kurmayları ile olan ilişkileri Sultan'ın şüpheli özelliği nedeniyle pamuk ipliği ile bağlı bir şekilde seyir göstermiştir. Nitekim Sultan İbrahim Şah Lodi, babası döneminde büyük yararlılıklar göstermiş olan ve kendi saltanatının ilk yılında da Gvaliyar'ın ele geçirilmesinde başat rol almış Azam Hümayun Servani'yi kardeşi Celâleddin'in kaçması konusunda hatalı bulmuş, hâkimi olduğu Kara'ya Ahmed Han'ı atamış ve bu önemli devlet adamını hapse attırıştır. Sultan İbrahim bununla da kalmamış, daha evvelen Celâleddin'in vezirliği görevini üstlenmiş olan ve akabinde Celâleddin'i terk ederek Sultan'ın saflarına katılan Azam Hümayun Servani'nin oğlu Feth Han'ı da hapse attırarak soyluların tepkisini üzerine çekmiştir.⁵³³

Aslında Sultan İbrahim Lodi, sadakati konusunda en küçük bir kuşku duyduğu böyle soylulara karşı bir baskı politikasına başvurmuştur. Azam Hümayun Servani ve oğlu Feth Han'ın hapse atılmasından bir süre önce Sultan İbrahim Lodi, babası döneminde uzun yıllar vezirlik yapmış ve adalet işlerinden kültürel faaliyetlere kadar birçok Lodi mirasının banilerinden biri olan vezir Mian Bhua'yı da hapse attırıştır.⁵³⁴ Mian Bhua bir süre sonra tutuklu bulunduğu hapisanede vefat etmiş ve bu durum devlet ricali arasında bir rahatsızlığa da sebebiyet vermiştir. Böylece Sultan İbrahim'e olan güven iyice azalmaya başlamıştır.⁵³⁵

Mian Bhua'dan sonra Sultan'a karşı tepkilerin yükselmesindeki bir başka husus da Celâleddin'in cezalandırılma biçimi olmuştur. Bilindiği üzere Celâleddin Malva Sultanı II. Mahmud'a sığınmış ancak Malva Sultanı'nın mevcut durumda kendi siyasi meseleleri ile ilgilendiği için bu sığınma talebi reddedilmişti. Bunun üzerine Celâleddin de Gundiler tarafından ele geçirilmiş ve Sultan İbrahim Lodi'ye teslim edilmişti. Bundan sonraki süreçte tutuklanan Celâleddin, Sultan'ın emri üzerine Hansi Kalesi'ne hapsedilmesi için götürülürken yolda zehirlenerek öldürülmüştür.⁵³⁶ Sultan İbrahim'in daha evvelen kardeşlerini hapsedirmesi ve bir başka kardeşi Celâleddin'i

⁵³³ Rızquallah Müshtaqi, a.g.e., s. 110; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 191. Ahmed Han Servani, hapsedilen Azam Hümayun Servani'nin kardeşidir. Bkz.: Lal, a.g.e., s. 212.

⁵³⁴ Ni'metullah Mian Bhua'nın gözden düştüğünü ve sorumlu olduğu makamın yükümlülüklerini yerine getiremediği için görevden alınarak hapsedildiğinden bahsetmektedir. Bkz.: Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 75; Lal, a.g.e., s. 207.

⁵³⁵ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 73; Prasad, a.g.e., s. 513.

⁵³⁶ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 403; Lal, a.g.e. s. 208.

tutuklatmasına rağmen öldürtmesi kendisine olan çekinceleri daha da artırmış güven duygusuna da zede vermiştir.

Sultan İbrahim Lodi özellikle kardeşi ve Gvaliyar'a karşı aldığı başarı sonrasında daha otokrat bir kimliğe bürünmüştür. Nitekim bu başarılarının ardından babasının döneminden bu yana devlet içerisinde görev almış ve başarılı olmuş soylularına karşı takındığı sert tavır, devlet ricali ve soylular tarafından hoş karşılanmamıştır. Akabinde Sultan İbrahim Lodi, daha hükümdarlığının başlarında tam anlamıyla devletin temel dinamiklerine nüfuz etmeden bu dinamikleri değiştirmek istemiş ve bu durum da saltanatı boyunca isyanlarla boğuşmasına zemin hazırlamıştır. Ancak karşı tarafta ise Afganların geleneksel onur duygularının bir getirisi olarak Afgan soyluların, Sultan'ın makamına Sultan İskender Lodi zamanında olduğundan daha farklı bir tavır takınmaları Sultan İbrahim'in sert bir politika sürdürmesini kaçınılmaz kılmıştır. Nitekim bu politika Sultan'ın istediği gibi bir sonuç doğurmamış aksine her geçen gün bir öncekinden daha sıkıntılı olayların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Sultan'ın bir diğer politikası da ordu içinde ve devlet görevlerinde genç ve tecrübesiz soylulara görevler vermesi olmuştur. Bu politika ile tecrübeli soylular peyderpey görevlerinden uzaklaştırılmışlar bu durum da devlet ricali arasında ikiliklerin çıkmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim ilerleyen safhalarda bu ikilikler ordu içinde ihtilaflara ve soyluların isyanlarına neden olmuş, Sultan İbrahim Lodi'nin isyanlarda ve savaşlarda başarısız sonuçlar almasına da sebebiyet vermiştir.

5.2.4.1. İslâm Han Servani İsyanı (1518)

İslâm Han Servani, Sultan İbrahim Lodi'nin hapse attığı Azam Hümayun Servani'nin diğer oğluydu. Sultan İbrahim'in soylularına karşı yürüttüğü sert politikaların bir sonucu olarak Azam Hümayun Servani'nin hapse atılmasının akabinde oğlu İslâm Han Servani bu hamleye karşı çıkmış ve babasının kontrol bölgesi olan Kara-Manikpur bölgelerinde Sultan İbrahim Lodi'ye karşı isyan bayrağını açmıştır.⁵³⁷ Bu bölgelerin hazinelerini de ele geçiren İslâm Han Servani bölgede asker toplamaya başlamış ve Sultan İbrahim Lodi'nin iç isyanlardaki ilk ciddi sınavını vereceği bir mücadelenin de temellerini atmıştır.

İslâm Han Servani'nin başlattığı isyana Sultan İbrahim'den cevap gecikmemiştir. Kara bölgesinde çıkan isyanı bastırmak için bölgenin idaresini verdiği Ahmed Han'ı İslâm Han Servani'ye karşı göndermiştir. Ancak İslâm Han Servani, Ahmed Han'ın kuvvetlerini yenilgiye uğratmış ve bundan sonraki süreçte isyanın boyutu daha da genişlemiştir. İslâm Han'ın Ahmed Han'ı yenmesinin hemen akabinde isyanı bastırmak için Sultan İbrahim daha kararlı bir adım atmıştır. Bu bağlamda

⁵³⁷ Rızquallah Müshtaqui, a.g.e., s. 109; Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 14-15; Pandey, The First Afghan Empire In India, s. 190-191.

Sultan İbrahim büyük bir ordu tesis etmiş ve bu ordudaki kurmayları da güven sorunu yaşadığı eski soylulara karşı bir denge oluşturmak için güvendiği genç soylulardan seçmiştir.⁵³⁸

İslâm Han üzerine kapsamlı bir harekâta başlayacak olan Sultan İbrahim tam bu sırada bazı soylulardan gelen haberle sarsılmıştır. Bu habere göre Mian Buhua ve Azam Hümayun Servani'nin başına gelenleri öğrenen Said Han Lodi ve diğer bazı soylular Sultan'ın izni olmadan Lucknow'a kaçmışlar ve İslâm Han'ın çıkarttığı isyana iştirak etmişlerdir. Böylece Sultan'a karşı yükseltelen isyan seslerinin etki alanı da genişlemiştir. Doğu bölgelerinde vuku bulan bu olayların üzerine Sultan İbrahim vakit kaybetmeden genç soyluların kurmaylığında tesis ettiği orduyu bu isyancı grubun üzerine sevk etmiştir. Ancak bu ordu Kanauj yakınlarındaki Bangarmau bölgesine geldiğinde, Azam Hümayun Lodi'nin komutanlarından İkbâl Han'ın başında olduğu birliklerle pusuya düşürülmüş ve Sultan'ın kuvvetlerine ağır kayıplar verdirilmiştir. Bu mağlubiyete oldukça hiddetlenen Sultan İbrahim Lodi, göndermiş olduğu orduya yeni takviyeler eklemiş ve isyanın mutlak surette bastırılması emrini vermiştir.⁵³⁹

İkbâl Han tarafından pusuya düşürülen Sultan İbrahim'in kuvvetleri bir süre sonra toparlanmış ve isyancıların üzerine yeniden harekete geçmiştir. Bu sıralarda isyancıların sayısı da artmış, 40.000 süvari ve 500 filden⁵⁴⁰ oluşan büyük bir kuvvet halini almışlardır. İki ordunun karşılaşacağı sıralarda Avadh'da bir olay vuku bulmuş ve dönemin ünlü evliyalarından olan *Şeyh Raju Buhari*⁵⁴¹ olaya müdahale etmiştir. Şeyh Raju Buhâri isyancılara Sultan İbrahim Lodi ile uzlaşmaları konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. İsyancılar da Azam Hümayun Servani'nin tutukluluğunun son bulması halinde bu tavsiyeye uyacaklarını ifade etmişlerdir. Ancak karşı tarafta koşulsuz teslim olmalarını isteyen Sultan İbrahim Lodi isyancıların bu isteklerini kabul etmemiştir.⁵⁴²

Sultan İbrahim Lodi, isyancıların faaliyetlerini sonlandırma adına bir dizi adım daha atmış ve bu sıralarda Bihar'a valilik yapan Derya Han Nühani'yi, Gazipur valisi Nasır Han Nühani'yi ve Muhammed Fermuli'yi de doğu bölgelerinden isyancıların üzerine ilerlemeleri için görevlendirmiştir. Bu valilerin de kurmaylığında oluşturulan yeni ordu da harekete geçince isyancı grup iki Sultanlık ordusunun arasında sıkışmışlardır. Sultan kuvvetleri artık isyancılara göre daha avantajlı bir konuma ulaşmışlardır. Nihayetinde Sultan kuvvetleri ve isyancılar arasında büyük bir

⁵³⁸ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 190-191; Lal, a.g.e., s. 212.

⁵³⁹ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 404; Al-Badaoni, a.g.e., s. 434.

⁵⁴⁰ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 75.

⁵⁴¹ Şeyh Yusuf Qattal, Sultan İskender Şah Lodi ve Sultan İbrahim Şah Lodi dönemlerinde yaşamış ve 1526-1527(?)'de vefat etmiştir. Dönemin büyük bir âlimi olarak tanımlanır. Bkz.: Abdul Halim, "Mystics and Mystical Movements of the Seyyid-Lodi Period (1414-1526)", *Journal of the Asiatic Society of Pakistan*, 8, 1963, s. 105-106; [https://gaz.wiki/wiki/tr/Malviya_Nagar_\(Delhi\)](https://gaz.wiki/wiki/tr/Malviya_Nagar_(Delhi)) (20.06.2021).

⁵⁴² Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 75; Abdul Halim, "Mystics and Mystical...", s. 105.

savaş yaşanmış, bu kanlı muharebeden galip ayrılan taraf Sultan İbrahim Lodi'nin kuvvetleri olmuştur. Ni'metullah'a göre bu savaşın sonunda her iki taraftan da aralarında İslâm Han'ın da olduğu 10.000 Afgan ölmüş ve Said Han Nühani Derya Han Nühani tarafından esir alınmıştır. İsyân'ın bastırıldığı haberi Sultan'a ulaştığında Sultan İbrahim bu habere çok sevinmiş ve isyanı bastırmada rol oynayanlara değerli ihsanlarda bulunmuştur.⁵⁴³

Sonuç olarak Sultan İbrahim'e karşı çıkan isyan kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Kaynakların hemen hemen hepsi bu mücadelede suçlunun isyancılar olduğunu ifade eden beyanlarda bulunmuşlardır.⁵⁴⁴ Ancak söz konusu mücadelenin kökenine bakıldığında Sultan İbrahim Şah Lodi'nin soylulara karşı gösterdiği sert muameleler isyanın bu seviyeye yükselmesinde ana etken olmuştur. Nitekim bu kanlı mücadele Sultan'ın daha sonraki meselelerinde engel olarak karşısına çıkacaktır.

5.3. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Hindu Rana Sanga ile İlişkisi

Sultan İbrahim Lodi sekiz yılı aşkın süren saltanatında Hindulara karşı en dikkat çekici mücadelesini Mevar hâkimi Rana Sanga Singh ile gerçekleştirmiştir. Mevar'da büyük bir askeri güce sahip olan Rana Sanga, iç işlerinde sorunlar yaşayan Müslüman komşu devletlerine karşı bir genişleme siyaseti gütmüş ve bölgesinde sağlam bir otorite tesis etmiştir.⁵⁴⁵ Rana Sanga ile Sultan İbrahim Lodi'nin karşı karşıya gelmesindeki ana sebep de Rana'nın genişleme siyaseti ve bölgede otorite kurma arzusu olmuştur. Rana Sanga'nın bu siyasetinin etki sahalarından bir kısmı da özellikle 1510 yılından itibaren Lodilerin de üzerinde önemle durduğu Malva Sultanlığı toprakları olmuştur. Lodiler, son on yıl içerisinde Malva ile ilgili siyasetlerini iç savaflara müdahil olma yoluyla şekillendirmiş ve Çanderi ile Narvar'ı egemenlik sahaları içerisine dâhil etmişlerdir. Diğer taraftan Rana Sanga da Malva'nın çalkantılı iç siyasetinin sonuçlarından faydalanmış ve Malva topraklarının bir kısmını da ilhak etmiştir. Son olarak Gvaliyar'ın Sultan İbrahim Lodi tarafından fethi iki egemen gücü bir bakıma komşu yapmıştır.⁵⁴⁶

İki gücün birbirlerine bu kadar yaklaştığı bir anda Lodi cephesinde bir iç savaşın ortaya çıkması ve son Lodi Sultanı İbrahim'in tüm dikkatini iç işlerine çevirmesi Rana Sanga'nın yayılma politikasını sürdürmesini kolaylaştırmıştır. Nitekim Rana Sanga, Sultan İbrahim Lodi'nin iç

⁵⁴³ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 76; İqtidar Husain Siddiqi, "Nuhani Rule In Bihar", Proceeding of the Indian History Congress, 32, 1970, s. 283 Abdul Halim, a.g.e., s. 152.

⁵⁴⁴ Örneğin Ni'metullah eserinde isyancıları kâfir olarak nitelemektedir. Bkz.: Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 76.

⁵⁴⁵ Hindu Sisodiya Hanedanı'na mensup Rana Sanga, 16. Yüzyılın önemli Hindu liderlerinden biridir. Bkz.: Har Bilas Sarda, **Maharana Sanga (The Hindupat The Last Great Leader Of The Rajput Race)**, Scotch Mission Industries Company, Ajmer, 1918, s. 1; V. S. Bhatnagar, **Life and Times of Sawai Jai Singh, 1688-1743**, Impex India, 1974, s. 6.

⁵⁴⁶ Pandey, *Early Medieval India*, s. 418; Lal, a.g.e., s. 209; Abdul Halim, a.g.e., s. 154.

isyanlarla mücadele ettiği bir sırada Delhi topraklarına tacizde bulunmuş bu durum karşısında da iki egemen gücün bir savaşa girişmesi kaçınılmaz bir hal almıştır.

5.3.1. Hatoli Savaşı (1517-1518)

Sultan İskender'in vefatının akabinde Lodi Hanedanı ve Delhi tahtı ciddi bir iç savaşla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, Rana Sanga'nın Delhi tahtının egemenlik sahası içerisinde de genişleme politikası gütmelerini kolaylaştırmış ve bu güçlü Racput liderinin Delhi toprakları üzerinde tasarrufta bulunmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim Rana Sanga beklenileni yapmış, kendi sınırlarına yakın olan ve Delhi egemenliği altında bulunan topraklara tacizlerde bulunmuştur. Rana Sanga'nın bu hamlesine iç savaşla meşgul olan Sultan İbrahim Lodi'nin cevabı gecikmemiş ve Rana Sanga'ya karşı bir cevap vermek için harekete geçmiştir.⁵⁴⁷

Sultan İbrahim Lodi derhal harekete geçmiş ve kuvvetleri Mevar'a doğru ilerlemiştir. Rana Sanga da kuvvetleri ile beraber Lodi kuvvetlerine karşı savaş pozisyonuna girmiştir. Nihayetinde iki ordu *Haravati* sınır bölgesindeki *Hatoli Kasabası*'nda karşı karşıya gelmişlerdir. Rana Sanga'nın sol kolunu kaybettiği, Lodi Hanedanı mensubu bir şehzadenin de Rana Sanga kuvvetleri tarafından esir alındığı bu savaşın sonunda Mevar kuvvetleri galip gelmiştir. Hatoli Savaşın'ın sonucu yeni mücadelelerin de koşullarını ortaya çıkarmıştır. Nitekim Hatoli'de Rana Sanga'nın hem sol kolunu kaybetmiş olması hem de bir okun isabet etmesi sonucu ömür boyu sakat kalması hususu, yayılma siyaseti nedeniyle başlatılan mücadelesine bir de gurur meselesini eklemiştir. Sultan İbrahim Lodi cephesinde ise bir Lodi şehzadesinin esir alınması son derece tehlikeli bir durumdur. Rana Sanga'nın ordugâhında bulunan esir Lodi Şehzadesi Delhi tahtına aday gösterilebilir ve bu durum da mevcut durumda Sultan İbrahim'den hoşnutsuz olan bir takım Afgan soylusunun kolayca kullanabileceği bir bahaneye zemin hazırlayabilirdi. Nitekim tüm bu hususlar yan yana geldiğinde Mevar ve Delhi'nin egemen güçleri ikinci kez karşı karşıya gelecekleri bir savaşın daha hazırlıklarına girişmişlerdir.⁵⁴⁸

5.3.2. Dolpûr Savaşı (1518)

Sultan İbrahim Lodi, Hatoli muharebesinde kuvvetlerinin Rana Sanga tarafından ağır bir yenilgi alması sebebiyle oldukça öfkelenmiştir. Sultan'ın bu öfkesine daha evvelden işaret edilen Hatoli savaşının sonuçları da eklenince yeni bir savaş kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle özellikle 1518'de İslâm Han isyanını bastıran Sultan İbrahim Lodi yeni bir savaşın hazırlıklarına başlamış ve kuvvetlerini Rana Sanga'ya karşı sevk etmiştir. Buna göre Saran valisi Hüseyin Fermuli, Maruf

⁵⁴⁷ Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 16; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 181; Ahluwalia, a.g.t., s. 322.

⁵⁴⁸ Ahluwalia, a.g.t., s. 322; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 181.

Fermuli, Han-ı Hanan Fermuli'nin komuta ettiği birliklerden oluşan bir ordu tesis etmiş, başına da genç ve sultana son derece sadık bir soylu olan Mian Mukan'ı geçirmiştir. Ancak bu durum daha tecrübeli ve eski soylular tarafından hoş karşılanmamış ve ordu içerisinde hoşnutsuzlukların ortaya çıkmasına da sebebiyet vermiştir.⁵⁴⁹

Böyle bir ortamda harekete geçen Sultan İbrahim'in kuvvetleri bir süre sonra Rana Sanga kuvvetleri ile karşı karşıya gelmişler ve ilk çarpışmalardan Rana Sanga'nın kuvvetleri galip ayrılmışlardır. Bir süredir birbirlerine karşı muhalif tavırlar sergileyen ordu içerisindeki soylular arasında da bir ihtilaf yaşanmıştır. Orduya komuta eden Mian Mukan başarısızlığın sorumluluğunu Hüseyin ve Maruf'un kibirli ve hoşnutsuz hallerine bağlarken, bu tecrübeli soylular da sorumluluğu Mian Mukan'ın idaredeki eksikliklerinde bulmuşlardır. İshwari Prasad'ın eserinde belirttiğine göre bu tartışmalar Sultan İbrahim'e rapor edilmiş, Sultan da Hüseyin Fermuli ve Maruf Fermuli'nin tutuklanmalarını emretmiştir. Bunun üzerine Hüseyin Fermuli Sultan'ın ordugâhını terk ederek Rana Sanga'ya sığınmıştır. Aynı durumda olan Maruf Fermuli, Sultan İbrahim'e sadık kalarak ordugâhta kalmıştır.⁵⁵⁰ Hüseyin Fermuli'nin Rana Sanga tarafına geçmesi Sultan İbrahim'in kuvvetleri içerisinde bir huzursuzluğa sebebiyet vermiştir. Nitekim bu huzursuzluk içerisinde ordunun başında olan Mian Mukan orduyu savaş düzenine getirmiş ve Rana Sanga kuvvetlerine karşı yeni bir mücadele vermek için harekete geçmek durumunda kalmıştır.

Mian Mukan, Rana Sanga'nın kuvvetleri ile karşılaşmak için 30.000 süvari ve 300 savaş filinden oluşan büyük bir kuvveti hazır hale getirmiştir. Karşı taraftan Rana Sanga kuvvetleri de bir saldırı pozisyonuna girmişler ve Dolpur yakınlarında gerçekleşen savaşta Sultan İbrahim'in kuvvetleri ağır kayıplar vererek Bayana'ya çekilmek durumunda kalmışlardır. Kuvvetlerinin ağır bir yenilgi aldığını öğrenen Sultan İbrahim Lodi, Agra'dan bizzat hareket etmiştir. Sultan'ın Agra'dan hareket ettiğini öğrenen Hüseyin Fermuli endişeye kapılmış ve yeniden saf değiştirmiştir. Bundan sonra yine Sultan İbrahim Lodi adına hareket eden Hüseyin Fermuli, Maruf Fermuli'nin de desteğini alarak Rana Sanga'nın kuvvetlerine bir gece baskını düzenlemiş ve Rana Sanga'nın geri çekilmesini sağlamıştır.⁵⁵¹

Hüseyin Femuli'nin kaçması Sultan İbrahim Lodi için affedilebilir bir durum değildir. Ancak halihazırda ciddi bir düşmana sahip olan Sultan İbrahim Lodi, Hüseyin Fermuli'nin cezalandırılması yerine onun af talebini kabul etmiş ve böylece Hüseyin Fermuli'nin katkısı ile düzenlenen baskınla Rana Sanga'nın geri çekilmesi sağlanmıştır. Sonrasında Hüseyin Fermuli'nin bu katkısı Sultan

⁵⁴⁹ Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 16; Pandey, The First Afghan Empire In India, s. 181; Ahluwalia, a.g.t., s. 322.

⁵⁵⁰ Ahluwalia, a.g.t., s. 322; Prasad, a.g.e., s. 515.

⁵⁵¹ Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 18; Pandey, The First Afghan Empire In India, s. 183; Lal, a.g.e., s. 210.

İbrahim tarafından takdir görmüş ve Hüseyin Fermuli Çanderi valiliğine atanmıştır. Ancak bir süre sonra Hüseyin Fermuli bilinmeyen bir nedenle öldürülmüş, Hüseyin Fermuli'nin ölümünü takiben de Çanderi savunmasız kalmış ve Rana Sanga tarafından kolayca ele geçirilmiştir.⁵⁵²

Hatoli ve Dolpur savaşlarından sonra, Sultan İbrahim Lodi'nin Mevar hâkimi Rana Sanga'yı durdurma mücadelesi başarısızlıkla sonuçlanmış ve babası Sultan İskender Şah Lodi zamanında uzun yıllar titizlikle yürütülen bir siyasetin ardından egemenlik altına alınan Çanderi ve civar bölgeleri kaybedilmiştir. Böylece Sultan İbrahim Şah Lodi'nin prestiji Rana Sanga ile mücadelelerinden aldığı kayıplar nedeniyle zayıflamıştır. Büyük asker kayıpları, Çanderi'nin elden çıkması ve bunlara paralel olarak soylularla olan zayıf ilişkilerin daha da kötüleşmesi bundan sonra Sultan İbrahim için daha vahim sonuçlar doğurmuştur. Nitekim Sultan İskender Lodi bu kayıpların sorumluluğunu yine eski soylularına yüklemiş ve bundan sonra soylularına karşı daha katı bir politika seyretilmiştir. Seyrettiği bu katı politikalar da devlet ricalinin büyük bir kısmını içeren Afgan soylularını rahatsız etmiş ve Sultan İbrahim Lodi'ye karşı birbiri ardına isyan etmelerine sebebiyet vermiştir.

5.4. Merkezi İdareye Karşı Çıkan İsyandar

5.4.1. Doğu Bölgelerinde Çıkan İsyandar

Sultan İbrahim Şah Lodi'nin tecrübeli devlet adamlarına karşı takındığı sert tavır, 1518 sonrasında birbiri ardına isyanların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Mian Bhua, Azam Humayun Servani ve son olarak Hüseyin Fermuli gibi önemli devlet adamlarının ölümleri diğer soylular tarafından hoş karşılanmamış, huzursuzluğun tırmanmasına sebebiyet vermiştir. Birçok soylu Sultan İbrahim'e karşı tepki göstermiş, yaşlı soylular da aynı kadere maruz kalacaklarını düşünerek endişeye kapılmışlardır. Sultan İbrahim'in bazı önemli soyluların ölümüyle bazılarınınsa hapsedilmeleriyle sonuçlanan bu sert politikası özellikle devletin doğu bölgelerinde bulunan soyluların tepkisini çekmiştir. Böylece devlet içerisindeki gerilim her geçen gün daha da artmış her açıdan kayıpların yaşandığı bir isyanlar dönemi vuku bulmuştur.

5.4.1.1. Bihar'da Nühanilerin İsyanı (1519)

Mian Bhua, Azam Hümayun Servani ve Hüseyin Fermuli gibi tecrübeli devlet adamlarının öldürülmelerinden sonra, Bihar valisi Derya Han Nühani de akıbetinden şüphelenmiş ve sıranın kendisine gelebileceğini ön görerek bir dizi önlem almaya karar vermiştir. Bu doğrultuda Derya Han Nühani, devletin doğu bölgelerinde bulunan bazı Lodi ve Fermuli ailelerine mensup soyluları etrafında toplamaya başlamış ve Muhammed Han Sûr gibi önemli şahıslarla ittifaklar kurmuştur.

⁵⁵² Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 183; Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 154; Sarda, a.g.e., s. 56-62.

Sultan İbrahim'e karşı mukavemet kararı aldıktan sonra harekete geçen Derya Han Nühani bu isteğini yerine getiremeden vefat etmiştir.⁵⁵³

Ölümünden sonra da Bihar'daki soylular kararlarından vazgeçmemişler ve Derya Han Nühani'nin yerine geçen oğlu Bahadır Han'ın etrafında toplanmaya başlamışlardır. Sultan'a karşı kızgın olan birçok soylunun liderliğini üstlenen Bahadır Han da babasının siyasetine devam etmiş ve kısa sürede büyük bir güce hükmeder duruma gelmiştir. Bu doğrultuda açıkça Sultan İbrahim Lodi'ye meydan okuyan Bahadır Han, bir adım daha atarak *Sultan Muhammed Şah* unvanını alarak Bihar'da bağımsızlığını ilan etmiştir.⁵⁵⁴ Bu hamlesinden sonra Bahadır Han, Gazipur valisi Nasır Han başta olmak üzere civar bölgelerdeki muhalif soyluların da desteği ile yaklaşık 100.000 kişilik bir ordu tesis etmiş ve konumunu güçlendirmiştir. Devasa bir güce ulaşan Bahadır Han, Bihar'dan Sambâl'e kadar Ganj Nehri'nin doğusundaki büyük bir alana hükmeder duruma gelmiştir.⁵⁵⁵

Karşı taraftan Sultan İbrahim Lodi ise Bahadır Han ve diğer devlet adamlarının kendisine karşı gerçekleştirdikleri bu isyanı bastırmaya karar vermiştir. Bu doğrultuda büyük bir orduyu Bahadır Han'ın üzerine sevk etmiştir. Birkaç gün boyunca şiddetli çarpışmaların sürdüğü savaşta her iki tarafı da memnun edecek bir sonuç alınamamıştır. Sultan İbrahim'in kuvvetleri Bahadır Han'a karşı mücadele verirken devletin diğer bölgelerinde de Sultan İbrahim'e karşı isyan haberleri gelmeye başlamış ve Sultan İbrahim Lodi kendisini büyük bir sorunun içerisinde bulmuştur.⁵⁵⁶

5.4.1.2. Diğer Eyalet Valilerinin İsyancıları

Bihar merkezli Bahadır Han isyanı devam ederken, Sultan İbrahim Lodi'nin idare tarzından ve soylulara karşı takındığı sert politikadan rahatsız olan farklı bölgelerdeki birçok vali de isyan etmişlerdir. Bu doğrultuda Sambâl'de Kasım Han, Bayana'da Nizam Han, Mevat'ta Hasan Han, Dolpur'da Muhammed Zaytun, Gvalyar'da Tatar Han Sarang Han, Rapri'de Hüseyin Han Nühani, Etavah'ta Kutb Han ve Kalpi'de Âlem Han bu isyan eden valiler olmuşlardır.⁵⁵⁷ Sultan İbrahim Lodi'nin kuvvetleri bu isyancı valiler ile bir dizi çatışmalarda bulunurken Pencap'dan gelen haberler Sultan'ın yeni bir mücadeleye girişeceğini belirtilerini göstermiştir.

⁵⁵³ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 76.

⁵⁵⁴ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 76-77; Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 349; Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 149; Srivastava, a.g.e., s. 249; Siddiqi, "Nuhani Rule In Bihar", s. 283.

⁵⁵⁵ Naimat Ullah, *History of Afgans*, 1. Kitap, s. 77; Esterâbâdi, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India*, C. 1, s. 349; Roy, a.g.e., s. 164; Haig, "The Lodi Dynasty", s. 250.

⁵⁵⁶ Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 150.

⁵⁵⁷ Abdul Halim, a.g.e., s. 161. Babür Şah, bu isimlerin Derya Han Nühani'nin oğlu Bahar Han'ı Sultan Muhammed unvanı ile tahta çıkaran kişiler olduğunu ifade etmektedir. Bkz.: Babür, *Babürnâme*, s. 472.

5.4.2. Pencap İsyancıları

5.4.2.1. Pencap'da Devlet Han Lodi ve Âlem Han Lodi İsyancıları

Sultan İbrahim Lodi, karşı karşıya kaldığı isyanlar ile mücadele edildiği bir sırada Tatar Han Lodi'nin oğlu olan ve yaklaşık olarak yirmi yıldır Pencap ve Lahor'da valilik görevini üstlenen Devlet Han Lodi'yi huzuruna çağırmişti. Ancak Devlet Han Lodi, devletin doğu bölgelerindeki gelişmelerin ciddiyetinden ve Sultan İbrahim Lodi'nin devlet adamlarına karşı tutumu nedeniyle bu çağrıya riayet etmemiş ve bunun yerine oğlu Dilaver Han Lodi'yi Sultan'ın huzuruna göndermiştir. Sultan İbrahim Lodi, Devlet Han Lodi'nin emre itaat etmemesinin nedeni olarak karşılaşılan zor durumdan çekinmesini görmüş ve oğlu Dilaver Han Lodi'yi mahkûm edilen soyluların bulunduğu hapishaneye göndererek emirlere itaat edilmemesi durumunda herkesin bu mahkûmların kaderi ile tanışacağını ifade etmiştir. Mevcut durumdan çok büyük endişe duyan Dilaver Han Lodi, babasının bu sıralarda bulunduğu Lahor'a kaçmış ve payitahttaki ahvali babasına anlatmıştır. Dilaver Han babası Devlet Han Lodi'ye Sultan'ın Bihar'daki isyanı bastırması halinde kendisinin de Lahor'da çok uzun süre tutunamayacağını ve bir hal çaresini düşünmesi gerektiğini rapor etmiştir.⁵⁵⁸

Devlet Han Lodi'nin Sultan İbrahim Lodi nazarındaki tek eksikliği emre itaatsizliği olmamıştır. Devlet Han'ın sorumlu tutulduğu bir başka husus da bu sıralarda Hindistan'da ilerlemeye başlayan Bâbü Şah'a⁵⁵⁹ karşı ihmalkâr kaldığı hususu olmuştur. Ayrıca bu dönemde Bâbü Şah'ın Hindistan'daki faaliyetleri düşünüldüğünde Sultan İbrahim Lodi'nin Pencap valisi Devlet Han Lodi'ye Babür Şah'ın bu faaliyetleri üzerinden kızgın olabileceği ihtimali güçlü bir ihtimaldir. Tüm bu unsurlar göz önüne alındığında Devlet Han Lodi'nin Sultan İbrahim Lodi aleyhinde harekete geçmesinden başka bir seçenek kalmamıştır. Bu doğrultuda Devlet Han Lodi de Sultan İbrahim Lodi'ye karşı direnmeyi seçmiş ve isyan bayrağını açmıştır. Devlet Han Lodi ile birlikte Sultan İbrahim'e isyan bayrağını açan bir başka isim de Sultan İskender Şah Lodi'nin kardeşi Âlem Han Lodi olmuştur. Pencap'da bulunan Afgan soyluları tarafından daha evvel sığındığı Gücerat Sultanlığı'ndan çağırılan Âlem Han Lodi, soylular tarafından *Sultan Aleaddin* unvanı ile tahta

⁵⁵⁸ Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 23; Abdul Halim, a.g.e., s. 161; Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 154; Bazmee Ansari, "İbrâhîm-i Lüdi", *DİA*, C. 21, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 320.

⁵⁵⁹ Asıl adı Zâhireddin Muhammed Bâbü Şah'tır. 1483 Yılında Fergana'da doğan Bâbü Şah'ın soyu baba tarafından Emir Timur'a anne tarafından ise Cengiz Han'a dayanmaktadır. Siyasi çalkantılarla dolu bir dönemde Fergana ve Semerkant için mücadeleler vermiş başarısız olunca da yönünü Hindistan'a çevirmiştir. 1516-1519 yılları arasında Kâbil başta olmak üzere önemli bölgeleri ele geçirdikten sonra ata mirası olarak gördüğü Delhi topraklarına (Emir Timur'un Hint Seferinde ele geçirdiği bölgeler) egemen olmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda 1519 yılında Devlet Han Lodi'ye bir elçi göndermiş ve Sultan İbrahim Lodi'ye iletmesini istediği mesajında açıkça "Eskiden Türk'e ait vilayetler" olarak nitelendirdiği bölgeleri istemiştir. Bu isteği karşılık bulmasa da 1519-1523 yılları arasında Hindistan'ın kuzey toprakları olan Pencap'ın muhtelif yerlerine üç sefer düzenlemiş ancak Kâbil'deki sıkıntılar sebebiyle bu seferlerini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Babür, *Babürnâme*; Halis Bıyıktaş, *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 1-43; Jean-Paul Roux, *Büyük Moğolların Tarihi Babür*, 1. Baskı, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2008.

çıkarılmıştır. Böylece doğu bölgelerinde olduğu gibi Pencap bölgesinde de Sultan İbrahim'in egemenliğine karşı büyük bir isyan vuku bulmuştur.⁵⁶⁰

5.4.2.1.1. Devlet Han Lodi ve Âlem Han Lodi'nin Babür Şah'dan Yardım Talep Etmeleri

Âlem Han Lodi'nin de Pencap'da çıkan isyana dahil olması ile bu bölgedeki isyan teşebbüsü de daha ciddi bir hal almıştır. Ancak gerek Alem Han Lodi gerekse onu sultan ilan eden soylular Sultan İbrahim Lodi ile mücadele edecek gücü kendilerinde görmemişlerdir. Bu nedendir ki Sultan İbrahim'e karşı girişecekleri mücadeleler için bir desteğe ihtiyaç duymuşlar ve kuzeyden gelen yeni bir fatih olan Bâbü Şah'dan yardım istemişlerdir.⁵⁶¹ Bu doğrultuda Devlet Han Lodi'nin oğlu Dilaver Han ve Âlem Han bizzat Babür Şah'ın bulunduğu Kâbil'e gitmişler (1522-23) ve Sultan İbrahim Lodi'nin mevcut durumda zulüm sahibi bir Sultan olduğunu, Sultan İbrahim'e karşı kendilerine yardım etmeleri hâlinde bütün beylerin Bâbü Şah'a itaat etmeye hazır olduklarını ve Lahor dâhil Pencap'ın kendisine bırakılabileceğini ifade etmişlerdir.⁵⁶² Bu sıralarda zaten Pencap'ı ve bilhassa Hindistan'ı⁵⁶³ fethetme arzusu içerisinde olan Bâbü Şah ayağına gelen bu fırsatı memnuniyetle karşılamıştır.

Bâbü Şah'a Hindistan'daki bir egemen güce karşı önemli müttefiklere sahip olma güvencesi veren bu anlaşma Bâbü Şah adına oldukça kârlı bir anlaşma olmuştur. Tarihi belirsiz olsa da kuvvetle muhtemel Lodi beylerinin ziyaretlerinin gerçekleştiği zamana yakın bir zamanda Bâbü Şah Mevar hâkimi Rana Sanga'dan bir elçilik heyeti tarafından ziyaret edilmiştir. Nitekim Bâbü Şah'ın kendi ifadesine göre Rana Sanga Bâbü Şah'a "sadakatini izhar etmiş" akabinde de "Eğer Padişah o taraftan Dehli civarına gelirlerse, ben bu taraftan Agra üzerine yürürüm" diyerek Bâbü Şah'a Sultan İbrahim Lodi'ye karşı bir ittifak teklifinde bulunmuşsa da bu ittifakın gerçekleşmediği yine Bâbü Şah tarafından ifade edilmiştir.⁵⁶⁴

Bu tekliflerin sıralaması ne olursa olsun, Bâbü Şah artık Hindistan'da Sultan İbrahim Lodi'nin istenmediğini ve Hindistan'ın kolayca fethedilebileceğini kanısına varmıştır. Bundan sonraki süreçte Sultan İbrahim Lodi'nin aleyhinde hareket eden Âlem Han Lodi'yi desteklemiş, Devlet Han Lodi'ye

⁵⁶⁰ Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 1, s. 330; İqtidar Husain Sıddıqui, "Lüdiler", s. 218; Pandey, **The First Afghan Empire In India**, s. 202.

⁵⁶¹ Roux, **Büyük Moğolların Tarihi Babür**, s. 319; Denison Ross, "Bâbü", **The Cambridge History of India**, 4, Cambridge University Press, Cambridge, 1937, s. 10.

⁵⁶² Gabrielle Festing, **When Kings Rode to Delhi**, 2. Baskı, William Blackwood and Sons, London, 1913, s. 142; Pandey, **The First Afghan Empire In India**, s. 203.

⁵⁶³ Bâbü Şah Hindistan'ı fethetmeyi o kadar çok arzulamıştır ki Hindistan seferleri sırasında doğan oğlunun adını *Hindâl* koymuştur. Bkz.: Babür, **Babürnâme**, s. 360.

⁵⁶⁴ Babür, **Babürnâme**, s. 478.

de çeşitli vaatlerde bulunarak Hindistan'a düzenleyeceği dördüncü seferinin hazırlıklarına başlamıştır.

5.4.2.1.2. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Pencap Seferi (1523-1524)

Kabil ve Pencap'da kendisine karşı bir takım mukavemet hazırlıklarının yapıldığı haberini alan Sultan İbrahim Lodi gerek Bâbü Şah'ın Hindistan'da ilerleyişini durdurmak gerekse kendisine isyan eden akrabaları Devlet Han ve Alem Han Lodi'yi etkisiz hale getirmek için harekete geçmiştir.⁵⁶⁵ Bu doğrultuda Sultan İbrahim Lodi ilk aşamada Bihar ve diğer doğu eyaletlerindeki isyanlarla mücadelesini ertelemiştir.⁵⁶⁶ Hemen ardından da Bahar Han, Mübarek Han Lodi ve Buhan Han Nühani'nin komutası altındaki bir orduyu Pencap'a göndermiştir.⁵⁶⁷

Sultan İbrahim Lodi'nin emri ile hareket eden Sultanlık ordusu Lahor'a ulaşmış Devlet Han Lodi'yi buradan uzaklaştırarak şehri ele geçirmişlerdir.⁵⁶⁸ Bu sırada (1523'ün sonları 1524'ün başları) Bâbü Şah harekete geçmiş ve İndus Nehri'ni geçerek Lahor'a doğru ilerlemiştir. Lahor önlerine geldiğinde Sultan İbrahim Lodi'nin kuvvetleri ile Bâbü Şah'ın kuvvetleri arasında bir savaş gerçekleşmiş ve bu mücadele Bâbü Şah'ın galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Gerçekleşen savaşın akabinde Bâbü Şah kuvvetlerine Lahor'un yağmalanması emrini vermiş ve Lahor'daki pek çok çarşı yakılıp yıkılmıştır. Bu süreçten sonra Dibalpur'a ilerleyen Bâbü Şah burayı da egemenliği altına almıştır.⁵⁶⁹

5.4.2.1.3. Devlet Han Lodi'nin Babür Şah ile Anlaşmasını Bozması

Bâbü Şah Lahor ve Dibalpur'u ele geçirdikten sonra bir dizi düzenlemeler yapmış ve bu kapsamda Jalandhar ve Sultanpur'un yönetimini Devlet Han Lodi'ye vermiştir. Ancak Lahor'un yönetimini de isteyen Devlet Han Lodi Bâbü Şah'ın bu yönde bir tasarruf sağlamaması nedeniyle hayal kırıklığına uğramıştır. Bu hayal kırıklığı ile Bâbü Şah'a düşmanca hareket etmeye başlayan Devlet Han Lodi, Gazi Han Lodi'nin de kışkırtmaları ile Bâbü Şah'a karşı bir saldırı planı hazırlamaya karar vermiştir. Ancak nedeni tam anlamıyla bilinmeyen bir olay yaşanmış ve Devlet Han Lodi'nin oğullarından Dilaver Han Lodi babasının bu planını Bâbü Şah'a ihbar etmiştir. Bunun

⁵⁶⁵ Mübarek Galip, **Hindistan'da Türkler**, Saadettin Yağmur Gömeç (haz.), Berikan Yayınevi, Ankara, 2013, s. 106-107.

⁵⁶⁶ Sultan İbrahim Lodi doğu isyanlarını bastırmak için Mian Mustafa, Mian Bayazid ve Firuz Han komutasında güçlü bir orduyu bölgeye sevk etmiştir. Bu sıralarda isyancılara ufak tefek darbeler indirmişse de Pencap'daki olaylar Sultan İbrahim'in doğu isyanları ile mücadelesini erteleme düşüncesine sevk etmiştir. Bkz.: Rızqullah Müshtaqui, a.g.e., s. 111-112; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 204; Siddiqi, "Nuhani Rule In Bihar", s. 283.

⁵⁶⁷ Lal, a.g.e., s. 219.

⁵⁶⁸ Abdul Halim, a.g.e., s. 173; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 204.

⁵⁶⁹ M. Fuad Köprülü, "Babür", İA, C. 1, İstanbul, 1961, s. 182; Roux, *Büyük Moğolların Tarihi Babür*, s. 320.

üzerine Bâbü Şah, Devlet Han ve Gazi Han'ı tutuklatmışsa da bir süre sonra serbest bırakmıştır. Bundan sonra da Devlet Han Lodi Himalaya Dağları'nın eteklerine kaçmıştır. Devlet Han Lodi'nin planlarını Bâbü Şah'a bildiren Dilaver Han Lodi de *Han-ı Hanan* unvanına layık görülmüş ve Sultanpur valiliğine getirilmiştir.⁵⁷⁰

Bâbü Şah, Dibalpur'dayken Belh taraflarından gelen haberle ani bir karar almak durumunda kalmıştır. Nitekim Belh'de Özbekler isyan etmiş Bâbü Şah'ın olaya ivedi bir şekilde müdahale etmesi gerekmiştir. Bu nedenle Hindistan'ın kuzeyindeki fetih hareketlerini bir süre ertelemek durumunda kalan Bâbü Şah, Lahor, Sialkot ve Kalanaur'u güvendiği subaylarının, Dibalpur'u da Âlem Han Lodi'nin yönetimine bırakarak Kâbil'e dönmüştür.⁵⁷¹

Bâbü Şah'ın Kâbil'e dönüşünün akabinde Lahor'un kendisine verilememesi nedeniyle hayal kırıklığına uğrayan Devlet Han Lodi ve Gazi Han çekildikleri bölgede güç toplamaya başlamışlardır. Daha sonra ilk iş olarak kendilerine ihanet ettiğini düşündükleri Dilaver Han Lodi'yi tutuklamışlar ve hemen ardından da Babür Şah tarafından Dibalpur'un yönetimi için görevlendirilen Âlem Han Lodi'yi bozguna uğratarak burayı ele geçirmişlerdir. Dibalpur'da bozguna uğrayan Âlem Han Lodi de hemen Kâbil'e, Bâbü Şah'ın yanına kaçmıştır.⁵⁷²

Târîh-i Selâtîn-i Afâğine'nin yazarı Ahmed Yadgar, Devlet Han'ın dağ eteklerine kaçtığı sırada Sultan İbrahim Lodi'nin kendisine bir mektup yazdığından bahsetmektedir. Söz konusu mektuba göre, Sultan İbrahim Lodi Devlet Han'a Lodi sultanlarının geçmişte kendilerine olan nezaketlerinden bahsetmiş ve kendi aralarındaki bir mesele için yabancı bir istilacıyı davet etmesi nedeniyle Devlet Han'ı kinamıştır. Bundan sonra da gerek Devlet Han'ı gerekse oğullarını affedeceğini ve girdikleri yanlıştan vazgeçmelerini tavsiye etmiştir. Ancak Devlet Han Lodi, Babürlüleri Hindistan'a getiren hususun Sultan İbrahim'in kötü davranışlarından başka bir şey olmadığını ifade etmiştir.⁵⁷³

5.4.2.1.4. Âlem Han Lodi'nin Delhi'ye Saldırması

Dibalpur'da Devlet Han Lodi'nin saldırısına uğradıktan sonra Kâbil'e kaçan Alem Han Lodi, burada bir kez daha Bâbü Şah'dan yardım talep etmiştir. Alem Han Lodi'nin yinelenen yardım talebini kabul eden Bâbü Şah küçük bir birlikten oluşan kuvvetleri ile birlikte bir de ferman yazarak

⁵⁷⁰ William Erskine, *A History of India Under The First Sovereigns of The House of Taimur, Baber and Humayun*, C. 1, Longman, London, 1854, s. 419; Roux, *Büyük Moğolların Tarihi Babür*, s. 320-321; Bıyıktaş, a.g.e., s. 33; Ross, a.g.m., s. 11.

⁵⁷¹ Lal, a.g.e., s. 219-220; Diksha Tiwari, "India Under The Early Mughals A Case Study Of Babur And Humayun", [http://www.archaeokanpur.org/pdf/journal%20BRI%20march%20june%202018/4,\(29-33\).pdf](http://www.archaeokanpur.org/pdf/journal%20BRI%20march%20june%202018/4,(29-33).pdf), s. 29, (10.05.2021).

⁵⁷² Roux, *Büyük Moğolların Tarihi Babür*, s. 321.

⁵⁷³ Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 26.

Pencap'da bulunan emirlerini de Alem Han'a yardım etmeleri konusunda görevlendirmiştir. Ancak sayı bakımından yetersiz gördüğü kuvvetle Delhi'ye yürüyemeyeceğini anlayan Âlem Han Lodi, kendisi ile iletişime geçen Gazi Han ve Devlet Han Lodi'nin bir kez daha birlikte hareket etmeyi içeren tekliflerini kabul etmiştir. Böylece Bâbü Şah ile anlaşmasına riayet etmeyen Âlem Han Lodi, Bâbü Şah'ın kurmaylarını dinlememiş ve Devlet Han Lodi'nin de desteğini alarak kırk bin kişiye ulaşan kuvvetleri ile Delhi'ye yürümüştür. Buna karşı olarak da Sultan İbrahim Lodi de seksen bin kişilik kuvveti ile Agra'dan hemen hareket etmiş ve Delhi'ye birkaç kilometre mesafede ordugâhını kurmuş ve beklemeye geçmiştir.⁵⁷⁴

Âlem Han Lodi, Delhi'ye ulaştığında bir gece baskını ile bizzat Sultan İbrahim Lodi'nin komuta ettiği Sultanlık kuvvetlerine ağır bir darbe indirmiştir. Ancak gece baskınından birkaç saat sonra kuvvetlerini toparlamayı başaran Sultan İbrahim Lodi, Âlem Han'ın üzerine bir saldırı düzenlemiş ve isyancı ordusunu kısa zamanda dağıtmayı başarmıştır. Sultan İbrahim Lodi karşısında ilk aşamada muvaffakiyet kazanan Âlem Han Lodi, Sultan İbrahim'in karşı saldırısında tutunamamış ve savaş alanından kaçmıştır.⁵⁷⁵

Lodiler cephesinde iç mücadele bu şekilde devam ederken Bâbü Şah cephesinde ise Hindistan'ın fethi için şartlar daha da elverişli bir hale dönüşmüştür. Nitekim O daha evvelden Hindistan'a dört sefer düzenlemiş, arazi şartları ve Hindistan'daki siyasi ahval konusunda yeteri kadar bilgi sahibi olmuştur. 1524 yılına kadar Hindistan'ın kuzeyine dört sefer düzenleyen Babür Şah, dördüncü seferinde (1524) Sultan İbrahim Lodi'nin kuvvetlerine kısmi bir darbe indirmişse de, nihai darbe için bir süre beklemek durumunda kalmıştır. Bu bekleme durumunun iki önemli sebebi vardır. Bu sebeplerden ilki Sultan İbrahim Şah Lodi'ye karşı birlikte hareket ettiği Devlet Han Lodi'nin kendisine olan ihaneti olmuştur. Diğer bir sebep de Kâbil ve Belh dolaylarındaki Özbeklerin isyan ayaklandığı haberini almasıdır. Bu nedenle Babür Şah, bu sorunu çözmek için Kâbil'e dönmek zorunda kalmış, Özbek sorununu çözdükten sonra da yönünü tekrar Hindistan'a çevirmiştir.⁵⁷⁶

5.5. Babür Şah'ın Hindistan Seferi (1525)

Babür Şah 1525 yılında, daha evvel 1519, 1520 ve 1524 yılları arasında egemenliği altına almayı denediği, fakat tam anlamıyla muvaffakiyete ulaşmadan geri dönmek zorunda kaldığı Hindistan'a, en donanımlı ve kuvvetli seferine çıkmaya karar vermiştir. İhanetleri şüpheye yer

⁵⁷⁴ Babür, Babürnâme, s. 410; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 77; Bıyıkay, a.g.e., s. 34.

⁵⁷⁵ Babür, Babürnâme, s. 441-442; Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 77; Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 26-27; L. F. Rushbrook Williams, **An Empire Builder Of The Sixteenth Century**, Longmans Green And Co., London, 1918, s. 122; Roux, Büyük Moğolların Tarihi Babür, s. 321; Lal, a.g.e., s. 221; Mübarek Galip, a.g.e., s. 106-107.

⁵⁷⁶ Roux, Büyük Moğolların Tarihi Babür, s. 320-321; Bıyıkay, a.g.e., s. 34.

bırakmayacak ölçüde kanıtlanan Devlet Han Lodi ve Alem Han Lodi'ye de güvenemeyeceğini anlayan Babür Şah artık tek başına Hindistan'ı fethetmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda kendi hatıratında bildirdiği üzere 17 Kasım 1525'te beşinci ve son Hindistan seferine çıkmıştır.⁵⁷⁷

5.5.1. Babür Şah'ın Pencap'ı İşgali

Babür Şah harekete geçtikten sonra Badeşan tarafından gelecek olan oğlu Hümayun'un gecikmesi nedeniyle birkaç gün Bağ-ı Vefa isimli bölgede konaklamıştır. Humayun'un ordugâha katılmasının ardından Babür Şah'ın kurmaylarından Hoca Kelân'ın da Gazne'den gelmesiyle kuvvetlerini toparlayan Babür Şah kesin olarak harekâtına başlamıştır. Seri yürüyüşlerle Sind Nehri kıyılarına kadar ulaşan Bâbü Şah ve kuvvetleri 15-16 Aralık 1525 tarihinde sallar yardımı ile nehrin karşı kıyısına geçmiş iâşe temini için Sialkot'a ilerlemiştir.⁵⁷⁸

Babür Şah'ın ilk hedefi Pencap bölgesinde yeniden güçlenmeye başlayan ve kendisine mukavemette bulunan Devlet Han Lodi'yi bertaraf etmek olmuştur. Ancak Babür Şah'ın üzerine hareket ettiğini öğrenen Devlet Han Lodi kaçarak Lahor'un doğusunda bulunan Milvet Kalesi'ne çekilmiştir. Bir süre sonra burayı abluka altına alan Babür Şah'a Devlet Han Lodi torunu İsmail Han'ı göndermiş ve Babür Şah da İsmail Han'ı "bir takım vaad ve tehditlerle" dedesinin yanına geri göndermiştir.⁵⁷⁹ Devlet Han Lodi'nin bundan sonraki tutumunu Babür Şah hatıratında şu şekilde anlatmaktadır:

Devlet Han, adam gönderip: -"Gazi Han kaçıp dağa gitti; benim günahımı affederlerse, kulluğa gelip, kurganı teslim edeyim diye"- arzetti. Hoca Mir Mirân oraya gönderildi; korkusunu bertaraf edip, onu getirdi. Devlet Han ile oğlu Ali Han da birlikte geldi. Bizimle vuruşmak için, beline bağladığı iki kılıcını boynuna asmalarını emrettim. İş bu dereceye geldiği halde, hâlâ bahane arayacak kaba ve apdal adam olur mu? Biraz ileri getirdiler. Kılıçları boynundan almalarını emrettim. Görüştüğü vakit tâzimle eğdirilmesini emrettim. Karşıma oturtup, Hind dilini bilen bir adama buyurdum: -"Şu sözleri ona birer birer, zihnine nakşederek, söyle ve şöyle de: ben sana baba dedim; tâzim ve hürmetini senin gönlün istediğinden daha fazla yaptım. Kendini ve oğlunu belûcların derberderliklerinden kurtardım. Çoluk ve çocuğunuzu ve karılarınızı İbrahim'in köleliğinden halâs ettim. Tatar Han'ın üç kürur vilayetini sana ihsan ettim. Sana ne fenalık ettim ki, böyle beline iki kılıç bağlayıp, asker sevkederek, bizim vilâyetlerin üzerine yürüyüp, böyle fitne ve fesat çıkarırsın"- dedim. Budala ihtiyar ağzında bir iki söz geveledi; mukabele de edemedi. Böyle iskat edici sözlere ne diyebilirdi. Çoluk çocuğu ile karılarını kendilerine bırakıp, diğer bütün emlâkını zaptedilmesine karar verildi. Kendisinin Hoca Miran yanında kalması emredildi.⁵⁸⁰

⁵⁷⁷ "Sefer ayının birinci Cuma günü, 932 senesinde, güneş Kavs burcunda iken, Hindistan üzerine yürümek niyetiyle, hareket edip, Yek-Lenge tepesini aşarak, Dih-Yâkub suyunun garp tarafındaki çayıra indik." Babür Şah, hatıratında Hindistan'a yaptığı son seferden bahsetmeye bu cümle ile başlar ve bu seferin başlangıç tarihi Miladi 17 Kasım 1525 tarihine denk gelmektedir. Bkz.: Babür, **Babürnâme**, s. 403; Bıyıktay, a.g.e., s. 35; Roux, Büyük Moğolların Tarihi Babür, s. 322.

⁵⁷⁸ Babür Sialkot taraflarındayken Âlem Han Lodi de Delhi'yi kuşatmış ancak başarısız olmuştur. Bkz.: Babür, **Babürnâme**, s. 410; Ross, a.g.m., s. 12.

⁵⁷⁹ Babür, **Babürnâme**, s. 414.

⁵⁸⁰ Babür, **Babürnâme**, s. 415.

Bu olayın yaşandığı günü izleyen birkaç gün içerisinde Babür Şah Devlet Han Lodi'nin adamlarının şehirden arındırılmasından sonra 8 Ocak 1526'da Milvet'e girmiştir.⁵⁸¹ Devlet Han Lodi de bundan bir süre sonra Sultanpur'da vefat etmiştir. Gazi Han Lodi ise Babür Şah'ın kuvvetlerinden kaçmayı başarmış ve Babür Şah'ın kuvvetleri tarafından takip edilse de bulunamamıştır. Babür Şah ordugâhı ile Milvet'den birkaç kilometre uzakta yerleşmiş ve Devlet Han Lodi'nin Babür Şah'a sadık olan oğlu Dilaver Han Lodi Babür Şah'ın yanına gelerek kendisine itaat bildirmiştir. Milvet Kalesi'ni ele geçirdikten sonra Babür Şah ordugâhında bulunurken beyleri de daha evvelden Gazi Han'a bağlı olan ve adamlarınca korunan Kûtile, Gingûte, Hürûr, Kehlûr gibi bölgeleri peyderpey ele geçirmişlerdir.⁵⁸² Böylece Lahor ve civar bölgeleri ele geçirerek Pencap'ın büyük bir bölümüne egemen olan Babür Şah, tüm dikkatini Delhi'nin ele geçirilmesine adanmış ve artık yönünü Delhi'ye çevirmiştir.

5.5.2. Babür Şah'ın Delhi'ye Hareketi

“Gazi Han'ın üzerin ılgar ayırdıktan sonra, himmet üzenğine basıp, tevekkül dizginini ele alarak, o zamanlarda Delhi payitahtı ile Hindistan memâlikini tasarrufunda bulunduran Sultan İbrahim b. Sultan Sikender b. Sultan Behlül Lûdi Afgan'ın üzerine hareket ettik.” Babür Şah Sultan İbrahim Lodi üzerine yaptığı son harekâtın bilgisini bu ifadesiyle verir. 1525 yılının şubat ayına tesadüf eden bu harekâtı sırasında ilerlediği bölgelerde idaresini tanzim etmiş, kendisine mukavemette bulunan eşkıyaları bastırmış ve Milvet havalisinden elde ettiği ganimetlerin bir kısmını ihtiyaçlarını karşılamak üzere Belh ve Kâbil'deki akrabalarına gönderdikten sonra harekete geçmiştir.⁵⁸³

Milvet'den hareketinden bir süre sonra Dûn bölgesindeyken, Delhi'de Sultan İbrahim Lodi'nin kuvvetleri tarafından ağır bir yenilgiye uğratılan Alem Han Lodi'nin kendisine katılma isteğini geri çevirmemiştir. Bundan sonra yürüyüşüne devam eden Babür Şah, Dûn bölgesinden ayrılarak Rüper'e geçmiştir. Rüper'de bir süre ikamet ettikten sonra hava muhalefeti nedeniyle Sirhind nehrinin karşı kıyılarında bulunan Kermâl'e hareket etmiştir. Babür Şah, Kermâl'de bir süre konakladıktan sonra, Benûr (Tenûr) ve Senûr çayının kıyılarına gelmiş ve oradan da Geger ismi verilen bir akarsuyun yanına ulaştıklarında Sultan İbrahim Şah Lodi'nin ve Lodi süvarilerine komuta eden Hamid Han'ın Hisar-ı Firuze'den harekete geçtiklerini öğrenmiştir.⁵⁸⁴

⁵⁸¹ Babür Şah hatıratında Milvet'de Gazi Han'ın bir kütüphanesi olduğunu ve bu kütüphaneden birkaç kitabı oğlu Hümayun'a hediye ettiğini ifade etmektedir. Bkz: Babür, **Babürnâme**, s. 416. Gazi Han'ın bir kütüphaneye sahip olması aynı zamanda Lodi beylerinin okumaya değer verdiklerini göstermesi bakımından değerlidir.

⁵⁸² Babür, **Babürnâme**, s. 417-418; Roux, Büyük Moğolların Tarihi Babür, s. 327.

⁵⁸³ Babür, **Babürnâme**, s. 418-419.

⁵⁸⁴ Babür Şah hatıratında Kermâl'de bulunduğu sıralarda Sultan İbrahim Lodi'nin elçisi olduğunu ifade eden bir Hindistanlı'nın geldiğinden bahsetmektedir. Bu bahse göre bu elçinin elinde bir mektup yoktur ve Sultan İbrahim Lodi'nin

5.5.2.1. Hisar-ı Firuze Savaşı (26 Şubat 1526)

Babür Şah'ın Pencap'daki ilerleyişinin ardından Sultan İbrahim Lodi bir önlem alma ihtiyacı hissetmiş ve harekete geçmiştir.⁵⁸⁵ Hisar-ı Firuze'den de Hamid Han komutasında bir başka Lodi kuvveti harekete geçmiştir. Bu hareketlenmenin ardından Babür Şah da Geger'den Amballa şehrine gelmiştir. Babür Şah, Lodi kuvvetlerinin istihbarat bilgisi için Kette Bey'i Sultan İbrahim'in ordugâhına, Mü'min Ateke'yi de, Hamid Han'ın geliş güzergâhına göndermiş ve hareketini buradan gelecek istihbarata göre şekillendirmek istemiştir. İstihbarat için gönderilen Kette Bey ve Mümin Ateke geri döndükleri sırada Babür Şah Amballa yakınlarında bir göl kenarında onları kabul etmiştir. Mü'min Ateke tarafından Getirilen istihbarat çerçevesinde Babür Şah, Hoca Kelân, Sultan Muhammed Dulday, Veli Hâzin, Hüsrev Bey, Hindu Bey, Abdullaziz Bey, Ali Ceng-Ceng, Şah Mansur Barlas, Kette Bey, Muhib Ali'yi şehzade Hümayun ile birlikte Hamid Han'ın üzerine göndermiştir.⁵⁸⁶

Babası Babür Şah'ın emri ile hareket eden Hümayun, Hamid Han ile karşılaşmadan evvel bir birliğini öncü kuvvet olarak Hamid Han'ın üzerine göndermiştir. Bu küçük kuvvetle Hamid Han kuvvetleri küçük çapta bir çatışma gerçekleştirmiş, hemen arkadan Hümayun ve kuvvetlerinin de saldırıya geçmesiyle Hamid Han'ın kuvvetleri dağılmıştır. Hümayun burada bir takım Afgan askeri ile birlikte Hamid Han'ın kuvvetlerine ait sekiz fili de ele geçirmiş ve bu çatışmadan birkaç gün sonra Babür Şah'ın ordugâhına geri dönmüştür.⁵⁸⁷

5.5.2.2. Miyan Düâb Savaşı (2 Nisan 1526)

Hisar-ı Firuze'de kazanılan zaferden bir süre sonra Babür Şah Cumna Nehri'ni geçtikten sonra önce Şahâbâd'a ardından da Sersâve'ye gelmiştir. Bu sıralarda Babür Şah yine istihbarat faaliyetlerini devam ettirmiş ve Lodi kuvvetlerinin hemen hemen her adımından haberdar olmaya gayret göstermiştir. Nitekim Babür Şah Sarsava dolaylarındayken, Sultan İbrahim Şah Lodi'nin akrabalarından Davud Han Lodi ve oğlu Heytem Han'ın beş-altı bin kişilik kuvvet ile birlikte Miyan Düâb taraflarına geçerek ilerledikleri haberini almıştır. Bu bilgi üzerine Babür Şah, Çin-Timur

Babür Şah'dan bir elçi istediğini ifade etmiştir. Babür Şah da bir muhafızını bu gelen elçi ile göndermiş ancak bu elçi Sultan İbrahim Lodi tarafından tutuklanmıştır. Bkz.: Babür, **Babürnâme**, s. 419-421.

⁵⁸⁵ Ahmed Yadgar, Sultan İbrahim Lodi'nin Alem Han'ı bertaraf etmesinden sonra Babür Şah'ın Kermâl'den ayrıldığından bahseder. Sultan İbrahim Lodi'nin de bundan sonra Sonipat yakınlarında bulunan Ganaur'a geldiğini ifade etmektedir. Bkz.: Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 27.

⁵⁸⁶ Babür, **Babürnâme**, s. 421. Ahmed Yadgar, Hamid Han'ın akrabalarından oluşan kuvvetlerinin sayısını 4000 süvari olarak vermektedir. Bkz.: Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 27.

⁵⁸⁷ Babür Şah hatıratında yüze yakın esirin siyaseten tüfek ile kurşuna dizildiğini ifade etmektedir. Bkz.: Babür, **Babürnâme**, s. 421-422.

Sultan, Mehdi Hoca, Muhammed Sultan Mirza, Adil Sultan, Sultan Cüneyd, Şah Mir Hüseyin gibi önemli kurmaylarından oluşan bir kuvveti bu iki Lodi emirinin üzerine sevk etmiştir.⁵⁸⁸

Miyan Düab'da (2 Nisan 1526) Babür Şah'ın kuvvetlerinin ani baskısıyla bu iki kuvvet karşı karşıya gelmiş ve Babür Şah'ın kuvvetleri Davud ve Heytem Han Lodi komutasındaki Sultan İbrahim Lodi kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğratmışlardır. Gerçekleşen vuruşmanın ardından Heytem Han Lodi ve beraberinde altmış veyahut yetmiş kişilik bir Lodi askeri esir alınmış, Davud Han Lodi de savaş alanında öldürülmüştür. Nihayetinde Hisar-ı Firuze'den sonra Babür Şah, Sultan İbrahim Lodi'nin kuvvetlerine karşı yeni bir galibiyet daha almış ve bundan sonra bu iki önemli egemen gücün nihai bir savaş için karşı karşıya gelmeleri kaçınılmaz olmuştur.⁵⁸⁹

5.5.2.3. Panipat Savaşı (21 Nisan 1526)

Sultan İbrahim Lodi, Miyan-Düab'da Babür Şah'ı durdurması için görevlendirdiği Davud Han'ın mağlubiyetini öğrenir öğrenmez bizzat ordunun başına geçerek Babür Şah üzerine harekete geçmeye karar vermiştir. Kaynaklarda ifade edildiği şekli ile çok sayıda savaş fili ile desteklenen Lodi ordusunun mevcudu yüz bin kişiden oluşmaktadır.⁵⁹⁰ Babür Şah ile karşılaşmak için Delhi'den hareket etmeden hemen sonra müneccimler, emirler ve soyluları ile bir meşverette bulunan Sultan İbrahim Lodi de gerekli hazırlıkları yapmaya başlamıştır.⁵⁹¹ Karşı tarafta ise Babür Şah sıkı bir istihbarat faaliyeti yürütmüş ve Sultan İbrahim'in ordusunun mevcudunu öğrendikten sonra savaşı kendi lehine çevirecek şartları oluşturmak için önlemler almaya başlamıştır.

Bu bağlamda Babür Şah'ın kendi ifadesi ile Sultan İbrahim Lodi'ye karşı savaş hazırlıkları şu şekilde gerçekleştirilmiştir:

... Oradan kalkılıp, sağ ve sol kollar ile merkez safları tanzim edilerek, teftiş edildi. Asker tahmin ettiğimiz kadar çıkmadı. Burada bütün askerin, kendi vaziyetlerine göre, arabalar getirmeleri emredildi. Yedi yüz araba oldu. Üstâd Ali-Kuli'ye, Rûm usulüne göre, arabaların arasındaki zencirler yerine, öküz derisinden halatlar büküp, arabaları birbirine bağlaması emredildi. Her iki araba arasında altı-yedi çit (tura) olacak; tüfendâzlar bu araba ve çitlerin arkasında durup, tüfenk atacaktı. Bu hazırlığı tamamladıktan sonra, bütün beyler ve söz anlar iyi yiğitler de dâvet ederek, umumî bir istişare yapıldı ve şuna karar verildi: Pânipet bir şehirdir, mahalle ve evleri çoktur ve her tarafı mahalle ve evlerdir. Etrafını araba ve çitlerle çevirip, tüfendâz ve yayaları arabalarla çitlerin arkasına koymak lâzımdır. Bu kararla kalkıp, arada bir defa konakladıktan sonra, Perşembe günü Cemaziyelâhir ayının sonuncu günü, Panipet'e geldik. Sağ tarafımızda şehir

⁵⁸⁸ Babür, **Babürnâme**, s. 423.

⁵⁸⁹ Babür, **Babürnâme**, s. 425.

⁵⁹⁰ Babür, **Babürnâme**, s. 425; Muhammed Kâsım Hindüşah Firişte Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, (Çev. John Briggs), C. 2, D. K. Publishers Distributors, New Delhi, 1997, s. 28; Gül-Badan Begam, **Humayun-Nama**, s. 94. Ahmed Yadgar, Sultan İbrahim Lodi'nin ordu mevcudunun 50.000 asker ve 2000 savaş filinden oluştuğunu söylemektedir. Bkz.: Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 28.

⁵⁹¹ Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 28.

ve mahalleler, önümüzde tertip edilen çitler, sol tarafta ve bâzı yerlerde hendek ve ağaç mâniâlar vardı. Her ok atımı mesafede yüz-yüz elli kadar atlının çıkabileceği yerler bırakıldı.⁵⁹²

Babür Şah hazırlıklarını tamamlamış⁵⁹³ ve 12 Nisan 1526'da Sultan İbrahim Lodi ile karşılaşmak için Delhi'den 90 kilometre uzakta bulunan Panipat'a gelmiştir. Savaşın diğer paydaşı olan Sultan İbrahim Lodi ise hareketine başlamış ve bir süre sonra Panipat'a bir iki kilometrelik mesafede ordugâhını kurmuştur. Sultan İbrahim Lodi ordugâhını kurduktan sonra savaş öncesinde büyük bir ziyafet tertip etmiş, yanında getirdiği sultanlık hazinesinden büyük meblağlarda kıymetli eşyalarını soyluları arasında dağıtmak suretiyle moral ve isteklerini artırmaya çalışmıştır.⁵⁹⁴

Babür Şah hatıratında Sultan İbrahim Lodi'nin bu sıralarda Panipat'daki mevcut durumu ile alakalı şu bilgileri vermektedir:

... İki babasından kalan hazine de nakden elinde idi. Hindistan'da bir âdet vardır. Böyle bir iş olduğu zaman, ak-akçe verip, mühlet ile asker tutarlar ve bunlara bidhindi derler. Eğer isterse, bir lek, hâtta iki lek de adam tutabilirdi. Yüce Tanrı rast getirdi; ne yiğitini memnun edebildi, ne de hazinesini taksim edebildi. Yiğitini nasıl memnun edebilir; çok hasis idi ve kendisi servet toplamağa çok haris olan tecrübesiz bir yiğitti. Gelişi, duruşu, yürüyüşü ve muharebesi ihmâlkâr ve gâyesiz idi.⁵⁹⁵

Ahmed Yadgar ise savaş öncesinde Sultan İbrahim Lodi'nin faaliyetleri ile alakalı şu açıklamaları yapar:

Perşembe günü Sultan bütün soylularını ve askerlerini topladı ve yanlarındaki en güzel kıyafetleri giymelerini emretti. İşlemeli çadırlarını kurdurdu ve yapılacak bir şenlik için tüm hazırlıkları yaptırdı. Sahip olduğu tüm altınları, mücevherleri ve incileri onların arasına attı ve "Ey arkadaşlar, yarın Babür ordusuyla savaşaacağız. Zaferi kazanırsam, sizi memnun etmeye çalışacağım; eğer başaramazsam, en azından bu hediyelerle ve beyan edilen niyetimle yetinin."⁵⁹⁶

Sultan İbrahim Lodi ordusunun moral ve isteklerini yükseltmeye çalışırken, savunma konumunda güvenli bir mevki alan Babür Şah'ın ordusunda ise bir tereddüt ve endişe söz konusu olmuştur. Nitekim Babür Şah bu durumu çok fazla önemsememiş ordusunun nizamını sürekli olarak denetlemiş ve disiplinden kopmamalarını sağlamıştır. 12 Nisan'dan itibaren yaklaşık bir hafta boyunca ne Babür Şah ne de Sultan İbrahim Lodi umumi bir taarruza başvurmadan Panipat'da beklemeye koyulmuşlardır. Ancak Sultan İbrahim Lodi'nin ordusunun sayıca çok üstün olmasından mütevellit askerinin morali bozulan Babür Şah bu olumsuz havayı dağıtmak için akıllı bir savaş

⁵⁹² Babür, **Babürnâme**, s. 424.

⁵⁹³ Badauni bu hazırlıkların bir gün sürdüğünden bahsetmektedir. Bkz.: Al-Badaoni, a.g.e., s. 439.

⁵⁹⁴ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 208-209; Lal, a.g.e., s. 223; Vivek Yadav, "Invasion of Mughals in India: A Review", **International Journal of Scientific Development and Research**, 4(3), 2019, s. 181.

⁵⁹⁵ Babür, **Babürnâme**, s. 425.

⁵⁹⁶ Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 27.

stratejisi denemiştir. Buna göre, Babür Şah, 19 Nisan'da Sultan İbrahim Lodi'nin kuvvetlerini umumi bir taarruza kışkırtmak için bir gece baskını düzenlemiştir. Bu hamlesi ile istediği başarıyı sağlayamasa da ertesi gün Sultan İbrahim Lodi daha fazla dayanamamış ve taarruz kararı almıştır.⁵⁹⁷

Babür Şah'ın ordusu sağ kanat, merkez, sol kanat, öncü kuvvet ve yedek kuvvetler şeklinde geleneksel Türk savaş stratejisine göre dizilmiş ve bu sistemin dışında düşman askerlerini çember içerisine almak için bekleyen atlı kuvvetleri de hazır bulundurulmuştur.⁵⁹⁸ Babür Şah'ın ordusu içerisinde kendisine büyük bir avantaj sağlayacak olan ateşli toplar da mevcuttur.⁵⁹⁹ Bu şekilde tertiplenen Babür Şah'ın ordusu hatıratından da anlaşılacağı üzere on iki bin kişidir.⁶⁰⁰ Karşı tarafta Sultan İbrahim Lodi'nin ordusu da sağ ve sol kanat, ön merkez ve kanat şeklinde oluşturulmuştur.⁶⁰¹ Bu şekli ile her iki ordu da Panipat'da savaşıma hazır.

Sultan İbrahim Lodi düşmanına göre daha büyük bir orduya sahipti. Ancak iki kuvvet arasındaki güç unsuru Sultan İbrahim Lodi'nin ordusundan yana olsa da Babür Şah'ın zeki hamleleri ve kuvvetlerinin verilen görevleri eksiksiz yerine getirmeleri savaşın seyrini değiştirmiştir. Nitekim 19 Nisan gecesi başlayan taciz atışları, 20 Nisan gecesi gerçekleştirilen baskın, Sultan İbrahim Lodi'nin ordusunun disiplini bozmuş ve kontrolsüz bir şekilde hareket etmelerine sebep olmuştur.

Nihayetinde 21 Temmuz günü Sultan İbrahim Lodi ordusuna taarruz emri vermiştir. Ancak Babür Şah her şeyi en küçük ayrıntısına kadar hesaplamıştı. Sultan İbrahim Lodi'nin ordusunun üstün sayı avantajını ortadan kaldırmak için cephe taksimatını iyi ayarlamıştı. Karşı taraftan hareket eden Sultanlık ordusu ilk aşamada hızla ilerlemişlerse de Babür Şah'ın savunma hattına yaklaştıkları andaki kararsız tavırları bir kargaşa ortamına sebebiyet vermiştir. Bu kargaşa ortamı Babür Şah'a büyük bir avantaj sağlamış ve Babür Şah topçuların da desteği ile Sultan İbrahim Lodi'nin ordusunun nizamını bozmayı başarmıştır.⁶⁰²

⁵⁹⁷ Babür, **Babürnâme**, s. 426; Bıyıktaş, a.g.e., s. 36; Erskine, a.g.e., s. 434; Ross, a.g.m., s. 13.

⁵⁹⁸ Fernand Grenard, **Babür**, (Çev. Orhan Yüksel), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s. 159; Roux, Büyük Moğolların Tarihi Babür, s. 330; Bıyıktaş, a.g.e., s. 36.

⁵⁹⁹ Babür Şah hatıratında Ali Kuli'nin frengi topunu, Mustafa Topçu'nun ise darbzen topunu kullandıklarından bahseder. Bkz: Babür, **Babürnâme**, s. 428. Jean Paul Roux bu topların Osmanlı Devleti'nden ya da Çinlilerden alan Bengal veya Hindistan'daki Portekizliler'den temin edilmiş olduklarını düşünmektedir. Bkz.: Jean-Paul Roux, **Orta Asya Tarih ve Uygarlık**, 2. Baskı, Kocabı Yayinevi, 2006, İstanbul, s. 371.

⁶⁰⁰ "... Beşinci defasında ise, gelip Sultan İbrahim'i mağlup ederek, Hindistan'ı fethettim. Hiçbir zaman Hindistan'a bu kadarlık asker ile gelinmemiştir. Asker, tüccar ve uşaklar dâhil olmak üzere, ordu ile birlikte bulunanların hepsi on iki bin adam kaydedildi." Babür, **Babürnâme**, s. 433.

⁶⁰¹ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 78-79.

⁶⁰² Rushbrook Williams'a göre Babür Şah'ın Panipat Savaşı'ndaki nihai zaferine en çok katkıda bulunan maddi faktörlerin başında da bu toplar gelmektedir. Bkz.: Williams, a.g.e., s. 111. Babür Şah'ın top teçhizatı, İbrahim Lodi'nin ordusunun ana gücü niteliğinde olan filleri ürkütmüş ve bu durum savaş sahasında Sultan kuvvetlerinin içinde büyük bir kargaşanın yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bkz.: Chaurasia, a.g.e., s. 90.

Böylece Babür Şah'ın kuvvetleri nizamı bozulan Sultanlık ordusunu dört bir taraftan kısaç altına almayı başarmışlardır. Ardından da seri ok atışları ile beraber Ali Kuli ve Mustafa Topçu'nun kullandıkları ateşli silahların yıkıcı tahribatı ile Babür Şah'ın kuvvetleri Sultan İbrahim Lodi'nin ordusunu büyük bir bozguna uğratmışlardır.⁶⁰³ Bu büyük vuruşma sabah saatlerinden öğlene kadar devam etmiş ve öğle vakti Panipat sahrasında Babür Şah büyük bir zafer elde etmiştir.⁶⁰⁴

5.5.2.3.1. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Vefatı

Panipat'daki savaş alanı 21 Nisan 1526 günü Sultan İbrahim Lodi için büyük bir yıkıma sahne olmuştur. Babür Şah'ın tarihi zaferi ile sonuçlanan bu savaşta Sultan İbrahim Lodi ve Gvaliyar'ın eski hâkimi Vikramacit başta olmak üzere 36.000'in üzerinde asker ölmüştür.⁶⁰⁵ Bu hususta Babür Şah hatıratında Sultan İbrahim Lodi'nin cesedinin bulunmasını şu şekilde aktarmaktadır:

Düşman mağlûp edildikten sonra, vura vura tâkip edildi. Karşıdan ele geçirilen emir ve beyleri getirmeğe başladılar. Filciler sürü-sürü filleri getirip, hediye ettiler. Düşmanı tâkip edip, hassa alayından, Kısımtay Mirza, Baba Çehre ve Böçke kumandasında olanları, İbrahim'i çıkmış zannederek, o Agra'ya varmadan, süratle yürüyüp, ele geçirmeleri için tâyin ettik. İbrahim'in ordugâhının içerisinden geçerek, otağ ve çadırlarını seyredip, Kara-Su'yun kenarına indik. İkindiye yakın, Halife'nin küçük kayın biraderi Tâhir Teberi, Sultan İbrahim'in cesedini kalabalık ölülerin içerisinden tanıyıp, başını kesip getirdi...⁶⁰⁶

Sultan İbrahim Lodi'nin naaşı aynı gün Babür Şah'ın emri ile Panipat'da defnedilmiştir.⁶⁰⁷ Böylece sekiz yıl sekiz ay saltanat süren Sultan İbrahim Lodi'nin hükümrânlığı sona ermiştir.⁶⁰⁸

Panipat Savaşı'nda Sultan İbrahim Lodi'nin mağlubiyeti, Hindistan tarihini tümünden etkileyecek yeni bir dönemin de başlangıcını oluşturmuştur. Zira Sultan İbrahim Lodi karşısında muazzam bir zafer elde eden Babür Şah, Asya'nın zafere aşına milleti olan Türkler'in yeniden Hindistan'da egemen kılınmasında ilk adımı atmıştır. Tarain Savaşı'ndan sonra Hindistan'daki en

⁶⁰³ Ahmed Yadgar'ın ifade ettiği şekli ile savaşın en çetin anında Sultan İbrahim Lodi'ye Mahmud Han çekilme talebinde bulunmuş ancak Sultan İbrahim sultanların savaş alanından kaçmalarının rezil bir durum olduğunu ifade etmiştir. Nitekim bu konuşmanın akabinde Sultan İbrahim Lodi yanında kalan beş bin kişilik süvari gurubu ile saldırıya geçmiş ancak amacında muvaffak olamamıştır. Bkz.: Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 29.

⁶⁰⁴ Babür, **Babürnâme**, s. 429; Roux, Büyük Moğolların Tarihi Babür, s. 330-331; Bıyıktay, a.g.e., s. 37; Gömeç ve Çelikaş, Hindistan'da Türkler, s. 128; Enver Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", s. 450; Ross, a.g.m., s. 13; Siddiqui, "Lûdiler", s. 218; Ansari, "İbrâhîm-i Lûdî", s. 320; Yedev, a.g.m., s. 181.

⁶⁰⁵ Savaş alanında ölen asker sayısı ile alakalı kesin bir bilgi söz konusu değildir. Babür Şah ilk aşamada 15 ila 16 bin askerin öldüğünü ancak Agra'da buldukları sırada yerli halkın 40 ila 50 bin arasında askerin öldüğünü söylediklerini ifade etmektedir. Esterebadi ise eserinde 16 bin askerin öldüğünü ve bazı yazarların bu sayıyı 50 bin olarak ifade ettiklerini yazmaktadır. Bkz.: Babür, **Babürnâme**, s. 429; Esterâbâdi, **History of the Rise of the Mahomedan Power in India**, C. 2, s. 29.

⁶⁰⁶ Babür, **Babürnâme**, s. 429.

⁶⁰⁷ Ahmad Yadgar, "Tarikh-i Salatin-i Afaghana", s. 29; Abdul Halim, a.g.e., s. 191; Ansari, "İbrâhîm-i Lûdî", s. 320.

⁶⁰⁸ Naimat Ullah, **History of Afgans**, 1. Kitap, s. 79.

büyük meydan savaşlarından biri olan Panipat Savaşı, Hindistan'ın ve 1451 yılından bu yana 75 yıldır bu coğrafyanın büyük bir kısmına egemen olan Lodi Hanedanı'nın kaderini belirlemiştir.

Sultan İbrahim Lodi'nin savaş sahrasında ölümünün anlaşılmasının hemen akabinde Babür Şah; Hümayun Mirza, Hoca Kelân, Muhammedi, Şah Mansur Barlas, Yunus Ali, Abdullah ve Veli Hâzin'e Agra'yı ele geçirme görevi vermiştir. Mehdi Hoca, Muhammed Sultan Mirza, Adil Sultan, Sultan Cüneyd Barlas ve Kutluk-Kadem'den oluşan bir başka grubu da ivedi bir şekilde Delhi'ye göndermiş ve bu önemli merkezin ele geçirilmesini emretmiştir. Bundan sonra Agra ve Delhi'ye sevk edilen kuvvetler bir hafta içerisinde bu iki kenti düşman tehlikelerinden arındırıp hazineleri muhafaza etmişlerdir. Delhi ele geçirildikten sonra, idarede atamalar gerçekleştirilmiş, 27 Nisan 1526 Cuma günü Cami-i Kebir'de Babür Şah adına hutbe okunmuştur. Delhi'den sonra Agra'ya hareket eden Babür Şah 10 Mayıs günü Lodilerin başkenti Agra'ya ulaşmıştır.⁶⁰⁹ Böylece, Lodi Hanedanı'nın da 75 yıllık Hindistan egemenliği sona ermiştir.

Sultan İbrahim Lodi'nin karakteri ve kişiliği yaşadığı çağın hükümdarlık vasıflarına uygundu, ancak tahta çıkışından itibaren gösterdiği sert politika onu soyluları, valileri ve halkı arasında istenilmeyen biri haline getirmiştir. Bu durum da Babür Şah karşısında yeterli desteği alamayarak mağlup olmasına sebebiyet vermiştir. Sultan İbrahim Lodi'nin mağlubiyetinin bir diğer sebebi de Babür Şah kadar askeri yeteneğinin olmamasıdır. Nitekim o sayıca üstün bir orduya sahip olmasına rağmen Babür Şah'ın savaş sırasındaki stratejik hamlelerini hesaplayamamış ve bu eksikliğini canı ile ödemiştir. Sultan İbrahim Lodi'nin Panipat'daki mağlubiyeti ve ölümü Babür Şah'a *ata mirası* olarak tabir ettiği toprakların egemenliğini kazandırmıştır. Çetin mücadelelerin akabinde kazandığı bu zaferle Pencap'dan sonra Delhi ve Agra'yı ele geçiren Babür Şah, yeni *Hindistan Sultanı* olmuş ve bundan sonra yaklaşık 330 yıl Hindistan'da Türk hâkimiyetini tesis edecek olan Babürlüler Devleti'nin temellerini atmıştır.

5.6. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin İdari ve İktisadi Politikaları

5.6.1. İdari Politikaları

Saltanatı süresince gerçekleştirdiği faaliyetleri göz önüne alındığında Sultan İbrahim Lodi'nin sert bir idari politika benimsediği anlaşılmaktadır. Saltanatının ilk ayında devlet adamlarının ısrarı ile babasından kalan devlet mirasını kardeşi Celâl Han ile paylaşmak durumunda kalmış olsa da O bu taksimatı kabul etmemiş ve kardeşi ile çetin bir mücadele içerisine girmiştir. Sultan İbrahim Lodi'nin idarededeki sert tutumunun başlangıcı da kardeşi ile giriştiği bu taht mücadelesi olmuştur. Zira bu mücadele sırasında birtakım soylular kardeşi Celâl Han tarafında yer almışlar ve Sultan

⁶⁰⁹ Babür, *Babürnâme*, s. 429-430; Roux, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, s. 371; Roux, *Büyük Moğolların Tarihi Babür*, s. 333; Tiwari, a.g.m., s. 29.

İbrahim Lodi'ye karşı muhalif bir tutum sergilemişlerdir. Bu durum da Sultan İbrahim Lodi'nin bir güvensizlik hali içerisine girmesine yol açmıştır. Nitekim Sultan İbrahim Lodi de kardeşi ile olan mücadelesini kazandıktan hemen sonra kendisine karşı muhalif tavır sergileyen soyluları (Saf değiştirerek Sultan İbrahim'in yanına geçmiş olsalar da) sindirme ve tasfiye yoluna gitmiştir.

Sultan İbrahim Lodi idare anlayışını mutlakıyet üzerine kurmaya çalışmıştır. Sultan, dedesi Behlül Lodi döneminde başlayan ve babası İskender Lodi döneminde etkisinin azaldığı *eşitler arasında birinci* prensibini tamamen terk etmiştir. Sultan İbrahim Lodi soylularından Afganlar arasında alışılmış olandan daha fazla itaat istemiş bu durum da katı gurur sahibi olan soylularını büyük ölçüde rahatsız etmiştir. Suçları olsun ya da olmasın şüphelendiği soyluları Azam Hümayun Servani ve vezir Mian Bhua örneğinde olduğu gibi mutlak surette cezalandırmıştır. Ancak bu durum devlet ricali ve soylular arasında hoşnutsuzluklara neden olmuş ve bu hoşnutsuzlukların doğurduğu isyanlar da merkezi idarenin bozulmasına yol açmıştır. Sultan İbrahim'in devletin tüm dinamiklerine etkin bir şekilde hükmetmeden devlet ricaline karşı giriştiği bu mutlakıyet ve baskı politikası, iç isyanlardan sonra bir de soyluları yabancı bir güçten yardım istemeye sevk etmiştir.⁶¹⁰

Sultan İbrahim Lodi dönemindeki iç isyanlar merkezi idarenin işleyişini büyük bir oranda yavaşlatmış ve devlet işlerindeki işleyiş büyük zarar görmüştür. Zarar gören işleyişlerin başında da Sultan İskender Lodi döneminde muazzam bir sistemle çalışan istihbarat ve casusluk teşkilatı olmuştur.⁶¹¹ Ayrıca gözden çıkardığı tecrübeli soyluların yerine daha tecrübesiz genç soyluların getirilmesi özellikle gerek isyancılarla gerekse dış güçlerle yapılan savaşlardan başarısız sonuçlar alınmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim hatırlanacağı üzere Bangarmau'da İkbâl Han, Sultan'ın genç soylularına bir pusu atmış ve ağır kayıplar verdirmişti. Rana Sanga ile yapılan Dolpur Savaşı'nda yine genç soylulardan olan Mian Mukan, Sultan İskender Lodi döneminin önemli soylularından olan Hüseyin Fermuli ve Maruf Fermuli ile tartışma yaşamışlar ve bu durum Sultanlık kuvvetlerinde bir ihtilafa sebebiyet vermişti.

Rana Sanga'ya karşı alınan mağlubiyetlerden sonra Çanderi'nin kaybı, isyanların her geçen gün artması gibi durumlar Sultan İbrahim Lodi'nin her anlamda güç kaybetmesine neden olmuştur. Nihayetinde bu güç ve itibar kayıpları dışarıdan gelen tehlikelerin geç fark edilmesine sebebiyet vermiştir. Nitekim Sultan İbrahim Lodi isyanlarla uğraştığı sıralarda (1519-1524) Emir Timur'un torunu Bâbü'r Şah Hindistan'a dört sefer düzenlemiş ve Pencap'da çeşitli bölgeleri ele geçirmiştir. Sonuç olarak Sultan İbrahim Lodi'nin idaredeki baskı ve mutlakıyet politikaları Afgan soyluları ve

⁶¹⁰ Babası İskender Şah Lodi, soyluları ve devlet ricalini kuşkusuz disipline ve itaate zorlamıştı, ancak yine de bu soylular çeşitli ayrıcalıklara sahip olmuşlardır. Sultan İbrahim Lodi tahta geçtikten sonra soyluların huzurda ayakta beklemeleri gibi yeni uygulamalar getirmiş bu uygulamalar da son derece katı bir gurur özellikleri olan Afgan soylularını rahatsız etmiştir. Bkz.: Hearn, a.g.e., s. 208.

⁶¹¹ Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 213.

devlet ricali arasında tutmamış gerek Sultan'ın kendisinin gerekse Lodi Hanedanı'nın Hindistan'daki egemenliğine son vermiştir.

5.6.2. İktisadi Politikaları

Sultan İbrahim Lodi, babası Sultan İskender Lodi döneminde olduğu gibi halkının refahına önem vermiş ve döneminde halkın temel gıda maddelerine ucuz bir şekilde ulaşmasını sağlamıştır. Bu hususta Tarih-i Daudi'de şunlar söylenmektedir: "... Bir "Behlüli" ile on kilo mısır satın alınabilir; aynı madeni para ile beş kilo tereyağı ve on metre bez satın alınabilir..."⁶¹² Ancak Sultan İbrahim Lodi'nin sekiz yılı aşkın süren saltanatındaki savaşlar ve isyanlar büyük iktisadi kayıplar da yaşatmıştır. Zira doğu bölgelerindeki isyanlar sonucunda bağımsızlığını ilan eden valiler sebebi ile gelir sağlayan kalemlerde azalmalar söz konusu da olmuştur. Sultan İbrahim Lodi dönemindeki tarım alanlarından alınan vergiler, dedesi Sultan Behlül ve babası Sultan İskender dönemlerinde olduğu gibi nakdi yerine aynı ödemelerle yapılmıştır. Bu durum da, tahıl fiyatlarının ucuzlamasına ve halkın bütün kesimlerinin bu ürünlere rahatça ulaşmasını sağlamıştır.⁶¹³

Sultan İbrahim Lodi döneminin iktisadi faaliyetlerinden bir tanesi de değerli madenlerden kesilen sikkelerin basımının büyük bir oranda düşmesi olmuştur. Nitekim Sultan İbrahim Lodi döneminde basılan sikkeler hem ağırlık olarak hem de biçimsel olarak selefleri dönemlerinde basılan sikkelere nazaran en düşük noktasına ulaşmıştır. Bu nedenle bu dönemde kurşun olarak nitelendirilebilecek daha düşük değerde paralar da basılmıştır.⁶¹⁴ Bunlardan farklı olarak sikkeler konusundaki önemli bir detay da Sultan İbrahim döneminde Lodi isminin ilk kez sikkelerde kullanılması olmuştur. Edward Thomas'a göre Çanderi'de kare şeklinde basılmış bu sikkelerde daha evvelki dönemlerde basılmış Lodilere ait paralardan farklı bir unsur olarak Lodi ibaresi bulunmaktadır.⁶¹⁵

5.7. Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Şahsiyeti

Sultan İbrahim Lodi, Delhi tahtının ve Lodi Hanedanı'nın son hükümdarıdır. Sekiz yılı aşkın saltanatı süresince kararları ile siyaseten hatalar yapmış olsa da insani vasıfları çerçevesinde feraset

⁶¹² Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 476.

⁶¹³ Shireen Moosvi, "Tax And Price Relationship In A Regime of 'Asiatic Despotism': A Theoretical Exercise", **Proceedings of the Indian History Congress**, 69, 2008, India, s. 271; Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 227. Hameed-ud-Din, "The Lodis", s. 151.

⁶¹⁴ Tarih-i Daudi, Sultan İbrahim döneminin altın ve gümüş maddelerinin temini konusunda sıkıntılı bir dönem olduğunu ifade etmektedir. Bkz.: Abdulla, "Tarikh-i Daudi", s. 476. Ayrıca bkz.: Wright, a.g.e., s. 262; Hameed-ud-Din, "The Organization of Government..", s. 338.

⁶¹⁵ Thomas, a.g.e., s. 377; Wright, a.g.e., s. 262. Kare Para için bkz. Ek. 7.

sahibi, yakışıklı, dürüst ve çalışkan bir hükümdardı. Babası Sultan İskender Lodi gibi o da müziğe değer veren ve egemenliği süresince sanatkârları himaye eden bir tabiata sahip olmuştur.⁶¹⁶

Ortaçağ hükümdarlarında cesaret özelliği mutlak surette bir hükümdarda olması gereken bir husustu. Sultan İbrahim'in cesareti muktedir bir hükümdarda olması gerektiği kadar vardı ve bitmek bilmeyen bir enerjiye sahipti. Kararlı bir yapısı olan Sultan İbrahim Lodi, bu yapısını saltanatı süresince giriştiği her eylemde göstermiştir. Ancak yine de onun bu kararlı duruşu kendisine bir avantaj sağlamamış aksine hem kendisinin hem de hanedanının Hindistan'daki egemenliklerinin sona ermesine sebebiyet vermiştir. Sultan İbrahim Lodi, son derece gururlu, inatçı ve bunlara binaen kendisine muhalif olan kimselere karşı merhametsiz bir hükümdar portresi çizmiştir. Öyle ki Sultan İbrahim, kendisine karşı yapılan hiçbir muhalif hareketi affetmemiş ve uygun ortamı bulduğu anda en ağır şekilde cezalandırmıştır.

Bilgelik, ortaçağda iyi bir hükümdarın en önemli özelliklerinden bir tanesini oluşturuyordu. Sultan İbrahim Lodi, Nizameddin Ahmed'in ifade ettiği şekliyle akıllı bir hükümdardı.⁶¹⁷ Ancak Sultan İbrahim, hükümdarlığını sağlam temeller üzerinde tutmak için soyluları sindirme politikasını akıllıca planlamışsa da uygulamadaki aşırılığı başarısızlığına sebebiyet vermiştir.

Lodi Hanedanı'nın Hindistan'daki egemenliğinin son bulduğu Sultan İbrahim Şah Lodi dönemi (1517-1526), Lodilerin en çalkantılı dönemidir. Kardeşi ile giriştiği taht mücadelesini kazanması ve Gvaliyar'dan aldığı zafer, Sultan İbrahim Lodi'nin saltanatının en başarılı iki olayı olarak göze çarpmaktadır. Ancak Sultan İbrahim'in kendi saltanatı için kardeşi Celâl Han'a, devleti için ise Gvaliyar'a karşı aldığı zaferlerden sonra giriştiği eylemler onun için sonun başlangıcı mahiyeti taşımaktadır.

Sultan İbrahim Lodi'yi başarısızlığa iten en önemli faktörlerin başında, Sultan'ın uzun yıllardır devletin önemli bölgelerinde güçlenmiş olan Afgan soylularını sindirme politikası gelmektedir. Özellikle babası Sultan İskender Şah Lodi zamanının tecrübeli soylularını hapse attırması ve akabinde bu soyluların öldürülmesi, devlet içerisindeki diğer soyluların Sultan İbrahim Lodi'ye karşı cephe almalarına ve büyük isyanlar çıkartmalarına sebebiyet vermiştir. Nitekim Sultan İbrahim Lodi de kendisine karşı çıkarılan bu isyanları bastırmak için büyük çaba sarf etmiş ve gerek şahsı gerekse merkezi idare, siyasi güç bakımından zayıflamıştır.

Saltanatının hemen başında karşılaştığı iç savaşa bir de Mevarlı Rana Sanga'nın Malva toprakları üzerindeki genişleme siyaseti eklenmiş ve Sultan İbrahim Lodi, iç isyanlardan sonra bir de dışarıdan bir tehlike ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Rana Sanga ile olan mücadelelerde kayda

⁶¹⁶ Khurana, a.g.e., s. 239; Pandey, Early Medieval India, s. 418.

⁶¹⁷ Nizamuddin Ahmad, a.g.e., s. 392-393.

değer bir varlık gösteremeyen Sultan İbrahim Lodi, Çanderi gibi önemli bir merkezi de Rana Sanga'ya kaybetmiştir. Bununla birlikte 1518-1526 yılları arasında devletin tüm bölgelerinde Sultan İbrahim Lodi'ye karşı çıkan isyanlar devleti önemli derecede yıpratmış ve her anlamda çöküşe geçen bir siyasi yapı ortaya çıkmıştır.

Bihar'da Nühanilerin isyanlarına Pencap'da Devlet Han Lodi ve Alem Han Lodi isyanları da eklenince Sultan İbrahim Lodi büyük bir alanda birçok cepheye mücadele etmek durumunda kalmıştır. Ancak Sultan'ın bu mücadeleleri sırasındaki aceleci tavırları ve hoşgöründen uzak geliştirdiği siyasi politikaları, bozulan istikrarı tümüyle yok etmiştir. Nitekim Pencap'da bulunan soylular da son çare olarak Babür Şah gibi önemli bir Türk şahsiyeti Hindistan'da Sultan İbrahim Lodi'nin saltanatını devirmeye davet etmişler ve artık Hindistan yeni bir Fatih'e kapılarını açmıştır.

Sonuç olarak Sultan İbrahim'in izlediği ana politika, selefleri dönemlerinde büyük güç elde eden Afgan soylularının önü alınamayan yükselişlerini durdurmak ve kendisine mutlak surette bağlı hale getirmek olmuştur. Böyle bir politika ile hareket eden Sultan İbrahim Lodi, haklı olsa da soylularına karşı aceleci davranmış ve dış güçlerin Sultan İbrahim'in toprakları için tasarruflarda bulunabileceklerini hiç hesaba katmamıştır. Nitekim soyluların neden olduğu isyanlar Sultan İbrahim Lodi'yi güç duruma düşürmüş ve siyasi istikrarsızlık zirve noktasına ulaşmıştır. Böyle bir ortamda Emir Timur ve Cengiz Han gibi iki önemli tarihi şahsiyetin torunu olan Babür Şah, Panipat Savaşı'nda Sultan İbrahim Lodi'yi yenmiş ve Lodi Hanedanı'nın Hindistan egemenliğine sonlandırmıştır.

SONUÇ

Binlerce yıllık bir tarihe sahip olan Hindistan'da sayısız millet, devlet ve topluluk egemenlik tesis etmiştir. Bu egemenlik tesis eden unsurlardan bir tanesi de 1451-1526 yılları arasında Delhi ve Agra merkezli olarak Kuzey Hindistan'ın büyük bir bölümüne hâkim olan Lodi Hanedanı olmuştur. 1206 yılında Kutbeddîn Aybek tarafından kurulan ve 1206-1451 yılları arasında altı hanedan tarafından yönetilen Delhi Türk Sultanlığı'nın mirasını devralan Lodi Hanedanı, kendine has özellikleri ile Hindistan Tarihi'nde önemli bir yer edinmiştir.

Tarihi kayıtlarda ilk kez Süleyman Dağları ve çevresinde ikamet ettikleri saptanan Lodiler, Hindistan'da egemenlik tesis etmelerinden çok daha eski zamanlardan itibaren Hindistan ile ilişki içerisinde bulunmuşlardır. Kaynakların Afgan olduklarını belirttiği Lodiler'in bu ilişkileri 15. yüzyıla kadar sürekli olarak bölgede egemenlik kuran devletlerin ordularında paralı askerlik yapmak, ticari faaliyetlerde bulunmak ve egemen devletlere bağlı vilayetlerde iktalara sahip olmak gibi hususlar ile sınırlı kalmıştır. Ancak özellikle Delhi Türk Sultanlığı'nda Tuğluklular döneminde (1320-1414) gerçekleşen Emir Timur'un Hindistan Seferi (1398) Lodiler için Hindistan'daki yükselişlerinin başlangıcını teşkil etmiştir. Nitekim Emir Timur'un bu seferinden sonra Hindistan'da bir siyasi istikrarsızlık dönemi yaşanmış ve uzun yıllar süren bu istikrarsızlık döneminin sonucunda Lodiler devlet işlerinde söz sahibi olmaya başlamışlardır.

Emir Timur'un Hindistan'ı terk etmesinin ardından 1400-1414 yılları arasında Tuğluklar Hanedanı'nın dağılma süreci yaşanmış ve bu dönemde üstünlük siyasetinin belirlenmesinde Lodi soyadını taşıyan devlet adamları ön plana çıkmıştır. Bu dönemde İhtiyar Han Lodi, Devlet Han Lodi gibi devlet adamları Lodilerin Delhi Türk Sultanlığı'ndaki siyasi yükselişlerinin ilk örneklerini temsil etmişlerdir. Bundan sonraki süreçte 1414 yılında Tuğluk Hanedanı yerini Seyyid Hanedanı'na bırakmış ve Seyyid Hanedanı'nın kurucusu Hızır Han'a yararlılık gösteren Sultan Şah Lodi (İslam Han Lodi), bu dönemin devlet işlerindeki en etkili Lodi beylerinden bir tanesi olmuştur.

Sultan Şah Lodi'nin katkıları ile evvelki zamanlara nazaran devlet işlerinde daha etkili olmaya başlayan Lodiler, Hindistan'daki en önemli siyasi atılımlarını Sultan Şah'ın yetiştirdiği ve yöneticisi olduğu Sirhind'e veliyaht tayin ettiği yeğeni Behlül Lodi ile gerçekleştirmişlerdir. Behlül Lodi kaderinin ona çizdiği yola öksüz ve yetim olarak çıkmışsa da amcası Sultan Şah Lodi Behlül Lodi'ye anne ve baba eksikliğini hiçbir zaman yaşatmamıştır. Sultan Şah Lodi'nin çok sevdiği yeğeni Behlül Lodi'yi Sirhind'de veliyaht tayin etmesi Behlül Lodi için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim

bundan sonra büyük bir Afgan gücünün söz sahibi olmaya hazırlanan Behlül Lodi, iç işlerindeki sıkıntıları çözdükten sonra Delhi'deki siyasi istikrarsızlıklardan da faydalanmayı bilmiştir.

Son iki Seyyid Sultanı'nın devlet işlerindeki yetersizlikleri memleketin dört bir yanında isyanlara sebep olmuş ve Seyyid egemenliğinin olduğu topraklarda etkilerini kaybetmeye başlamışlardır. Onların bu eksiklikleri devlet içerisinde bir infiale sebebiyet vermiş ve devlet adamları dışarıdan bir gücü Delhi'ye davet ederek sıkıntıların çözülmesini arzulamışlardır. Tam da bu sıralarda Malva'da hâkim güç olan Sultan Mahmud Kalaç Delhi'yi muhasara etmiş, Behlül Lodi'nin de yıldızının parlamaya başladığı olay vuku bulmuştur. Nitekim Mahmud Kalaç'ın muhasarayı kaldırıp geri dönmeye karar verdiği bir sırada Behlül Lodi kuvvetleri ile birlikte Mahmud Kalaç'ın ordusuna ani bir baskın düzenlemiş ve bunun sonucunda da cesareti ile Delhi yönetimi nazarında yıldızı parlamaya başlamıştır.

Seyyid hükümdarı nazarında etkin bir konuma yerleşen Behlül Lodi yıldızının parlamaya başladığı bu dönemde Sirhind ile birlikte Pencap'ın da büyük bir bölümünü etkisi altına almıştır. Etki alanına aldığı alanların yönetimine de güvendiği Afgan beylerini yerleştirmiş ve artık Lodi ailesine mensup biri Kuzey Hindistan'da etkin bir şekilde söz sahibi olmaya başlamıştır. Nihayetinde de 1440-1451 yılları arasında Seyyid Hanedanlığı'ndaki siyasi kargaşa hali Delhi tahtının kapılarını Behlül Lodi'ye aralamıştır. Günden güne gücünü Seyyid yönetimi karşısında artıran Behlül Lodi, 1451 yılında tahta çıkmış ve Hindistan'da 1526 yılına kadar sürecek olan Lodi Hanedanı dönemini başlatmıştır.

Sultan Behlül Şah Lodi dönemi (1451-1489) genel itibari ile incelendiğinde kariyer basamaklarını teker teker çıkıp devletin en üst mertebesine yükselen bir şahsın hikâyesidir. Tahta çıkar çıkmaz Delhi'de bozulan siyasi düzeni yeniden tesis etmiş ve devletin eski ihtişamına kavuşması için çabalamıştır. Sultan Behlül Şah Lodi, selevi sultanlarda daha önce görülmemeyen bir uygulamaya da imza atmıştır. Sultanın statüsünü Afgan ileri gelenleri ve soylularına karşı eşit gören bir uygulama benimseyen Sultan Behlül, bu hamlesi ile Afganların desteğini kazanmıştır. Ancak son derece katı bir onur ve gurur özelliğine sahip olan bu güruh zamanla devlet içerisinde güçlenmişler ve Sultan Behlül Lodi'nin iki halefi zamanında yönetimde sıkıntılara sebebiyet vermişlerdir. Sultan Behlül Lodi'nin bu yönetim anlayışı Delhi'deki selevi olan Türk Sultanları'nın yönetim tarzına ters düşmüşse de saltanatının başında karşılaştığı düşmanlarla mücadele etmek için güvendiği kişileri yanında tutmak zorunda kalmıştır. Ancak yine de Sultan Behlül Lodi'nin bu hamlesi Lodi sultanlarının Delhi merkezli olarak yönettikleri devlette sağlam bir teşkilatlanma kuramamalarına sebebiyet vermiştir.

Sultan Behlül Şah Lodi'den sonra 1489 yılında Delhi tahtına çıkan Sultan İskender Şah Lodi'nin saltanatu her anlamda Lodi Hanedanı'nın en parlak dönemi olmuştur. Bu dönemde babası zamanından miras kalan düşmanlıklardan Şarkî mücadeleleri sona ermiş, devletin sınırları

genişletilmiş, idari, iktisadi, ictimai vs. tüm alanlarda gelişme kaydedilmiştir. Sultan Behlül Lodi'nin benimsediği idare tarzının tersine emirleri ve soyluları ile olan ilişkilerde disiplini elden bırakmamıştır. Kardeşleri ve akrabaları ile olan taht mücadelelerinde aklı ile hareket etmiş ve bu mücadelelerden sonra otoritesini devletin tüm birimlerinde hissettirmiştir. Geliştirdiği casusluk sistemi ile kendisine karşı muhalefet gösterebilecek hemen hemen her olayı önceden kestirmiş ve önlemlerini mutlak surette almıştır. Saltanatı süresince gerek iç işlerinde gerekse harici işlerde muktedir bir hükümdar örneği gösteren Sultan İskender Şah Lodi, Hindistan'daki kültür mirasına da önemli katkılarda da bulunmuştur.

Sultan İskender Şah Lodi'nin ölümü ile birlikte kısa süreli bir taht mücadelesinin akabinde tahta çıkan Sultan İbrahim Şah Lodi ilk iş olarak Gvaliyar'ı fethetmiştir. Ancak, Gvaliyar'ın fethinden sonra özellikle Afgan soylularına karşı takındığı sert tavır devlet içerisinde isyanlara sebep olmuş ve Hindistan'da yeni bir Türk hâkimiyetini başlatan Babür Şah'ın müdahalesine yol açmıştır.

15. yüzyılın ikinci yarısı ile 16. yüzyılın ilk çeyreğinde Hindistan'da 75 yıllık bir egemenlik tesis eden Lodi Hanedanı, Tuğluklar'dan sonra en uzun saltanat süren hanedan olmuştur. Bu 75 yıllık süre içerisinde, Şarkî Sultanlığı'nı yıkmışlar, Hindular ile mücadelelerde bulunmuşlar, Malva Sultanlığı'nın dağılmasında etkin rol almışlar ve herşeyden önemlisi Tuğluklar'ın son dönemlerinde başlayan Seyyid Hanedanı ile devam eden Sultanlığın çözülme sürecini bir süre de olsa durdurmuşlardır.

Siyasi başarılarından farklı olarak Lodi Hanedanı, Hindistan'ın iktisadi, dini, mimari, kültürel ve eğitim tarihine de etki etmişlerdir. Sultan İskender Şah Lodi zamanında iktisadi politikalarla geliştirilen ölçüm standartları Lodiler'den sonra bölgede egemenlik kuran Babürlü yöneticileri tarafından da kullanılmıştır. Yine Sultan İskender'in zamanında inşa edilen Agra, Sikenderâ Rao ve İskenderabâd gibi şehirler ortaçağda Hindistan'da Lodi Hanedanı katkısı ile inşa edilmiştir. Delhi'de bulunan Lodi Bahçeleri içerisinde yine Lodiler zamanından kalma Bara Gümbed Camii ve Güve Mescidi gibi mimari yapılar da Lodi Hanedanı'nın Hindistan'daki İslâm kültür ve uygarlığına bıraktıkları mirasları olmuştur. Sultan İskender zamanındaki ilim faaliyetleri çerçevesinde farklı dillerden kitap çevirileri yapılmış ve bu kapsamda *Tıbb-i İskenderi* isimli eser ilim dünyasına kazandırılmıştır.

Lodi Sultanları'nın Hindistan'daki bahse değer özelliklerinden bir tanesi, yönettikleri tebaaya karşı olan hoşgörü ve adalet anlayışları olmuştur. Yönettikleri halkın refahı için gösterdikleri özen konusu da üç hükümdarın saltanatları süresince göz ardı etmedikleri bir başka husustur. İlim adamlarına karşı gösterdikleri iyi muameleleri ve ilim adamlarını muhafaza etmeleri Lodi Hanedanı döneminde Delhi ve Agra gibi merkezlerin birer ilim şehri olmasında etkili olmuştur.

Lodi Hanedanı'nın çöküşü birdenbire gerçekleşen bir durum olmamıştır. 75 yıllık süreç içerisinde; Sultan Behlül Lodi'nin Afgan soylularına verdiği imtiyazlar, Sultan İskender Şah Lodi ve Sultan İbrahim Şah Lodi dönemlerinin başındaki taht kavgaları, Afgan devlet ricalinin devletten daha çok kendi menfaatlerini düşünmeleri, disiplinli ve tam teçhizatlı sürekli bir ordunun tesis edilemeyişi ve mali problemler Lodi Hanedanı'nın çöküşündeki ana faktörler olmuştur. Sultan İbrahim Şah Lodi dönemine gelindiğinde zikredilen sebeplere aranılan çözümler bulunamamış, Babür Şah'a karşı verilen Panipat Savaşı sonucunda da Hindistan'daki Lodi Hanedanı dönemi son bulmuştur.

Sonuç itibari ile Dünya tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Hindistan coğrafyasını merkez alan bu konuda, Delhi Türk Sultanlığı'nın mirasını devralarak 1451-1526 yılları arasında Hindistan'da egemenlik tesis eden Lodiler'in ve Lodi Hanedanı'nın tarihleri ele alındı. Lodiler'in ve Lodi Hanedanı'nın tarihi serüvenleri ile alakalı bilgi veren kaynakların ışığında, siyasi, iktisadi, ictimai, dini, kültürel ve askeri politikaları ile alakalı birçok konu bu tez çalışması kapsamında incelendi. Ancak Lodiler'in geniş bir coğrafyaya yayılmış olmaları ve haklarında yazılan eserlerin eksikliği nedeniyle bu politikaları bütün yönleri ile işlenemedi. Fakat yine de elde edilen bulgularla bu eksikliğin kapatılmasına özen gösterildi. Böylece tez çalışmasının genelde Hindistan özelde ise Delhi Türk Sultanlığı ve Lodi Hanedanı'nın tarihinin anlaşılmasında yardımcı olduğu kanaatine varıldı. Araştırma safhasında gözümüzden kaçan detay ve bilgilerin hoş karşılanacağını ümit etmekle birlikte, Türkiye'de Lodiler ve Lodi Hanedanı ile alakalı araştırmaların artırılması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulla, “Tarikhi Daudi”, Henry Miers Elliot (Ed.), **The History of India As Told By Its Own Historians**, C. 5, Printers Hertford, London, 434-513.
- Abu’l-Fazl Allâmi (1927), **The Ain-î Akbari**, (Çev. Henry Sullivan Jarret), C. 2, 1. Baskı, Low Price Publications, Delhi.
- Ahluwalia, Manjit Singh (1972), **The Relations of Delhi Sultanate With Rajasthan 1206-1526**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Aligarh Muslim University-Department of History.
- Ahmad Yadgar (1873), “Tarikh-i Selatin-i Afaghana”, Henry Miers Elliot (Ed.), **The History of India As Told By Its Own Historians**, C. 5, Printers Hertford, London, 1-66.
- Ahmet, M. Aziz (1949), **Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu**, Tansu Say (Haz.), 1. Baskı, Tercüman 1001 Temel Eser, Ankara.
- Akbulut, Dursun Ali (2007), “İlkçağda Soğdia ve Baktria ile Hindistan İlişkileri”, **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1-9.
- Al-Badaoni (1960), **Muntakhabu-t-Tewarikh**, (Çev. George S. A. Ranking), C. 1, *Academica Asiatica*, Patna.
- Ali, Hafız Aamir(2018), “Hint Alt Kıtası’nda Ders-i Nizami: Geçmiş, Şimdiki Durumu ve Gelecek”, **Uluslararası İslami Eğitim Kongresi Bildiriler Kitabı**, YEKDER Yayınları, İstanbul, 459-471.
- Ansari, Bazmee (1996), “Gülbeden Begüm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, içinde, 14 (235), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2000), “İbrahim-i Lûdi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, içinde, 21 (320), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Antonova, Koka (1979), “India In The Middle Ages”, **A History of India**, 1. Baskı içinde (209-210), Progress Publishers, Moscow.
- Babür (2000), **Babürname: Babür’ün Hatıratı**, Reşit Rahmeti Arat (Haz.), 3. Baskı, Sera Ofset Matbaacılık, Ankara.
- Barmazid, Khan (t.y.), “Brief History of Afghans in India from 682 A.D. to 1451 A.D.”, http://www.khyber.org/history/a/brief_history_of_afghans_in_in.shtml (15.02.2021).
- Bayburtluoğlu, Hasan ve Tezcan, Mehmet (2019), “Halaçların Menşei”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 8(1), 632-654.

- Bayur, Yusuf Hikmet (1987), **Hindistan Tarihi**, C. 1, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Bellew, Henry Walter (1862), **Journal of A Political Mission To Afghanistan In 1857**, 1. Baskı, Smith Elder And Co., London.
- Bhanu, Dharma (1957), **History and Administration of The North-Western Provinces (Subsequently called th Agra Province) 1803-1858**, 1. Baskı, Shiva Lal Agarwala&Co. Educational Publishers, Agra.
- Bingley, A. H. (2006), **Hand Book on Rajputs**, Asian Educational Services, New Delhi.
- Bulut, Yücel (2003), “Hindistan’da İngiliz Sömürgeciliği, Oryantalizm ve William Jones”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, 3(6), 71-106.
- Can, Hatice Derya (2011), “Maurya İmparatoru Çandragupta Döneminde Yönetim”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 30(50), 49-56.
- Caroe, Olaf (1958), **The Pathans 550 B.C.-A.D. 1957**, 1. Baskı, St Martin’s Press, London.
- Chaurasia, Radhey Shyam (2002), **History of Medieval India**, Atlantic Publishers&Distributors, New Delhi.
- Cöhçe, Salim (1985), “Delhi Türk İmparatorluğunda Sultan Şemseddin İltutmuş’un Kırk Kölesi: Çihilgânilerin Kimlikleri ve Oynadıkları Roller”, **Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi (Tebliğiler)**, İÜ Türkiyat Araştırma Merkezi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 175-186.
- _____ (2002), “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri” **Türkler içinde**, 8 (s. 691 730), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- _____ (2004), **Delhi Türk Sultanları Tarihi**, 1. Baskı, Huzur Cilt Evi, Malatya.
- _____ (2007a), “Kalaç Sultanlığı”, **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 77-89.
- _____ (2007b), “Delhi Türk Sultanlığı’nın Kurucusu Kutbed-din Aybeg’in Hayatı ve Şahsiyeti”, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (5), 13-21.
- Çelikleş, Müslüme Melis (2016), “A Turkish Woman in The Indian Geography: Razia Bagum”, **International Confarence on Humanities and Educational Reserch**, Washington, 317-331.
- _____ (2017), “Genel Hatları ile Hint Coğrafyasında Sakalar”, Alpaslan Demir vd. (Ed.), **Türk Tarihine Dair Yazılar II**, 1. Baskı içinde (25-31), Gece Kitaplığı, Ankara.
- _____ (2019), **Gupta Tarihi ve Kültürü**, 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Dames, Longworth (2001), “Efganistan”, **İslam Ansiklopedisi içinde**, 4 (69-82), ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri, Eskişehir.

- DİA (2002), “Kıptiler”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 25 (424-426), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Digby, Simon (1975), “The Tomb of Buhlul Lodi”, **Bulletin of The School of Oriental and African Studies**, 38(3), 550-561.
- _____ (2019), “The Currency System”, Dharma Kumar (Ed.), **The Cambridge Economic History of India**, Cambridge University Press, Cambridge, 93-101.
- Dow, Alexander (1770), **The History of Hindostan**, C. 2, Printed for T. Becket and P. A. De Hondt, London.
- Durak, Neslihan (2009), **Hindistan’a Kuzeyden Yapılan Seferler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2019), “Hindistan’da Saka, Kuşan ve Akhunlar”, **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 139-144.
- Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî (2004), **İbn Battûta Seyehatnamesi**, (Çev. A. Sait Aykut), C. 1, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, Ankara.
- Elliot, Henry Miers vd. (1872), **The History of India As Told By Its Own Historians**, C. 4, Printers Hertford, London.
- _____ (1873), **The History of India As Told By Its Own Historians**, C. 5, Printers Hertford, London.
- Erskine, William (1854), **A History of India Under The First Sovereigns of The House of Taimur, Baber and Humayun**, C. 1, Longman, London.
- Festing, Gabrielle (1913), **When Kings Rode to Delhi**, 2. Baskı, William Blackwood and Sons London.
- Farooqi, Naimur Rahman (2003), “Delhi Sultanlığı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, içinde 9 (130-132), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Ghonge, Mangesh M. vd. (t.y.), “Indian Education: Ancient, Medieval and Modern”, **Education at the Intersection of Globalization and Technology**, <https://www.intechopen.com/books/education-at-the-intersection-of-globalization-and-technology/indian-education-ancient-medieval-and-modern> (28.06.2021).
- Golden, Peter B. (2012), **Türk Halkları Tarihine Giriş**, (Çev. Osman Karatay), Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Gömeç, Saadettin Yağmur, “Gıyaseddin Balaban ve Hükümdarın Görevleri”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, 35(59), 239-254.

- Gömeç, Saadettin Yağmur ve Müslüme Melis, Çelikleş (2019), **Hindistan'da Türkler**, 4. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Grenard, Fernand (1971), **Babür**, (Çev. Orhan Yüksel), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Grewal, F. S. (1998), **The Sikhs of The Punjab**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Grousset, Rene (2006), **Bozkır İmparatorluğu Attila, Cengiz Han, Timur**, 5. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Gül-Badan Begam (1902), **The History of Humayun (Humayun-Nama)**, (Çev. Annette S. Beveridge), Royal Asiatic Society, London.
- Güleç, İsmail (t.y.), "Primus İnter Pares yahut Üniversite Geleneği", <https://www.fikriyat.com/yazarlar/ismail-gulec/2019/12/14/primus-inter-pares-yahut-universite-gelenegi> (10.02.2021).
- Habib, Mohammad (1970), "Successors of Firuz Shah Tughluq" Mohammad Habib (Ed.), **A Comprehensive History of India In Twelve Volumes, İçinde** (620-629), C. 5, People Publishing House, Delhi.
- Habib, İrfan (2008), "Agrarian Economy", Dharma Kumar (Ed.), **The Cambridge Economic History of India**, Cambridge University Press, Cambridge, 48-75.
- Habibi, Abdul Hai (1967), **A Short History Of Afghanistan**, Book Publishing Institution and Historical Society of Afghanistan, Kabul.
- Hamadani, Agha Hussam (1986), **The Frontier Policy of The Delhi Sultans**, National Institute of Historical and Cultural Research, (Y.Y.).
- Haig, Thomas Wolseley (1928), "The Lodi Dynasty", **The Cambridge History of India (Turks and Afghans)**, C. 3, Cambridge University Press, Cambridge, 228-250.
- Halaçoğlu, Yusuf (1989), "Alâeddin Halaci", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 2 (330), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Halim, Abdul (1939), "Sikandar Lodi As A Founder", **Proceedings of The Indian History Congress**, 3, 842-848.
- _____ (1963), "Mystics and Mystical Movements of the Seyyid-Lodi Period (1414-1526)", **Journal of the Asiatic Society of Pakistan**, 8, 71-108.
- _____ (2009), **History of The Lodi Sultans of Delhi and Agra**, Jayyed Press, Delhi.
- Hameed-ud-Din (1960), "The Organization of Government under The Lodi Sultans of India", **Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft**, 35(2), 330-341.
- _____ (1962), "Historians of Afghan Rule in India", **Journal of the American Oriental Society**, 82(1), 44-51.

- _____ (1967), "The Lodis", Kanaiyalal Maneklal Munshi (Ed.), **The Delhi Sultanate**, 2. Baskı *içinde* (138-154), Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay.
- Hearn, Gordon Risley, **The Seven Cities of Delhi**, 1. Baskı, William Clowes And Sons, London, 1906.
- Harekât, İbrahim (1992), "Berid", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde**, 5 (498-501), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Husain, Agha Mahdi (1938), **The Rise And Fall Of Muhammad Bin Tughluq**, Luzac&Co., London.
- India Habitat Centre (2016), "Hauz-Khas- The Tomb of Feroz Shah Tughlaq and The Madrasa Complex", **Habitat Library&Resource Centre**, (Y.Y.), 1-7.
- Julfikar, Asfaque (2019), "Conflict and Concordance: A Case Study of Lodis of Delhi And Sharqis Of Jaunpur", **International Journal of Social Science and Economic Research**, 4(2), 1417-1430.
- Jackson, Peter (2003), **The Delhi Sultanate A Political and Military History**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Karagözoğlu, Berna (2017), "Babürlü Sarayında Farsça Çalışmaları (Ekber, Cihangir, Şah Cihan ve Evrengiz Dönemleri)", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, 6(12), 15-25.
- Kayalı, Yalçın (2014), "Timur'un Hindistan Seferi", **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (6), 179-192.
- Khan, İqtidar Alam (2011), "Economic Implications of Political Disintegration", İrfan Habib (Ed.), **Economic History of Medieval India 1200-1500, içinde** (179-190), Delhi.
- Khanna, Nupur Prothi (2001), "Lodi Gardens", **Journal of Landscape Architecture (JLA)**, 1(3).
- Kıldıroğlu, Mehmet (2013), **Kırgızlar ve Kıpçaklar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Koç, Bilal (2017a), "Devletin Nesebten Sebebe Geçişine Direnen Bir Unsur Olarak Çihilgan/Kırklar Meclisi", **Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, 2(2), 91-121.
- _____ (2017b), **Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Konukçu, Enver (1988), "Hindistan'daki Türk Devletleri" Hakkı Dursun Yıldız (Ed.), **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, içinde** 9 (373-533), Çağ Yayınları, İstanbul.
- _____ (1992), "Bedâûnî, Abdülkâdir", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 5 (295-296), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1994), "Ebü'l Fazl el-Allâmî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 10 (313-314), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

- _____ (1997), “Halaciler”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 15 (227-228), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1998a), “Hızır Han”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 17 (415-416), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1998b), “Hindûşâhîler”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 18 (117-118), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2002), “Akhunların Kalıntısı Olarak Kalaçlar (Halaçlar)”, **Türkler içerisinde** 1 (827-830), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- _____ (2002), “Kutbüddin Bahtiyar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 26 (117-118), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- _____ (2007), “Hindistan’daki Türk Devletleri”, **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 63-71.
- Kortel, Haluk (2006), **Delhi Türk Sultanlığı’nda Teşkilat**, 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- _____ (2009), “Seyyidler”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 37 (77-78), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2012), “Tuğlukabad”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 41 (332-333), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2012), “Tuğluklular”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 41 (333-336), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2017), “Bilimin Koruyucuları Olarak Delhi Türk Sultanları (1206-1414)”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 4(11), 160-175.
- Köprülü, M. Fuad (1961), “Babür”, **İslâm Ansiklopedisi içinde** 1 (181) İstanbul.
- Köprülü, Orhan Fuat (1992), “Balaban Han”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 5 (333-336), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1996), “Fîrûz Şah Halacî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 13 (140), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1996), “Fîrûz Şah Tuğluk”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 13 (141-142), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kulke, Hermann ve Rothermund, Dietmar (2001), **Hindistan Tarihi**, (Çev. Müfit Günay), İmge Kitabevi, Ankara.
- Lal, Kishori Saran (1950), **History of The Khaljis (1290-1320)**, 1. Baskı, Union Book Stall, Allahabad.

- _____ (1963), **Twilight of The Sultanate**, Asia Publishing House, Bombay.
- Merçil, Erdoğan (2013), **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, 8. Baskı, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- _____ (1996) “Gulâm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 14 (180-184), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Milo, Alexander (1979), **The Historiography of The Political Culture of The Afghan Period (1451-1557) In Nothern India: A Critical Anlysis of Its Logical And Empirical Statüs**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, School of Oriental And African Studies.
- Minhâc-ı Sirâc El-Cüzcani (2016), **Tabakat-ı Nasiri Moğol İstilasına Dair Kayıtlar**, (Çev. Mustafa Uyar), Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Mobasher, Anilla (2014), “System of Higher Education under the Delhi Sultans”, **Pakistan Journal of Social Sciences**, 34(1), 121-129.
- Mondini, Sara (2010), “Patronizing Arthitecture in Delhi under The Lodis (1451-1526)”, **20th Conference of The European Association for South Asian Archaeology and Art**, Austria.
- Moon, Farzana (1997), **Babur The First Moghul In India**, Atlantic Publishers and Distributors, Delhi.
- Moosvi, Shireen (2008), “Tax And Price Relationship In A Regime of ‘Asiatic Despotism’: A Theoretical Exercise”, **Proceedings of The Indian History Congress**, 69, India, 270-276.
- Muhammad Hayat Khan (1874), **Afghanistan and Its Inhabitants (Hayat-ı Afgani)**, (Çev. Henry Priestly), Lahor.
- Muhammed Kâsım Hindûşah Firişte Esterâbâdi (1997), **History of The Rise of the Mamomedan Power in India**, (Çev. John Briggs), C. 1, D. K. Publishers Distributors, Calcutta.
- _____ (1997), **History of The Rise of the Mamomedan Power in India**, (Çev. John Briggs), C. 2, D. K. Publishers Distributors, New Delhi.
- Mübarek Galip (2013), **Hindistan’da Türkler**, Saadettin Yağmur Gömeç (Haz.), Berikan Yayınevi, Ankara, s. 106-107.
- Naimat Ullah Harvi (1920), **History of Afghans (Translated from Persian)**, (Çev. Bernhard Dorn), Bhavana Books&Prints, Delhi.
- Narayanan, Anjana, “Outb al-Din Aibak, A Slave Becomes King” <https://anjanadesigns.blogspot.com/2017/09/qutb-al-din-aibak-slave-becomes-king.html> (13.12.2020).
- Nizamuddin Ahmad (1927), **The Tabaqat-i Akbari**, (Çev. B. De), C. 1, The Baptist Mission Press, Calcutta.

- Nizami, Khaliq Ahmad (1970), "The Lodis (1451-1526)", Mohammad Habin vd. (Ed.), **A Comprehensive History of India In Twelve Volumes**, içinde 5 (664-709), People Publishing House, Delhi.
- _____ (1993), "Çiştîyye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 8 (343-346), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1993), "Firişte", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 13 (133-134), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Nuhoğlu, Güller (2003), "Gazneliler'in Keşmir Seferleri", **Keşmir Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul.
- Özcan, Azmi (2009), "Sûrîler", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 37 (541-542), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2010), "Şarkî Sultanlığı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 38 (361-362), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Qureshi, Iqtidar Husain (1942), **The Administration of The Sultanate of Delhi**, Ripon Printing Press, Lahore.
- Qureshi, Tania, "Qutbuddin Aibak: The Forgotten Tomb of A Slave Sultan", <https://dailytimes.com.pk/277030/qutbuddin-aibak-the-forgotten-tomb-of-a-slave-sultan/> (14.01.2019).
- Palabıyık, M. Hanefi (2007), "Gazneliler'in Hindistan Seferleri", **EKEV Akademi Dergisi**, (32), 139-152.
- Pandey, Awadh Bihari (1956), **The First Afghan Empire In India (1451-1526 A. D.)**, Bookland PVT, Calcutta.
- _____ (1960) **Early Medieval India**, Central Book Depot, Allahdad.
- Parihar, Subbash (1997), "A Lodi Inscription from Eastern Panjab", **Taylor&Francis**, 35, s. 79-81.
- Patra, Swarna Kamal ve Tiwari Anju (2019), "A Musical Journey of Medieval India", **International Journal of Research and Analytical Reviews**, 6(3), s. 500-506.
- Prasad, Ishwari, **History of Medieval India**, 3. Baskı, The Indian Press, Allahabad.
- Prasad, Pushpa (1990), **Sanskrit Inscriptions of Delhi Sultanate 1191-1526**, Oxford University Press, Delhi.
- Rasonyı, Laszlo (1971), **Tarihte Türklük**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Rathod, Aditya Singh (2020), "Lodi Garden- A Historical Detour", **International Journal of Research in Humanities&Social Sciences**, 8(6), 26-31.

- Raverty, Henry George (1875), “Who were the ‘Patan’ or ‘Pathan’ Sultans of Delhi?”, **Journal of The Asiatic Society of Bengal**, 44(1), Calcutta, 24-38.
- Ray, Aniruddha (2019), **The Sultanate of Delhi (1206-1526)**, 1. Baskı, Manohar Publisher, Delhi.
- Ridgway, Richard Thomas (1910), **Pathans**, 1. Baskı, Superintendent Government Printing, Calcutta.
- Rızqullah Mushtaqui (1993), **Waki’at-e-Mushtaqui**, (Çev. İktidar Hussain Siddiqui), Swatantra Bharat Press, New Delhi.
- Rose, Horace Arthur (1997), **A Glossary of The Tribes and Castes of The Punjab And North West Frontier Province**, C. 3, Mehra Offset Press, New Delhi.
- Ross, Denison (1937), “Babür”, **The Cambridge History of India**, C. 4, Cambridge University Press, Cambridge, 1-20.
- Roux, Jean-Paul (2006), **Orta Asya Tarih ve Uygarlık**, 2. Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- _____ (2008), **Büyük Moğolların Tarihi Babür**, 1. Baskı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Roy, Nirodbhusan (1958), **Niamatullah’s History of The Afghans**, 1. Baskı, Santiniketan Press, Bengal.
- Saray, Mehmet (1988), “Afganistan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 1 (401-408), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Sarda, Har Bilas (1918), **Maharana Sanga (The Hindupat The Last Great Leader of The Rajput Race)**, Scottish Missson Industries Campany, Ajmer.
- Savaş, Müslüme Melis (2020), “Türk Kadınının Liderlik Sembolü: Raziye Begüm Sultan ve Ondan Geriye Kalanlar”, Alpaslan Demir vd. (Ed.), **Türklerde Kadın**, 1. Baskı *çinde* (21-34), Kömen Yayınları, Konya.
- Selçuk, Bahir (2016), “Klasik Türk Şiirinde Renkli Bir Oyun: Çevgan”, Hayrullah Kaya (Ed.), **I. Uluslararası Bilimsel Araştırma Kongresi**, 1. Baskı *çinde* (1860), İnsan ve Toplum Bilimleri, Madrid.
- Sharma, Jyoti P. (2002), “A Cross-Cultural Dialogue: A Case Study of Pre-Mughal Mosques in Delhi”, **Islam and Built Form: Studies in Regional Diversity**, 28(3), 249-262.
- Sharma, Tej Ram (2005), **Historiography A History of Historical Writing**, 1. Baskı, Consept Publishing Company, New Delhi.
- Sheikh, Bilal (2017), “Pattern of Afghan Migrations to India during Medieval Period”, **International Journal of Research in Economics and Social Sciences (IJRESS)**, 7(2), 137-145.

- Shokoohy, Mehrdad ve Shokoohy, Natalie H. (2018), “The Lady of Gold: Sikandar Lodi’s Mother (c. 837/1433-922/1516) and The Tomb Attributed to Her At Dholpur, Rajasthan”, **Bulletin of SOAS**, 81(1), London, 83-102.
- Singh, S. B. (1979), “Territorial Organization of Settlements in a Part of The Ganga Plain, India”, **Science reports of the Tohoku University (Serie Geography)**, 29(1), 1-9.
- Sıddıqı, Tazimuddin (1978), “Unani Medicine in India During The Delhi Sultanate”, **Institute of History of Medicine and Medical Research**, New Delhi, 18-24.
- Sıddıqı, İqtidar Husain (1970), “Nuhani Rule In Bihar”, **Proceeding of the Indian History Congress**, 32, 282-287.
- _____ (2003), “Lûdîler”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde** 27 (217-218), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- _____ (2003), “Malva”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, içinde** 27 (547-548), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- _____ (2003), “Nasırüddin Mahmud”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, içinde** 27 (373-374), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- _____ (2003), “Mi’an Bhu’a”, https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/mian-bhua-SIM_5177, (24.06.2021).
- Srivastava, Ashirbadi Lal (1966), **The Sultanate of Delhi (711-1526 A.D.)**, 5. Baskı, The Educational Press, Agra.
- Srivastava, Dharma Bhanu (1979), **The Province of Agra**, Consept Publishing Company, New Delhi.
- Şerefüddin Ali Yezdî (2013), **Emir Timur (Zafername)**, (Çev. D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul.
- Tezcan, Mehmet (2007), “Kuşanlar, Akhunlar ve Eftalitler”, **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 9-57.
- Thapar, Romila (2002), **Early India: From the Origins to A.D. 1300**, Penguin History, London.
- Thomas, Edward (1871), **The Pathan Kings of Delhi (Coins, Inscriptions and Other Antiquarian Remains)**, Trübner&Co., London.
- Mujiburahman Timur, **Gazneli Devletinden Babürlüler Devletine Kadar Bölgede Kurulan Hanedanlıklar (1206-1526)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tiwari, Diksha, "India Under The Early Mughals A Case Study of Babür and Humayun", [http://www.archaeokanpur.org/pdf/journal%20BRI%20march%20june%202018/4,\(29-33\).pdf](http://www.archaeokanpur.org/pdf/journal%20BRI%20march%20june%202018/4,(29-33).pdf), s. 29-33, (20.06.2021).
- Tokyürek, Hacer (2014), "Eski Uygurcada Ayurveda Tıbbı ve Beş Unsur", **Türkiyat Mecmuası**, (24), 235-260.
- Turan, Refik ve Turan, Fatma Ahsen (2005), "Hindistan'da Yapılan Bir Araştırma Gezisi ve Balabanlar", **Hacı Bektaş Veli**, (35), 115-144.
- Turan, Osman (2013), **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Üçok, Bahriye (1961), "Delhi Müslüman-Türk Sultanlığının Kuruluşu ve Raziye'nin Saltanatı", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 8(1), 125-134.
- _____ (1964), "Raziye", **İslam Ansiklopedisi içinde 9** (647-648), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Wink, Andre (2019), "Afghan Caravan Trade And Imparialism In India", **Chungara**, 51(1), 111-120.
- Wright, H. Nelson (1936), **The Coinage And Metrology of The Sultans Of Delhi**, Menager of Publications, Delhi.
- Yadav, Vivek (2019), "Invasion of Mughals in India: A Review", **International Journal of Scientific Development and Research**, 4(3), 180-184.
- Yahıyah bin Ahmet bin Abdullah Sihriindi (1932), **The Tarikh-i Mubarakshahi**, (Çev. Kamal Krishna Basu), P. Knight at the Baptist Mission Press, Baroda.
- Yaqubi, Himayatullah (2014), "Mongol-Afghan Conflict During The Delhi Sultans", **Journal of the Research Society of Pakistan (J. R. S. P.)**, 5(1), 237-260.
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi (1971), **İslam Tarihi Dersleri**, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- <https://artsandculture.google.com/exhibit/hauz-khas-complex/QRXJIPZO> (25.06.2021).
- [https://gaz.wiki/wiki/tr/Malviya_Nagar_\(Delhi\)](https://gaz.wiki/wiki/tr/Malviya_Nagar_(Delhi)) (20.06.2021).
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Pakpattan> (10.02.2021).
- https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_Bahlul_Lodi (10.05.2021).
- https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_Sikandar_Lodi#/media/File:Sikandar_Lodi's_tomb_sunset.JPG (10.05.2021).
- https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_Ibrahim_Lodi (10.05.2021).
- http://supload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/India_in_1525_Joppen.jpg (11.05.2021).

https://en.wikipedia.org/wiki/Bahlul_Lodi#/media/File:Coin_of_Bahlul_Lodi.jpg (10.05.2021).

<https://www.mintageworld.com/coin/detail/33477/> (10.05.2021).

<https://sarmaya.in/objects/numismatics/ibrahim-lodi-lodi-dynasty-silver-1-2-tanka-2/> (10.05.2021).

https://en.wikipedia.org/wiki/Bara_Gumbad (12.05.2021).

https://en.wikipedia.org/wiki/Moth_ki_Masjid (12.05.2021).

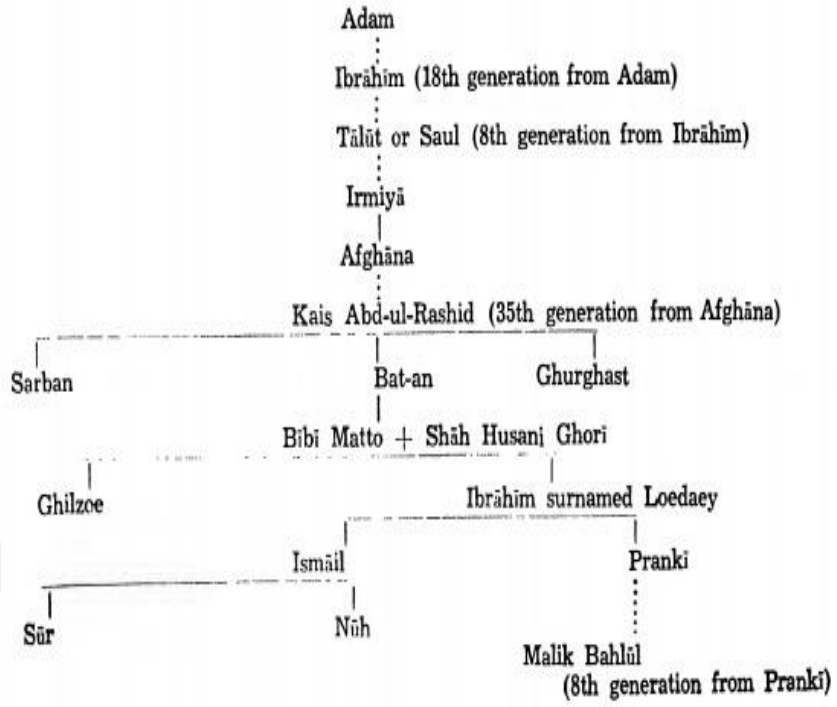
<https://hindistangezi.com/mughal-mimarisi-ve-peyzaji/> (12.05.2021)

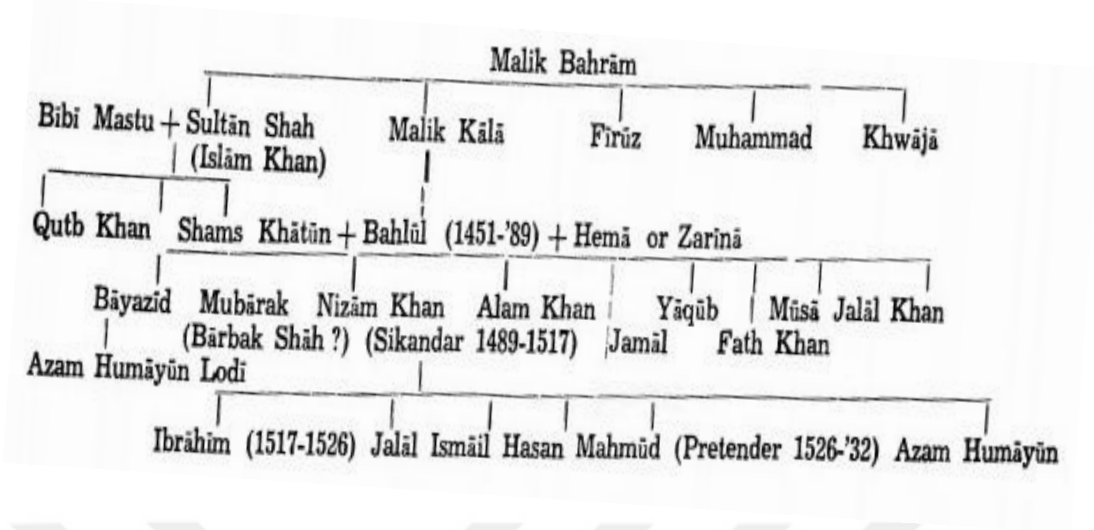
EKLER

Ek 1: Lodiler'in Şeceresi

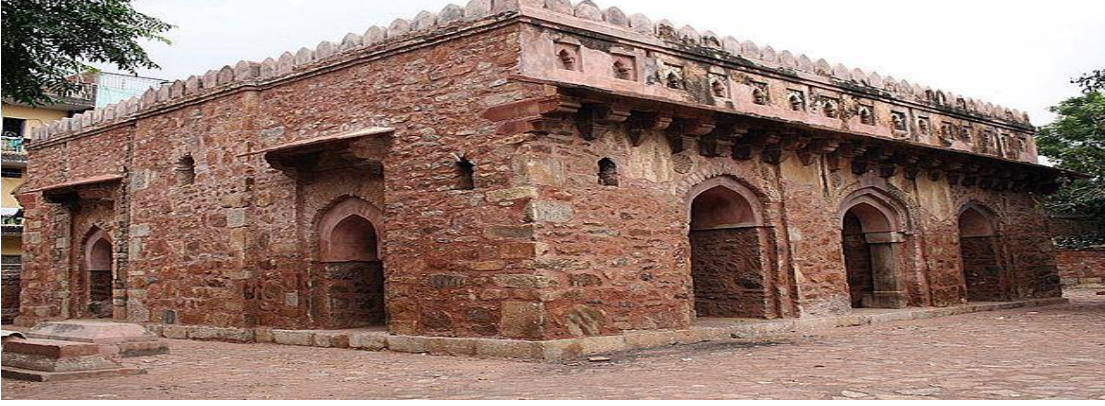
Kaynak: Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 309.

Ek 2: Lodi Hanedanı'nın Şecerelerini Gösteren Çizelge

Kaynak: Pandey, *The First Afghan Empire In India*, s. 310.

Ek 3: Sultan Behlül Şah Lodi'nin Türbesi

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_Bahlul_Lodi (10.05.2021).

Ek 4: Sultan İskender Şah Lodi'nin Türbesi

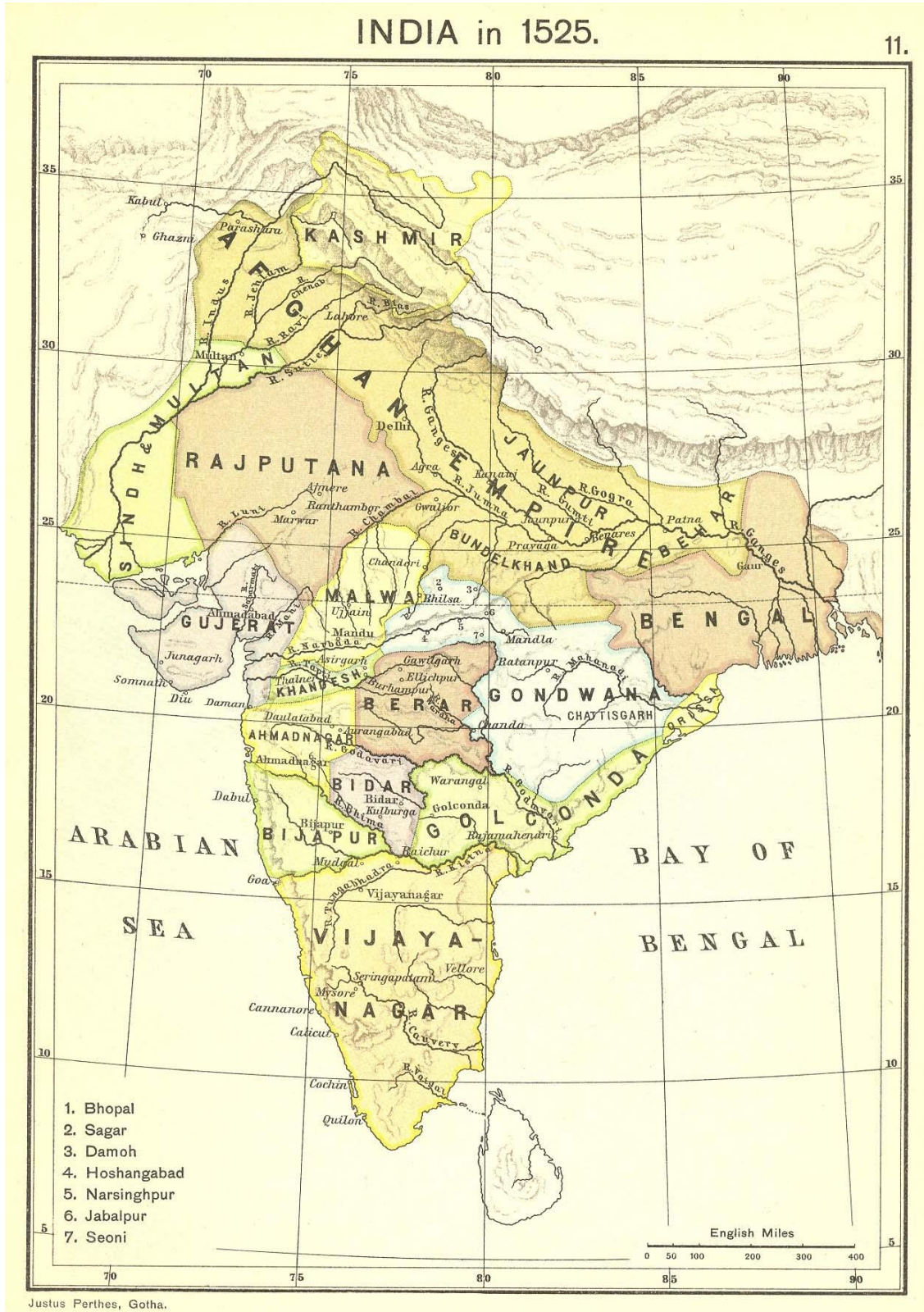
Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_Sikandar_Lodi#/media/File:Sikandar_Lodi's_tomb_sunset.JPG (10.05.2021).

Ek 5: Sultan İbrahim Şah Lodi'nin Türbesi

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_Ibrahim_Lodi (10.05.2021).

Ek 6: 1525 Yılı Hindistan'ın Siyasi Durumunu Gösteren Harita

Kaynak: http://supload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/India_in_1525_Joppen.jpg
(11.05.2021).

Ek 7: Lodi Hanedanı Dönemi'nde Basılan Sikkeler

Sultan Behlül Şah Lodi zamanında basılan gümüş sikke.

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Bahlul_Lodi#/media/File:Coin_of_Bahlul_Lodi.jpg (10.05.2021).

Sultan İskender Şah Lodi zamanında basılan altın ve gümüş sikkeler.

Kaynak: <https://www.mintageworld.com/coin/detail/33477/> (10.05.2021); <http://coinindia.com/galleries-lodi.html> (10.05.2021).

Sultan İbrahim Şah Lodi zamanında basılan gümüş sikke. Bu Sikke aynı zamanda üzerinde Lodi isminin olduğu ilk sikkedir.

Kaynak: <https://sarmaya.in/objects/numismatics/ibrahim-lodi-lodi-dynasty-silver-1-2-tank-2/> (10.05.2021).

Ek 8: Lodi Hanedanı Döneminde Hindistan'da İnşa Edilen Camiler

Bara Gümbed Mescidi (Delhi)

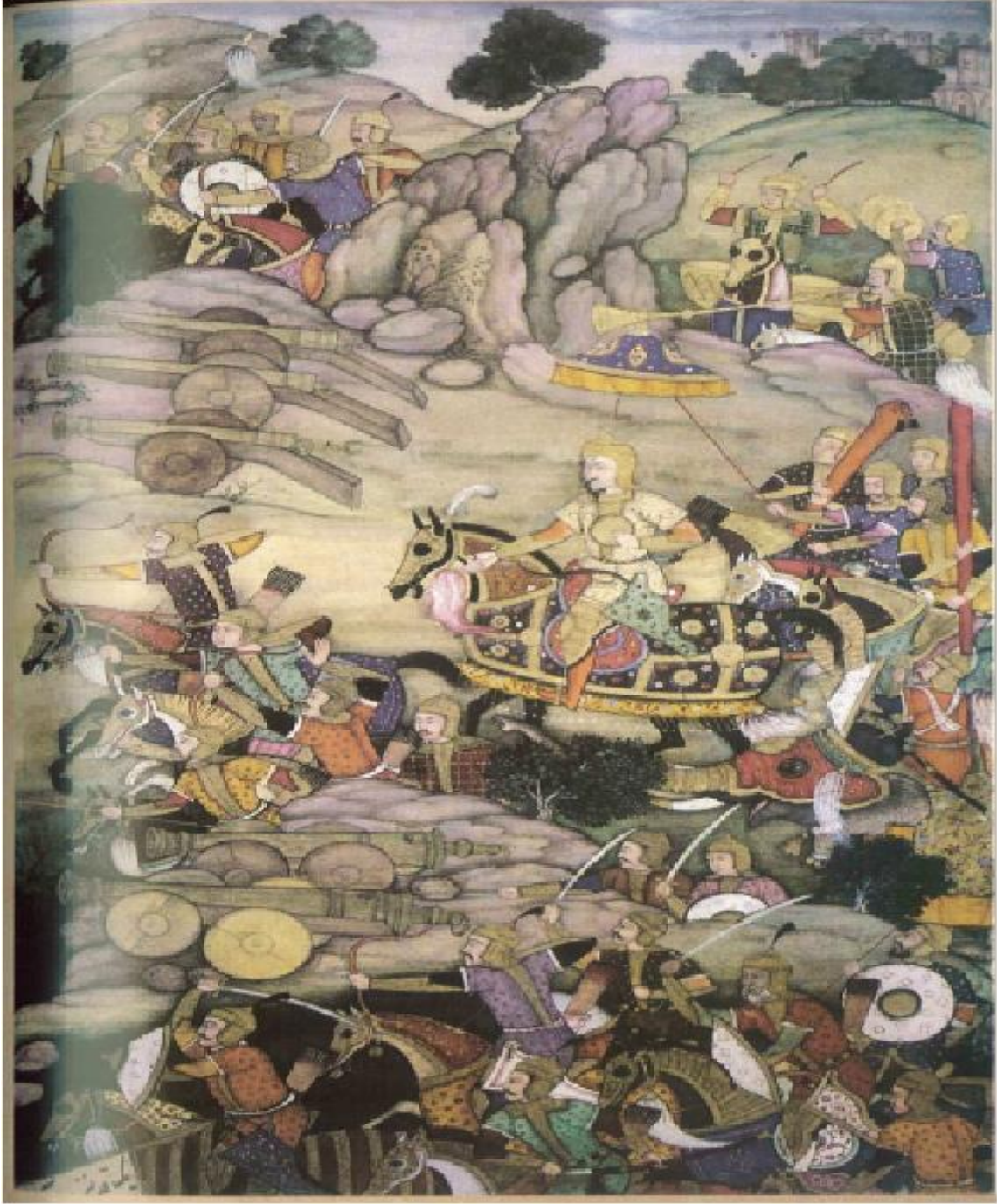
Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Bara_Gumbad (12.05.2021).

Güve Mescidi

Kaynak: https://en.wikipedia.org/wiki/Moth_ki_Masjid (12.05.2021).

Ek 9: Panipat Savaşı'nı Gösteren Minyatür

Kaynak: <https://hindistangezi.com/mughal-mimarisi-ve-peyzaji/> (12.05.2021).

ÖZGEÇMİŞ

2008 yılında Maltepe Şehit Öğretmen Nevzat Akdemir İlköğretim Okulunu; 2012 yılında Maltepe Ertuğrul Gazi Anadolu Lisesi'ni; 2017 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi – Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nü bitirdi. 2017 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı.

GELEN, bekâr olup, İngilizce bilmektedir.

